HET ARCHIEF

VAN DEN

RAADPENSIONARIS ANTONIE HEINSIUS,

UITGEGEVEN

DOOR

JONKHR. MR. H. J. VAN DER HEIM.

DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1880.

HET ARCHIEF

VAN DEN

RAADPENSIONARIS ANTONIE HEINSIUS.

GEDRUKT BIJ GEBR. GIUNTA D'ALBANI.

HET ARCHIEF

VAN DEN

RAADPENSIONARIS ANTONIE HEINSIUS,

UITGEGEVEN

DOOR

JONKHR. MR. H. J. VAN DER HEIM.

DERDE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1880.

INLEIDING.

Toen de legers der in westelijk Europa oorlogvoerende Mogendheden in het najaar van 1692 hunne winterkwartieren hadden betrokken, de vloten in de havens waren wedergekeerd, kon geen der sedert vier jaren strijdende partijen zich op belangrijke veroveringen beroemen.

Frankrijk, dat op het einde van 1688 de fakkel des oorlogs in het Duitsche Rijk had geworpen, daarna aan Spanje, aan Engeland, aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden den krijg had verklaard, was als door een ijzeren muur omringd, nu ook in het zuiden de Hertog van Savoye zich tegen Lodewijk XIV had verklaard. Maar met een volharding, die verwondering afperst, had de Fransche Koning naar alle zijden weêrstand geboden, telkens wederom nieuwe legers uitgerust, nimmer den strijd ontweken, bijna overal den aanval zegevierend afgeslagen en zijne vijanden bezig gehouden buiten de grenzen van zijn rijk. En dit laatste was een groot voordeel, omdat, naar het oorlogsgebruik dier tijden, de Fransche legers bij iederen veldtocht uitsluitend leefden op kosten des vijands, in wiens land zij plunderden en brandschatten, terwijl deze op eigen bodem of dien der bondgenooten met het onderhoud zijner legers belast bleef.

Men heeft het meermalen Lodewijk XIV tot een groote staatkundige fout aangerekend, dat hij, volkomen bekend met de plannen van Willem III, in het najaar van 1688 den oorlog op Duitschen bodem overbracht en terwijl hij zich vergenoegde een dreigend woord te 's Hage te doen hooren, zijne legers gebruikte om de sedert 1685 hangende geschillen over de rechten zijner schoonzuster op den Rijnpalz te beslissen en den Franschgezinden kandidaat voor het Bisdom Keulen te steunen, in plaats van, hetzij door een aanval nabij en over de grenzen der republiek van de Vereenigde Gewesten, hetzij door het afzenden van hulptroepen naar Engeland, den bedreigden troon van Koning Jacob II te steunen. Voorzeker, indien de staatsman in die dagen had kunnen vooruitzien, dat reeds na enkele weken de laatste Stuart-koning als verdreven vorst te Versailles zou ontvangen worden en de troonsbeklimming van Willem III een vol-

dongen feit zou zijn, men zou recht hebben de handelwijze des Franschen Konings als van weinig doorzicht blijk dragende te veroordeelen, maar zoo wankelend had wel niemand de stelling van Jacob II gerekend.

Een lange, vrij onzekere worsteling scheen in Engeland ophanden; mocht Willem III zegevieren, zoowel hij met zijne overgevoerde legerbenden als de republiek der Nederlanden, die zich aan hem aansloot, waren vooreerst, zoo meende men aan het Fransche Hof, geneutraliseerd en buiten machte door troepen, geld of toezeggingen de kleinere Duitsche Vorsten tegen den Franschen Koning te helpen of op te jagen; [1] misschien vleide men zich, dat Willem III met dit stout waagstuk zijn populariteit en macht in de republiek zou verspelen, en stelde men het opzettelijk uit, der Republiek oorlog te verklaren, of soms de Staten-Generaal, gelijk in 1683, voor de overwinnende legers van Lodewijk XIV verschrikt, het hoofd in de schoot zouden leggen, de voldongen feiten, de gemaakte veroveringen, zouden erkennen, zelfs zonder protest.

De uitkomst was geheel anders geweest; noch Willem III, noch de republiek hadden een oogenblik geaarzeld; de gesloten bondgenootschappen traden in werking, nieuwe werden voorbereid, alles gericht tegen den onverzadelijken overheerscher, die ook nu had getoond, dat zijne beloften te Regensburg, te Aken en aan al de Duitsche hoven sedert 1684 gegeven, leugens werden, zoodra zijne belangen het medebrachten. En welk een ongunstigen indruk moest het maken, toen de landstreek, als aan de Fransche kroon vervallen, door Fransche legers bezet, te vuur en te zwaard werd vernield? Hoe zou het lot zijn der steden en landen, die als vijandig bezit werden beschouwd?

Is er dan iets dat verbazing wekt en verontwaardiging tevens in de gebeurtenissen dier jaren, het is voorwaar de weifeling, de werkeloosheid van niet weinige onder de Duitsche Vorsten, die of door Fransch goud omgekocht, of door nietige twisten onderling, zoo dikwerf krachtig verzet tegen den overweldiger onmogelijk maakten.

Vroeger hebben wij verschillende voorbeelden dier alle krachtsbetooning verlammende verdeeldheid aangewezen en de briefwisseling, die we thans den lezer aanbieden, zal toonen, dat gedurende den geheelen oorlog dezelfde oorzaken voortwerkten, en eindelijk tot een vrede

---

[1] "Les troupes de l'Empereur sont engagées si loin en Hongrie, qu'aucun Prince ne peut espérer d'en être secouru cette année." Aldus Louvois aan zijn agent te Keulen in Juni 1688. Zie *C. Rousset. Hist. de Louvois*, vol. IV, p. 67

drongen, wiens voorwaarden verre bleven beneden hetgeen na zooveel inspanning van de zijde der beide zeemogendheden, had mogen worden verwacht.

De krachtvolle centralisatie, die onder Lodewijk XIV tot haar toppunt gevoerd, Frankrijk in staat stelde aan zoovele verbondenen het hoofd te bieden, levert de sterkste tegenstelling met de veelhoofdige alliantie zijner vijanden, die, niettegenstaande het congres te 's Hage steeds bijeen was, noch door den onvermoeiden ijver van Willem III, noch door het kalm beleid van Heinsius, haar zwakheid en onderlinge verdeeldheid kon overwinnen. Als Louvois, wien zijn vaderland krachtige legers, een tot in de kleinste bijzonderheden goed geregelde militaire administratie, en uitmuntende krijgstucht te danken had, gestorven was, de dappere Luxemburg aan Frankrijk ontviel, als Duras in ongenade was gevallen en Villeroy zijn krijgsroem had verspeeld, zien we onder Catinat in het zuiden, Boufflers in het noorden, onder allerlei bezwaren, telkens wederom nieuwe legers den vijand tegenover gesteld, totdat de vrede na achtjarigen strijd eindelijk wordt verkregen, voorzeker niet zonder vrij gewichtige offers, die Frankrijk moest brengen, maar zonder verlies van een enkel voet gronds van eigen gebied en met de winst der gewichtige vesting Straatsburg en van een gedeelte van den Elzas, vroeger, midden in den vrede bezet, nu voor goed aan Frankrijk toebedeeld.

Teekenen wij in enkele trekken, aan de hand der schrijvers van de hierachter afgedrukte brieven, de diplomatische geschiedenis der jaren 1692—97.

„Alhoewel ick seer een vrede wensch, sie ick tegenwoordig minder apparentie als oyt, ofte wy moesten ons t'enemael onderwerpen aen de wet van Vranckryk, dat ons seeckere ruine soude syn". Aldus Willem III, den 14en Aug. 1692, enkele dagen na den ongelukkigen slag van Steenkerken, toen het bekend was geworden, dat de Fransche gezanten te Stockholm en te Coppenhagen vredensvoorwaarden ten behoeve van den Keizer en Spanje hadden voorgesteld, en zoowel aan Zweden als aan Denemarken nogmaals het middelaarschap aanboden, om beide Staten tot neutraliteit en het niet uitvoeren hunner verbonden met de republiek en Engeland te nopen. [1]

[1] Reeds in 1690 had Zweden zich als middelaar opgeworpen en zijne diensten als zoodanig te 's Hage, te Londen en te Weenen aangeboden. Een bepaalde weigering was daarop gevolgd. (Zie *Wagenaer Vad Hist.* XVIde Deel, bl. 136.)

De verzoeking was voor beide Noorsche Staten groot. De handel der neutralen, al werden hunne rechten meermalen geschonden, werd jaarlijks voordeeliger, naarmate de handelsschepen der oorlogvoerende partijen door wederzijdsche kapers meer werden belemmerd.

Granen, hout, teer, ijzer, werd thans bijna alleen in Noordsche schepen naar de republiek, naar Engeland, naar Frankrijk vervoerd, en bij de bekende zucht van Koning Karel XI, om, zelfs ten koste zijner aristocratie, de finantiën van zijn Rijk op goeden voet te brengen, bij de vijandelijke houding, die Denemarken tegen Hanover had aangenomen, scheen het niet waarschijnlijk, dat de eenmaal aangenomen neutrale stelling in een dier Staten zou worden verlaten.

Frankrijk was ook hier het eerste bij de hand om van deze omstandigheid tot eigen voordeel gebruik te maken.

Bethune en Bonrepos, de eerste in Zweden, de laatste in Denemarken, spaarden noch geld noch beloften, om het stilzitten der beide regeeringen te koopen, en nadat een eerste poging, door tusschenkomst van den nieuwen Paus te Weenen aangewend, om den Keizer tot afzonderlijken vrede te nopen, was mislukt, zocht Lodewijk XIV thans hetzelfde door bemiddeling der Noordelijke Staten te verkrijgen.

Beiden waren toenmaals voor hun grondgebied op Duitschen bodem in den Rijksdag van het Duitsche rijk vertegenwoordigd; aldus kon ook daar hun stem ten voordeele van den vrede gehoord worden; en tegenover het congres der geallieerden, dat sedert 1690 in den Haag bijeenkwam, zou in het hart van Duitschland een ander congres gesteld worden, dat even krachtig voor den vrede arbeidde als het Haagsche voor de voortzetting van den strijd.

Het kwam er slechts op aan de wereld te overtuigen, dat Frankrijk inderdaad den vrede verlangde en bereid was groote offers te brengen om dien te verkrijgen.

De gezanten van Lodewijk schroomden niet te verklaren, dat hun meester, wat Duitschland betrof, alles wilde terugbrengen tot den vrede van Munster (Osnabruck). Inderdaad een hoogst gunstig aanbod, vooral als men bedenkt, dat alleen reeds sedert den vrede van Nijmegen (1678), vooral door de beruchte reunien, bijna een tiende gedeelte van het Duitsche rijk aan Frankrijk vervallen was. Kon dit aanbod oprecht gemeend zijn?

We zullen later zien, hoe weinig Frankrijk er aan dacht al het sedert 1648 veroverde terug te geven, doch tegenover Zweden, dat voor de Westphaalsche vredestraktaten borg was gebleven, was het hoogst

vleijend, zoo slechts de toenmaals door zijne tusschenkomst verkregen vredesvoorwaarden nogmaals tot grondslag werden gelegd bij de te openen onderhandelingen.

Bovendien hadden immers de rechterlijke uitspraken der zoogenaamde „chambres de réunion", krachtens welke Lodewijk XIV zich in de laatste jaren van menige landstreek of stad had meester gemaakt op Duitsch gebied, zich meestal beroepen op de min of meer duistere artikelen van het Munstersche traktaat; elders, gelijk in den Rhijnpfalz, beweerde Lodewijk XIV, dat het publiek recht van het Duitsche Rijk zijne aanspraken beschermde.

Had dus die eerste stap van Fransche zijde als bewijs van vredesgezindheid weinig te beduiden, ze werd gevaarlijk, nu ze slechts tegenover den Keizer en het Rijk werd gedaan, gelijk Willem III dan ook reeds dadelijk opmerkte, dat aan een vredescongres niet te denken viel, vóór men mede de conditiën voor Spanje kende. „Want", zegt de Koning-Stadhouder, „Vranckryck sigh hebbende verklaert aengaende een van de partijen, het oock redelyck was, dat sy sigh verklaerde in het reguard van anderen, want andersints is het klaer, dat Vranckryck niet als separatie onder de Geallieerden soeckt." [1]

Reeds in den zomer van 1692 had de Fransche gezant Amelot in Zwitserland besprekingen gevoerd over den vrede met een agent van den Keizer en dit was te 's Hage niet geheim gebleven; te Rome zoowel als te Weenen begon men beducht te worden voor de toenemende macht der Protestantsche Rijksvorsten en nu gelijk in volgende jaren, trachtte men uit Versailles hetzij den vromen en zwakken Keizer Leopold, hetzij zijne omgeving te overtuigen, dat zijne plichten tegenover de moederkerk den voorrang behoorden te hebben boven zijn roeping om het Rijk en zijne erfbezittingen tegen den Franschen overweldiger te verdedigen. [2]

Daarbij was de Keizer steeds krijg voerende tegen den Turk, en die strijd was volgens de opvatting te Rome een heilige oorlog, die met onverflaauwden ijver moest worden voortgezet, tot dat de ongeloovigen uit Europa waren verdreven. In gansch Italie, ook in Spanje vond dit denkbeeld bijval; de veiligheid der Middellandsche Zee, de handel van

---

[1] Miss. van W. III aan Heinsius 18 Sept. 1692. (h. a. p. 8.)

[2] Heinsius schreef reeds den 15 febr. 1692 aan van Heemskerck te Weenen: „dat men hier ende daer soude mogen soecken te insinueren dat de religie komt te lyden, ende vooral aen 't Hoff van Romen, soo in Italien als by den Keyser, trachten op die voet te ageren". Zie *Archief v. Heinsius*, 1e deel pag. 129.

Venetië, van Genua, van Napels, van de Spaansche kusten, eischten de tenonderbrenging van den Turk; niets had dan ook aan den Franschen invloed te Rome en in Spanje zooveel schade gedaan, als de wetenschap, dat Lodewijk XIV, die zich thans gaarne voordeed als beschermer van het Catholieke geloof, voortdurend met subsidiën den Turk ondersteunde tegen den Keizer.

In het begin van 1693 scheen het echter meer ernst te worden met de vredesvoorstellen van de zijde van Frankrijk. De Hr. de Bethune, de Fransche gezant te Stockholm, was gestorven; in zijne plaats werd de Graaf d'Avaux, een der bekwaamste diplomaten, die door zijn langdurig verblijf in de Republiek naauwkeurig bekend was met het karakter der Vorsten en Staatslieden, die op het wereldtooneel in dezen tijd een rol vervulden, naar Zweden gezonden. Willem III begreep dat, zoo iemand, stellig d'Avaux, bekend moest zijn met de ware bedoelingen van het Fransche hof. Een vertrouwelijke samenspreking van dezen met van Weede van Dijkvelt, die sedert 1687 in al de staatsgeheimen van den Koning-Stadhouder was ingewijd, scheen zeer wenschelijk en indien de beide staatslieden, als het ware toevallig, elkaar te Brussel ontmoetten, zouden er openingen kunnen gedaan worden als grondslag voor nadere onderhandeling.

Waarschijnlijk bedoelde men het te Versailles anders; eerst moest d'Avaux in Zweden trachten den Koning geheel van de bondgenooten af te trekken; de mediatie van Zweden zou het zwaartepunt der onderhandelingen naar Stockholm of naar Weenen overbrengen, deze aan de leiding van Willem III en het Haagsche congres ontnemen; d'Avaux kreeg bevel de reis naar Zweden niet over België te nemen, maar werd over zee naar zijne bestemming gebracht.

Zijn eerste optreden te Stockholm gaf goeden dunk aan de vredesgezinden. De oude Graaf Oxenstjern, eerste minister des Konings, liet reeds dadelijk aan Willem III weten, dat, zoo Z. M. hem zijne vredesvoorwaarden wilde mededeelen, hij weldra zou kunnen vernemen hoeverre Frankrijk wilde gaan, en mochten de eischen van die zijde overdreven zijn, dan zou de Koning van Zweden bereid zijn, met de wapenen in de hand beter voorwaarden te helpen afdwingen. [1]

We zullen later gelegenheid hebben op te merken, op welke wijze d'Avaux, die niet meer in zijne leerschool was, zich van allerlei middelen bediende, om de Zweedsche staatslieden naar zijn hand te zetten.

---

[1] Brief van J. Robinson aan Lord Nottingham (h. a. bl. 6).

Onze aandacht wordt echter allereerst getrokken door gebeurtenissen, wel geschikt om vooral de beide zeemogendheden meer tot vrede te doen neigen.

Een aanzienlijk man uit de regeering van Dordrecht, broeder van een der vertrouwden des Stadhouders vóór 1688, Simon van Halewijn, werd in het voorjaar van 1693 te 's Hage in arrest gebracht, beschuldigd van samenspanning en geheime correspondentie met den vijand. [1]

De gevangene bekende, dat hij in 1692 zich op reis had begeven om in Zwitserland te vernemen, wat er was van de verhalen eener onderhandeling tusschen den Franschen gezant en een Keizerlijken agent, en dat hij met den Franschman Amelot aldaar gesproken hebbende, van dezen toezegging had gekregen, dat men hem later in Holland de voorwaarden zou mededeelen, waarop Frankrijk vrede maken wilde.

Daarna was, door tusschenkomst van zekeren Duplessis in den Haag, een nader schrijven hem overh[illegible]digd, had deze man met hem gesproken, hem zelfs een aanbieding [illegible]d gedaan, maar verder was niets voorgevallen. Zóó althans luid[illegible] verklaring van den beschuldigde; maar de onderschepte brieven van [illegible]sis en hetgeen men van elders wist, maakten de zaak veel bedenke[illegible]ker.

Te Rotterdam waren niet weinige der regenten in het geheim; ook te Dordrecht, te Haarlem en vooral te Amsterdam, had Halewijn vrienden onder de bestuursleden en de oppositie tegen het bewilligen der oorlogslasten in Friesland en Groningen, vooral van de zijde des Frieschen Stadhouders aangewakkerd, werd hiermede in verband gebracht.

De staatslieden te 's Hage konden zich niet ontveinzen, dat nu na vierjarigen strijd de oorlog slechts schade aan de republiek had berokkend, de tegenstand in de stemhebbende steden, weldra in de landprovinciën, tegen het voortduren van den oorlog algemeen dreigde te worden.

Een strenge straf tegen Halewijn zou afschrikkend werken, zou de vernieuwing van hetgeen in 1683 en later zooveel scheuring in de republiek had veroorzaakt tegenhouden, maar wat men nu ontdekt

---

[1] Zijn broeder werd alleen in zijn woning bewaakt; de vervolging tegen hem werd daarna gestaakt. Gr. Windischgrätz, de Keizerl gezant te 's Hage, zegt van dezen: „einen fähigern Kopf wüszte ich in allen diesen Provinzen hier nicht zu finden. . . . Es hätte wenig gefehlt, so wäre er als Rathpensionar dem jetzigen Heinsius vorgezogen". Brief van 19 Mai 1693 bij *Onno Klopp*, *Der Fall des Hauses Stuart* etc. (Wien, 1875—78), 4e deel, bl. 195.

Misschien heeft gefnuikte eerzucht der beide broeders een groot aandeel gehad in de handelingen, die hen nu in moeilijkheden brachten.

had, moest ook nopen ernst te maken met de vredesonderhandelingen en vooral aan Amsterdam en de stemhebbende steden in Holland te toonen, dat men dit deed. [1]

Terwijl dit proces gevoerd werd, kwam de Raadpensionaris door geheime agenten in Frankrijk te weten, dat een sedert lang te Parijs beraamd plan op het punt van uitvoering was, en dat de komst van Koning Lodewijk XIV aan het hoofd van zijne legers in Vlaanderen daarmede in verband stond. Men zou Dendermonde, waar enkele aanvoerders der bezetting waren omgekocht, overvallen, daarna Brussel, dat van soldaten ontbloot was, bezetten, terstond optrekken naar Breda en aldus in de republiek zelf den oorlog overbrengen. In het laatst van Mei werd het plan ontdekt, maar daardoor ook verijdeld.

Lodewijk XIV keerde na de mislukking onverwacht naar Versailles terug en zond een groot gedeelte van zijn legerbenden onder bevel van den Dauphin naar Duitschland. Aldus ontkwam de Republiek aan een groot gevaar, te grooter, omdat het vrij duidelijk was gebleken, dat de Franschen bij hun strooptocht in de republiek op verstandhouding met uitgeweken landgenooten en Hollanders te Rotterdam en elders rekenden. [2]

Frankrijk ging thans een stap verder: te Stockholm — opmerkelijk dat de gewone agent van Frankrijk en niet de gezant d'Avaux het voorstel deed, — werd aangeboden te onderhandelen op den grondslag niet slechts van den Westphaalschen, maar ook van den Nijmweegschen vrede;

---

[1] Van Halewijn werd tot levenslange gevangenis veroordeeld, zijne goederen werden verbeurd verklaard. Toen de Staten van Holland aarzelden, of het rechtens was den beschuldigde voor het Hof van Holland te stellen, verscheen Willem III zelf in de vergadering en betoogde met kracht, dat „een exempel moest gesteld worden". Hij wees daarbij op de verschillende intrigues der Franschen in de republiek en elders, en hoe in den Staat zelf velen zich niet ontzagen met den vijand te heulen. De bijzonderheden van het proces geeft *Wagenaar* zeer uitvoerig in *het XVIde deel*, bl. 230 en verv.

Het archief van Heinsius bevat aangaande deze zaak, behalve een paar brieven van de vrouw des beschuldigde en een van hem zelf, waarbij hij een andere kamer ter bewoning in de gevangenis op „de Voorpoorte" vraagt, slechts nog de copie van een onderschepten brief van Du Plessis aan Heinsius, die genoegzaam doet zien, dat verschillende personen in de Republiek in deze zaak moeten zijn betrokken geweest en dat wel degelijk een opstand of omwenteling in eenige steden in het plan lag. Het is zonderling, dat Heinsius aan geen zijner gewone correspondenten over deze zaak iets meldde en ook deze met geen woord daarvan gewag maakten.

Omtrent denzelfden tijd werd op verzoek van Heinsius te Keulen een zekere Borghese gevangen genomen, die, vroeger te Rotterdam gevestigd, vermoed werd naar het leven van Willem III te staan.

[2] Ons archief bevat over deze gebeurtenis geen' enkelen brief van beteekenis. *Onno Klopp* heeft de bijzonderheden in het VIe deel van zijn werk „*Der Fall des hauses Stuart*" enz. vrij uitvoerig medegedeeld naar de berichten van den gezant Windischgrätz. Zie ald. bl. 203.

alleen Straatsburg en Luxemburg wilde Lodewijk XIV voor zich behouden.

De agent voegde er bij „dat sijns Konings finantien in geen staet en waeren, om den oorlogh langer te kunnen soustenceren". Dit voorstel werd niet aan den Kanselier, Graaf Oxenstjern, maar aan een der bij den Koning van Zweden meest vertrouwden, den veldmaarschalk Hastfer, gedaan. [1]

Waarschijnlijk wilde men beproeven, hoeverre men onder de geallieerden op dit voorstel zou ingaan, om, zoo dit voordeeliger scheen, naderhand den voorsteller desnoods te kunnen desavoueeren en hield zich d'Avaux daarom op den achtergrond.

Te gelijkertijd kwam een Fransch agent van Weede van Dijkvelt bij het leger in Vlaanderen namens den Franschen minister de Croissy polsen, doch zonder veel gevolg, daar van Weede terstond op den voorgrond stelde, dat alleen van een algemeenen vrede sprake kon zijn en hij zich niet verder over de zaak kon uitlaten, tenzij de agent althans in enkele hoofdtrekken de voorwaarden van den vrede noemde.

Tot zoo iets kwam de Fransche afgevaardigde niet; alles wat hij overbragt was „heele wagens vol complimenten, oock van particuliere obtestatien en beloften van Pomponne aen my" zegt van Weede. [2]

Gelukte hier de toeleg niet, om van de zijde der republiek het eerst de voorwaarden voor den vrede te vernemen, d'Avaux kreeg bevel hetzelfde te Stockholm te beproeven.

Hij wendde zich tot Oxenstjern met vele betuigingen hoe ernstig zijn meester den algemeenen vrede wenschte en onder mededeeling dat hij last had, de voorwaarden van Frankrijk te doen kennen, mits Oxenstjern hem ook de voorwaarden der bondgenooten kon mededeelen. Zweden zou dan de bemiddeling hebben en hij de eer vredestichter te zijn; in zijn kabinet zou men, als het ware onder vier oogen, de geheele zaak kunnen afdoen.

„Laat ons", voegde d'Avaux er bij, maar aanstonds beginnen met de voorwaarden, die Frankrijk aan Keizer en Rijk wil voorstellen, „namelijk dat tot grondslag genomen worden de Westphaalsche vredenstraktaten".

De kanselier antwoordde, dat in elk geval men niet over één der ver-

---

[1] Van Heeckeren aan Heinsius, 22 Junij 1693, h. a. bl. 13.

[2] Brief aan Heinsius van 16 Juli 1693, h. a. bl. 17. Het verdient opmerking, dat hier van de Pomponne sprake is, die wel in den Raad des Konings zitting had, maar geen Minister was; hij behoorde steeds tot de vredespartij bij het Fransche hof. Wij vinden hem later terug als Minister.

bondenen kon handelen, maar dat er sprake moest zijn van een *algemeenen* vrede. De Franschman hernam, dat bij dit begreep, maar dat men toch één voor één de eischen van iederen bondgenoot zou moeten bespreken. [1]

Daarmede liep echter het onderhoud af; Oxenstjern kon op dien stond ook wel niet verder gaan en d'Avaux had geen plan meer voorwaarden mede te deelen, zoolang niet de eischen der bondgenooten hem bekend waren.

Zouden deze naief genoeg zijn die in handen te stellen van den Zweed, om ze d'Avaux mede te deelen, die bevel had van zijnen Koning niets schriftelijks omtrent den vrede af te geven? Zoo iets kon niet verwacht worden.

Kort daarna ging d'Avaux dan ook verder.

Hij kon nu weten, dat de poging om van Weede tot mededeeling der eischen van de bondgenooten uit te lokken, mislukt waren. De Fransche regeering moest dus zelf duidelijker spreken; de gezant kwam den 20en Juli van dit jaar tegen middernacht bij den kanselier; het gold hoogst belangrijke tijdingen; hij had last gekregen van zijn Hof het volgende aan den Koning van Zweden mede te deelen:

Lodewijk XIV was bereid bij den vrede Mont Royal en Trarbach, Philipsburg en Freiburg aan de Duitsche Vorsten en het Rijk terug te geven, den ganschen Pfalz aan den Keurvorst, zelfs met schadeloostelling voor geleden verliezen, Lotharingen insgelijks aan den Hertog en Tweebruggen aan den Koning van Zweden, de trêve van Regensburg zou in een vasten vrede worden veranderd en over de reunien na die trêve door Frankrijk bezet, zou bij arbitrage worden beslist; ook de quaestie van het negende electoraat (Hanover), zou door tusschenkomst van Zweden worden afgedaan.

De voorwaarden voor Spanje zouden weldra worden medegedeeld; d'Avaux hoopte die spoedig uit Parijs te vernemen.

Als van Heeckeren deze voorstellen, die hij uit den mond van Oxenstjern had opgeteekend, aan Heinsius mededeelt, voegt hij er aanstonds bij „waeruyt dan concludere, dewyl de Fransen van deze conditien gerugt maecken, dat daer ietwat onder schuylt, dat d'intentie is om deselve te Regensburgh op den Ryxdagh te doen publiceeren, om door deze glimpelycke conditien de partie van de gemalcontendeerde Prinsen in 't Ryk te versterken, jae selfs soo doenelyck die derde partie, daer men soo langh en sooveel van gesproocken heeft, effectivelick te formeeren". [2]

[1] Brief van van Heeckeren aan Heinsius, van 8 Juli 1693, h. a. bl. 14.

[2] Brief aan Heinsius van 22 Juli 1693, h. a. bl. 19.

Aldus geschiedde het. In September werden dezelfde vredesvoorwaarden officieel aan den Rijksdag medegedeeld en weldra in druk over geheel Europa verspreid.

Te gelijker tijd kwam de geheime Fransche agent bij van Weede terug en beloofde de spoedige afzending uit Frankrijk van een onderhandelaar met de noodige volmachten voorzien. Het duurde echter tot November, eer deze, de Abt Morel, zijn onderhoud met van Weede te Brussel had. Werkelijk was daarbij dan nu sprake van algemeene vredesvoorwaarden voor alle bondgenooten.

Aan Savoije zou al het veroverde worden teruggegeven; wat de Keizer en het Rijk betrof, hield men zich aan de voorwaarden te Regensburg aangeboden, maar Morel voegde er bij „dat onder de reunien waren vele hazardeuse ende ongefundeerde pretentien, maer oock seer veele deughdelycke ende regtmatige, ende dat de Coninck op allen soude sluyten ende toelaten, dat de Republiek van Venetie over d'een ende over d'anderen oordeelde en die selfs aan S. Maj. quam af te wysen".

Aan Spanje zou alles worden teruggegeven wat in Catalonien was veroverd en in de Spaansche Nederlanden, Mons en Namen.

Aan den Prins van Luyk zou ook het veroverde worden afgestaan.

Aan de Republiek der Vereenigde Gewesten zouden voldoende faciliteiten voor den koophandel worden toegestaan. En eindelijk zou Willem III als Koning van Groot Britannie worden erkend, maar Lodewijk XIV verlangde daarbij de toezegging, dat zóó de Koning kinderloos stierf, „de pretense" Prins van Wales hem zou opvolgen.

Reeds dadelijk deed van Weede gevoelen, dat de laatste voorwaarde, die betreffende den Prins van Wales, volkomen onmogelijk was en de Franschman drong er dan ook niet verder op aan. [1]

Van groot gewicht voor de Republiek was hetgeen men omtrent de Spaansche Nederlanden voorstelde. Zoo Frankrijk inderdaad, gelijk ook te Regensburg was toegezegd, den toestand van den Nijmeegschen vrede wilde herstellen, dan moest ook Luxemburg worden teruggegeven, terwijl Lodewijk XIV juist verlangde die vesting te behouden. Willem III, zoowel als de

---

[1] *Macpherson* verhaalt in zijne *Hist. of Gr. Britain* etc., 2e deel, bl. 122 en na hem hebben vele anderen geschreven, dat deze laatste eisch door Lodewijk XIV in 1697 gedaan werd tijdens de geheime onderhandelingen van Portland met Boufflers en dat Willem III daarin toestemde, maar dat Jacobus II weigerde aan deze transactie zijn goedkeuring te geven. De later, in 1848 door Grimblot gepubliceerde correspondentie heeft getoond, dat Macpherson dwaalde; in 1693 kwam dit punt ter sprake, maar werd dadelijk ter zijde gesteld, toen zoowel Willem III als zijn onderhandelaar het voor onmogelijk verklaarden.

Staten-Generaal, eischten van den aanvang af een betere en sterkere barrière in de Spaansche Nederlanden dan „de ongelukkige vrede" van Nijmegen tegen Frankrijk had gegeven. Van Weede had reeds vroeger aan den Franschen agent een zestal steden genoemd, die daarvoor in aanmerking konden komen en met minder dan twee van dezen zouden de bondgenooten zich stellig niet tevreden stellen. Bovendien, zoo Luxemburg aan Frankrijk moest verblijven, dan had men recht een equivalent te vorderen, afgescheiden van de overige steden die men verkrijgen zou. Zoo behoorden dan in het geheel Yperen, Menin, Doornik, Condé en Maubeuge aan Spanje te worden overgegeven, indien althans Luxemburg aan Lodewijk XIV zou verblijven.

Het vraagstuk dezer barrière-plaatsen in het zuiden der Spaansche Nederlanden, geheel of gedeeltelijk door Hollandsche troepen te bewaken, heeft sedert den vrede van Nijmegen telkens wederom de diplomatie bezig gehouden. Zelfs nog in de 19e eeuw kwam men daarop terug en steeds meende men, al mocht de geschiedenis het tegendeel leeren, daarin een beschermende voormuur te vinden tegen de aanvallen van Frankrijk op de Republiek, of op Duitschland.

Waren in 1693 de strijdenden het op dit punt eens geworden, wellicht zou de vrede reeds in 1694 gesloten zijn; thans bleef dit vraagstuk tot in 1697 het groote struikelblok, waarop telkens de onderhandelingen afsprongen.

Van Weede wist zeer wel, dat de Republiek zoowel als Engeland op dit oogenblik den vrede noodig hadden. De ontevredenheid in de Vereenigde Gewesten, vrij duidelijk gebleken door hetgeen bij de zaak van Halewijn was aan het licht gekomen, [1] de ongelukkige uitslag van den veldtocht in 1673, de verwarring en ontevredenheid in Engeland, de zwakheid der meeste bondgenooten, waren zoovele redenen, om toe te geven.

Niet minder neigde Willem III tot den vrede. Den 3/13 Nov. 1693 schrijft hij aan Heinsius „De saecken syn soo geëmbrouilleert en sulcke generaele dissatisfactie by de menschen weegens onse ongelucken ter zee en de partyschappen syn soo vehement, dat men niet en weet wat men heeft te verwaghten . . . . . en ick voorsie seeckerlyck dat ick dingen sal moeten doen seer tegens myn sin en naturel, sonder te weeten, of

[1] „Dat Lelienroot schrijft, dat men in Hollant ende particulierlyck in Amsterdam, die allen van de sentimenten van de Halewyns syn, soo groote party formeert, dat die bombe haest sal uytbarsten, dewyl men 't geven en den oorlogh moede werd." (Zie *Brief van Heinsius aan van Heeckeren* van 15 Dec. 1693, h. a. bl. 42.

deselve van effect sullen syn ofte niet. Ick sal niets ongetenteert laten om, is het doenelyck, de gemeene saeck te handhaven." [1]

En als hij mededeeling had gekregen van hetgeen van Weede te Brussel omtrent een barrière aan den Franschen agent had gezegd, schrijft hij aan Heinsius (7/17 Nov.) „Koste men het daertoe brengen, dat Vranckryck *drie*, ja selfs *twee steden* van de vyf, die de Hr. van Dykvelt heeft geyst, quaem te cederen tot een equivalent voor Luxemburgh, meen ik, dat men sulcken vreede in deesen tyt, considererende de constitutie van saecken in Europa, behoorde te praefereeren vóór de continuatie van den oorlogh. [2]

De Nederlandsche onderhandelaar ging dan ook zooverre en vorderde slechts twee of drie grensplaatsen, en dat nog wel als equivalent voor Luxemburg, maar te Versailles begon men achteruit te gaan, zoodra de bondgenooten toegaven.

Heinsius had wel gelijk; hij zeide reeds dadelijk (12 Nov. 1693):

„Na ick het bespeure, legt het geheele oogwit daerop, om de trèves in een vreede te veranderen." [3]

Reeds vóór 1688 was dit de toeleg van Frankrijk geweest; aldus zou men ook de meeste zoogenaamde „reunions" hebben behouden en zich tegenover Duitschland door het bezit van Straatsburg en Luxemburg volkomen veilig hebben gemaakt.

Dit toe te geven ware te erkennen, dat het geheele verzet tegen Frankrijk, de omwenteling in Engeland, de groote alliantie van 1689, kortom de geheele politiek der laatste jaren, vruchteloos was geweest.

Daarom, als men ten slotte al moest aanzien, dat Luxemburg Fransch bleef en Straatsburg eveneens, Duitschland derhalve van twee zijden voor den Franschman open lag, dan wilde de Republiek althans zooveel mogelijk hare zuidelijke grens beschermen tegen den machtigen overweldiger en dit kon, naar het begrip dier dagen, niet beter, niet meer afdoende geschieden dan door eenige vestingen, die vroeger tot de Spaansche Nederlanden hadden behoord en sedert 1668 achtereenvolgens door de Franschen waren weggenomen, weder in het bezit te stellen der Spanjaarden en ze desnoods met Hollandsche of door de Republiek betaalde garnizoenen te verdedigen.

Eerst na den Spaanschen successie-oorlog, in 1713 en 1715, verkreeg de Republiek werkelijk deze barrière tegen Frankrijk, gelijk ze die sedert

---

[1] Zie h. a. bl. 36.

[2] Zie h. a. bl. 36.

[3] Brief aan v. Weede h. a. bl. 33.

1672 had begeerd, en als die eindelijk in het laatst der 18e eeuw feitelijk door Keizer Josef van Oostenrijk was vernietigd, zag men de Fransche legers binnen enkele jaren tot in het hart der Republiek.

Een barrière tegen Frankrijk in het Zuiden van Belgie, was wederom in 1814 en 1815 een hoofdpunt der overwegingen op het Weener congres; men zocht de oplossing toenmaals in de vereeniging van Nederland en Belgie tot één koningrijk, maar het denkbeeld van de grensvestingen bleef bestaan, ja de groote Mogendheden eischten zelfs voor zich een toezicht op het onderhoud en de bezetting dier plaatsen.

Deze historische feiten verklaren eenigzints hoe het mogelijk was, dat van 1692 tot den vrede van Rijswijk in 1697, dit vraagstuk eener meer of min sterke barrière tegen Frankrijk, het bezit van een of twee vestingen meer of minder, telkens wederom op den voorgrond treedt, ja, dat meermalen de eisch van één vesting van de zijde der bondgenooten, de weigering door de Franschen, de hoop op een spoedig sluiten van den vrede doet verdwijnen.

Keeren wij tot de geschiedenis van 1693 terug.

Terwijl te Brussel door van Weede met Morel of Arnould werd gehandeld over den vrede, vertoefde te Versailles een zekere Mollo, die als resident van den Koning van Polen sedert jaren te Amsterdam woonde, aldaar een rijk huwelijk had gesloten en gewoonlijk in de beste kringen der hoofdstad verkeerde; onder de leus, dat hij van zijn regeering in last had te reclameren tegen het in Frankrijk opbrengen en verbeurd verklaren van twee met graan geladen schepen uit Dantzig, had hij zich in den zomer van 1693 naar Frankrijk begeven.

Met de Croissy had hij samensprekingen over den te sluiten vrede; een geheim agent van Heinsius te Parijs waarschuwde dezen in het begin van November.

Volgens hem zou Mollo een commissie hebben van vier steden van Holland en gold het een afzonderlijken vrede, waarbij tevens de Stadhouder van Friesland in de plaats van Willem III tot kapitein-generaal zou worden uitgeroepen. De Burgemeester Hudde van Amsterdam zou de leider zijn dezer geheime negotiatie. [1]

[1] Brieven van een geheim agent aan Heinsius h. a. bl. 48 en volgg. De Gr. van St. Simon sprekende over Mollo en zijne onderhandelingen zegt, dat deze toevallig te Parijs vertoevende, daar de Callières ontmoette, die vroeger vele jaren in Polen had gewoond en dat hij met hem over den vrede sprekende zich had aangeboden als onderhandelaar te Amsterdam. Zóó was hij door tusschenkomst van de C. aan den Minister de Croissy voorgesteld en van daar, dat de Callières later steeds in de onderhandelingen werd gebruikt. (Zie de *Mémoires de St. Simon*, vol II, bl. 245, édition Chéruel. 1856.)

Heeft Heinsius, aldus gewaarschuwd, de correspondentie. van Mollo onderschept en daarop aan Burgemeester Boreel en anderen die brieven getoond, hen wijzende op hetgeen met Halewijn was geschied? Wij weten het niet zeker, maar opmerkelijk is wat Boreel den 15[en] Dec. 1693 aan den Raadpensionaris schreef: „Naedat in de stadt wederom was gereverteert, hebbe den Hr. Mollo gesproocken en hem gedisponeert donderdagh nae den Haagh te vertrecken, om UwEG. te komen spreecken." Hij voegt er bij: „Oock syn besigh om op 't pampier te brengen, waerin d'ingesetenen van desen Staet door Franckryck in haer navigatie en commercie syn benaedeelt en verkort 't sedert veele jaeren en wel voornaementlyck, ten verscheyden respecten, 't sedert den jaere 1650, dat het vatgelt en andere naedeelige inventien syn geintroduceert."

Het vermoeden ligt hier voor de hand, dat Heinsius den Amsterdamschen Burgemeester, die te 's Hage de zittingen der Staten van Holland bijwoonde, getoond heeft, volkomen op de hoogte der geheime onderhandelingen van Mollo te zijn en hem tevens heeft medegedeeld, dat de Staat en Koning Willem III door van Weede van Dijkvelt niets anders aan Frankrijk hadde voorgesteld als hetgeen Amsterdam op eigen gelegenheid meende te kunnen verkrijgen. Toen is zeker ook de groote grieve van Amsterdam over de verachtering van haren handel door het „vatgelt" enz., ter sprake gekomen en zal Heinsius beloofd hebben, dat op die grieven bij de vredesonderhandelingen zou gelet worden.

Zóó werd Boreel, zóó werden zijne Amsterdamsche ambtgenooten van de partij der ontevredenen afgetrokken; voortaan ziet men, meestal door toedoen van Boreel, Amsterdam, al dringen hare regenten nog meermalen, dat toch spoedig vrede worde gesloten, zich schikken naar den wil des Konings, bereid de klimmende oorlogslasten te helpen torschen en haren steun ontzeggende aan alle machinatien om in de republiek een vredenspartij te vormen, die, zonder op de bondgenooten te letten, tot elken prijs aan den oorlog een einde zou maken.

Heinsius deed nog meer: hij wist, hoezeer de machtige hoofdstad moest worden ontzien en nadat Mollo hem mondeling en schriftelijk verslag had gedaan van zijne ontmoetingen te Versailles, en ook Willem III daarvan in kennis was gesteld, deelde de Raadpensionaris aan de Amsterdamsche regenten den officieelen text mede der vredesvoorstellen, zooals d'Avaux die mondeling te Stockholm had geformuleerd en die toen nog alleen in het Haagsche congres waren bekend geworden, ja, het zal wel op zijn aanraden zijn geweest, dat de Burgemeesters van Amsterdam zich

schriftelijk tot den Koning van Engeland wendden, om hem nog eens mededeeling te doen, zoowel van hetgeen Mollo, als ware deze uit eigen beweging naar Frankrijk gegaan, hun had gerapporteerd als van hunne meening omtrent den te sluiten vrede.

De Heeren van Amsterdam, zoowel als van andere steden van Holland, waren nu genoegzaam gewaarschuwd tegen het hernieuwen van dergelijke intrigues, en om hun de begeerte daartoe nog meer te ontnemen, werden de Burgemeesters der hoofdstad óf zelf door den Raadpensionaris gebruikt in het voeren van onderhandelingen, óf steeds op de hoogte gehouden van hetgeen met opzicht tot den vrede voorviel.

En deze vertrouwelijke omgang werd te meer wenschelijk, omdat de steeds klimmende lasten van den oorlog niet gedragen konden worden, zoo niet Amsterdam telkens het voorbeeld gaf tot spoedige bijdrage der quota's en het voorschieten van gelden op later te innen belastingen, omdat de admiraliteit van Amsterdam het grootste deel der uit te rusten vlooten verschafte en zoo de hoop op spoedigen vrede aldaar steeds levendig werd gehouden, het crediet van den Staat en de prijs der lands obligatien op de Amsterdamsche beurs voor daling werden behoed. [1]

Van dit oogenblik tot 1697 toe vinden wij Mollo of te Parijs in persoon, of te Amsterdam door brieven, in betrekking met de Fransche ministers; in het eerst zich voordoende, alsof hij werkelijk alleen namens Amsterdam sprak, waarschijnlijk, om des te eer de werkelijke bedoelingen van het Fransche Hof te weten te komen en aan Heinsius te kunnen mededeelen, daarna als tusschenpersoon tusschen den Raadpensionaris, van Weede van Dijkvelt en de Fransche onderhandelaren, ook wel met het niet zeer loijale doel, gelijk Willem III het eens uitdrukte, omdat men zulk persoon, zoo noodig, beter kon desavoueren, dan „een persoon van qualiteyt". Door Mollo, eindelijk, meende men Amsterdam steeds tevreden te kunnen stellen, als de Regenten aldaar zouden zien, dat hun agent, op wien ze vertrouwden, steeds in dienst van den Staat werd gebezigd tot het onderhandelen over den vrede.

Wat nu Mollo op het einde van 1693 naar Amsterdam als aanbieding van Frankrijk medebracht, was ongeveer hetgeen omstreeks denzelfden tijd door d'Avaux officieel te Stockholm als de Fransche vredesvoorwaarden was geformuleerd; weldra echter liet Lodewijk XIV ten behoeve

---

[1] Hoe reeds in 1672 en volgende jaren de Amsterdamsche beurs en het crediet der Hollandsche obligatien een voorname factor waren in de politieke gebeurtenissen, heeft Dr. *J. Grossmann* aangewezen in zijne monographie: *Die Amsterdammer Börse vor zwei hundert Jahren* etc., 1876.

der Amsterdammers aan Mollo weten, dat hij bereid was het inkomende recht op de Hollandsche schepen (het zoogenaamde *vatgeld*) te laten vallen, mits de Regeering der stad haar best deed om de Staten van Holland tot een vrede te bewegen, ja, hij voegde er bij, dat die vrijdom alleen zou gelden voor hen, die vrede op de genoemde voorwaarden met hem zouden sluiten.

Ongetwijfeld was dit een behendige insinuatie om, nu zijne aanbiedingen te Stockholm gedaan, slecht werden opgenomen, zoo mogelijk Amsterdam en de provincie Holland, van de Unie of de republiek van Engeland af te scheuren.

Heinsius schetst dan ook den toestand in het begin van 1694 zeer juist, waar hij aan van Weede schrijft „Na ick de saken van de werelt jegenwoordig aensie, begrype ick deselve soodanigh, dat Vranckryck seer lyt, dat de schaersheyt van gelt en granen haer brengt in d'uyterste verlegentheyt, dat de vrese van verder verval ende te moeten essuyeren d'effecten van dese qualen haer ten hooghsten doet gedencken na vreede, dat sy evenwel haer hooge gedachten van de Monarchie ende om eenmaals de voet op de neck van Europa te setten, niet konnen verlaeten ende dat daerom alles wat mogelyck is sullen aenspannen om soodanigen vreede te maken, dat haer die hope niet ontnomen werdt; daertoe syn geen andere middelen, als die dienen tot separatie van de geallieerden. Die separatie kan sy niet krygen als door divisie en scheuringe in d'een ofte andere te krygen, ofte ymant van de geallieerden over hoop te wercken, ofte door intrigues dat effect te bekomen. Divisie en scheuringe trachten sy te verwecken in dese republyck en in Engelandt. . . . Wat het 2de aenlanght, magh men wel op syn hoede syn; sy sullen tot dien eynde jegens ons ofte jegens Duytslant alles bybrengen voor dese reyse wat mogelyck sal syn, Denemarken, Munster, is 't doenlyck, jegens ons verwecken. Ende wat het laeste, te weeten d'intrigues aenlangt, ben ick bekommert voor 't Hof van Rome by den Keyser ende anderen ende daertoe dienen dan oock alle hare valse uytstroyselen; soo wy ons jegens dese hare middelen konnen wapenen, syn wy de sake te boven met Godes hulpe, anders is een van allen capabel Vranckryck haer but te doen bereycken." [1]

---

[1] Brief van Heinsius aan v. Weede v. Dijkvelt (19 Jan. 1694), h. a. bl. 63.

Reeds in November 1693 berekende men, dat het brood voor de troepen in Frankrijk 16 millioen livres meer zou kosten dan een jaar vroeger. In Parijs alleen moest men 240,000 menschen ondersteunen. (Bericht van den Zweed Palmquist uit Parijs, bij *O. Klopp* ll., 6e deel, bl. 251.)

Beschouwen wy deze woorden eenigszins van meer nabij en leggen wy de gelijktijdige brieven van Willem III en van Weede daarnaast, dan bemerken wij, dat het toenmaals vooral Heinsius was, die met onversaagdheid en goeden moed den strijd tegen Frankrijk wilde voortzetten, mits slechts de bondgenooten vast aaneengesloten bleven en dat hij die volharding, als in het belang van Europa, durfde aanbevelen tegenover de oogenblikkelijke moedeloosheid van Willem III.

Deze toch zag, hoe in Engeland alles om vrede riep; zijn parlement had hem de noodige gelden voor het leger wel voor een groot gedeelte, maar niet geheel, toegestaan; de woelingen der Jacobiten werden dagelijks sterker. [1] Daarom drong hij er op aan, dat men in het Haagsche congres een contra-project voor den algemeenen vrede zou opmaken, en hij liet er geheel mismoedig op volgen „Ick beken, dat ick gaerne van 't werck soude afsyn, als het maer eenigsins byquam en dat vóór 't aengaen van de campagne. [2] Ja, iets later voegde hij er noch bij:

„Het is seeckerlyck maer al te klaer, dat het een kryg van intrigues sal werden, 't geen ick vrees, dat ons ten laeste sal ruineeren, want dit den schadelyksten oorlogh van all is voor ons en waertegen wy well met alle kraght sullen moeten arbeyden, maer met groote difficulteyten, die nauwelycks sullen syn te surmonteren." [3]

Van Weede, dien we steeds naast den Stadhouder bij het leger, of in de Spaansche Nederlanden, als vertegenwoordiger der Staten-Generaal voor de legerzaken, te Brussel of elders ontmoeten, zoo hij niet te 's Hage met Heinsius en de gezanten der bondgenooten overlegde, achtte de door Frankrijk aangeboden voorwaarden onaannemelijk en wilde, zoowel in Zweden als op het congres, zonder nadere formuleering, die aangeboden conditien als onvoldoende afwijzen, in de hoop dat Frankrijk alsdan betere zou voorstellen; hij duchtte de Fransche intrigues in Zweden, zoo men op 't congres te 's Hage voorstellen ging formuleeren, hij meende ook, dat de partij der neutralen in Duitschland dan met reclames zou komen en dat er nieuwe verdeeldheden onder de geallieerden zouden ontstaan. [4] De grijze staatsman had wel gelijk; het zoogenaamde contra-

---

[1] Zie *Macaulay, Hist. of Engl.* vol. IV, p. 475 et sqq.

Den 2/12 Jan. 1694 schrijft Willem III aan Heinsius: „Naerdat alhier onder de menschen publicq is geworden de conditie van vreede, die Vrauckryck scheynt t'offereeren, vinde ik tot myn verwondering dat de meeste luyden tot de vreede inclineeren." H. a. bl. 60.

[2] Brief aan Heinsius ll.

[3] U. S. p. 61.

[4] Zie zijne brieven aan Heinsius van 21 Jan. en 2 Febr. 1694, h. a. bl. 64 en 69.

project dat in het Haagsche congres later werd geformuleerd, werd de twistappel tusschen de bondgenooten; hadde men dit voorstel kunnen vermijden, misschien ware de vrede door allen tegelijk gesloten en zouden de voorwaarden voor de bondgenooten voordeeliger zijn geweest.

Een nieuw gevaar voor inwendige verdeeldheid was inmiddels in de Republiek zelf ontstaan.

Zooal, hetzij bij de ontdekking van de correspondentien van Halewijn, hetzij bij hetgeen van Mollo's onderhandelingen te Parijs was uitgelekt, eenige verstandhouding van den vijand met den Stadhouder van Friesland was aan den dag gekomen, thans nu Heinsius, in het begin van 1694, door tusschenkomst van von Görtz, den minister van Hessen-Cassel, en een zeer vertrouwd agent van Willem III, de onderschepte briefwisseling van den Franschen agent d'Asfelt uit Hamburg met Lodewijk XIV [1] voor zich had liggen, bleek het, dat de pogingen van den Franschen Koning, om den Frieschen Stadhouder door allerlei beloften op zijne hand te krijgen, althans kans van slagen hadden.

Het scheen er op gemunt, de ontevredenen in de Republiek, te Amsterdam en elders in Holland, zoowel als in de noordelijke provincien te bewegen tot het doen van een beslissenden stap, men zou de quota's voor de legerlasten weigeren, den vrede en de vervallenverklaring van Willem III als Stadhouder in de vergadering der Staten-Generaal vorderen, in wiens plaats dan de Stadhouder van Friesland als kapitein-generaal van het leger zou optreden. En al mocht de Raadpensionaris, door de wijze waarop hij Amsterdam aan die machinatien van den Franschen Koning voorloopig had onttrokken, minder beducht zijn voor hetgeen uit Friesland hem bericht werd, het was toch noodig scherp het oog te houden op deze poging van de zijde van Frankrijk, op hetzelfde oogenblik dat Lodewijk XIV van Weede bezig hield met onderhandelingen over een algemeenen vrede.

Hendrik Casimir II van Nassau-Dietz, Stadhouder van Friesland en Groningen, was reeds kort na den vrede van Nijmegen, toen hem het kapitein-generaalschap over het Friesche krijgsvolk was opgedragen, daarover in moeilijkheden geraakt met Willem III.

In de geschillen met Amsterdam en de landprovincien over de werving

[1] "Eergisteren is hier gearriveert sekeren Bidal of d'Asfelt, synde deselve, soo geseyt werd, die gecorrespondeert heeft met de assassins, dewelke in de voorl. somer toeleg hadden gemaeckt op het leeven van S. Maj. v. Gr. Br. Het is apparent, dat hy wegens Vranckryck is herwaerts gesonden, om de saken van dat Ryck aen dit Hof waer te nemen" etc. (R. Goes aan Heinsius, Coppenhage 16 Dec. 1692.) Zie *Arch. v. Heinsius*, 1e *deel*, bl. 175.

in 1683 en 1684, trok hij vrij sterk partij tegen den Stadhouder der Unie en de Fransche gezant d'Avaux liet geen middel onbeproefd, om die oneenigheid tusschen de beide Stadhouders aan te vuren. [1] In 1685 had eene verzoening plaats en sedert dien tijd tot 1692 waren de beide Vorsten eensgezind. [1] Toen echter na den dood van den Prins van Waldeck, de Hertog van Holstein-Pleun tot oudsten veldmaarschalk en opperbevelhebber der legers, bij afwezigheid van den Koning Stadhouder werd benoemd en aan den Prins van Nassau Sarbruck de voorrang als veldmaarschalk boven hem werd gegeven, toonde de Stadhouder van Friesland zich ten hoogste ontevreden en beleedigd en weigerde verder in het veld te verschijnen. Zijne zwakke gezondheid gaf hem een aannemelijk voorwendsel, maar wat bedenkelijker was, de recruteering der Friesche en Groningsche regimenten bleef achter, de Stadhouder vorderde de terugkeer zijner regimenten naar Friesland en de Staten der beide provincien talmden met het toestaan der gelden voor de legerkosten en met de uitrusting der oorlogsschepen bij de Admiraliteit.

En terwijl men in Holland door bezendingen naar de Noordelijke Provincien in deze stremming van den openbaren dienst tracht te voorzien, daar ontdekt men, in het begin van 1694, dat de Stadhouder een Franschen agent bij zich had ontvangen, dat hij zelf te Hamburg was gekomen om met d'Asfelt te spreken, dat hij aanbiedingen van den Franschen Koning heeft gekregen en daarop was ingegaan.

Maar zwak en weifelend van karakter, had Hendrik Casimir, die groot ontzach voor zijnen bloedverwant, den Engelschen Koning had, wel geluisterd naar hetgeen hem uit Versailles werd aangeboden, maar zijnerzijds niet veel beloofd en ook niet veel kunnen beloven. Reeds aanstonds had het vermoeden bij hem post gevat, dat deze geheele intrigue door Willem III was opgezet, met het doel hem te polsen. [2]

De vredesvoorwaarden, die Frankrijk aanbood op het laatst van 1693, waren nu publiek geworden; Lodewijk XIV hoopte daardoor Zweden, Denemarken, Saxen, op zijn hand te krijgen; Mollo, die als agent der stad Amsterdam te Parijs had vertoefd, was teruggekeerd met aan-

---

[1] „Jeune homme d'un naturel inquiet et rémuant, jaloux de son indépendance, assez enclin à devenir chef d'opposition, à rivaliser plus ou moins avec le Prince et à former obstacle à ses desseins." Aldus de karakterteekening van dezen Frieschen Stadhouder, door *Groen v. Prinsterer* in zijne *Archives de la Maison d'Or. Nassau*, *Tom V*, *2de serie*, p. XLLX. In genoemd deel zijn een zevental brieven van 1684–86 afgedrukt van en aan Hendrik Casimir.

[2] „Il répondit qu'il croioit que cela venait du Roy d'Angleterre pour le sonder." Zie h. a. bl. 54.

biedingen en toezeggingen en men wist te Versailles in het begin van 1694 nog niet, dat zijn geheime zending aan Heinsius en Willem III was geopenbaard, dat Amsterdam thans open kaart speelde met den Koning van Engeland.

Nog vleide de Fransche Koning zich, dat een partij van ontevredenen in de Republiek, met den Frieschen Stadhouder aan het hoofd, zich zou voegen bij de Zweden, Denen en enkele Duitsche Vorsten, om te samen te dringen tot den vrede; dan zou Engeland met den Keizer geisoleerd blijven, de groote alliantie van 1689 uiteenvallen.

Men kwam echter te Leeuwarden niet veel verder. D'Asfelt had reeds dadelijk gezegd: „qu'il a à faire à un Prince d'un esprit assez borné et timide", en het bleek ook, dat hij weinig relatiën had in de andere gewesten, ook niet voornemens was zich veel in de geheele zaak in te laten. Wat hij aan zekeren La Bat, die door d'Asfelt werd gezonden, vertelde, had niet veel te beduiden en de voorspiegelingen, die hem toen en later werden gemaakt van een stadhouderschap der Unie, lieten hem vrij koel.

In een brief van d'Asfelt in Februari vinden we iets meer. Willem III, vermoedelijk wetende, waar eigentlijk de schoen wrong, „avoit acheté ses dettes".

Zóó was de ongelukkige Stadhouder onder de macht van Willem III gebracht. Maar dat heeft hem waarschijnlijk er toe geleid, zoo we althans den Franschen agent mogen gelooven, eindelijk een som te noemen, waarvoor hij bereid was zijn best te doen aan de Staten zijner beide provincien een besluit tot goedkeuring der aangeboden vredesvoorwaarden te ontlokken.

Verder is dan ook die onderhandeling niet gegaan; Willem III liet door Portland aan zijn' bloedverwant schrijven; wat en waartoe blijkt ons niet, maar het zal wel geweest zijn in verband tot die opgekochte schuldvorderingen; omtrent den rang der veldmaarschalken werd een transactie uitgevonden, die ook anderen zou tevreden stellen, maar wat vooral een einde aan de zaak zal gemaakt hebben, was gewis de kennis die Lodewijk XIV weldra kreeg, dat al zijne machinatien in de Republiek door Mollo mislukten, dat ook in Zweden en Denemarken de zaken niet zoo gunstig meer stonden, als vóór dezen en dat nog eens de waarheid bleek van wat d'Asfelt had geschreven „le Prince d'Orange est absolu".

Toen de Friesche Stadhouder in het voorjaar van 1694 te 's Hage verscheen, toonde Heinsius hem al de bijzonderheden te kennen van zijne geheime onderhandelingen; hij ontkende, maar dit baatte natuurlijk niet.

Aan den veldtocht van 1694 nam hij geen deel; een ernstige ziekte belette hem dit; met den raadpensionaris hield hij voortdurend correspondentie, in de hoop, door hem zich met Willem III te verzoenen en deze, gelijk ook vroeger was gebleken, wilde gaarne den eersten stap doen, mits Friesland en Groningen slechts medegingen met de overige gewesten der Unie en alle krachten tegen den vijand inspanden. [1]

Na den dood der echtgenoote van Willem III, was er een reden te meer voor den Frieschen Stadhouder, om als vermoedelijk erfgenaam van zijnen bloedverwant met hem op goeden voet te blijven; hij gaf nog eenmaal, terstond na de inname van Namen zijn wensch aan Heinsius te kennen, om Willem III te zien en daartoe in het leger te verschijnen; het werd hem ontraden. In 1696 overleed de jonge Stadhouder. [2]

Reeds in 1692 beklaagde Heinsius zich eens bij den Oostenrijkschen gezant Windischgrätz, dat voor de gemeene zaak niemand werkelijk iets deed, behalve Engeland, de Republiek en de Keizer. Wat Spanje leverde was bijna niet noemenswaardig, maar het ergste was, dat de Keurvorsten en de Vorsten van het Rijk niet handelden uit ijver en liefde voor de zaak, maar meestal om zich te verrijken en groot te maken. [3]

En die toestand bleef voortduren, werd erger, naarmate de oorlog langer duurde.

Lodewijk XIV maakte daar gebruik van, om overal aanbiedingen te doen, opdat de hulptroepen niet in het veld zouden worden gezonden of werkeloos blijven, om twisten aan te vuren tusschen naburen, verzet aan te wakkeren tegen den Keizer, onlusten te verwekken in Engeland, Zweden en Denemarken bij de neutraliteit te houden, en daarbij overal te doen verkondigen, dat Frankrijk de eenige was die werkelijk vrede wilde, doch dat de bondgenooten alle billijke voorwaarden afwezen.

En inderdaad kan men uit al hetgeen op het einde van 1693 en het begin van 1694 van de zijde van Frankrijk geschiedde en ons in schrift

---

[1] Carlson l'assure que le Pr. de Nassau n'est raccommodé avec le Pr. d'Or. qu'en apparence et jusqu'à ce qu'il trouve une occasion de se venger de luy, mais qu'il n'a pu se dispenser d'envoyer un gentilhomme en Angleterre pour le complimenter sur la mort de la Princesse d'Or. (*Extrait des avis secrets* etc., febr. 1695, MS. *Heinsius' Archief.*)

[2] Willem III maakte in 1695, toen hij na den dood zijner vrouw, in Holland was gekomen een uitersten wil, waarbij hij zijne goederen in de Vereenigde Gewesten gelegen, vermaakte aan den Stadhouder van Friesland, wel een bewijs dat hij het vorige vergeten en vergeven had. Trouwens hij had bij Vorsten en Staatslieden in zijn omgeving dagelijks ondervonden, dat het geld van Lodewijk XIV schier aller trouw op harde proef stelde.

[3] Bericht van Windischgrätz van 14 Mei 1692, bij *O. Klopp* ll., vol. 6, p. 42.

voorlegt, aannemen, dat toenmaals de zucht om vrede te maken bij Lodewijk XIV voorheerschte. Want zijne volmacht aan d'Avaux te Stockholm, [1] zijne aanbiedingen aan den agent Mollo uit Amsterdam, ademen een ernstige zucht tot toenadering.

Alleenlijk, men lette ook wel op de handige wijze, waarop de Fransche Regeering ook thans, onder het vertoon van vredesgezindheid, de bondgenooten zocht te verdeelen.

Het hoofdpunt der alliantie van 1689 was in den aanvang geweest, de herstelling te verkrijgen van den toestand van Europa, zooals die door de vredesverdragen van Munster Osnabruck en der Pyreneën was gevormd, m. a. w. het terugbrengen van Frankrijk binnen de grenzen bij het sluiten dier verdragen omschreven.

Nog in September 1692 zeide Heinsius aan den Zweedschen gezant Lilienroot te 's Hage „Men moge van de neiging tot vrede bij den Koning van Engeland denken wat men wil, maar ik kan U ten krachtigste verzekeren, dat in de zeven provincien der Republiek geen enkel regeeringslid is, die niet liever dan een afzonderlijken vrede te zien sluiten, naar Indie zou gaan, of zijn leven hier wagen in de laatste verschansing. Wij verlangen de herstelling niet alleen van den Westphaalschen, maar ook van den Pyrenaeischen vrede." [2] Voor het eerst in Mei 1693 zien wij Heinsius den vrede der Pyreneën loslaten, om te gewagen van „een middenweg tusschen de Pyrenaeischen en Nijmweegschen vrede". [3]

Daarop was het proces Halewijn gevolgd, dat van geheel andere gezindheid in de republiek getuigde, waren de geheime onderhandelingen namens Amsterdam te Versailles opgezet, hadden de twee noordelijke provincien zich tegen het betalen der legerlasten verzet, was de geheime correspondentie van den Frieschen Stadhouder ontdekt; de veldtocht was vrij ongelukkig geweest, het uitzicht op den vrede van den Turk met den Keizer was vervlogen, nu begon men te 's Hage anders te spreken: de eisch, dat de toestand van den vrede der Pyreneën zou worden hersteld, werd losgelaten en men nam den grondslag aan, die ook de Franschen te Stockholm hadden aangeboden, herstel van den toestand, zooals die door de verdragen van Munster en Nijmegen (1678) was bevestigd. Dit was een gewichtige concessie aan Frankrijk, maar tevens eene, die weldra hoogst gevaarlijk bleek voor de eenheid onder de bondgenooten.

---

[1] Zie h. a. bl. 43.

[2] Bericht van Gr. Windischgrätz uit den Haag, bij *Onno Klopp* l.l., vol. VI, ol. 111.

[3] Zie *Archief v. Heinsius, vol. I*, bl. 188

Juist om het bekrachtigen van den vrede der Pyreneën, eertijds tusschen Frankrijk en Spanje gesloten, was het die laatste mogendheid te doen, die sedert dat tijdstip tot 1678 geheele gewesten in de Spaansche Nederlanden aan Frankrijk had moeten afstaan.

En niet minder had de Keizer als hoofd der Habsburgers belang bij een nieuwe bekrachtiging van dit tractaat. Want daarbij had Lodewijk XIV alle aanspraak zijner echtgenoote en dier nakomelingen op de Spaansche successie prijs gegeven, die men later in Frankrijk op allerlei wijze wederom had op het tapijt gebracht; door die bekrachtiging zou ook voor goed het geheime verdrag vernietigd zijn, dat de Keizer, door den nood gedwongen, in 1668, over de verdeeling der Spaansche successie met Frankrijk had gesloten.

En zóó verschijnt de vredesgezindheid van Frankrijk voor ons in een geheel ander licht.

Dat de ellende der bevolking door slechte oogsten, het stilstaan van den handel, het altijd weer werven van nieuwe legerbenden dagelijks klom, dat de Fransche natie, hoog en laag, rijk en arm, om den vrede bad bij elke gelegenheid en het haren trotschen Koning soms meer toonde, dan hij verlangde, weten we uit al de mémoires en brieven van dien tijd, maar nimmer, noch nu noch later, tot den vrede van Rijswijk toe, gaf de Fransche diplomatie de hoop op, den vrede met ieder afzonderlijk te sluiten, om aldus hare stelling in Europa te handhaven, Frankrijk ongeschonden uit dezen worstelstrijd te redden. Met dat doel voor oogen bleef men van uit Versailles rusteloos werkzaam, om overal, van Constantinopel tot Dublin, verdeeldheid te zaaijen, beloften te doen, door geld om te koopen en Frankrijk's overmacht te toonen.

Hoe deze pogingen in Zweden gelukten en door welke middelen, blijkt genoegzaam uit de hierachter afgedrukte correspondentie.

Frankrijk wist zeer wel, dat de bondgenooten het middelaarschap van Zweden voor den vrede niet openlijk konden afwijzen, zoodra er aanbiedingen waren gedaan en dat daardoor het zoogenaamde Haagsche congres der bondgenooten zijne beteekenis verliezen zou. Het middenpunt der onderhandelingen werd aldus naar Stockholm en meer noch naar Weenen verplaatst; niet de Republiek en Engeland, maar de Keizer en het Rijk zouden de eerste rol vervullen, en des te eer zou dan de Republiek het oor leenen aan afzonderlijke voorstellen, haar door Frankrijk gedaan.

Nog een andere onderhandeling had Frankrijk op touw gezet, die in den aanvang van 1694 reeds vrij verre gevorderd was, zonder dat de

bondgenooten iets bespeurden, met Savoije namelijk en het mag wel de zekerheid zijn geweest, die Lodewijk XIV koesterde, weldra van dien lastigen vijand in het zuiden bevrijd te zijn, die hem in den zomer van 1694 den moed gaf, niettegenstaande de ellende zijns volks, aan zijne eerste voorstellen voor den algemeenen vrede niets toe te voegen.

Bovendien had de Fransche Koning, sedert het laatst van 1693, een groot voordeel behaald, dat op de handelingen van sommige bondgenooten niet zonder invloed zou blijven. Paus Innocentius XI, die, zwaar door Lodewijk XIV beleedigd, in 1688 en 1689 de groote alliantie tegen Frankrijk niet zonder vreugde en instemming had gezien, was in 1691 gestorven. Zijn opvolger Alexander VII, een hoog bejaard man, had nauwelijks den tijd gehad eenigzins beslist kleur te toonen, toen de dood hem opriep. Innocentius XII, die zijne plaats innam, begon aanstonds den vrede te prediken, allereerst voor Italie, maar weldra voor geheel Europa, opdat boven alles de Mahomedaansche overheersching in het Oosten mocht ophouden en de vereende krachten der Christenheid Constantinopel aan den Turk ontworstelen, het Christenrijk van Constantijn herstellen mochten.

De Koning had de hulp van den Kerkvorst te zeer noodig, om niet, vooral zoo deze den vrede predikte, al het mogelijke aan te wenden tot staking der vijandige verhouding, die in vorige jaren tusschen hem en het Vaticaan had bestaan.

Hoeveel het der fierheid van Lodewijk XIV ook kostte, het offer werd gebracht; Avignon werd den Paus teruggegeven, van al de eischen des Konings, te Rome door den Franschen gezant, zelfs met bedreiging van geweld, gesteld, werd afgezien, ja, de Fransche geestelijkheid werd bewogen om van hetgeen later de Gallicaansche kerkvrijheden werd genoemd, zooals die in 1682 waren geformuleerd, een groot gedeelte in te toomen ten believe der Roomsche curie.

Die toegeeflijkheid droeg weldra vruchten, althans in Italie; want ongetwijfeld was het de Paus, die het meeste bijdroeg, om den Hertog van Savoije te bewegen tot het verlaten van het bondgenootschap tegen Frankrijk. [1]

En hier lette men bovenal op de verschillende stroomingen, die zich

---

[1] In 1695 meldt de Spaansche gezant bij het Vaticaan aan zijn Koning, dat Paus Innocentius XII erkende, dat Lodewijk XIV hem gaarne als zijn huiskapelaan zou behandelen. Hij sprak met grooten lof van Willem III, als den grootsten zijner tijdgenooten. Van hem hing de vrede af en hij hoopte dat die nog dit jaar zou gesloten worden. Zie het bericht van den gezant, den Marchese Carpio, bij *O. Klopp* II. S. 67.

in de hof- en regeeringskringen te Versailles openbaren, waardoor Lodewijk XIV, hoe fier en eigenmachtig hij zich ook aan ons oog vertoone, telkens werd medegevoerd of tegengehouden.

De oorlog in 1688 aangevangen, had oorspronkelijk ten doel voor goed af te rekenen met Duitschland, de grenzen van het Fransche rijk in het noorden en oosten uit te breiden en te verzekeren, Straatsburg en de steden in den Elzas, Luxemburg en Luik als grensvestingen voor goed aan Frankrijk te hechten, de kleinere Duitsche Vorsten als vasallen aan zich te verbinden en daarna af te wachten totdat de dood van den Koning van Spanje, zonder strijd, het grootste gedeelte van diens landen in Fransche handen zou doen vallen.

Louvois, die van geen aarzeling wist, wiens machtige invloed op zijn Koning toenmaals nog ongebroken was, die in de laatste jaren altijd de eerste was geweest om den strijd aan te binden, hetzij tegen de Republiek, hetzij tegen Spanje, hetzij tegen den Keizer, hetzij tegen den Paus te Rome, had ook nu verklaard gereed te zijn en weldra was een krachtig leger tot in het hart van Duitschland binnengedrongen.

Weldra kwam echter de reactie.

De Pfalz was, naar het systeem van Louvois, te vuur en te zwaard vernield, en de Hertogin van Orleans, wier rechten Lodewijk XIV heette te handhaven, verzweeg niet aan het Hof van Versailles, hoe zij de verwoesting van haar vaderland beweende; [1] niet weinigen onder de Fransche bevelhebbers stuitte deze wijze van krijg voeren tegen de borst, ook zij verzwegen hun ongenoegen niet. Jacobus II, in Ierland, naar het oordeel zijner vrienden, niet genoegzaam van Fransche zijde geholpen, klaagde aan het Fransche hof over den Duitschen oorlog, die hem, den balling, hulpeloos liet; handel en nijverheid, door het uitwijken van zoovele duizenden na de herroeping van het edict van Nantes reeds schromelijk benadeeld, gingen sedert den oorlog van 1688 geheelen ondergang tegemoet. Fransche handelschepen werden overal gekaapt en vernield, de altijd voortdurende lichtingen van krijgsvolk ontnamen hoe langer zoo meer de noodige handen aan den arbeid. Het geld werd schaarsch; nieuwe belastingen brachten telkens minder op; herhaalde wanoogsten voerden gebrek en ellende ten top.

Geen wonder, zoo onder dit alles de werkelijke staatslieden in Fran-

---

[1] „Dut-on m'oter la vie, il m'est cependant impossible de ne pas regretter, de ne pas déplorer d'être, pour ainsi dire, le prétexte de la perte de ma patrie." Aldus schreef de Hertogin reeds in 1689. Zie haren brief bij *C. Rousset* II., p. 167.

krijk begonnen in te zien, dat de oorlog van 1688 een fout, herstel van den vrede een noodzakelijkheid was.

Niet aldus Lodewijk XIV zelf, immers in de eerste jaren van den krijg. Zoolang zijn minister Louvois leefde, bleef de krijg, de krijg à outrance, zijn hoofddenkbeeld.

Eerst daarna, in 1692 [1] en vooral later, komt er meer aarzeling, gevoelt de Monarch, dat zijn fier zelfvertrouwen hem begeeft, maakt hij bij oogenblikken meer ernst met zijne pogingen tot het verkrijgen van vrede. Dan eens volgt hij de inblazingen van De Chamlay, den boozen genius van de Louvois, onder wiens leiding in 1673 in de Republiek der Nederlanden en daarna in Duitschland was geplunderd en gebrandschat, of luistert naar De Seignelay, die hem telkens nieuwe vlooten levert en de Fransche marine weet op te voeren tot vroeger ongekende sterkte, dan weder heeft De Croissy het oor, die den vrede gezind, door allerlei diplomatieke overleggingen meent te kunnen verkrijgen wat zelfs de gelukkigste veldtocht niet leveren kan; dan weder komt de uitgehongerde menigte zich voor het vorstelijk verblijf te Versailles vertoonen, zoodat de groote Koning naar Trianon vlucht, om die levende verwijten te ontgaan. [2] En tusschen die verschillende invloeden door werkt de gewone hofkabaal van teleurgestelden en ijverzuchtigen, geestelijken met Mevrouw de Maintenon aan het hoofd, die bovenal het herstel van den Roomschen Vorst op den Engelschen troon zoeken, staatslieden, die zich een plaats voorspiegelen op een aanstaand vredescongres, of krijgsoversten, die slechts droomen van nieuwe overwinningen en rijken buit.

Hoogstmerkwaardig is in dit opzicht de brief van den beroemden vestingbouwkundige de Vauban, dien wij in het archief van Heinsius terugvonden. Vauban, de schrijver van de „Dixme Royale" is nimmer een hofman geweest; integendeel, St. Simon heeft het meermalen gemeld, hij werd meestal achteraan gesteld waar koninklijke gunsten werden uitgedeeld, maar, zijn later werk bewijst het, hij had zijn land

---

[1] Graaf Windischgrätz deelt aan den Keizer een gesprek mede, dat hij den 27 Oct. 1691 met Willem III hield. De Koning zeide, dat hij door vertrouwelijke brieven uit Parijs wist, dat Lodewijk XIV, na den dood van Louvois, aan vrede dacht en zelfs genegen scheen Willem III te erkennen. „De drie kroonen", zeide de Koning, „kan niemand mij ontnemen, die niet sterker is dan ik. Het Vorstendom Oranje moet ik terug hebben volgens de vroegere verdragen. De Republiek verlangt niets voor zich. Gelukt het Lodewijk XIV de verbondenen te scheiden, dan is al het gedane vruchteloos." (Zie *O. Klopp* II., S. 309.)

[2] Palmquist uit Parijs 21 Juli 1694 „D'ailleurs S. M. ne voit pas à Trianon ce grand nombre de pauvres, qui remplissent les cours et même les degrés de Versailles."

en zijn volk waarlijk lief en zijn hart bloedde bij al de ellende, die hij om zich zag.

Zijn schrijven, doet ons een diepen blik slaan in de werkelijke openbare meening der Franschen van dien tijd. Louvois is gestorven; zijn invloed, zijn richting verdwijnen, de raadslieden van Lodewijk XIV willen werkelijk vrede en rust, omdat die noodig is voor de geheele natie; wat de Croissy bedoelt, wat diens vertrouwde Callières [1] met Mollo heeft besproken, het is thans — hoe, weten we niet — aan Vauban bekend en hij aarzelt niet, uit eigen beweging, misschien ook wel op aandringen van Callières, een uitvoerigen brief te schrijven aan Mollo, die natuurlijk in diens handen niet blijven zou, waarbij hij als deskundige aantoont, hoe geen betere vredesvoorwaarden als de reeds voorgestelde voor Holland te wachten zijn en van hoeveel nut een vrede, al wordt die ook alleen door de Republiek met Frankrijk gesloten, voor beide partijen zijn zou.

In denzelfden geest sprak ook Callières, waarschijnlijk naar de voorschriften van den minister de Croissy, gedurende het geheele voorjaar van 1694, in zijne brieven aan Mollo. De vredesaanbiedingen zouden, zoo heette het nu, slechts tot 15 Mei geldig zijn; daarna achtte Frankrijk zich wederom vrij en zou de veldtocht moeten beslissen. Mollo stelde een wapenstilstand voor; deed hij dit uit eigen beweging? noch Willem III noch Heinsius schijnen zoover te hebben willen gaan; zeer waarschijnelijk kwam het denkbeeld van Amsterdam.

Maar alle hoop op den vrede verdween ras.

De Callières schreef den 8 April aan Mollo: „Comme il y a dans le pays où vous estes et parmi les alliés, plusieurs personnes, qui ont des interests particuliers à la continuation de la guerre, vous pouvez bien juger, qu'il ne manque pas d'en avoir aussy à la Cour de France des gens puissants et en crédit, qui ne souhaitent pas la paix et qui seront ravis si les offres avantageuses, que S. M. a faites, ne sont pas acceptées avant le 15 May, publiant tous les jours que les dites offres sont trop fortes, surtout à l'égard de l'Empereur, etc."

En deze „gens puissants et en crédit" hadden de bovenhand. Lodewijk XIV verklaarde weldra geen letter te willen veranderen aan zijne aanbiedingen en zond zijne legers, talrijker nog dan vroeger, naar Duitschland en Vlaanderen.

---

[1] St. Simon, anders zoo nauwkeurig in het spellen der namen, waar het Franschen betreft, noemt hem in zijne *Mémoires* steeds *Caillières*. Hij zelf teekende zich *de Callières*.

Toch bleef de vredespartij in Frankrijk werkzaam, ook gedurende den zomer van 1694. Mollo werd te Parijs bezig gehouden en aan de Republiek werd door zijn tusschenkomst het verzoek gericht een onderhandelaar, met de noodige volmacht voorzien, naar Frankrijk te zenden, of een plaats in de Republiek aan te wijzen waar deze met den Franschen onderhandelaar zou te zamen komen. Waarschijnelijk wist men te Parijs door Mollo, dat Amsterdam de zaak niet betrouwde, tenzij ook van wege hare stad iemand bij die eerste samensprekingen tegenwoordig ware, en eischte men daarom, dat behalve van Weede ook een lid der Statenvergadering van Holland als onderhandelaar zou worden aangewezen.

Altijd dezelfde toeleg: men hoopte de machtige stad Amsterdam en de geheele Staten-vergadering van Holland langs allerlei wegen tot den vrede te nopen, dan zouden de overige provincien spoedig volgen en als op deze wijze het voornaamste lid der groote alliantie was overwonnen, zou Frankrijk met Duitschland, weldra ook met Engeland afrekenen.

Maar Willem III hield nu, gelijk tot in 1697, vol in zijne trouw aan de bondgenooten. Zoo hij al wilde toestemmen, dat van Weede besprekingen hield met Fransche emissarissen, het moest altoos zijn, om tot een algemeenen vrede te komen. [1] Want hij begreep, zoo hij nu alle aanbiedingen afsloeg „en de saecke achter moghte blyven, die van Amsterdam een verkeerden uytlegh aen de intentie van S. M. moghten geven ende dan andere mesures onder de handt moghten nemen. [2]

Het verdient daarbij opmerking, dat gedurende het jaar 1694 de Franschen in België steeds den strijd tegen de legers der bondgenooten ontweken, zelfs openlijk erkenden, aldus te handelen, om „de goede dispositie tot de conferentie weegens den vreede niet te verijdelen". Die goede gezindheid moest te Amsterdam en elders in de Republiek indruk maken, als Mollo ze uit Parijs overbriefde; toch mag Willem III wel gelijk hebben gehad, als hij dit motief voor „praetjens" hield, daar de Franschen verplicht waren alleen defensief te werk te gaan. Want, had reeds de Graaf van Athlone in Mei van dit jaar aan Heinsius geschreven, dat de ellende en het gebrek bij de Fransche legers zoo groot waren, dat men

---

[1] „Dat S. M noyt soude connen resolveren, om aen my of aen yemand buiten communicatie van den Keyser en andere hooge geallieerden, een pouvoir of autorisatie te verleenen ende dat ick morgen aen Mollo soude antwoorden, dat 't selve van S. Maj. niet en can of behoorde te worden geverght ende dat sigh daertoe oock nimmermeer soude connen laeten disponeeren." *V. Weede aan Heinsius*, 9 Aug. 1694. Zie h. a. bl. 96.

[2] *V. Weede aan Heinsius*, 13 Juli 1694, h. a. bl. 95.

overal vruchteloos naar geld zocht om de soldaten te betalen, dat men alleen nog haver- en gersten-brood uitdeelde, [1] de toestand werd voor Frankrijk niet beter, toen men den geheelen zomer door, al was dan ook de eerste poging tot landing op de Fransche kust mislukt, beducht bleef voor herhaling op grooter schaal.

Doch, waar de Fransche staatslieden op dien stond blijk gaven van fijn overleg en het onmogelijke deden, om de vredespartij in de Republiek te winnen en verdeeldheid te zaaijen tusschen haar en den Koning van Engeland, Heinsius doorgrondde dien toeleg en stelde zijn diplomatisch overleg daartegenover. Op zijn aanraden werd Mollo, met voorkennis van de HH. van Amsterdam, wederom naar Parijs gezonden, en alhoewel hij zeer wel gevoelde, dat het den Franschen Koning slechts te doen was, om aan die stad bewijzen zijner vredesgezindheid te geven en Mollo volstrekt de man niet was om als vredesonderhandelaar met genoegzame volmacht op te treden, meende hij toch Willem III te moeten aanraden, hem eenige voorstellen mede te geven, mits hij niets meer dan van Weede in zijne besprekingen met d'Arnould vóór eenige maanden, aan de Franschen aanbood.

„De disette van gelt ende koorn" zou, zoo meende de Raadpensionaris, Lodewijk XIV weldra tot ruimere aanbiedingen nopen. Nog een weinig volharding en Frankrijk's overmacht zou gebroken zijn. [2]

En inderdaad, toen de veldtocht van 1694 geeindigd was, vertoonde zich de toekomst voor de bondgenooten gunstig genoeg, om op een spoedigen en betrekkelijk voordeeligen vrede te hopen. [3] De Vlaamsche vesting Huij was den Staatschen legers in handen gevallen en daardoor het prinsdom Luijk voor de alliantie behouden; de overtuiging werd algemeen, dat de bondgenooten meester waren gebleven in dezen veldtocht en die overtuiging dwong zelfs de Burgemeesteren van Amsterdam tot de er-

[1] Zie: *Archief v. Heinsius*, 2e deel, bl. 81.

[2] Zie: *Brief v. Heinsius aan Willem III* van 15 Juli 1694, h. a bl. 97.

[3] Heinsius zeide den 15en October in het Haagsche congres: „Het schijnt dat de veldtocht van dit jaar ten einde is en dat wij door Gods genade eindelijk zooverre gekomen zijn, dat te lande de geallieerden overal, behalve in Catalonien, den vijand het hoofd geboden en de overhand behouden hebben. Ter zee hebben wij het zooverre gebracht, dat noch op den Oceaan, noch in de Middellandsche Zee, de vijand het wagen kan ons de heerschappij te betwisten. Daarbij komt nu nog de terugtocht der Turken te Peterwaradin. Het is dus zaak, dat de geallieerden zich allen beijveren om gedurende den winter de noodige voorbereidingen te maken, om eindelijk tot een goeden vrede te geraken, die alleen door macht en kracht is te verkrijgen. (Naar het bericht van den gezant Graaf Strateman, bij *O. Klopp* II., bl. 353.)

kenning „dat de constitutie van saecken, soowel in Vranckryck als in desen Staet, ende ter zee soowel als te lande, voor ons favorabelder syn als voorhenen en dat men derhalve met goet fondament betere conditien als tevooren can pretendeeren". [1]

Toen dan ook bekend werd, hoe Lodewijk XIV met Mollo had gesproken over zijn verlangen, „na de vrintschap en vermeerderinge van de oude, goede correspondentie met den Staet", hoe de Koning had verklaard, na den generalen vrede „niet als rust te soecken, die hy nodigh hadde, nu hy begoste soo impotent te worden aen het podagra, vertonende syne manke voeten", [2] toen begreep men, dat, zooal niet om deze motieven, toch in elk geval de begeerte naar vrede aan het Hof te Versailles de bovenhand hield.

Onder dezen indruk werden de geheime onderhandelingen geopend, op het einde van dit jaar te Maastricht door van Weede met de Callières en de Harlay gehouden.

Ronduit verklaarde de Hollander, dat, zoo hij thans meer eischte dan een vorige maal, dit was, omdat „de publicque affaires jegenwoordigh voor ons waren in favorabelder staet als in dien tyt". De Franschen vergenoegden zich met te antwoorden „dat het wat hart was, ja eenigsins injurieus, aen een Coninck te seggen, onse affaires syn in beter staet als de Uwe en wy hebben in de onse toegenomen en de Uwe syn vermindert". Met dat al waren de Fransche aanbiedingen eerst niets anders dan wat reeds een jaar tevoren was voorgesteld. De besprekingen liepen voornamelijk over drie punten: 1°. de erkenning van Willem III als Koning van Engeland, waaromtrent de Franschen verlangden die uitgesteld te zien, totdat men met de bondgenooten over alle punten eens zou zijn geworden; 2°. de teruggave van alle zoogenaamde réunien, waarbij de Franschen zich alleen verbinden wilden, na een nader onderzoek, de meest betwisten af te staan; 3°. een equivalent voor Luxemburg, waarvoor nu twee steden en een fort werden aangeboden, terwijl Dijkvelt vijf of vier steden en daaronder Doornik eischte, ofschoon hij later in last kreeg, dien eisch, wat Doornik betreft, zoo noodig, te laten vallen. Nog deelden de Fransche gezanten mede, dat hun Koning al het op Savoije veroverde en ook Straatsburg wilde teruggeven.

Het bleek duidelijk, dat werkelijk Frankrijk den vrede zocht en, zoowel de wijze waarop deze Fransche agenten spraken, als waarop d'Avaux

[1] Zie: *Brief van v. Weede aan Heinsius*, 16 Oct. 1694, h. a. bl. 114.

[2] Zie: *Brief van Mollo aan v. Weede*, 14 Oct. 1694, h. a. bl. 114.

te Stockholm handelde, verschilden hemelsbreed van de fiere taal en de overheerschende manieren, waaraan de Fransche gezanten in vorige jaren Europa hadden gewend.

Maar ook hierin was fijn overleg. Ieder gevoelde dat Willem III de ziel en het middelpunt was der groote coalitie tegen Lodewijk XIV. Hij, en hij alleen, moest dus bij land- en bondgenoot worden aangewezen als de eenige die den vrede tegenhield; aldus klaagden reeds de gezanten te Maastricht tegen van Weede, aldus d'Avaux te Stockholm, aldus de Jacobiten in Engeland, aldus de geheime agenten te Weenen en elders, en om den Oranjevorst als het ware uit te sluiten van de verdere onderhandelingen, weigerde men zich uit te laten over zijne erkenning als koning van Engeland, alsof de algemeene vrede kon gesloten worden zonder dat dergelijke erkenning ware voorafgegaan, althans stilzwijgend toegegeven.

En die weigering had ongetwijfeld nog een anderen grond: nog altijd hoopte Lodewijk XIV, dat het herstel van Koning Jacobus II op zijne troon met Fransche hulp gelukken zou; nog vleide hij zich, dat Amsterdam en daarna de geheele Republiek, om den vrede te verkrijgen, de zijde van Willem III en Engeland zouden verlaten. Dan zou de Fransche Koning zich waarlijk gewroken hebben en het isolement, waarin hij nu door den veeljarigen toeleg van Willem III was geraakt, zou het deel des laatste worden.

De Fransche agenten keerden op het laatst van 1694 weder uit Maastricht naar Frankrijk terug. Men kende nu de Fransche voorstellen en van Weede, hoe onvoldoende hij ze ook achtte, nam op zich die aan den Koning over te brengen ter nadere overweging. [1]

Inmiddels was deze zamenkomst te Maastricht niet geheim gebleven; zij wekte ongenoegen bij de bondgenooten. De Keizer liet reeds in November bij Koning Willem III, vóór zijn vertrek naar Engeland, door Graaf Kaunitz, te 's Hage, daarover klagen.

De Koning antwoordde, dat zoodra nadere berichten van van Weede waren ingekomen, al de bondgenooten daarvan in kennis zouden worden gesteld, maar dat hij vertrouwde, dat de Keizer dan ook eveneens mededeeling doen zou van hetgeen in den afgeloopen zomer tusschen een Keizerlijken agent en den Franschen abt Morel te Steckborn bij Zurich was verhandeld. Caunitz was verbaasd, hem was van die zaak niets bekend: hij schreef aanstonds aan Graaf Kinsky te Weenen; ook deze wist niets van dergelijke besprekingen, en zelfs de Keizer verklaarde, dat

---

[1] Men vergelijke de brieven van v. Weede aan Heinsius, h. a. bl. 116—122.

daarvan niets was. Toch hadden die besprekingen plaats gehad, maar, zooals Kinsky later aan Caunitz meldde, niet de Keizerlijke regeering had die gevoerd, alles was uitgegaan van een geheime hofkabaal, die reeds sedert langen tijd de alliantie met de Republiek en Engeland met een kwaad oog aanzag. De Keizer wilde met die geheele zaak niet te doen hebben.

Aldus meldt ons het archief te Weenen. [1] Wij weten niet, hoe Caunitz deze hofintrigue te 's Hage heeft goedgemaakt; wij durven ook niet verzekeren, dat Kinsky en de Keizer werkelijk zoo geheel onkundig zijn geweest van het verhandelde te Steckborn, als zij voorgaven. In elk geval waren zij voor de toekomst gewaarschuwd. Kort daarop deed Heinsius in het Haagsche congres mededeeling van hetgeen te Maastricht was verhandeld en liet het ook te Stockholm weten. Te meer was dit noodig geworden, omdat Lodewijk XIV op zijne wijze [2] door d'Avaux den Koning van Zweden deed onderrichten van al hetgeen door Mollo te Parijs was gesproken en zelfs zorgde, dat dit onder het publiek bekend werd, zoowel als de aanbiedingen van Frankrijk, voor zooveel althans de barrière plaatsen betrof.

Het doel was duidelijk. Zweden, tuk op de rol van scheidsrechter, waardoor het tevens de neutraliteit kon bewaren, verkreeg aldus den indruk, dat het de bondgenooten waren, die, buiten Zweden om, het initiatief namen der vredesonderhandelingen, terwijl Frankrijk het eerst aan den mediateur van alles mededeeling deed.

Tevens zou men daardoor, zoowel in Frankrijk als in gansch Duitschland, zien, hoe belangrijk de aanbiedingen van Frankrijk waren; zoo Frankrijk Straatsburg en Luxemburg wilde behouden, het bood daarvoor equivalenten aan. Wat kon de Keizer, wat kon Spanje, wat kon de Republiek meer vorderen? Zou Zweden, zou Denemarken, zouden de kleine Duitsche Vorsten, zou vooral de zoogenaamde tiers-partij in Duitschland nu nog langer aarzelen meer openlijk de partij van Frankrijk te kiezen?

Wel moet de publieke opinie bij den aanvang van 1695 overtuigd zijn geweest, dat Frankrijk, alleen door nood gedrongen zich oogenblikkelijk meer gematigd toonde en dat, mits men slechts een korten tijd volhield, de overmacht van Frankrijk voor goed zou gefnuikt zijn. [3]

---

[1] *O. Klopp* II., 6er Bd, bl. 361.

[2] Heinsius kreeg mededeeling van den brief, dien Lodewijk XIV aan d'Avaux liet schrijven over de te geven inlichtingen te Stockholm. Zie h. a. bl. 128. Men merke op, hoe Lodewijk XIV het doet voorkomen, alsof Mollo het eerst door Willem III en de Staten-Generaal was gezonden, om vredesvoorstellen te doen en *geheime* onderhandelingen aan te knoopen.

[3] In de *Lettres Historiques* etc., La Haye, Moentjens 1694, vol. VI, vindt men op Dec. 1694

Op het laatst van 1694 toch deed de Keizer zelf het voorstel tot nieuwe bekrachtiging van de groote alliantie van 1689, als een blijk, hoe men ook te Weenen op krachtige voortzetting van den krijg rekende; in het begin van 1695 sloot Heinsius een verdrag met Munster, een der leden van de neutrale tiers partij, tot levering van troepen en werd de bisschop in de groote alliantie opgenomen; [1] ook met Saxen werd een verdrag gesloten. Op het laatst van 1694 schcef Willem III aan Heinsius, hoe de publieke opinie in Engeland meer dan vroeger op krachtige voortzetting van den oorlog bedacht was, [2] ja zelfs uit Amsterdam, waar de roep om vrede om elken prijs zoo dikwerf was gehoord, kwam nu de verklaring, dat het plicht was zich „cordaet" te houden. [3]

Willem III hoopte thans te bereiken wat hij reeds sedert twee jaren had beoogd.

In het Haagsche congres der bondgenooten had Heinsius, na de eerste vredesaanbiedingen van Frankrijk te Stockholm, namens de Republiek en den Koning van Engeland het voorstel gedaan, men zou verklaren in geen onderhandelingen met Frankrijk te willen treden, tenzij op den grondslag der vredesverdragen van Westphalen en Nijmegen, daaronder begrepen teruggave van alle reunien en speciaal van Straatsburg en Luxemburg.

De Keizer en Spanje hadden dit voorstel nog niet aangenomen, hadden bedenkingen, gelijk wij vroeger zagen en eischten meer, naarmate zij minder voor den oorlog deden. [4]

Te Weenen wilde men in elk geval meester blijven van de onderhandelingen, den invloed van Willem III en der Republiek breken.

Daarom zocht men elke handeling van het Haagsche congres tegen te gaan en beriep men zich altijd op de plicht, Zweden als mediateur in alles te kennen en door Zweden met Frankrijk te onderhandelen. Men

---

het volgende: „Comme l'on se trouve dans le dernier épuisement le seul parti qui reste à prendre, c'est d'acheter la paix à quelque prix que ce soit C'est aussi ce que les Ministres du Roy de Fr. et ses généraux lui ont remontré en des termes extrêmement forts. Ils lui ont décrit en détail la ruine entière de son Royaume. Que les coffres étoient entièrement vides et que ceux des particuliers l'étoient encore plus; que la fleur de la jeunesse de tout son Royaume avoit péri à la guerre; qu'on ne pouvoit plus trouver de chevaux pour de l'argent."

[1] Hij zou 4000 man stellen en ontving daarvoor 300,000 Reichstaler. „Het is meer dan hij verdient", zeide Willem III, „ik wil maar hopen, dat hij zich aan het verdrag houdt." Bericht van Auersperg, bij *O. Klopp*, vol. VI, s. 60.

[2] Brief van 13/23 Nov. 1694, h. a. bl. 122.

[3] Brief van Willem III aan Heinsius van 18/28 Dec. 1694, h. a. bl. 125.

[4] Men vergelijke de brieven van en aan Bon von Goertz in 1694, h. a. bl. 110—113.

wist te 's Hage te goed, hoe omgekocht en omkoopbaar de Zweedsche staatslieden waren in de hand van een man als d'Avaux, om niet voor zulke tusschenkomst beducht te zijn.

De vraag was thans, nadat de Franschen hunnerzijds die grondslagen, met een enkele uitzondering, als punt van uitgang schenen aan te nemen, of men te Weenen nog langer zich verschuilen zou onder allerlei uitvluchten en bezwaren?

Dat de Franschen Straatsburg niet wilden teruggeven, maar een equivalent daarvoor stelden, in strijd met hetgeen te Maastricht was beloofd, scheen ook Willem III bedenkelijk; hij hoopte dat de Keizer Straatsburg zou behouden, omdat hij het belang dier vesting voor het Rijk besefte; omtrent Luxemburg meende hij, dat een equivalent voor de veiligheid der Republiek beter was dan die vesting zelf, mits dit equivalent sterk genoeg ware, maar overigens kon men, zoo meende de Koning-Stadhouder, vrij wel tevreden zijn over het voorloopig resultaat van den oorlog en mits men ferm samenhield, op een spoedigen vrede rekenen, „en" zoo schreef Willem III aan Heinsius, den 7/17 Dec. 1694, toen hij zag, dat meer dan vroeger de publieke opinie oorlogsgezind was geworden, „daer syn er weynigen die meer reden hebben, om naer een goeden vrede te wenschen als ick en als deselve maer tamelyck was, ick soude deselve prefereren vóór de continuatie van den oorlogh".

En den 3 December voegde hij er bij: „Indien (de vreede) wiert geslooten met een generale benoeging van de geallieerdens, (dat) ick die al tamelyck goet soude oordelen, al waeren schoon de conditien soo adventagens niet, *maer om ymant daertoe te dwingen, behalve Spagne, soude ick gans niet geraden agten.* Ick hoop dat de Keyser niet sal desisteeren van Straesburgh, ten minsten gedemolieert." [1]

Had men op dit oogenblik te Weenen werkelijk den vrede gewild en diensvolgens gehandeld, waarschijnlijk zou het jaar 1695 dien gezien hebben, maar aan het Keizerlijke Hof rezen altijd nieuwe bezwaren. In het voorstel, door Willem III en de Republiek op het Haagsche congres gedaan, dat de grondslag van de onderhandelingen zouden zijn de Westphaalsche en Nijmeegsche vredestractaten, waarmede de Fransche regeering had ingestemd, wilde de Keizer niet treden, omdat Spanje alsdan benadeeld en de handhaving van den vrede der Pijrenaëen niet verzekerd werd; ook toen Zweden op het laatst van 1694, te samen met de zeemogendheden, op het aannemen van dezen grondslag aandrong, bleef men

[1] Zie h. a. pag. 124.

te Weenen weigeren. Heinsius schreef brief op brief aan onzen gezant C. van Heemskerck te Weenen, doch vruchteloos. „Ingevalle men niet komt tot het vaststellen van de voet by S. M. en den Staet voorgeslagen, sal men de haet van het esloigneren van den vreede op sig halen. De Hr. Lelienroth seyde my nog eergisteren, dat geen bedencken hadde, of ingevalle men fort en ferme op 't fondement stont, Vranckryk sonde Straesburgh en Luxemburgh laten gleyen." En Lelienroot kon het weten, want hij was meer Franschgezind dan een gezant van den mediateur voegde.

Men hield te Weenen lange conferentien met de Nederlandsche en Engelsche gezanten, men formuleerde allerlei artikelen, die Spanje tevens zouden moeten tevreden stellen, maar verder kwam men niet.

En ondertusschen bleef Mollo in briefwisseling met de Callières en deelde Willem III vertrouwelijk aan Heinsius mede, hoe hij, zoo het daaraan hing, bereid zijn zou slechts drie vestingen te vorderen als equivalent voor Luxemburg. Is het vreemd, dat men te Versailles zijn voordeel zocht met deze verwarring onder de bondgenooten en dat de hoop weer levendig werd op afzonderlijke vredesverdragen? „Ick heb uyt de laeste decouvertes geremarqueert", schrijft Willem III den 30 Nov. 1694, „dat de Con. van Vranckryk aen d'Avaux verbiet om te sluyten sonder verder ordres, als waer het schoon, dat de conditien, die van Weenen quamen, ten naeste by of selfs accordeerden met hetgene hy selfs heeft voorgeslagen. Wat dat beduyt can ick niet begrypen." Zou het niet zijn, omdat men te Versailles de verdeeldheid tusschen Weenen en den Haag reeds zag toenemen?

Doch naauwelijks was het jaar 1695 aangevangen, of een onverwacht feit vervulde de bondgenooten met groote bezorgdheid en deed de hoop der Franschen herleven. Na een ziekte van weinige dagen overleed de Koningin Maria van Engeland. Willem III was diep ter nedergeslagen; in de eerste dagen na dit sterfgeval was men zelfs zeer bekommerd voor zijne steeds wankelende gezondheid.

Den 1en febr. schrijft hij aan Heinsius: „Ick moet UEd. in confidentie seggen, dat ick my nu niet meer bequaem en vint om den oorlogh te voeren. Ick sal evenwel traghten, sooveel in my is, om myn devoir te doen, hoopende dat de groote Godt my daer sterckte toe sal geven."

Later hield Willem III uitvoerige besprekingen met den Keizerlijken gezant von Auersperg, waarbij hij betoogde, dat de vrede hoogst noodig was, niet voor Engeland, dat, hoeveel het ook kostte, nog jaren lang kon volhouden, maar voor de Republiek, die niet langer deze kolossale

uitgaven dragen kon. Daarbij verzekerde de Koning, dat de geheime onderhandelingen te Maastricht geheel waren afgebroken en dat, indien de Keizer — want aan Spanje behoefde men zich niet te storen — slechts wilde, de algemeene vrede, met behoud van Straatsburg en Luxemburg te verkrijgen was. Maar het officieele antwoord uit Weenen luidde ontwijkend; Kinsky had den Keizer overreed, dat als Willem III aldus sprak, hij zeker reeds voor zich den vrede had gemaakt met Lodewijk XIV; men moest Spanje niet verlaten enz. De beproefde toenadering mislukte. [1]

Algemeen verwachtte men, dat de Koning nu voortaan verhinderd zijn zou den zomer op het vasteland aan het hoofd der legers door te brengen en terwijl men te Parijs gevoelde, welken invloed deze afwezigheid op de operatien der bondgenooten hebben zou, rekende men niet minder op de betere kansen van Koning Jacobus II, wanneer tusschen hem en den troon slechts de kinderlooze, ziekelijke Willem III overbleef.

Deze verwachtingen werden weldra teleurgesteld. Nauwer dan ooit sloot zich het Parlement, ja bijna de geheele natie aan Willem III aan, de Princes Anna en haar gemaal, de Prins van Denemarken, vroeger altijd min of meer het nieuwe régime vijandig, verzoenden zich met den Koning en toen deze in Mei 1695 naar het vasteland vertrok, om zich aan het hoofd der legers te stellen, kon hij met de meeste gerustheid het bestuur van Engeland aan een Regentschap overlaten.

Met de vredesonderhandelingen kwam men echter niet verder in de eerste helft van 1695.

Mollo vertoefde meestal te Parijs en schreef voortdurend veel goeds van de vredesgezindheid aldaar. Men wist zeer wel te Versailles, dat hij particuliere correspondentie had met de Heeren van Amsterdam en het was dus zaak hem voortdurend veel te beloven.

Heinsius ontdekte weldra, dat het aanbod dezerzijds om een Franschen onderhandelaar met de noodige volmacht voorzien, naar Aken, Luik, of Maastricht te zenden, ten einde met van Weede eindelijk definitief de hoofdpunten van den algemeenen vrede vast te stellen, door Mollo te Amsterdam werd voorgesteld als een toeleg om Amsterdam buiten de onderhandelingen te houden en dat het Mollo alleen te doen was, om zelf een eerste rol te spelen.

Willem III gaf zijn toorn over zulke handelwijze lucht in zeer ener-

[1] Zie de uitvoerige berichten bij *O. Klopp* II., ss. 45—52.

gieke taal; [1] Heinsius nam het kalmer op en troostte zich met de gedachte „men moet roeijen met de riemen die men heeft."

Men kwam eindelijk zooverre, dat een samenkomst te Utrecht werd bepaald, waar de Fransche onderhandelaars van Weede zouden vinden.

Ondertusschen stond ook de officieele onderhandeling te Stockholm niet stil.

De Keizer en Spanje beiden hoopten Willem III voor hunne inzichten te winnen, door op den voorgrond te plaatsen, dat zij geen geschrift van Fransche zijde wilden aannemen, waarin de Koning van Engeland slechts met den titel van Prins van Oranje werd aangeduid; [2] men hoopte dan nu ook, dat de Koning, zooal niet den vollen eisch van Spanje, herstel van den Pijrenaeischen vrede, dan toch minstens iets meer dan den Nijmeegschen vrede tot grondslag van den vrede zou vorderen. We merkten vroeger op, hoe het belang der Spaansche successie den Keizer in deze zaak bewoog; er kwam nog bij, dat men te Weenen een meer volledig herstel van den Hertog van Lotharingen in zijn erflanden beoogde, dan de vrede van Nijmegen had toegestaan.

Beide zaken echter boezemden der Republiek minder belang in. Heinsius bevroedde reeds sedert 1693, dat het niet meer aanging den oorlog vol te houden, om Spanje of Lotharingen te gerieven; als de toestand van den vrede van Nijmegen kon worden hersteld, met de zekerheid, die in 1678 ontbrak, dat Engeland en de Republiek te zamen verbonden bleven tegenover een verzwakt en vernederd Frankrijk, dan was de inspanning van dezen krijg niet vruchteloos, ook voor de toekomst.

Het streven moest dus zijn den mediateur, Zweden, dien men als zoodanig niet af kon wijzen, zonder dat rijk en misschien ook Denemarken in de armen van Frankrijk te werpen, te overtuigen, dat de eischen van den Keizer namens Spanje te verre gingen en dat het middelaarschap geenzins uitsloot, dat de bondgenooten allereerst de hoofdpunten van den vrede met Frankrijk vaststelden, om dan daarna in een congres, hetzij in de Republiek, hetzij op een plaats daarbuiten, onder leiding van den mediateur de bijzonderheden nader te debatteren en daarna den vrede af te sluiten.

De Keizerlijke regeering daarentegen, allereerst bedacht op de belangen

---

[1] Brief van 5 April 1695, h. a. bl. 143.

[2] De gezant Auersperg schreef; „Was seine Person anlangt, so sei er (W. III) mit dem was in diesem Werk geschehen, zufrieden, und hatte es nicht besser eingerichtet werden können." (*O. Klopp* II, p. 30.)

der Spaansche monarchie en daarna op die van het Duitsche rijk, wilde eveneens Zweden overreden, dat men te Stockholm den vrede in de hand had, mits men slechts volhield de eischen te ondersteunen, die de Keizer tegenover de aanbiedingen van Frankrijk stelde. [1]

Daartusschen bewoog zich de Fransche gezant d'Avaux, met zijne gewone behendigheid belovende en van alles mededeelende. [2] Geld werd niet gespaard, bijna allen die den Zweedschen Koning omgaven, namen het Fransche goud aan en dit scheen zulk een gewone zaak, dat ook van Heeckeren, de gezant der Republiek, die heeren tarifieerde en tot vervelens toe, den Raadpensionaris en Koning Willem III aanmaande toch met ruime hand tegen den Franschman op te bieden.

Voor de Republiek was het van des te meer belang, dat Zweden de billijkheid erkende der preliminaire eischen, die de zeemogendheden aan Frankrijk wilden stellen, omdat men daaraan het voorstel vastknoopte, dat Zweden, zoo Frankrijk weigerde, zou opgevorderd worden zijn neutrale stelling te verlaten en de hulp in schepen of soldaten zou

---

[1] „Het is seecker dat men aen 't Hoff te Weenen de saeck der negotiatie aen sigh aldaer wil trecken en vooral met vehementie tegen den Hagh is." Willem III aan Heinsius 4 Maart 1695. L. a. bl. 140.

[2] In het MS cahier met extracten uit onderschepte brieven over 1695, vind ik o. a.:

Le Roy de Fr. à d'Avaux, 3 Mars 1695.

1°. Qu'il a reçu les lettres et mémoires, donnés ou envoyés par Kinsky et Windischgrätz, touchant la paix.

2°. Qu'on voit qu'ils sont éloignés de la paix et que lui au contraire.

3°. Qu'il avoit fait tout ce qu'il avoit pu et que jamais on avoit réspondu.

4°. Qu'il doit répondre aux divers préliminaires:

a. qu'il ne veut pas séparer les alliés, puisqu'il s'est expliqué sur tous ceux qui sont en guerre, sans même excepter l'Angleterre;

b. qu'il laisse à l'Empereur de proposer ce qu'il désire touchant le Pr. d'Or. et s'il ne l'obtient, que le consentement qu'il aura donné aux autres points sera censé nul et que c'est tout ce qu'on peut raisonnablement demander et qu'on peut bien juger, ce qu'on propose asteur, que cela tend plutôt à éloigner qu'à avancer la paix.

5°. Qu'il est étonné qu'Oxenstern, en qui on avoit mis toute confiance et mesme fié les dernières propositions de paix, fait asteur une telle proposition et qu'il proteste que l'Empereur veut la paix.

6°. Qu'il doit faire insinuer par d'autres voyes, qu'il n'a tenu à la France que la Suède en a tout l'honneur.

7°. Qu'il ne se doit pas relacher de ce qu'il lui a prescrit touchant les deux points préliminaires et principalement sur le Pr. d'Or.

8°. Qu'il doit bien prendre garde qu'il ne donne rien par escrit touchant le Pr. d'Or.

11°. Il a fait expédier trois ordonnances, 4 mille livres pour Madame et Mademoiselle d'Hastfert, 3000 livres pour les intendans d'Hastfert et 600 livres pour l'écrivain de la chancellerie.

verleenen, die dat land volgens de bestaande verdragen aan de zeemogendheden, tot handhaving van den vrede van Nijmegen, verleenen moest.

Van Heeckeren te Stockholm deed wat hij kon, om tot krachtig handelen op te wekken, hij spaarde noch geld, noch goede beloften en Heinsius maalde hem in zijne brieven, omdat het indruk zou maken, een zwart tafereel van de ellende en het gebrek in Frankrijk. [1]

Dit alles begon vruchten te dragen. Zweden zelf oordeelde nu, dat als grondslag voor de onderhandelingen de vredesverdragen van Westphalen en Nijmegen moesten worden gesteld zonder eenige restrictie, en beloofde, zoo Frankrijk dit bleef weigeren, zijne wapenen bij die der bondgenooten te zullen voegen; het denkbeeld der Keizerlijke regeering, om een middelweg te zoeken tusschen den Nijmeegschen en Pyrenaeischen vrede, werd op verzoek van Willem III in een conferentie te 's Hage tusschen Heinsius en de gezanten Auersperg en De Quiros besproken. De Raadpensionaris overreedde de beide gezanten, dat zoo iets onaannemelijk was; de beide heeren gaven toe [2] en daarmede verviel ook de aanbieding te Stockholm van het voorstel, dat men te Weenen had gereed gemaakt. [3]

Ofschoon noch Heinsius noch van Heeckeren het uitdrukkelijk vermelden, ligt het toch voor de hand, dat twee oorzaken voor die meer gunstige stemming in Zweden kunnen worden aangewezen.

De eerste, dat men aan het Zweedsche Hof hoopte, dat Willem III de dochter des Konings ten huwelijk zou vragen, de andere, dat men wist, dat er onderhandelingen te 's Hage met Denemarken werden gevoerd en men die te Stockholm duchtte en daarom zich de Republiek weer te vriend wilde maken. [4]

---

[1] Zie den brief van 12 April 1695, h. a. bl. 144.

[2] Brief van Heinsius aan v. Heemskerck, van 5 Juli 1695, h. a. bl. 150.

[3] De officieele memoriën van de Keizerl. en Nederl. gezanten te Stockholm en de antwoorden der Zweedsche regeering in 1695 en 1696 op dit punt gewisseld, vindt men afgedrukt in *Rijswijksche Vredehandel*, Amsterd. 1700, bl. 39—44. Eerst in Juli 1696 gaf de Keizer toe, dat men niet meer dan het Nijmeegsche traktaat zou vorderen.

[4] In het cahier, als boven, leest men:

Le Roy de France à d'Avaux, 25 fév. 1695.

1°. Qu'il a bien fait de remontrer que tous les retardemens de la médiation sont du costé des Alliés.

2°. Qu'il faut desabuser les Alliés par les évènemens de la campagne prochaine de leurs vaines espérances.

3°. Etc.

Inmiddels had van Weede in het begin van Juli verscheiden conferentien te Utrecht met Callières en twee andere Franschen. Daar hij mondeling rapport deed eerst te 's Hage aan Heinsius, daarna in het leger aan Willem III, bevat ons archief geen schriftelijk bericht over deze samensprekingen; alleen de brieven van Boreel aan Heinsius geven ons nagenoeg den hoofdinhoud van het verhandelde.

De Fransche heeren wilden namelijk gaarne ook eens spreken met de Amsterdamsche regenten en door tusschenkomst van Mollo had een ontmoeting van Callières met Boreel plaats.

De Franschman zal niet vermoed hebben, dat deze Amsterdamsche Burgemeester niets zeide, dan wat hem door Heinsius was voorgezegd; Amsterdam bleek nu volkomen eenstemmig met Willem III en diens afgevaardigde van Weede te denken: als men den vrede wilde in Frankrijk, dan moest men Straatsburg en Luxemburg teruggeven of voor de laatste vesting een viertal steden, behalve Doornik, en zoo niet deze stad, dan in de plaats daarvan twee andere steden; de gedane aanbieding van drie steden in het geheel was veel te gering.

Men ziet, de zeemogendheden gevoelden, dat zij krachtiger spreken konden dan een jaar vroeger, men kende den ellendigen toestand van Frankrijk, men rekende op Zweden, wellicht op Denemarken, ja het valt niet te ontkennen, men overschatte eigen krachten.

Maar nu rijst de vraag: Was het voegzaam, terwijl men openlijk te Stockholm onderhandelde, daarnaast in het geheim vroeger te Maastricht, thans wederom te Utrecht samensprekingen te houden met den gemeenschappelijken vijand? Was het zelfs staatkundig te prijzen, daar het geheim toch niet bewaard zou worden, ja zelfs door Frankrijk tot scheuring onder de bondgenooten zou worden geexploiteerd?

4°. Qu'il ne doit pas traverser les desseins du Duc de Holstein pour la Princesse de Suède, quoyqu'il avoit donné ordre de travailler pour le Pr. de Denmarcq et la Princesse de Suède, *puisque le Pr. d'Orange pourroit travailler pour un marriage.*

Bonrepos au Roy, 22 février 1695.

1°. Qu'il y a un project d'alliance entre l'Angleterre, Denmarcq et la Hollande et que pour le Prince George on prétend une secrète."

Het blijkt uit nadere brieven, dat er sprake van was Prins George, den gemaal van Princes Anna, tot opvolger van Willem III als Koning van Engeland te proclameren; men hoopte Denemarken daardoor voor goed te winnen. Lodewijk XIV vreesde zeer daarvoor en niet minder voor een huwelijk van Willem III met een Zweedsche of Deensche Princes. Hij schreef eens aan d'Avaux, dat Willem III dat voornemen aan beide Hoven zou voorspiegelen, zonder er ernstig aan te denken.

Als verontschuldiging, zoo niet tot aanprijzing dier handelwijze strekke, dat Willem III zich — en te recht — beschouwde als de leider en ziel der groote alliantie, die dan ook het recht had het initiatief te nemen voor den vrede; dat bij al die besprekingen steeds op den voorgrond stond, geen vrede dan met al de bondgenooten tegelijk en dat, terwijl men te Weenen en te Stockholm nimmer verder kwam als de vraag, welke preliminaria men stellen zou en of die den grondslag zouden uitmaken, waarvan niet kon afgeweken worden, of den grondslag, dien men daarna nog eens wijzigen en aanvullen kon, naarmate elk der bondgenooten het goed vond, Heinsius op zeer eenvoudige wijze de algemeene grondslagen voor den vrede had geformuleerd en die zelfs door de Franschen thans zag aangenomen. En waar nu de Keizer en Spanje vasthielden aan het onbereikbare denkbeeld, dat o. a. de Spaansche Nederlanden wederom moesten hersteld worden in den toestand van 1660, vorderden Willem III en de Republiek slechts een viertal grensvestingen van Frankrijk terug van al hetgeen de Spaansche Nederlanden in de jaren vóór den vrede van Nijmegen hadden ingeboet.

Maar zelfs, al mochten al deze redenen niet gelden, wat was voor de zeemogendheden te wachten, zoo de leiding der onderhandelingen te Weenen of te Stockholm bleef? Heinsius had reeds in den onderschepten brief van D'Avaux aan zijnen meester, van 21 febr. 1695, gelezen: „Qu'Oxenstern avoit dit, que si l'on finit l'affaire d'Allemagne, le Prince d'Orange devra se rendre à la raison malgré qu'il en ait", qu'il n'y avoit rien de plus déraisonnable, que ce que les alliés demandoient pour le Pr. d'Orange. „Que Kinsky assuroit avec serment, que c'étoit malgré l'Empereur, que cette affaire demeure accrochée par le préliminaire du Pr. d'Orange, mais que cette difficulté estant vidée, le reste iroit plus vite", en in een lateren brief van Lodewijk XIV aan zijnen gezant (24 Maart): „Qu'on voit bien par les retardemens, que la Cour de Vienne ne cherche pas la paix et qu'elle espère son avantage dans la continuation de la guerre." [1]

Het eenige waarvan men te 's Hage zeker bleef, was dat de Keizer geen nadere onderhandeling met Frankrijk wilde, tenzij de erkenning van Willem III als Koning van Engeland in de preliminaria door Frankrijk werd toegegeven, maar dat even vast van de zijde van Lodewijk XIV dit werd geweigerd. Hoe weinig vertrouwen het Zweedsche Hof verdiende, getuigde iedere brief van van Heeckeren en bleek telkens uit de

---

[1] In het meergenoemd cahier der extracten van onderschepte brieven

onderschepte brieven van d'Avaux nog sterker. De Koning van Zweden liet zich dan eens bepraten door Bielke, die het eene oogenblik Fransch- dan weder Engelschgezind was en met den door Frankrijk omgekochten Saxer, generaal von Schöning, correspondentie hield door Guldestolpe, die, zooals d'Avaux eens zeide, voor duizend livres drie, voor 2000 livres zes maanden „in onze dienst" zal blijven; dan weder had Oxenstjern de overhand, wiens geheimen aan d'Avaux werden verraden door de gouvernante der dochter. [1]

Met deze wetenschap hadden de besprekingen te Utrecht plaats, doch zij leidden tot geen resultaat. Lodewijk XIV verkreeg nu de zekerheid, dat hij noch op den invloed van Amsterdam, noch op dien van Holland kon rekenen, om een afzonderlijken vrede tot stand te brengen.

Wederom wendde hij zich tot Stockholm. In Augustus 1695 schreef Heinsius aan van Heemskerck:

„Ick word berigt, dat Vrede, Bielke en Guldenstolpe sig souden hebben gerangeert aen de zyde van Gr. d'Avaux; UEd. kan wel denken op wat wyse. Dat souden voorhebben quasi voor te stellen, dat men daar soude gehouden syn te tracteren op de voet van de Westphaelse en Nimeegse tractaten, *mits dat men daarin soude maken de veranderingen, daerover men soude convenieren.*"

En hij voegt er bij:

„Dat men wel moet distingeeren tusschen een fondement van negotiatie, waerby men reserveert meerder te kunnen eyschen en tusschen een fondement van tractaet.

Dat men op dat fondement van negotiatie requireert een net en klaer declaratoir, dewyl anders de Fransen onder pretext van verandering te willen maken, 't heele fondement sullen illusoir maken en *Straesburgh en Luxemburgh, daer het dog om te doen is,* daerin niet willen begrypen." [2]

Kort daarna echter kwam Lelienroot, de Zweedsche gezant te 's Hage, Heinsius verrassen met voor de bondgenooten zeer gunstige verklaringen van zijnen Koning. De vrees voor een verbond der zeemogendheden met Denemarken schijnt Oxenstern tot een meer duidelijke verklaring genoopt te hebben; Zweden wilde nu, zoo heette het, aan de zijde der bondge-

[1] „Qu'en Suède comme en Hollande, les femmes et filles sont informées de toutes choses", zegt d'Avaux. Meermalen zond Lodewijk XIV hem dan ook „des pierreries" en „des étoffes" ter uitdeeling. (Zie het meergemeld cahier passim.)

[2] Brief van 16 Aug. 1695, h. a. bl. 157.

nooten staan bij de aanbiedingen, die men aan Frankrijk deed en werden die wederom afgeslagen, dan zou Zweden zijn neutraliteit verlaten en de bij de verdragen beloofde hulptroepen aanstonds aan de Republiek geven.

Ongetwijfeld had het innemen van Namen door Willem III ook geen onbelangrijken invloed op deze gewijzigde stemming en toen kort daarna ook het kasteel van Namen in de handen der bondgenooten was gevallen, meende gansch Europa, dat de zon van Frankrijk begon te tanen; overal werd nu de roem van Willem III verkondigd en uit alle brieven van het laatst van 1695 blijkt, welk een indruk deze zegepraal op de Fransche wapenen in de wereld had gemaakt. [1]

Heinsius gaf het denkbeeld aan eener geheime conferentie tusschen een Franschen gevolmagtigde en de afgevaardigden van Engeland, de Republiek en den Keizer, in eenige onzijdige plaats, om daarna, zoo men het op de hoofdpunten eens zou zijn geworden, tot een vredescongres te komen onder middelaarschap van Zweden, doch dit voorstel te Weenen gedaan, vond aldaar weder geen bijval, omdat men van niets anders wilde hooren als van onderhandelingen, die van uit Weenen zouden bestuurd worden.

Die naijver tusschen Weenen en den Haag, tusschen den Keizer en Willem III, werd de hoofdoorzaak, dat de vrede achterbleef. De Republiek boette hard voor hetgeen zij te Munster in 1648, te Nijmegen in 1678 had misdreven, toen zij de bondgenooten in den steek liet op het congres, om afzonderlijk verdragen te sluiten. Het was wellicht de herinnering aan die feiten, die het Keizerlijk Hof mede beducht maakte, eenvoudig alles over te laten aan de leiding der Hollandsche staatslieden.

Want de Keizer gevoelde te zeer, dat hij het bondgenootschap met Engeland en de Republiek noodig had; dat, zelfs al mocht de vrede gesloten worden, dit bondgenootschap onmisbaar bleef.

Op zijn aandringen was de groote alliantie van 1689 in den loop van 1695 plechtig vernieuwd (19 Aug.), tevens als een protest tegen afzonderlijke vredesonderhandelingen der bondgenooten, zooals dan ook Willem III zelf erkende na het afbreken der onderhandelingen te Utrecht, dat het nu, na deze vernieuwing van de groote alliantie niet aanging, wederom in het geheim met Frankrijk verdere besprekingen te houden.

---

[1] De Hertogin van Orleans schrijft den 12en Oct. 1695 uit Fontainebleau: „On parle maintenant ici du Roi Guillaume de tout autre manière qu'auparavant. On entend partout, c'est un maitre homme, c'est un grand Roi et digne de l'être et semblables expressions." (*L. Ranke, Frans. Geschichte*, Bd. VI, S. 125.)

Heinsius echter meende, al ware het dan ook slechts om Amsterdam tevreden te stellen, de deur voor geheime besprekingen met Versailles niet te mogen afsluiten, nu men te Weenen niets wilde doen als in overleg met Spanje en den Hertog van Lotharingen. Hoogstwaarschijnlijk begreep de Raadpensionaris, dat geen der bondgenooten zich later in de bres zou stellen voor de barrière in de Spaansche Nederlanden en uitsluitend om vooraf op dit punt eenstemmigheid met Frankrijk te verkrijgen, werd Boreel aangemoedigd, als Burgemeester van Amsterdam, namens de Republiek en den Engelschen Koning zijne correspondentie met Callières voort te zetten.

In het begin van 1696 kwam men zooverre, dat Heinsius aan van Weede kon melden: de Koning van Frankrijk wil Luxemburg aan Spanje afstaan, of zoo men liever een equivalent wil, dan noeme men het en de Koning zal dan beslissen, òf wel Luxemburg, òf het equivalent te geven.

„Daarmede", zegt Heinsius „heeft men ons fondament van negotiatie."

Nu verlangt hij, dat men, al is er weinig van te verwachten, „ten reguarde van het ombrageus humeur van den Gr. Kinsky", trachte te komen tot de geprojecteerde geheime negotiatie met een minister van den Keizer.

Vijf dagen later echter, waarschijnlijk na de zaak met den Keizerlijken gezant te 's Hage te hebben besproken, voegt Heinsius er aan toe „Ingevalle de Gr. Kinsky soo ombrageus niet was geweest en soo begeerigh niet om glorie door 't maken van de vreede te acquireren, souden wy nu schone gelegentheyt hebben om een goet eynde van 't werck te maken, maer door dien wegh sal nu na alle apparentie niet te doen syn, dewyl zelfs daerop niet hebben geantwoort, maer alleen gesegt, dat daarover na Spagnen moeten schryven, dat in alle gevalle meynen, dat men eerst met de anderen een project moet maken en malcanderen beloven dat te garanderen, dat UwE. weet, dat altyt gewilt hebben en tenemael onmogelyck is."

Er blijft dan niets over als een nieuwe bijeenkomst met de Franschen voor te stellen, „alhoewel ick weet", zegt de Raadpensionaris, „dat daeromtrent al weer speculatien sullen vallen". [1]

Tegelijker tijd meldde van Heeckeren, dat Zweden nu werkelijk geneigd was de verplichte hulp aan de bondgenooten te geven en dat de Fransche invloed te Stockholm gebroken was. (Brief van 3 febr. 1696.)

---

[1] Zie de brieven van Heinsius aan v. Weede van 1, 10, 27, 29 Jan. en 8 febr. 1696.

Die gezindheid echter was van korten duur, reeds den 22en Februarij was alles aan het Hof van Zweden omgekeerd; het was duidelijk, dat men vooreerst van die zijde niets te wachten had en Heinsius schreef dan ook den 24en Maart aan van Heeckeren de volgende gedragslijn voor: „Vous ne devez pas faire paroitre tant vostre chagrin, que par là ils ne craignent pas seulement que nous pourrions prendre d'autres mesures, mais que mesme ils les pourroient prendre avant nous et ainsi nous nuire; mettons nous plustot dans l'estat de nous pouvoir procurer du bien sans qu'eux le pourront empescher et taschons mesme à chercher nos interests dans les mauvaises dispositions de cette cour. [1]

Men ziet, als door den nood gedwongen, werd de Raadpensionaris telkens verplicht zelf de onderhandelingen met Frankrijk wederom op te nemen, die noch te Stockholm, noch te Weenen ernstig werden gewenscht.

Voor dat wij nader den loop dier geheime onderhandelingen nagaan, wordt onze aandacht gevestigd op twee gebeurtenissen, die in het begin van 1696 plaats grepen en niet zonder invloed bleven op de staatkundige overleggingen der mogendheden.

„De commotie tot Amsterdam sal mede geen goet doen", schrijft Heinsius aan van Weede, den 3en febr. 1696. En inderdaad, dat het in de Republiek zooverre was gekomen, dat een woeste menigte in de groote hoofdstad gedurende eenige dagen de huizen harer regenten leegplunderde en naar den grond haalde, moest wel overal in Europa den indruk geven, dat de nood hoog geklommen, de vrede om elken prijs daar noodig was.

Het zoogenaamde „bidders-oproer" te Amsterdam, den 31en Januari 1696 uitgebarsten, ofschoon van zeer lokalen aard, „voornamentlyck tegen de keuren op het salaris van de begrafenis-bidders en de dragers van de dooden", zooals de schout van der Dussen aan Heinsius meldde, was inderdaad een bewijs, dat het volk de lasten ondragelijk begon te vinden, die de voortdurende oorlog bij het stilstaan van den handel vorderde.

Het blijkt nergens, dat zelfs de regenten de hand van Fransche agenten vermoedden in dit werk der verwoesting, maar het verdient opmerking, dat Burgemeester Boreel, de man, die meer dan velen te Amsterdam lief was, de zijde van Willem III hield en in de geheime besprekingen met Fransche agenten de instructien van Heinsius en van Weede volgde, het eerste slachtoffer werd der vernielingszucht zijner stadgenooten. „Daerna", schrijft van der Dussen, „is de seditie uytgeborsten in sodaenige

[1] Brief van 24 Maart 1696, h. a. bl. 185.

vehementie tegens den Hr. Burgem. Boreel, dat Syn Eds huys teenemael van alle meubelen, niets uytgesondert, is gespolieert, die allen met de uyterste moetwilligheyd syn gebroocken en in 't water geworpen". [1]

Een veel gewichtiger gebeurtenis leidde echter weldra de aandacht van dit meer lokale feit af.

Terwijl Lodewijk XIV voortging overal in het openbaar de bewijzen te toonen zijner vredesgezindheid, terwijl hij de aanbiedingen, door Mollo overgebracht, liet bespreken door zijne ministers terwijl Callières met Heinsius en Boreel correspondeerde, werd in het grootste geheim een nieuwe inval van Jacobiten, met hulp van Fransche legerbenden en Fransche schepen, in Engeland voorbereid en deze inval zou te samen gaan met het oplichten en om het leven brengen van Koning Willem III.

De geschiedschrijvers hebben al de omstandigheden van dit complot — want een andere naam verdient deze toeleg niet — voldoende aan het licht gebracht. De vraag is echter nog steeds onbeslist gebleven, in hoeverre Koning Jacobus, in hoeverre Lodewijk XIV zelf de hand hebben gehad in den beraamden aanslag op Willem III; de brieven, die wij hierachter mededeelen, geven geen beslissend antwoord op deze vraag, maar ontegenzeggelijk hebben beide Vorsten geweten van het voornemen der Jacobiten, om zich, hoe dan ook, van Willem III meester te maken. [2] En zoo de publieke opinie in gansch Europa, zooals die zich toenmaals uitte, als argument mag dienen, dan voorzeker rijzen tegen de beide Vorsten zulke gewichtige vermoedens, dat althans geheele onwetendheid niet mag aangenomen worden.

Waarom zou dan ook Jacobus II zich reeds, vóór dat een enkel soldaat

---

[1] Boreel schreef twee dagen later aan Heinsius, dat hij zich en de zijnen had kunnen redden, „wat wel het voornaamste was". Hij voegt er bij, dat hij „het bewuste pakket met brieven", — ongetwijfeld zijne correspondentie met Mollo en de Callières — tevens in veiligheid had gebracht. Ofschoon de menigte nog vele dagen onrustig bleef, was men de zaak reeds den 2en februari meester. V. d. Dussen schrijft den 1en febr. „De jongelinghschap van de principaelsten in dese stadt syn tegens den avont te paert gesprongen, ten getale van hondert en worden met veel teekenen van eer door de burgerye in 't passeren ontmoet; sy ryden alle de straeten door en soeckerlyck sal morgen het getal tot 500 geaccresseert syn, terwyl niemant stil sit syn devoir te doen. By publicatie is gelast, dat niemant op straet sal comen, als die onder de wapenen moet syn, op pene van dootgeschoten te worden en is een yder geautoriseert gewelt met gewelt te stuyten en de burgerye gelast op alle resistentie te schieten en haer geweer te gebruicken."

[2] Nadere bijzonderheden over dezen aanslag vindt men o. a. in een vrij zeldzaam boekje: *Histoire de la dernière conspiration d'Angleterre* etc., Londres 1696. In een aanteekening op het exemplaar, onder mij berustende, wordt als schrijver vermeld *Jacques Abbadie*, die het werkje op last van Willem III zou opgesteld hebben naar de mededeelingen van den Gr. van Portland en Sir William Trumbull.

naar Engeland was overgevoerd, op reis naar de kust hebben begeven, indien hij er niet op rekende, dat zijn persoonlijke tegenwoordigheid in Engeland spoedig en reeds vóór de landing der troepen noodig zijn zou? Nu de aanslag mislukte, bleef ook de landing op de Engelsche kust — merkwaardig genoeg — achterwege en het eindresultaat kwam alleen Willem III ten bate, wiens stelling als Koning van Engeland door deze gebeurtenis niet weinig versterkt werd. [1]

De Fransche regeering besefde dit en daaraan mag wel worden toegeschreven, dat, toen te Stockholm namens de Staten-Generaal en Koning Willem III officieel aanvrage was gedaan, dat Zweden aan Frankrijk zou voorstellen, als grondslag voor den vrede de verdragen van Munster en Nijmegen aan te nemen, d'Avaux in last kreeg daarin toe te stemmen, met bijvoeging zelfs, dat die grondslagen zonder eenige restrictie of verandering zouden moeten gelden.

Heinsius, die de Fransche diplomatie kende, begreep echter dat die inwilliging meer schijn dan waarheid bevatte. Aanstonds meldt hij aan van Heeckeren, zoo de Franschen het tractaat van Nijmegen aannemen als grondslag, dan kan ook Lotharingen alleen teruggegeven worden, zooals dit verdrag dit bepaalt en aangezien de Keizer een meer volledige herstelling van den Hertog van Lotharingen wil, gelijk ook de Franschen vroeger hadden beloofd, zal men te Parijs aan dien eisch voldoen, mits daarentegen Luxemburg en Straatsburg aan Lodewijk XIV blijven. [2] Het is duidelijk, dat de Raadpensionaris ook nu van de onderhandelingen te Stockholm niets goeds verwachtte, dat de resolutie der Staten-Generaal, waarbij de Koning van Zweden werd uitgenoodigd als middelaar handelend op te treden, zooal niet tegen zijn zin en bedoeling, dan toch zeker niet op zijn verlangen was genomen en dat hij nog altijd vasthield aan het denkbeeld om vooraf met de Fransche ministers de hoofdpunten vast te stellen, eer men tot een vredescongres onder leiding van Zweden kwam.

De schrik, die het bericht van den beraamden aanslag op den Engelschen Koning allerwege in de Republiek te weeg bracht, bleef niet zonder invloed op de staatslieden te 's Hage. „Al is de aanslag mislukt", schrijft Cannits den 24en Maart uit 's Hage, „toch heeft dit bij de

---

[1] In de meergenoemde *Lexington Papers* vindt men een zeer merkwaardigen brief van Mr. Grey uit Copenhagen, die zijne beschouwingen baseert op de mededeelingen van Meijercroon, Deensch gezant te Parijs. De schrijver van dien brief twijfelt niet aan de medeplichtigheid van Lodewijk XIV.

[2] Brief van Heinsius van 24 April 1696, h. a. bl. 186.

Staten-Generaal en vooral bij Heinsius en Dijkvelt een ontzettende schrik nagelaten. De eerste zegt ronduit, dat ware de aanslag gelukt, geen hinderpaal meer overig ware geweest tegen de algemeene monarchie van Frankrijk. Hij hoopt nog maar, dat, als men tot een vrede mocht geraken, bij het leven van den tegenwoordigen Koning van Frankrijk niet nog wederom een oorlog uitbreke. [1]

Heinsius, die zelf in briefwisseling met de Callières was getreden, trachtte nogmaals het denkbeeld eener samenkomst met afgevaardigden, ook van wege den Keizer, smakelijk te maken. Maar de Franschen wilden daarvan niet hooren en bleven bij hun toeleg, om alleen met van Weede en Boreel als afgevaardigden van de Republiek en den Koning van Engeland te handelen.

Een nadere samenkomst had daarop te Sas van Gent plaats tusschen Boreel en Callières; beiden ontmoetten vervolgens van Weede op de Schelde bij het fort Lillo. De Franschman ging zoover van voor te stellen, dat men aanstonds een ontwerp-conventie op schrift zou stellen en onderteekenen, zoodra men het over de voornaamste punten eens zou zijn; daarna zou men zich verbinden de overige geallieerden tot het aannemen van die voorwaarden te bewegen.

Het doel was klaarblijkelijk de zeemogendheden tot een afzonderlijken vrede te brengen. Van Weede, die dit inzag, verwierp dit denkbeeld, maar Boreel, als Amsterdammer meer voor den vrede, om welken prijs ook, geneigd, scheen daarvan niet zoo afkeerig. Men kwam toen overeen, dat de voorstellen, die Boreel reeds op schrift had medegekregen, aan Callières zouden worden voorgelezen en zijn antwoord op ieder dezer punten in zijn tegenwoordigheid zou worden opgeteekend. Maar men geraakte daarmede niet veel verder, want aan het slot van den brief, waarin van Weede deze conferentie met Callières beschrijft, teekent hij aan „sedert speculerende op sijne maniere van spreecken in dese laeste entrevue, (ick) my al inbeelde dat de drift tot de vreede aen haer syde niet soo groot meer moet wesen als voorhenen, of dat er eenige andere reden onder schuylt." [2]

En inderdaad „schuilde" er heel wat onder die min gunstige geneigdheid der Franschen tot den vrede.

---

[1] Cf. *O. Klopp* II., S. 203.

[2] Brief van v. Weede van 7 Mey 1696, h. a. bl. 193. De hier bedoelde schriftelijke voorstel'en met het antwoord van Callières, van de hand van Boreel, berusten in het archief van Heinsius. Zij behelzen niet meer dan vroeger telkens was besproken en òf wel door de Franschen toegegeven, òf voor latere besprekingen gereserveerd, gelijk ook nu geschiedde.

Vooreerst toch wist men zeer goed te Versailles, dat de Republiek thans den vrede dringend noodig had en hare finantieele krachten uitgeput geraakten; ten anderen bleek het, dat het geldgebrek in Engeland nog veel grooter was en Willem III niet in staat, zijne legers te betalen; verder had men aan het Fransche Hof groote verwachtingen van de krijgsoperatien in Duitschland en hoopte men Mainz of een andere belangrijke vesting te veroveren, maar wat het meeste afdeed, men was nu zoo goed als zeker van den Hertog van Savoye en verwachtte dagelijks het definitief verdrag, waarbij Savoye zijn afzonderlijken vrede met Frankrijk sloot.

Willem III zag dadelijk in van welke gevolgen die afzonderlijke vrede van Savoye zijn zou „Indien men aldaer", schreef hij den 24en Juni 1696, „tot een separate vrede koomt, vrees ick dat men wel sal moeten blindeling aennemen de condition die Vranckrijck aanbiedt".

Callières had inmiddels, na zijn conferentie in het begin van Mei op de Schelde, zijn vast verblijf in de Republiek gevestigd. Van uit Haarlem scheef en sprak hij met Heinsius, met Boreel, met van Weede, het oogenblik bespiedende, waarop het hem gelukken zou, met het betoon van eenige toegeeflijkheid, den vrede van de Republiek af te dwingen.

Men was het nu eens geworden over den grondslag, het punt van uitgang, de verdragen namelijk van Munster en Nijmegen; men was het eens over Luxemburg; kon Frankrijk ook omtrent Lotharingen en Straatsburg met Willem III en de Republiek zich verstaan, dan zouden de Keizer en het Rijk wel moeten volgen.

„Ick voorsie wel", schrijft Willem III den 25en Juni, „om een promte afkomst van die saecken te hebben, dat men eenigh middel sal moeten uytvinden om ons t'expliceren wat wy redelyck vinden, want van het Hoff van Weenen heeft men noyt iets positifs te wachten. Ick weet wel hoe delicaet het is dat wy ons soo uytlaten, maer ick sie geen uytkomste van saecken."

En nogmaals kwam er thans een officieel antwoord uit Weenen, dat genoeg deed zien, hoe juist de Stadhouder had geoordeeld.

Men had in den Haag mededeeling gedaan aan den Keizerlijken gezant van de besprekingen met Callières en aangewezen, hoe men nog bereid bleef ook den Keizer bij die besprekingen toe te laten; te vergeefs; men bleef te Weenen volhouden, dat geen beslissing over de verschillende vredesvoorwaarden kon worden genomen, vóór dat uitgemaakt ware wat Frankrijk verstond onder „den toestand, zooals die door den Westphaalschen vrede was geregeld". Daarna zou de Keizer het antwoord op die

vraag verkregen aan den Rijksdag te Regensburg moeten mededeelen en aan dezen de beslissing overlaten, of daarmede genoegen ware te nemen.

Behalve dat men aan het Keizerlijke Hof altijd aarzelde, als het op beslissen aankwam, wilde men nu ook bovendien zich allereerst verstaan met Frankrijk over de neutraliteit in Italie.

Wat deze beteekende en hoe ze tot stand kwam, zij hier kortelijk herinnerd.

De Keizer van Oostenrijk had een gedeelte van Noord-Italie, als kroonland, in bezit en streefde voortdurend naar uitbreiding zijner heerschappij in deze meest rijke gewesten.

Lodewijk XIV, die zich reeds bij voorbaat Hertog van Milaan betitelde, was ook daar de groote antagonist, en de hulpbenden, die de Keizer naar Italie had afgezonden, om Savoye tegen Frankrijk te ondersteunen, waren meer bezig voor den Keizer dan voor den fel bedreigden Hertog te zorgen.

Zuidelijk Italie was, even als het Milaneesche, grootendeels in het bezit van Spanje, dat hier, gelijk overal, zich buiten staat verklaarde leger of vloot uit te rusten om den algemeenen vijand te bestoken.

Onder de bedingen, waarmede de Hertog van Savoye zijn afzonderlijken vrede in 1696 met Frankrijk afsloot, behoorde ook, dat Frankrijk in de neutraliteit van geheel Italie gedurende den algemeenen oorlog toestemde, terwijl Savoye zich verbond, zoo de bondgenooten voor hun aandeel die neutraliteit afsloegen, zijn leger bij dat der Franschen te voegen, om te samen de Keizerlijken en de Spanjaarden in Italie te bestrijden.

De Spaansche gouverneur Leganez, na bij Engeland en de Staten-Generaal om hulp in geld en soldaten gevraagd te hebben, die dan toch in elk geval eerst in het volgende jaar te leveren waren, ging weldra op dit voorstel in en verkreeg daarop de goedkeuring van zijn regeering, die niet in staat was een enkel deel van het Spaansche gebied te verdedigen; den 7en October teekende hij het verdrag der neutraliteit van Italie, de Keizerlijke minister deed insgelijks, zelfs zonder volmacht zijner regeering.

Deze overeenkomst had te meer beteekenis, omdat de Hertog van Savoye daarbij tevens als bemiddelaar werd erkend voor den algemeenen vrede. Frankrijk hoopte op deze wijze wederom de bondgenooten te verdeelen en de gelegenheid te vinden afzonderlijk met den Keizer en Spanje vrede te sluiten.

Gelukkig weigerde Keizer Leopold het artikel betreffende de mediatie van Savoye te ratificeeren, ofschoon al zijne ministers daartoe aandrongen.

Eerst in November werd de bekrachtiging te Weenen zonder dit artikel verkregen. [1]

Heinsius en van Weede wisten reeds sedert Mei of Juni, dat er geheime besprekingen te Padua tusschen een Franschen agent en een afgevaardigde van den Keizer hadden plaats gehad. [2] Zij wisten, dat daarna een zekere de Couvonges namens Lodewijk XIV te Innspruck had gehandeld over vredesvoorwaarden en nu was de Keizer op het punt geweest vrede zonder hen te sluiten en blindeling het spoor van het weerlooze Spanje te volgen.

Willem III en Heinsius beiden hadden, zoodra van die neutraliteit sprake was, begrepen, dat men alles moest opzetten om die te voorkomen. „Zoo slechts", schrijft Willem III den 19en Juli 1696, „de HH. van Amsterdam daertoe oock sullen kunnen werden bewogen, andersints sal onse standvastigheyt van weynigh effect syn."

Want alleen door den oorlog in Italie krachtig voort te zetten — en daarvoor zou zeer veel geld noodig zijn, dat alleen te Amsterdam te vinden was — hoopte de Koning-Stadhouder „Vranckryck nog tot redelycke conditien van vreede te brengen".

Wederom ging van Weede naar Amsterdam, maar zijne conferentien met de HH. Burgemeesters schijnen niet veel anders te hebben opgeleverd dan de verklaring, dat men de bondgenooten niet verlaten moest. Die „slappigheyt" van Amsterdam, gelijk Willem III het noemde, die de meeste schuld daarvan aan Boreel toeschreef, ontmoedigde den Koning, die juist op dat oogenblik door volkomen geldgebrek niet in staat was de soldijen zijner eigene soldaten te betalen. Zijne ministers in Engeland verklaarden geen gelden te kunnen overzenden, Amsterdam betuigde geen penning te kunnen leenen en Shrewsbury schreef ronduit, dat de vrede dringend noodig was.

Reeds in Mei had Caunitz uit den Haag geschreven, „De gesprekken, die op de beurs te Amsterdam worden gehouden, gaan alle begrip te boven. Men zegt daar hardop, dat men om Straatsburg den krijg niet wil voortzetten. De Republiek behoeft zich om die stad niet te bekommeren; want de eerste de beste slecht gezinde burgemeester kan

[1] Cf. *Lexington Papers* etc., p. 227 „I always looked upon old Leopold to be wiser than all his Privy Councils, and infinitely more honest to the cause we serve. I hear he dashed out with his own hand the clause which deferred the mediation to the Duke of Savoy." Stepney to L. Lexington, Hague, Nov. 9/15 1696.

[2] De bijzonderheden zijn het eerst aan het licht gebracht door *O. Klopp* in zijn meergemeld werk, 7er B. S. 213 sqq.

die toch elk oogenblik weder aan den vijand overleveren. Dat door deze stad eenige rijksstenden onder Fransch oppergezag worden gehouden, heeft niets te beteekenen, want als Frankrijk geld wil besteden om eenige Duitsche ministers om te koopen, dan verraden en verkoopen zij desnoods het geheele Rijk. En heeft men in het vervolg Duitsche troepen noodig, die zijn voor geld altijd te verkrijgen." [1]

Natuurlijk was die stemming niet veranderd, nu de veldtocht van dit jaar geen enkel groot resultaat had opgeleverd en de afval van Savoye geen geheim meer was.

In deze oogenblikken schijnt het vooral, zoo niet uitsluitend, Heinsius te zijn geweest, die den moed niet verloren gaf. „Zoo wy lyden", schrijft hij aan Willem III, „de Franschen stellig niet minder. [2] De geldkrisis in Engeland kan zich verbeteren. Wij kunnen de onderhandelingen eenige maanden rekken. Als de Franschen onzen werkelijken toestand en onzen nood kennen, zullen zij teruggaan. Indien zij onzen wensch naar vrede geheel doorzien, dan zullen zij groote beloften aan de bondgenooten doen, om die van ons af te trekken en daarna ons geisoleerd hebbende, ons vredesvoorwaarden stellen. Daarom moeten wij ons voor den volgenden veldtocht zoo sterk mogelijk uitrusten en alle bondgenooten opwekken hetzelfde te doen. Men moet eindelijk aan Callières zoo categorisch mogelijk verklaren, dat zonder de teruggave van Straatsburg aan geen schikking te denken is, ook al moest de geheele onderhandeling daarop afgebroken worden." [3]

Voorzeker, die houding zou gunstige resultaten hebben opgeleverd, hadden slechts alle bondgenooten zich aldus gedragen.

Men kon in Augustus en het begin van September reeds bemerken, dat de Callières toegeeflijker werd; de Keizer had toen nog niet toegestemd in de neutraliteit in Italie, het was mogelijk, dat de krijg daar nog zou moeten worden voortgezet en het was Frankrijk juist te doen zijne troepen en vloot van daar vrij te krijgen, om ze tegen de Republiek en den Keizer te gebruiken; de Callières gaf eindelijk toe, dat Straatsburg aan den Keizer zou worden teruggegeven, mits onder de verplichting,

---

[1] Cf. *O. Klopp* ll., s. 211.

[2] Een merkwaardige bijdrage tot het geldgebrek en het gemis aan crediet bij de Fransche regeering in 1696, geeft een brief uit Parijs, in de *Lexington Papers*, p. 166. „The credit of the king is weakened as his debts increase, and private individuals can now invest their money in trade at 10 percent" etc.

[3] Naar den brief bij *S. de Grovestins* ll., t. VI, p. 576 sqq.

dat het niet verder versterkt zou worden en de protestantsche eeredienst er niet zou worden toegelaten; daarna trok hij ook die twee bedingen terug. [1]

Thans, meende men te 's Hage, belette niets meer het sluiten van den vrede; Willem III en Heinsius konden tevreden zijn en aanstonds werd op last des Konings naar Weenen geschreven „soo haest als eenigsints geschieden can, te nomineren diegenen dewelcke tot de onderhandelingen (voor den algemeenen vrede) sal werden geemployeert en te ordonneren dat deselve sonder uytstel moge werden bequaem gemaekt om haer naer de plaetse, tot de 't samencompste te beramen, te mogen begeven".

Tevens zou Zweden worden uitgenoodigd, een minister aan te wijzen, die als mediateur op het te houden congres zou optreden. [2]

Het vermoeden ligt voor de hand, dat de Fransche regeering werkelijk in Augustus van dit jaar geneigd was den algemeenen vrede te sluiten op de grondslagen en naar de hoofdvoorwaarden, die de Callières nu eindelijk na zoovele schermutselingen had toegegeven, zoodat, hadde men te Weenen aanstonds geluisterd naar de betoogen van Willem III, het einde van 1696 den vrede zou hebben gezien.

De leiding toch der buitenlandsche aangelegenheden in Frankrijk was sedert den dood van de Croissy feitelijk in handen van den grijzen de Pomponne, den man, die reeds in zijne jeugd was werkzaam geweest, om aan zijn meester de erfenis der Spaansche kroon te verzekeren, een diergenen, die door de Louvois verwijderd, [3] van den beginne af dezen oorlog hadden afgekeurd. Deze omstandigheid verlieze men niet uit het oog, waar de toegeeflijkheid, waarvan Frankrijk ook later nog blijken gaf, ons, die de zwakheid der bondgenooten kennen, meermalen verbazen moet.

Reeds in April van dit jaar had Willem III geschreven, „indien de

---

[1] Zie de brieven van Heinsius aan v. Heeckeren van 20 Aug. en 4 Sept. 1696, h. a. bl. 207 en 208.

[2] Brief van v. Weede aan Heinsius van 13 Aug. 1696, h. a. bl. 206.

Mondeling drong Willem III (den 20en Aug.) nader aan op het sluiten van een vrede bij Auersperg, den Keizerl. gezant. Als deze zijne verbazing niet verborg, zeide de Koning; „Es thut mir leid genug, dass es so ist; aber die Nothwendigkeit kennt kein Gesetz." En in een gesprek, den 26en September met denzelfden, zeide de Koning o. a. „Ik kan het noch in Engeland noch in Holland verantwoorden, dat wij, nadat Frankrijk zooverre is gegaan, nog zwarigheden maken om tot een congres te komen. Ik kan Engeland op geen andere manier nopen onder de wapenen te blijven, als door metterdaad te toonen, dat ik den vrede wil en dat zoo deze niet gesloten wordt, niet bij mij de schuld ligt." Cf. *O. Klopp* II., S. 256 en 268 sqq.

[3] Cf. *Memoires du Marq. de Pomponne*, publiés par *J. Mavidal*, Paris 1868, vol. II. Introduction, pag. 2.

Koning van Spanje kwam te sterven, zouden wij andere maatregelen moeten nemen" en thans wist men aan het Fransche Hof voorzeker wat van Heemskerck iets later uit Weenen meldde, dat men den ongelukkigen Koning van Spanje geen jaar levens gaf. [1]

Bij het onuitputtelijk schaakspel der diplomatie is het moeilijk de ware bedoeling van elken zet te vatten, en durft men niet na zoovele jaren beslissend uitspraak doen over de beteekenis van iedere combinatie, maar dit mogen wij wel als zeker aannemen, dat de kloeke houding der republiek in het najaar van 1696, toen Heinsius niet aarzelde, niettegenstaande den afval van Savoye, de dreigende neutraliteit van Italie, de niet onbekend gebleven geheime onderhandelingen van den Keizer, het groote geldgebrek in Engeland en de moedeloosheid van Amsterdam, aan den Franschen onderhandelaar te doen weten, dat men geen letter van den eenmaal gestelden eisch zou afdoen, ten slotte den doorslag heeft gegeven, om Lodewijk XIV, niettegenstaande zijne oogenschijnelijk zoo voordeelige positie, tot het voldoen aan die eischen te nopen.

Helaas, weinig baatte al dit krachtsbetoon tegenover de weifelende houding te Weenen. Terwijl de raadpensionaris voor de zaak des Keizers streed in het congres te 's Hage, teekende de Keizerlijke generaal, Graaf Mansfeldt, te Vigevano het neutraliteits-verdrag voor Italie en de eenige belooning, die de Republiek oogstte voor hare kloekheid, was de weigering van den Keizer om in afzonderlijke besprekingen over een vrede met den Franschman in te gaan en het middelaarschap aan den Hertog van Savoye toe te vertrouwen.

Nu het scheen, dat het vredescongres zou kunnen bijeenkomen, nu de hoofdpunten voor het te sluiten verdrag tusschen de zeemogendheden en Frankrijk waren vastgesteld, is het alsof de bondgenooten zoowel als Frankrijk het er op toeleggen onder allerlei voorwendselen wat af te dingen op de vastgestelde preliminaires en uitvluchten zoeken om den vrede te ontgaan.

Dan eens beweren de Franschen, dat zij de erkenning van Willem III niet preliminair hadden toegezegd en dit punt tot later willen voorbehouden, dan weder, dat zij Straatsburg niet willen afstaan, zooals zij vroeger hadden beloofd, maar bereid zijn een equivalent te geven; nu

---

[1] Brief van v. Heemskerck aan Heinsius van 30 Jan. 1697, h. a. bl. 226.

In Augustus van dit jaar was ook de Koningin van Spanje stervende; zij herstelde echter. Maar reeds sprak men te Madrid van een nieuw huwelijk van den Koning met de dochter des Keizers. Ook die omstandigheid mag invloed hebben uitgeoefend op de handelingen van het Fransche Hof. Cf. *Spain under Charles II Corresp: of Al. Stanhope* etc., published by *L. Mahon*, 1854, pag. 97.

eens komen de Keizerlijke ministers berichten, dat de quaestie van Lotharingen vóór alles moet worden uitgemaakt, dan weder weigeren zij eenige plaats binnen de Republiek als zetel voor het congres goed te keuren; soms komen de Spanjaarden terug op de quaestie der teruggave van al de zoogenaamde reunien, dan weder eischt de Keurvorst van Brandenburg op het congres te worden toegelaten met gelijke rechten als de Keizer en de Republiek, of komt Zweden zich beklagen, dat men alles te 's Hage afdoet zonder zich aan den mediateur te storen.

Wat de houding der Franschen betreft, zal Boreel wel gelijk hebben gehad, toen hij aan den Gr. van Portland schreef: „dat (wy) in de bewuste preliminaire negotiatie verscheyden difficulteyten ontmoeten en wel voornamentlyck 't sedert de gemaeckte neutraliteyt in Italien en 't aftrecken van den Hartogh van Savoyen uyt de gemeene alliantie.

't Schynt Vranckryck, om goet te maecken 't geen aen die kant heeft moeten sacrificeren, nu met chicaneren op sommige van de geallieerdens en revanche wederom sullen soecken te profiteren; immers sy maeken sodanige mines". [1]

Hier echter, zoowel als waar het de houding der overige mogendheden geldt, vergete men niet behalve met de bijzondere belangen en inzichten van iederen Staat, ook rekening te houden met de ijverzucht der personen, die aan het vredescongres hoopten deel te nemen, of voorzagen, dat anderen dan zij daartoe bestemd zouden worden. Graaf Kinsky te Weenen zou waarschijnelijk veel meer handelbaar zijn geweest, indien alles, tot het sluiten van den vrede toe, te Stockholm, te Basel, gelijk hij voorstelde, of in eenige Duitsche stad ware afgedaan en hem de leiding ware opgedragen; Lelienroot vond als vertegenwoordiger van den bemiddelaar zijne positie veel te aangenaam en vooral veel te voordeelig, om eenigen spoed te maken met het afsluiten van den vrede; de Callières wist, dat hij, wanneer eenmaal de buitengewone gezanten voor het congres uit Frankrijk zouden zijn aangekomen, geheel op den achtergrond zoude geraken en hij beijverde zich daarom zoo mogelijk al het gewichtige vóór hunne komst af te doen, waardoor hij dan ook het gevaar niet outging meermalen op last zijner regeering te moeten terugnemen, wat hij op eigen verantwoordelijkheid had toegezegd.

Maar al deze kleingeestige hartstochten zouden het sluiten van den vrede niet hebben tegengehouden, indien niet tevens de Keizerlijke regeering werkelijk in haar staatkundig belang gemeend had, zich tegen het ein-

[1] Brief van 14 Dec. 1696, h. a bl. 217.

digen van den krijg te moeten verzetten. „Het moet aparent om die redenen syn, die UEd. meent, *weegens de successie van Spagne,* dat sy oordeelen voor haer advantageuser te syn, dat gedurende den oorlogh geterminneert wert als na de vreede", schreef Willem III aan Heinsius [1] en beiden bleken spoedig gelijk te hebben gehad in hunne opvatting.

Bij de groote alliantie van 1689, hadden de Republiek en Engeland zich verbonden de rechten van den Keizer op die successie te helpen handhaven en de vraag moest thans, nu elke koerier uit Spanje het doodsbericht van den stervenden Koning kon overbrengen, te Weenen al het andere beheerschen, welke houding zouden de zeemogendheden aannemen indien die successie openviel nadat de algemeene vrede met Frankrijk zou zijn gesloten?

Het zal den Staatslieden in den Haag in die dagen wel niet ontgaan zijn, dat dezelfde beweegreden, die den Keizer tot voortzetting van den oorlog noopte, juist Lodewijk XIV tot het sluiten van den vrede bewoog en dat vooral ook daaraan moest worden toegeschreven, dat van Fransche zijde zooveel werd toegegeven, maar voor de beide zeemogendheden was het sluiten van den vrede een levensquaestie geworden, zooals Willem III in zijn boven aangehaalden brief het uitdrukte, de Keizer mocht gelijk hebben in zijne beschouwing. „maer dat is onse rekening niet, want ick nog al persisteer in myn voorige opinie, dat ons een prompte vreede absoluut nootsackelyck is".

Nu was die vrede, ten minste stellig voor de Republiek, aanstonds te verkrijgen, mits zij slechts hare bondgenooten in den steek liet en behalve de barrière-plaatsen in de Spaansche Nederlanden slechts een voordeelig handelstraktaat van Frankrijk eischte. Op die punten was men het reeds in 1696 nagenoeg eens geworden en te Versailles gaf men de hoop niet op, vooral door den invloed van Amsterdam, zulk een afzonderlijk verdrag tot stand te zien komen.

De Callières schreef ongetwijfeld niet zonder bedoeling in December 1696 aan Mollo, die te Amsterdam vertoefde: „Il n'y a point de paix à espérer, si MM. les Etats Généraux consentent aux nouvelles demandes des Impériaux et à attendre le retour de leur courrier sur des matières si longtemps débattues, réglées et épuisées entre nous et dont Mr. Boreel et Mr. Dykvelt se sont déclarés contents." En om aan deze bewoordingen nog meer klem bij te zetten, voegde hij er bij, dat Mollo niet meer behoefde te zoeken naar paarden en rijtuigen, die hij en zijne ambtge-

---

[1] Brief van 18/28 Dec. 1696, h. a. p. 222.

nooten bij het aanstaande congres zouden noodig hebben, „car vous pouvez compter sûrement, que je partiray dans 13 jours, si l'on ne prend icy d'autres résolutions". [1]

Willem III echter, zoowel als Heinsius, hielden vast aan het denkbeeld van een algemeenen vrede voor al de bondgenooten, als de eenige die voor de toekomst zekerheid aanbod. Toen dan ook in het laatst van November 1696 de weigering van Frankrijk, om Koning Willem III anders dan bij mondelinge verklaring vooraf als koning te erkennen in het Haagsche congres ter sprake kwam, zeide Heinsius: „Alle omstandigheden wijzen op geheime plannen van Frankrijk en daarom moeten wij ons voorbereiden op een krachtigen oorlog." Die geheime plannen waren geen andere dan een nieuwe landing in Engeland, een opstand der Jacobiten, een geheime vrede met den Keizer door tusschenkomst van den Paus en bescherming van den Roomsch-Catholieken godsdienst enz. Het vooruitzicht op deze eventualiteiten joeg den Amsterdamschen regenten schrik in; aan een afzonderlijken vrede dachten zij voortaan niet meer en ze werden nog eenmaal overgehaald de gelden te verschaffen om, mocht het noodig zijn, den oorlog voort te zetten.

Lodewijk XIV zag daardoor zijn hoop op verdeeldheid in de Republiek in rook vervliegen. En nu was dan ook voor hem het oogenblik gekomen voor goed af te zien van de openlijke bescherming van Koning Jacobus als pretendent tot de Engelsche kroon. Door de echtgenoote van Jacobus II liet hij — want ieder wist aan het Fransche Hof dat hier op bevel des Konings een comedie werd opgevoerd, — aan Mevr. de Maintenon de verklaring afleggen „que le Roi de France ayant pleinement satisfait à tout ce que son amitié et son zèle pouvoient exiger de lui pour le rétablissement du Roi son époux, il n'est plus juste que l'Europe soit plus longtemps troublée pour l'amour d'un prince malheureux, qui est pret à sacrifier son interêt à la tranquillité de l'Europe".

Maar geheel oprecht en zonder voorbehoud Willem III als Koning van Engeland te erkennen, dit lag niet in het karakter en streed met den hoogmoed van Lodewijk. Verder dan een mondelinge belofte ging de Koning ook nu nog niet. Daarmede moest men voorloopig tevreden zijn. Willem III maakte geen bezwaar, het was hem om de zaak, niet om den vorm te doen. [2]

---

[1] Brief van 22 Dec., h. a. bl. 218.

[2] De bijzonderheden dezer omkeering in de houding van Lodewijk XIV heeft *O. Klopp* II., bl. 223 sqq., uitvoerig geteekend o. a. naar de onuitgegeven papieren van Robethon, te Hanover berustende.

Terwijl men te Weenen aarzelde, of het ten slotte toch niet voor den Keizer beter zijn zou enkele steden, zooals Freiburg en Trarbach, terug te krijgen bij den vrede dan Straatsburg, een der sleutels van den Rhijn, was het Willem III, die het punt van Straatsburg volhield als een voorwaarde *sine qua non*; terwijl Willem III toeliet dat het vraagstuk zijner erkenning als Koning van Engeland door Lodewijk XIV niet eens schriftelijk onder de preliminaria werd opgenomen, bleef men te Weenen eischen, om de zaak toch maar op te houden, dat men op het te houden congres nog eens zou gaan uitmaken wat eigentlijk onder den Munsterschen vrede was te verstaan; terwijl de Koning-Stadhouder verklaarde, dat het hem onverschillig was in welke plaats het congres gehouden werd, zoo het slechts samenkwam, wilde de Keizer deze quaestie uitgesteld hebben tot dat men op alle punten eens zou zijn geworden.

Heinsius gaf eens in zijn brief van 12 Maart 1697 aan van Heemskerck te Weenen lucht aan zijn verontwaardiging over deze handelwijze van het Weener Hof. [1]

Wat men te 's Hage reeds vóór eenige maanden had vermoed, was in het begin van 1697 ronduit door de Keizerlijke gezanten erkend, men wilde den oorlog liever voortzetten, tenzij men van Frankrijk de erkenning van 's Keizers rechten op de Spaansche successie kon verkrijgen. „Ick meen", schreef Willem III den 22en Maart 1697 aan Heinsius, „dat dese extravagante conduite van 't Hof van Weenen eerst spruyt uyt het humeur van Gr. Kinsky, maer voornamentlyck daerop reflecteert op hetgeene Gr. Straetmann aen UEd. heeft gesproocken en de Gr. Auersberg aen my hier in deselfde termen, *weegens de successie van Spagne.* UEd. heeft daerop seer wel geantwoort en ick heb ten naestenby op deselve maniere aen Gr. Auersberg gesproocken ende geseyt wat apparentie en de werelt tegenwoordigh soude syn, om Vranckryk te doen renuntieeren aen een successie, daerom sy alleen mogelyck twintigh jaeren den oorlogh souden willen voeren; dat wy, God beter 't, in geen staet waeren om Vranckryck wetten voor te schryven. [2]

---

[1] Zie h. a. bl. 230.

[2] Zie h. a. bl. 233. Reeds sedert maanden was het bekend, dat de stervende Koning van Spanje een testament had gemaakt ten voordeele van den Keurvorst van Beijeren. Lodewijk XIV deed allerlei aanbiedingen te Madrid ten behoeve van den tweeden zoon des Dauphins en dreigde met het zenden van 40,000 man in Catalonien, zoo men niet toegaf. Van daar de plotselinge ijver van Spanje voor den vrede. Zie o. a. *Hippeau*, *Avènement des Bourbons en Espagne*, Introduction passim, tom I.

Inmiddels had de Callières sedert het begin van December niet opgehouden op allerlei wijze op spoedige afkomst aan te dringen en dit des te meer, naarmate men te Weenen achteruitging. Den 1en Januari 1697 schreef hij wederom aan zijn vertrouwde, den resident Mollo te Amsterdam: „si on ne parle avec plus de fermeté que l'on n'a fait jusques icy aux Impériaux, ils brouilleront toujours la négotiation pour leurs fins particuliers". En hij voegde er de bedreiging bij „si l'on ne convient incessament d'un lieu d'assemblée (pour le congrès) je suis sûr qu'on ne me laissera pas davantage dans ce pays-cy. [1]

De taktiek der Franschen bleef dezelfde.

Een agent van Jacobus II was in November te Weenen aangekomen, om den Keizer over te halen tot een afzonderlijken vrede met Lodewijk XIV. Deze zal daarvan niet onkundig zijn geweest, heeft waarschijnelijk die zending op het touw gezet. De Keizer weigerde den agent te ontvangen. Op deze wijze was dus niets uit te richten. En daarom wendde Frankrijk zich nu wederom tot de zeemogendheden en zocht deze te winnen voor een afzonderlijk verdrag, alle schuld werpende op den Keizer, zoo de vrede niet tot stand kwam. [2]

Op het Haagsche congres vorderden thans de Keizerlijke ministers, dat men allereerst de quaestie van Lotharingen zou behandelen, dat de bondgenooten zouden vorderen een volledig herstel van den Hertog van Lotharingen zonder de bezwarende voorwaarden van den vrede van Nijmegen en dat het vredes-congres uiteen zou gaan, als de Franschen hierop niets wilden toegeven.

Die laatste voorwaarde kon niet worden ingewilligd, maar men stemde er eindelijk in toe, dat het vraagstuk betreffende Lotharingen allereerst zou worden behandeld.

Nu was het de beurt der Franschen om hunnerzijds bezwaren te maken.

De Callières verklaarde kortaf, dat men slechts te kiezen had, of Straatsburg en Lotharingen, gelijk dat bij den vrede van Nijmegen was afgestaan, of volledig herstel van het hertogdom, maar dan zou Straatsburg aan den Koning van Frankrijk verblijven.

Willem III gaf met moeite zijne toestemming, om nogmaals den eisch der Franschen in te willigen; naar den inhoud der groote alliantie had de Hertog aanspraak op volledig herstel en de Koning-Stadhouder was

---

[1] Zie h. a. bl. 224.

[2] Over de zending van den agent van Jacobus II naar Weenen zie men *Clarke's Life of James II*, p. 564 sqq.

stellig niet geneigd om de erflanden van zijnen getrouwen medestander, den overleden Hertog Karel, de rechten van diens zoon, den bij hem hoog geschatten Prins van Vaudemont prijs te geven, maar daartegenover stond Straatsburg, stond de veiligheid van het geheele Duitsche rijk; zijn veldheersblik had aanstonds begrepen van welke waarde die vesting was, deze alleen kon opwegen tegen menig gewest. [1] Het denkbeeld van een equivalent voor Straatsburg meende hij dan ook niet aannemelijk, hoezeer hij vreesde, dat de Keizer daartoe overhelde.

De toeleg van de Franschen blijkt genoegzaam uit den brief dien de Callières den 3en februari aan Mollo schreef.

Lodewijk XIV wilde inderdaad op dit oogenblik den vrede, mits slechts de groote alliantie van 1689 verbroken werd; dit kon slechts plaats hebben, zoo de zeemogendheden den Keizer dwongen de voorwaarden aan te nemen, die zij goedvonden; zoo iets zou men te Weenen nimmer vergeven. De Keizer hechtte het meest aan volledig herstel van den Hertog van Lotharingen, Willem III aan teruggave van Straatsburg; daarom stelde men die twee eischen tegenover elkander; nog eenmaal poogde men verdeeldheid te zaaijen tusschen Amsterdam en den Stadhouder en daarom schreef de Calliéres aan zijn vriend aldaar, terwijl hij Straatsburg aanbood, „Sa Maj. fait de plus grands sacrifices en faveur de la paix, que ne sera la cession de Strasbourg, que les alliés ne sont pas en estat de luy oster et qu'elle offre d'acheter plus cher qu'il ne vaut, dans la seule veue d'oster à l'avenir toute occasion à une nouvelle rupture entre Elle et l'Empire, qui seroit inévitable si l'Empereur devenait maitre de Strasbourg au milieu de l'Alsace, qui est au Roy et dont l'Empereur cherche par là à luy revolter ses sujets de ce pays-là etc.” [2]

De vredelievende regenten van Amsterdam mochten het bedenken, zoo aan den eisch van Willem III werd voldaan, dan kon de vrede niet van langen duur zijn.

Het was echter te laat. Men haastte zich te 's Hage, onder mediatie van den Zweed, de praeliminaire artikelen voor den algemeenen vrede vast te stellen, die Lodewijk XIV aanbood en reeds vroeger tusschen de Calliéres en Boreel en van Weede waren besproken en nu, nadat ook de toestemming van de Keizerlijke en overige gezanten in het Haagsche

---

[1] Men vergelijke de overeenstemmende meening van Vauban, vermeld in het 2de deel van het *Archief v. Heinsius*, bl. XXXIII.

[2] Zie h. a. bl. 228.

congres was verkregen, plechtig in tegenwoordigheid van den mediateur werden geteekend.

Mondeling verklaarde de Callières, dat zijn Koning, bij het sluiten van den vrede, den Prins van Oranje als Koning van Engeland zou erkennen zonder eenige restrictie of voorwaarde.

Thans zou het vredescongres zijn werk hebben kunnen beginnen, zoo slechts de Keizer het had gewild. Wederom verliep week op week zonder dat men verder kwam. De Franschen drongen niet meer op spoed aan; zij zagen wel in, dat de verdeeldheid onder de bondgenooten dagelijks grooter werd en zouden er hun voordeel mede doen. Boreel had een woord over een wapenstilstand zich laten ontvallen, de Callières had dit denkbeeld aanstonds verworpen.

Den 12 Maart had Heinsius een uitvoerige bespreking met den Keizerlijken gezant bij het Haagsche congres, in tegenwoordigheid van van Weede, den Engelschman de Villers en den Spaanschen zaakgelastigde De Tirimont. [1]

Graaf Straetman deelde mede, dat hij uit Weenen order had bekomen, alvorens tot een vredescongres in te stemmen, de volgende eischen aan de Franschen en aan den mediateur te stellen: de beide laatsten moesten namens hunne regeeringen beloven de voorwaarden gestand te zullen doen, die de Koning van Zweden in 1696, op aandringen van den Keizer en van de Staten-Generaal, had gesteld waaronder hij zich tot het aannemen van het middelaarschap bereid verklaarde.

Welke waren die voorwaarden? Men vindt ze in de verklaring, die de Koning van Zweden den 29en Mei 1696 aan den Keizer en de Staten-Generaal had gegeven. d'Avaux had toen te Stockholm namens Lodewijk XIV verklaard: „Dat de Koning zijn Meester toestaat, dat de tractaten van Westfalen en Nijmegen tot een grondslag en fondament van de aanstaande vredehandelingen zullen verstrekken" enz. Maar hij had er bijgevoegd, dat de Koning sijn Meester niet verstaat, dat men in deselve tractaaten eenige veranderingen sal maaken, als alleen diegene, die Sijne Majesteit (van Zweden) raadsaam sal oordeelen daarin te maken, om de gronden daarvan vast te leggen." [2]

Op die voorwaarde dus, dat alleen de mediateur, zoo verandering noodig was, bevoegd zijn zou, iets af of toe te doen aan beide vredestraktaten, had Zweden in 1696 de mediatie aanvaard en de Keizer eischte

---

[1] Cf. den brief h. a. van 12 Maart, bl. 232.

[2] Deze verklaring vindt men o. a. in *Rijswijks Vredehandel*, bl. 52.

thans, nu Frankrijk reeds officieel te 's Hage had verklaard die traktaten als grondslag der onderhandelingen aan te nemen, een nieuwe explicatie van Zweden en een nieuwe toestemming daarin van Frankrijk. Mocht deze niet verkregen worden, dan achtte de Keizer zich verplicht de geheele zaak allereerst te brengen bij den Rijksdag te Regensburg, die dan beslissen zou in hoeverre men van dezen eisch zou mogen afzien.

De gronden, waarop de Keizerlijke regeering haar vordering liet steunen, vindt men terug in een Memorie, die zij later, den 30en Augustus, te Stockholm liet overhandigen. [1] Het heet daar o. a. „Bien loin que la couronne de France, selon le projet de paix qu'elle a présenté, ait dessein de rétablir la paix de Westphalie, elle refuse même de rendre tout ce que l'Empire possédoit du tems de la paix de Nimègue et tout ce qu'elle a occupé depuis la conclusion de ce traité; et, à la réserve de Strasbourg et de Dinant, elle ne veut rendre que les lieux dont elle s'est emparée sous prétexte de réunions faites par les chambres de Metz, de Besançon et de Brisac, et elle en est venue jusqu'à ce point, qu'elle s'est proposé de ne point entrer en aucune discussion du Traité de Westphalie etc."

Uit het verder beloop echter dezer Memorie blijkt, dat hetgeen de Keizerlijken een schending van den Westphaalschen vrede noemden waarover zij een afzonderlijke verklaring verlangden, beweerde rechten der Duitsche vorsten gold, die noch in 1648, noch zelfs bij den vrede van Nijmegen, hetzij door Frankrijk, hetzij door de overige contractanten waren toegegeven. Hoe kon men verwachten, zoo waarschuwde Heinsius, dat het thans den bondgenooten gelukken zou, deze meestal onbeduidende punten ten voordeele van het Rijk te doen beslissen en was het in de gegeven omstandigheden niet genoeg, dat de Franschen beide genoemde vredestraktaten als grondslag voor den vrede hadden erkend, en Zweden als mediateur daarin toestemde? [2] Zou niet, zoo al de bondgenooten aaneengesloten bleven, op het congres gelegenheid zijn ook in dit opzicht meer duidelijk omschreven toepassing van dezen grondslag te vorderen en tevens te verkrijgen?

Te vergeefs: de Keizerlijke gezanten hielden vol.

„Deze verkeerde conduite van de Keijsersen," schrijft Heinsius aan van Heemskerck, „is capabel om ons allen te ruineren, niettegenstaande alle

[1] Te vinden in de *Actes de la paix de Ryswyck*, vol. III, pag. 43.

[2] De Keizerlijke regeering verlangde vooral de zoogenaamde Waldstädte in den Elzas voor Duitschland terug te erlangen, die Lodewijk XIV beweerde krachtens den Westphaalschen vrede in bezit te hebben.

onse voorgaande efforten. Want vooreerst hebben wy daerdoor sooveel tyt verloren en syn belet vóór de campagne te weeten of wy den oorlog sullen moeten continueeren of niet. 2°. Hebben wy daerdoor ons blootgesteld aen 't hasard van de voordeelen, die de Fransen door een vroege campagne door de vermeerdering van hare troepen, vermits de schadelycke neutraliteyt in Italie, souden kunnen behalen. 3°. Is het onmogelyck, of wy moeten die conduite contradiceren en sullen ons daerjegens volgens den natuerlycken reden moeten opposeren, waerdoor dan niet als onlusten staen te veroorsaeken, waervan onse vyanden haer meesterlyck sullen kunnen bedienen, enz." [1]

Inmiddels waren de Fransche plenipotentiarissen voor den vrede te Delft aangekomen en het hing nu slechts van de Keizerlijken af, of het congres zou worden geopend.

Uit den brief van Willem III, den 22en Maart aan Heinsius gezonden, kan men eenigzints opmaken, hoedanig de taktiek der Franschen tegenover de oneenigheid der bondgenooten in die dagen was. Zij hadden beloofd Luxemburg af te staan, maar schenen nu eensklaps berouw te hebben over die belofte. Zij wisten, dat het den Keizer vooral te doen was om volledig herstel van den Hertog van Lotharingen; nu lieten zij wederom door Mollo aan de Republiek voorspiegelen, dat zij daartoe te vinden zouden zijn, mits dan Luxemburg aan hun Koning verbleef. Zij drongen er op aan, dat alles door den mediateur zou gehandeld worden, omdat zij van Lelienroot vrij zeker waren, en weigerden toch geenzins afzonderlijke besprekingen met de gevolmachtigden van Willem III te houden, die het liefst met hen de geheele zaak van den algemeenen vrede had afgedaan, en terwijl Lodewijk XIV wist hoezeer de Koning van Engeland gesteld was op de overgifte van Straatsburg aan het Rijk, liet hij aan de Keizerlijke gezanten een aanzienlijk equivalent voor deze stad aanbieden met de verklaring, dat hij Straatsburg noodig had en het nimmer meer zou afstaan.

Aldus werd de verdeeldheid tusschen de voornaamste bondgenooten steeds grooter; wat de een gaarne aan den Franschman had toegegeven kon slechts ten koste van den andere verkregen worden.

Nog had men te 's Hage de hoop gevestigd op een wapenstilstand, in het bewustzijn, dat een nieuwe veldtocht slechts schade kon toebrengen aan de bondgenooten, maar Lilienroot, de Zweedsche mediateur, die op verzoek van Heinsius het voorstel doen zou, alsof het van hem uitging,

[1] Brief aan C. v. Heemskerck van 12 Maart 1697, h. a. bl. 233.

weigerde zich daarmede te bemoeijen, misschien wel, omdat hij zeker wist te zullen worden afgewezen.

De Franschen veroverden in het laatst van Mei de Brabantsche vesting Ath, en zetten de belegering van Barcelona voort; het scheen, dat zij het ditmaal vooral op de Spaanschen gemunt hadden, waarschijnelijk, om deze des te eer tot het afzonderlijk vredesverdrag te brengen, dat, zooals wij zagen, reeds in Maart te Madrid was voorgesteld, doch toenmaals afgewezen.

Ondertusschen had van Weede, in overleg met de Fransche plenipotentiarissen, een volledig ontwerp van vredestraktaat tusschen Frankrijk en de republiek en Engeland opgemaakt, en tevens nogmaals de hoofdpunten voor den vrede met den Keizer en met Spanje besproken en op geschrift gebracht. Men kwam daarbij overeen, dat Lotharingen zonder de vernederende voorwaarde van den vrede van Nijmegen zou worden teruggegeven, dat Luxemburg aan Spanje zou blijven en dat een nieuw handelstraktaat tusschen Frankrijk en de republiek zou worden gesloten met afschaffing van het zoogenaamde vatgeld.

De Spanjaarden, ten einde raad, verklaarden dat zij den vrede zouden aannemen zooals de zeemogendheden „dien voor haar sullen kunnen maecken, selfs in weerwil van de Keijsersen", aldus berichtte Willem III aan Heinsius den 25en Mei, met de bijvoeging, dat dit nog een groot geheim was. Als de zeemogendheden nu *schriftelijk* wilden verklaren, dat zij met deze ontwerpen van vrede genoegen namen, dan beloofden de Fransche zaakgelastigden voor een wapenstilstand te zullen zorgen.

De gevorderde verklaring werd, hoeveel het ook kostte, gegeven, maar de Franschen weigerden den wapenstilstand toe te staan „en refereeren alles op een onseeckerheyt aen haer Hoff", zooals Willem III het den 27en Mei uitdrukte.

Het was dus duidelijk dat Lodewijk XIV op dit oogenblik den vrede wederom niet ernstig verlangde. Nog eenmaal gevoelt Willem III de gezindheid levendig worden, om tegenover al deze dubbelzinnigheid het uiterste te wagen. „Ick soude wel van sentiment zijn", schrijft hij aan Heinsius, [1] om dese secrete negotiatie nu tenemael af te breecken, maer ick vrees, dat de HH. van Amsterdam geen resolute tael sullen willen spreecken." Maar niet alleen, omdat uit Amsterdam geen geldelijke hulp meer te wachten is, schroomt hij de onderhandelingen aftebreken, maar, gelijk hij er bijvoegt „onse resolute tael (sou) tegenwoordigh weynigh effect

---

[1] Brief van 27 Mei, h. a. bl. 239.

op den Fransen doen, insonderheyt indien sy de vreede niet willen maecken, gelyck ick geloof, als na den uytslagh van de campagne."

Als dan toch, schreef de Koning-Stadhouder iets later, de onderhandelingen eindelyk moeten afgebroken worden, dan zij het op het artikel betreffende het niet verleenen van hulp aan den vroegeren Koning Jacobus door Frankrijk. Dan zal ieder in Engeland hem gelijk geven; dan zal het Parlement weer bereid worden bevonden geld te verschaffen voor de voortzetting van den krijg. [1]

Het is niet onwaarschijnlijk, dat bij Willem III, nu hij wederom in het veld bij zijne legers was, en de Franschen na het verlies van Ath werkeloos tegenover hem bleven, nog eenmaal de hoop zich verlevendigde op een meer gunstige toekomst, zoo men krachtig volhield; zijne gezondheid, die bij zijn komst uit Engeland zeer slecht was en zijnen vrienden veel bekommering veroorzaakte, had zich gebeterd, gaf hem meer veerkracht; misschien kon men met de wapenen in de hand nog iets beters van Frankrijk verkrijgen. Doch die opflikkering was van korten duur.

Den 27en Juni schreef de Koning aan Heinsius: „De constitutie van de saecken van de werelt syn soodanigh, dat ick meen dat ten uyterste nodigh is, dat ick ten eerste met UEd. magh sprecken. Daerom moet ick UEd. de moeite vergen van hier te willen koomen soo ras mogelyck."

Wat toen tusschen Willem III en den raadpensionaris is besproken, weten we niet, maar het verdient opmerking, dat aanstonds daarop de eerste samenkomst plaats had tusschen den Graaf van Portland en den maarschalk Boufflers over den te sluiten vrede.

Heeft Heinsius daartoe den raad gegeven, toen hij in het kamp aanwezig was? heeft Willem III, daar, gelijk wij thans weten, reeds vóór de komst van Heinsius, een voorstel tot samenspreking met den Franschen maarschalk was gedaan, zijn getrouwen raadsman eerst daarover willen raadplegen?

We zouden dit haast vermoeden uit hetgeen de Koning den 4en Juli, nadat Heinsius te 's Hage was teruggekeerd, schreef:

„Het komt mij onbegrypelyck voor, dat wij op alle essentieelen punten met de Fransen eens syn ende dat wy tot geen vreede en kunnen geraecken ende dat alleen uyt suspitie dat het ons van beyder seyde niet ernst is; mij dunckt, dat men dat in 't korte soude kunnen esclairsisseeren ende tot het eene of andere eynde brengen."

---

[1] Zie brief van Willem III van 30 Mei 1697, h. a. bl. 240.

Die woorden bevatten als het ware de hoofdgedachte, die den Stadhouder in die dagen bezig hield, die hij ook zeker aan Heinsius bij zijne mondelinge conferentie heeft medegedeeld en toen deze juist op dien grond den raad gaf de conferentie met Boufflers, waartoe Portland, wellicht zonder zijn meester te vragen, het initiatief had genomen, te aanvaarden, heeft Willem III daaraan, doch slechts schoorvoetend, gehoor gegeven: in denzelfden brief toch zegt hij, en dit is wel een bewijs dat het denkbeeld der conferentie niet van hem afkomstig was, „De heer Gr. van Portlandt heeft UEd. geinformeert van 't geen tusschen den heer de Boufflers en hem is gepasseert, *daar ik weinigh verwaghtingh van heb* ende seeckerlyck het antwoord dat hij sal ontfangen, sal in generale termen syn, soodat het geheele werck in den Hagh moet werden gedaan, *als ick altyt van opinie ben geweest.*" [1]

Wat deze onderhandelingen van den Graaf van Portlandt betreft, uit het meermalen genoemde werk van Grimblot, weten wij, dat zij bijna uitsluitend liepen over de erkenning van Willem III als Koning van Engeland, den eisch dat Lodewijk XIV zich verbinden zou geen hulp aan de Jacobiten meer te verleenen, en over hetgeen Willem III als jaargeld aan zijn schoonvader zou uitkeeren.

Men kan daar lezen, hoe of ook nu nog Lodewijk XIV met de grootste fierheid bleef weigeren iets aftenemen van zijn eerste voorstellen. Als Portland vraagt, dat de Koning zich verbinde geen personen op eenige wijze te helpen, die de rust in Engeland willen verstoren en om die bepaling smakelijk te maken, voorstelt, dat men dit beding wederkeerig make, antwoordt de Fransche Koning, dat dit in elk geval onnoodig zijn zou, daar de Koning van Frankrijk niet te vreezen heeft, dat iemand de rust in zijn land verstoren zal! als Portland verlangt, dat de Koning belove Jacob II niet te Parijs, maar alleen elders, in het zuiden van Frankrijk, toe te laten, antwoordt Lodewijk XIV, dat hij de plichten der gastvrijheid aan ballingen te vervullen anders begrijpt; als Willem III op de teruggave van het Prinsdom van Oranje aandringt, stelt de Fransche monarch de voorwaarde, dat geen Fransche protestanten daar zullen worden toegelaten.

Doch wat ons in deze samenspreekingen het meeste treft is, dat wij hier voor het eerst zeer duidelijk de verklaring van Willem III vinden uitgesproken, om, indien de Keizer en Spanje niet mochten gehoor geven aan zijn verzoek om mede in te stemmen in de reeds vastgestelde preli-

---

[1] Brief van Willem III, h. a. bl. 243.

minaire vredesvoorwaarden, afzonderlijk voor Engeland en de Republiek den vrede te teekenen. [1]

In verband met hetgeen wij in de correspondentie met Heinsius lezen, mogen wij aannemen, dat Willem III op dit oogenblik overtuigd was, dat de Keizer even als Spanje, zoo werkelijk de vrede tusschen de zeemogendheden en Frankrijk vaststond, zich haasten zouden dit voorbeeld te volgen, terwijl, bleef men nog lang te Rijswijk schermutselen, een afzonderlijke vrede met den Keizer zou kunnen voorafgaan en de zeemogendheden dan verplicht zouden zijn al de schadelijke voorwaarden aan te nemen, die Frankrijk zou gelieven op te leggen. [2]

Deze taktiek was vrij goed overlegd, maar de Fransche regeering doorzag die spoedig. Lodewijk XIV liet door de Boufflers de verzekering geven aan de Hollanders, dat hij er niet aan dacht, gelijk misschien hun was ingeblazen, een afzonderlijken vrede buiten hen om te maken, maar dat hij daarom ook beter vond alles te Rijswijk af te doen, liever dan in een militair kamp. [3] Die verzekering is te opmerkelijker, omdat het volstrekt niet blijkt, dat Portland gesproken heeft van de geruchten over een afzonderlijken vrede van Frankrijk met den Keizer en Spanje.

Terwijl deze vertrouwelijke samensprekingen nog voortduurden, kwam de Zweedsche gezant aan het vredescongres te Rijswijk mededeelen, dat de Franschen hem den 20en Juli de uitvoerig geformuleerde voorwaarden hadden medegedeeld, waarop men thans met den Keizer en Spanje vrede wilde sluiten, nadat deze sedert de aanbieding der preliminairen in Februari voortdurend bezwaren van allerlei aard hadden ingebracht tegen verschillende der toen gestelde hoofdpunten.

Frankrijk gaf nu toe dat de zoogenaamde „Waldstädte" van den Elzas aan het Duitsche Rijk terugkeerden, maar zou daarentegen Straatsburg behouden, waarvoor dan een equivalent in de plaats trad, bestaande in Freiburg, Oud-Brisach, Philippsburg en Kehl.

Lotharingen zou aan den Hertog worden teruggegeven, zooals het in 1670 was, mits de versterkingen van Nançy werden gesloopt en een militaire weg door het Hertogdom voor Frankrijk gereserveerd bleef, Di-

---

[1] *Grimblots Letters* etc., pag. 13.

[2] Hill, de Engelsche agent te Brussel, berichtte in Juni herhaaldelijk, dat er wederom tusschen Versailles en Weenen gehandeld werd en dat een huwelijk tusschen den zoon des Keizers en de hertogin van Orleans op het tapijt werd gebracht. Zulke berichten bleven niet zonder invloed op de handelingen van Willem III, al bleken ze later ongegrond.

[3] *Grimblot* II., p. 23.

nant zou aan den bischop van Luijk, Trier aan den Keurvorst, de Pfalz aan den Vorst Palatijn teruggegeven worden.

Al de zoogenaamde reunien zouden aan Spanje terugkeeren, evenals alle veroveringen in de Nederlanden en in Catalonien, maar Luxemburg zou aan Frankrijk blijven tegen een te geven equivalent. [1]

Wanneer men deze voorwaarden vergelijkt met de door Frankrijk in Februari van dit jaar aangeboden voorwaarden, dan begrijpt men te meer, waarom Willem III en Heinsius den gevaarlijken stap waagden, om zoo mogelijk den vrede tot stand te brengen op de toenmaals verkregen bedingen.

Straatsburg ging nu voor goed voor het Duitsche rijk verloren, Lotharingen werd wel is waar meer volledig hersteld dan bij den vrede van Nijmegen was bedongen, maar ontging de vernedering niet, dat een militaire weg voor de Fransche legerbenden door zijn gebied moest openblijven en Luxemburg, dat het Hertogdom met de Spaansche Nederlanden en met Duitschland verbond, bleef in Fransche handen.

Dat was het resultaat der weifelingen en hoogopgezette bezwaren van het Weener Hof.

En de Franschen gingen nog een stap verder. Zij verklaarden aan deze voorwaarden niet langer dan tot 1 September gebonden te willen zijn; kon men zich vóór dat tijdstip niet verstaan, dan werd alles als niet gedaan beschouwd.

Heinsius gaf de hoop niet op, dat men al onderhandelende nog iets van deze voorwaarden, vooral wat Straatsburg betreft, zou kunnen afdingen. „Indien maar”, schrijft hem Willem III, „de ambassadeurs van 't huys van Oostenryck door haer quaede conduite de negotiatie self niet en bederven.” Werkelijk gelukte het Heinsius nog de toezegging te krijgen, dat de Keizer zou hebben te kiezen tusschen Straatsburg en een equivalent.

Willem III was nu voor goed overtuigd, dat de zeemogendheden den oorlog niet langer konden voeren; een nieuwe beweegreden vond hij in den ellendigen toestand van de Spaansche Nederlanden, waarvan hij dagelijks getuige was; kon men slechts aanstonds tot een wapenstilstand komen, „het soude nogh eenighsins”, schreef hij aan Heinsius, „dit arme landt van verder ruine salveeren”. En iets later voegde hij er bij (ik heb) „sulcke medogentheyt met die arme menschen, die door den oorlogh sooveel hebben geleden”. Hoe geheel anders als Lodewijk XIV,

[1] Zie o. a. *Grimblots Letters*, pag. 58.

die, toen Portland hem door de Boufflers had doen voorstellen, zijne legers terug te trekken tot binnen de grenzen van het door Spanje af te stane gebied, omdat de ongelukkige bevolking totaal verarmd en uitgeput was door deze bezetting, eenvoudig antwoordde, dat hij juist daarom zijne troepen niet terugtrok, omdat hoe meer de bevolking klaagde, des te spoediger Spanje in den vrede zou toestemmen. [1]

In de eerste dagen van Augustus verliet Willem III het leger en vertrok naar het Loo, zooals hij door Portland aan den Koning van Frankrijk liet zeggen, om nader bij de conferentien te 's Hage te zijn. De waarheid zal wel geweest zijn, dat de Koning openlijk aan de bondgenooten, vooral ook aan Amsterdam, wilde toonen, dat zijnerzijds de oorlog als geeindigd werd beschouwd. Hij had thans verkregen door de warme betuigingen van achting en toegenegenheid, die Portland niet gespaard had, dat Lodewijk XIV geloofde aan de oprechtheid van zijn verlangen naar vrede; die besprekingen met Boufflers hadden ook aan allen in Europa doen zien, dat de meening door Frankrijk, door de Jacobiten, ook door vele Hollanders jaren lang verspreid, dat alleen Willem III den vrede tegenhield, geheel onjuist was.

Misschien heeft de herinnering aan het gebeurde in 1678, toen de Hollanders zich te Nijmegen haastten den bijzonderen vrede af te sluiten, terwijl de Stadhouder in slagorde stond tegenover den vijand, den Koning des te eer bewogen zich naar zijn lustslot terug te trekken. Hoe dit zij, ons treft in dit alles de eenvoud en oprechtheid in de handelingen van Willem III.

Hij heeft jaar op jaar den strijd volgehouden, het onmogelijke gedaan, om de groote alliantie bijeen te houden en te versterken; hij heeft tot Juli 1697 toe geen enkel oogenblik zelfs gedacht aan een afzonderlijken vrede voor de zeemogendheden, hoeveel aanleiding het gedrag der bondgenooten ook daartoe geven mocht: nu is zijn besluit genomen, er moet een einde komen aan den strijd; het gezicht „van die arme menschen" in de Spaansche Nederlanden wordt hem onverdragelijk: Frankrijk is vernederd, de zegevierende houding waarmede Lodewijk XIV sedert den Nijmeegschen vrede alom in Europa optrad en terwijl hij de Duitsche Vorsten als zijne vasallen beschouwde, stuk voor stuk zich gedeelten van hunne bezittingen toeeigende, tot dat hij zelf in 1684 de erkenning van al die rooverijen te Regensburg verkreeg, was nu voor goed gebroken; Engeland was thans in het rechte spoor teruggebracht; nimmermeer zou

[1] Cf. *Grimblot* II., pag. 88.

het als een wingewest van Frankrijk worden behandeld. Er rezen andere vraagstukken, die misschien zeer spoedig zouden moeten worden beslist. De Spaansche troonopvolging dreigde met nieuwe gevaren; de vermoeide zeemogendheden „moesten thans", zooals Willem III het eens uitdrukte, „ademhalen".

En nu de Franschen in Februari hunne voorwaarden hadden geformuleerd, begreep de Koning-Stadhouder niet, wat Spanje, wat de Keizer nog meer verlangden. Ook hij was niet blind voor de hinderlagen, die de Fransche diplomatie overal legde, maar hij ging hun openlijk en oprecht tegemoet; hij wendde zich rechtstreeks tot Lodewijk XIV zonder eenigen diplomatischen omslag en hij liet den Koning verzekeren, dat hij ook op zich nam de Keizerlijken en de Spanjaarden tot den vrede te brengen op de voorwaarden die vroeger waren overeengekomen.

Maar Lodewijk XIV verlangde dit juist niet.

Sedert weken reeds waren de Fransche ministers te Rijswijk met hunne Keizerlijke en Spaansche collega's bezig een ontwerp-traktaat op schrift te brengen; men kwam niet verder, doch zoodra de besprekingen van Portland met de Boufflers een goeden uitslag beloofden, waren de Franschen te Rijswijk voor den dag gekomen met hun ultimatum tegenover den Keizer en Spanje en stelden zij een fatalen termijn voor de aanneming.

Te Weenen beklaagde men zich over de handelingen van Willem III; aan hem verweet men alles, doch ten onrechte. Ook thans had de Koning volgehouden, dat niet dan gemeenschappelijk vrede moest gesloten worden, ook thans hoopte hij nog betere voorwaarden voor de bondgenooten te zullen verkrijgen, doch deze zelve, althans de Keizer, wilden van geen toegeven op eenig punt hooren.

Den 12en Augustus riep Heinsius, die juist van het Loo was teruggekeerd, de Keizerlijke gevolmachtigden met de Hollandsche, van Weede en van Haren, tot een samenkomst op. [1]

Hij verklaarde ook namens Willem III te spreken en betuigde nog eenmaal, dat de Republiek en Engeland niet langer in staat waren den oorlog te voeren. Het was van belang den door de Franschen gestelden termijn van ult° Augustus niet te laten afloopen. De eischen der Franschen waren tamelijk gematigd. Men moest de zaak goed onder de oogen zien. Frankrijk kent onze zwakheid en zal er naar handelen; men loopt

---

[1] De Burgemeester Boreel, die als gevolmachtigde voor de vredesonderhandelingen door de Provincie Holland was aangewezen, was eenige dagen vroeger overleden. Zijn plaats op het congres te Rijswijk werd sedert door Heinsius ingenomen.

groot gevaar Straatsburg te verliezen en zelfs geen equivalent daarvoor te bekomen. Indien men nu zich tevreden stelt met de herstelling van de Westphaalsche en Nijmeegsche vredestractaten, dan kan men de overige bijzonderheden later uitmaken.

Graaf Kaunitz antwoordde, dat alles anders uitgevallen zou zijn, indien niet de Hollanders en Engelschen afzonderlijk met de Franschen hadden gehandeld. Men was bereid ook voortaan alles te doen, om zich met de Franschen te verstaan, maar dezen waren het juist die uitstel zochten.

Zoo werd nog eenigen tijd heen en weer gesproken, maar van dit oogenblik stond het vast, dat geen uitzicht meer was op een gesamentlijk teekenen van den vrede vóór het einde van Augustus. [1]

De Franschen belegerden sedert vele maanden de vesting Barcelona. De Spanjaarden moesten in het laatst van Augustus de stad overgeven, en op de vraag, die in het congres te Rijswijk aan de Fransche gevolmachtigden werd gedaan, of nu toch deze stad bij den vrede tot Spanje zou terugkeeren, volgde geen antwoord.

Willem III sprak zijne bekommering uit over deze aarzeling der Fransche regeering; het was duidelijk, meende hij, dat men den aan den Keizer gestelden termijn van 1 September wilde laten verloopen, om dan met nieuwe, meer bezwarende voorwaarden voor den dag te komen.

En werkelijk geschiedde dit.

Den 30[en] Augustus gaven de Keizerlijke gevolmachtigden te Rijswijk een verklaring af, dat de Keizer als grondslag der onderhandelingen de Westphaalsche en Nijmeegsche vredestraktaten, en de teruggave van Straatsburg aannam. Van Lotharingen wordt daarbij niet gesproken. [2]

De Franschen weigerden deze verklaring aan te nemen en gaven den 1[en] September aan den mediateur officieel te kennen, dat, aangezien de Keizer de vroeger voorgestelde neutraliteit in Catalonien had tegengehouden en dus de schuld droeg dat Barcelona was belegerd en zooveel bloed gestort was, het nu ook billijk was, dat Frankrijk Straatsburg behield. De Keizer zou dan Freiburg, Brisach en Philipsburg als equivalent bekomen. Stemt de Keizer daarin toe, dan zal Lodewijk XIV Barcelona teruggeven aan Spanje. Vóór 20 September moest de beslissing genomen zijn, anders trok Frankrijk alle aanbiedingen terug.

Op deze wijze zocht Frankrijk nieuwe verdeeldheid onder de bondge-

---

[1] Cf. *O. Klopp* II., s. 415 sqq.

[2] Zie *Actes de la paix de Ryswick*, T. III, p. 85.

nooten te wekken en tevens met het oog op de Spaansche successie den Keizer gehaat te maken in Spanje.

Pembroke verklaarde namens Willem III, dat zijn meester geenzins gezind was Straatsburg op te geven en de Hollandsche gevolmachtigden deden opmerken, dat de laatste aanbieding der Franschen op vele punten afweek van hetgeen tot nog toe met de zeemogendheden was overeengekomen. [1]

Portland, die thans in den Haag vertoefde, schreef dadelijk aan Willem III wat er op het congres was voorgevallen; ook Heinsius meldde, dat het de Franschen slechts te doen was de Keizerlijken te dwingen tot het aannemen van het equivalent voor Straatsburg en dat zij daarom geen langeren termijn dan die van 20 September hadden aangenomen.

In den vroegen morgen van 2 September schrijft de Koning aan Portland: „Wat ik voorzien had van het laten voorbijgaan van den termijn is geschied. Ik weet niet wat ik zeggen zal om zulk een ramp te herstellen. Ik weet zeer wel dat wij een vrede absoluut noodig hebben, maar ik beken dat de manier waarop wij gedwongen zullen worden om die te maken, schrikkelijk is en dat zou ten minste niet zóó gebleken zijn vóór den termijn als nu. Indien Straatsburg niet kan teruggekregen worden, dan moeten de gevolmachtigden trachten de onderhandelaars van den Keizer zooveel mogelijk te bedaren, opdat zij dezen bitteren pil slikken."

Nauwlijks was echter die brief verzonden toen een tweede bericht van Portland ontvangen werd.

Deze raadde thans, waarschijnelijk in overleg met Heinsius en van Weede, een ferme houding aan te nemen tegenover de Franschen; men moest blijven staan op den eisch van Straatsburg en een langeren termijn dan dien van 20 September voor den Keizer van hen vorderen.

Aanstonds antwoordt de Koning „Ik beken dat ik nimmer in mijn leven meer verlegen ben geweest. Wat moet gedaan worden? Ik zie wel dat niets zoo gemakkelijk is als de oorlog voor te zetten, maar hoe wij nu vrede zullen maken na de verklaring die de Fransche ambassadeurs hebben gegeven, weet ik waarlijk niet. Ik zou wel genegen zijn de verklaring af te leggen die gij mij voorstelt, maar in dat geval moeten wij vast besloten zijn den oorlog voort te zetten, want eenmaal deze stap gedaan moeten wij niet terugtrekken en de Hemel weet in welken toestand wij zijn om den oorlog voort te zetten. Bovendien, ik kan niet een besluit nemen omtrent deze verklaring, zonder vooraf te

[1] Cf. *O. Klopp* II., s. 432.

weten of de Staten-Generaal ook daartoe genegen zijn en of de Heeren van Amsterdam oprechtelijk daarbij willen toetreden, anders zouden wij bedrogen uitkomen."

Daarna verzoekt de Koning Portland om de zaak nader met den Raadpensionaris en anderen te bespreken en verlangt, dat hij ook met de Keizerlijke ministers overlegge en uitvorsche, of zij ook genegen zijn dergelijke verklaring aan de Franschen te geven, ten einde, zegt de Koning, „ik overeenkomstig hun antwoord mijne maatregelen kunne nemen."

Aan het slot van dezen brief vinden we nog de volgende opmerkelijke woorden: „Ik heb er niets tegen, dat ge aan Maarschalk Boufflers schrijft, *nu de Raadpensionaris dit noodig acht*, maar ik weet van te voren welk antwoord gij krijgen zult." [1]

Den 11en September had nu werkelijk op nieuw een samenkomst tusschen Portland en Boufflers plaats.

De eerste klaagde in vrij sterke bewoordingen over de handelwijze der Fransche gemachtigden te Rijswijk; den 30en Augustus, zeide hij, waren de Zeemogendheden en Spanje gereed geweest den vrede te teekenen en hadden zij zich verbonden den Keizer te verplichten hetzelfde te doen, onder voorwaarde dat de Franschen een tijd van uitstel zouden toestaan om een koerier naar Weenen te kunnen zenden en het antwoord van daar te bekomen en dat, mocht de Keizer weigeren, alsdan de vrede met de drie overige Mogendheden zou gerekend worden te zijn gesloten.

De Fransche Ministers te Rijswijk hadden dit echter geweigerd en toen de Keizerlijke Ministers zelfs vóór den 31en Augustus hadden verklaard de voorwaarden aan te zullen nemen en Straatsburg kozen in plaats van het aangeboden aequivalent, gelijk zij recht hadden te doen, toen hadden de Fransche Ministers geweigerd die verklaring aan te nemen en nieuwe bezwaren gemaakt betreffende de traktaten met de Zeemogendheden en Spanje, ja zelfs een wapenstilstand afgeslagen, zoolang de te sluiten traktaten niet zouden zijn geratificeerd, tenzij ook de Keizer den vrede aanstonds teekende.

Portland verklaarde dan ook ronduit, dat zijn meester vast besloten

---

[1] De twee brieven van Willem III hier in hoofdzaak medegedeeld, vindt men in de Engelsche taal in *Grimblot's Letters* etc., p. 103 en 104. Van Portland zijn de brieven niet bekend. Den inhoud van dengene, die hier bedoeld is, kan men uit het antwoord van Willem III opmaken en uit den brief van 3 Sept. van Lord Villiers aan den Hertog van Shrewsbury II., pag. 105. „The step that H. M. has thought most proper to take on this occasion, is to declare against the equivalent, as well as to shew his dislike to the proceeding of the French, as to let the world know *he wil not leave his allies, except he is forced to it by their own wilfulness*."

was zelfs het uiterste te wagen, liever dan zijne geallieerden te verlaten, zoo deze althans bereid waren mede te treden in den vrede, dien hij bereid was te teekenen; dat men nu echter van den Keizer meer vergde dan vroeger tusschen Lodewijk XIV en Willem III te Rijswijk was overeengekomen en dat buitendien de termijn van 20 September zoo kort was gesteld, dat den Keizer zelfs geen behoorlijken tijd overbleef om te antwoorden, al hetgeen zeker geschied was buiten de bevelen des Konings.

Boufflers, die volledige instructien van zijn Hof op al deze punten had gekregen, antwoordde o. a. dat de Keizerlijke ministers altijd uitstel hadden gezocht; dat zijn Koning vroeger de keuze had gelaten tusschen Straatsburg en een equivalent, maar dat nu Barcelona was ingenomen en toch bij den vrede zou worden teruggegeven, zijn Koning had begrepen, dat het billijk was, dat tegenover die teruggave Straatsburg aan Frankrijk verbleef, te meer nu hij toch hetzelfde equivalent als vroeger daarvoor aanbood; dat hij verder van Spanje slechts eenige dorpen vroeg in de buurt van Ath, dat hij ingenomen en recht had te behouden en dat, indien de Zeemogendheden en Spanje den 31en Augustus den vrede hadden willen teekenen, zijne Ministers order hadden insgelijks te doen en toe te staan, dat de Keizer op dezelfde voorwaarden later als medeondergeteekende zoude worden toegelaten.

Portland repliceerde, dat de questie van Straatsburg of het equivalent niet zoo gering was, als wel scheen.

Het laatste bevatte enkele steden, die den Keizer persoonlijk hadden toebehoord, maar Straatsburg was altijd een vrije Rijksstad geweest, die behoorde aan het Rijk en niet persoonlijk aan den Keizer; en daarom juist had Willem III zich voor die stad in de bres gesteld.

Nadat men aldus gedurende meer dan vier uren heen en weer had gesproken, scheidden de beide gevolmachtigden.

En te 's Hage was men niet gelukkiger.

Wat Caunitz reeds in Mei als een beurspraatje had gemeld, bleek nu ook de meening te zijn der regenten van Amsterdam, ja ook der Staten van Holland.

„Ik vrees maar al te zeer, schrijft Willem III den 14en September aan Portland, dat, tenzij wij duidelijk aan Amsterdam kunnen aantoonen, dat Frankrijk den vrede niet wil en voortgaat ons te bedriegen, wij den vrede zullen moeten maken, zooals Lodewijk XIV dien voorschrijft, want anders weet ik niet hoe het mogelijk zijn zal hen te noodzaken om hunne quota's voor de voorzetting van den oorlog te betalen. Wat Engeland

betreft, ofschoon men aldaar ook vurig naar den vrede verlangt, daarvoor zou ik niet zoo beducht zijn. Maar Ge kent het Parlement!" [1]

Doch Lodewijk XIV had wel gezorgd, dat Amsterdam zich niet liet overhalen den oorlog voort te zetten. Niets ging gemakkelijker van de hand dan het handelstraktaat tusschen Frankrijk en de Republiek. De laatste verkreeg bijna alles wat zij daarin verlangde; nog in deze dagen gaf Lodewijk toe, dat de Hollandsche haring zonder rechten in Frankrijk zou worden toegelaten, wat sedert jaren niet het geval was geweest; de stemhebbende steden van Holland stelden daar meer prijs op, dan op het behoud eener Duitsche rijksstad.

Het eenige wat men nog van Frankrijk verkreeg, was, dat de termijn van 20 September voor den Keizer, om tot den vrede toe te treden, tot den 1en November werd verlengd.

Den 20en September werd nu de vrede te Rijswijk geteekend; den 2en November sloten ook Keizer en Rijk hunne verdragen met Frankrijk; Straatsburg, waarover zooveel te doen was geweest, bleef voor Frankrijk behouden. De Keizer werd met eenige steden als equivalent tevreden gesteld.

Willem III schreef aan Heinsius den 22en Sept. „Ick beken dat de manier my niet weynigh en bekommert voor het toekomende". Verder een dankbetuiging aan Heinsius „voor alle de moeyte daerin genomen" en daarmede was, althans wat de Republiek en Engeland betrof, dit tijdvak van onrust en oorlog afgesloten.

Nog eenmaal, gedurende de maand October van dit jaar, kwamen nieuwe bezwaren het nog niet gescheiden vredescongres te Rijswijk verontrusten.

De Protestantsche Vorsten in het Duitsche Rijk hadden sedert het begin van dit jaar, nu zij den vrede zagen naderen, eensklaps een moed opgevat, die hun gedurende den geheelen oorlog maar al te zeer ontbroken had. Zij hadden zelfs een plan beraamd om gewapender hand te zorgen voor de handhaving der godsdienstvrijheid, zooals die bij den Westphaalschen vrede was gewaarborgd. Toen zij aan Willem III in Mei van dit jaar verzochten, dat ook hij zou toetreden tot dit plan, antwoordde de Koning, niet zonder bijtende ironie, dat het thans niet om plannen op papier maar om daden te doen was.

Diezelfde vorsten verlangden nu, dat bij den door het Duitsche Rijk met

---

[1] De samenspreking van Portland en Boufflers en den hier vermelden brief van Willem III aan Portland, vindt men bij *Grimblot* II., pag. 109—122.

Frankrijk te sluiten vrede, waar gesproken werd van de handhaving van den Westphaalschen vrede, de woorden zouden gevoegd worden „zoowel in het kerkelijke als in het staatkundige.'' Na velerlei bespreking gaf Frankrijk toe, mits dan ook deze woorden daarbij werden geplaatst „en in zooverre niet in de volgende artikelen onderling wordt besloten daarvan af te wijken.''

Nadat van de zijde des Keizers ook deze toevoeging was goedgekeurd, kwamen de Fransche onderhandelaars plotseling voor den dag met de bepaling, dat „de Roomsch-Catholyke eeredienst in de landstreken die door Frankrijk werden afgestaan dezelfde rechten zou behouden, die zij daar nu heeft, m. a. w. dat de Protestantsche godsdienst daar niet zou toegelaten worden.

De Protestantsche Rijksvorsten, Brandenburg aan het hoofd, verklaarden, dat onder die voorwaarden geen vrede te sluiten was. Men beschuldigde openlijk de Keizerlijke gezanten van samenspanning met de Franschen.

Heinsius meldde alles aan Willem III, die nog altijd op het Loo vertoefde. Wij kennen zijnen brief niet, maar uit het antwoord van den Koning blijkt wel, dat ook de Raadpensionaris meende, dat men de partij der Protestantsche vorsten tegenover Frankrijk moest kiezen, er kome dan van wat wil.

„Het was seeckerlijk ons devoir,'' zegt de Koning, „om den oorlogh liever te continueren als yets toe geeven tot verminderingh van d'exercitie van de gereformeerde religie, ende indien de HH. van Amsterdam en vervolgens de Staet cordaet en standvastigh wilden blijven, ick soude het oock gaerne doen''.

Daarna somt de Koning al de bezwaren op, die tegen zulk een besluit bestaan, de zwakheid der bondgenooten ontledende en vervolgt dan aldus: „ick heb altyt seer geapprehendeert een religionsoorlogh en gevreest dat Vranckryck en de Keysersen sigh onder de handt daeromtrent verstingen, 'tgeen nu al te klaer blyckt.'' [1]

Die verstandhouding moge meer in de verbeelding dan in de werkelijkheid hebben bestaan, zeker is het, dat men te Weenen niet ongaarne dezen eisch der Franschen toegaf, waar men in de laatste jaren zoo dikwerf had geklaagd over de klimmende macht der Protestantsche Rijksvorsten. [2]

---

[1] Deze brief is ook te vinden bij *Grimblot* II., p. 144.

[2] Auersperg aan Kinsky bij *O. Klopp* II., p. 480. „Dykvelt m'a dit de plus qu'il savoit bien que ny les Comtes de Caunitz et de Stratemann, ni la Cour Impériale n'étoient pas cause de ce

En nu de republiek en Engeland onzijdig bleven in dit geschil, behaalde Lodewijk XIV ook hierin de overwinning.

De vrede met Keizer en Rijk werd afgesloten, gelijk hij het geeischt had.

Nog waren de ratificatien niet uitgewisseld, nog vertoefde Willem III in de Republiek, toen reeds ernstige besprekingen plaats hadden tusschen de Keizerlijke gezanten met Portland, Heinsius en ten slotte ook met den Koning zelf over voortzetting der groote alliantie van 1689, vooral met het oog op de Spaansche troonopvolging. Mocht al wantrouwen tegen den Keizer bij Willem III in de laatste maanden zijn gewekt, waar het deze vraag gold, was men wel zeker den Keizer als bondgenoot te houden tegenover Frankrijk.

Doch hier treden wij in de geschiedenis van een nieuw tijdvak, dat een afzonderlijke behandeling vereischt, waarvoor wij de bouwstoffen uit ons archief den lezer hopen later te mogen aanbieden.

---

qui est passé sur le point de réligion; mais il jette toute la faute à Mr. le Baron de Seilern, disant qu'il n'ignorait pas les discours que ce ministre a tenus." Juist deze laatste was op het vredescongres de aanvoerder der Rijksgezanten, die meer dan zijne collega's het vertrouwen van Graaf Kinsky had.

BIJLAGE A.

MEMORIE betreffende de uitgaven der Republiek van de Vereenigde Gewesten ten behoeve van den oorlog en de lasten daarvoor geheven.

(MS., In het Heinsius-archief berustende, opgesteld den 26 November 1694.)

Tot esclaircissement van degeenen, dewelke niet, of niet volkomentlyk, syn geinformeert van de efforten, die gedaan worden door den Staat der Vereenigde Nederlanden in den jegenwoordigen oorlog tegens Vranckryk, soo te water als te lande, en dewelke door die onwetentheyt schynen gevallen te wesen in naebedencken, als of deze oorlog by haar HoMo niet gevoert soude worden met alle haare maght, en naar proportie van de armatures van haere naeburen en bontgenoten, dient te worden aangemerckt.

1°. Ten aansien van den oorlogh te water, dat deze Staat 't zedert het jaar 1691 tot den jaere 1693 incluys, goetgevonden heeft gehad yder jaar in zee te brengen acht en veertigh schepen van oorlogh, alle van linie van bataille, en dat in den jaere 1694, om de uyterste efforten tegens den gemeynen vyand te doen, by genoeghsaam alle de provincien geresolveert is geweest te equiperen 60 gelyke schepen van oorlogh (mitsgaders fregatten, branders, proviandschepen en galjoten naar proportie), bemant met 24000 coppen, gelyk dan ook door de resp. collegien ter admiralityt (uytgesondert dat van Vriesland, 't welk in minderingh van haar contingent, alleen twee schepen heeft geequipeert) effective in zee gebracht en tegens den gemeynen vyand geemployeert syn de naarvolgende schepen:

	Schepen
In de Middelantse Zee by den hr. Russel.	24
In 't Canaal by den admiral. Berckley.	17
mitsgaders een fregat van 38 stucken.	
In de Noordzee met Robson	10
mitsgaders nog. 3 fregatten onder de 40 stucken.	
Te samen. .	51

Buyten en behalven een seer groot aantal van convoyers, die alomme tot protexie en beveylingh van navigatie en commercie syn gebruykt.

Ook syn tot de gecombineerde wintervloot van dese zyde, jegenwoordigh in actuelen employ, 10 schepen van linie, nevens een fregat van 38 stucken.

Voor den jaere 1695 staat de equipage ter zee te geschieden, even als voor den jaere 1694 is geresolveert geweest, zynde daartoe by Hollt al voor eenige weecken consent gedragen.

En dewyle de schepen van oorlog door rescontres met den vyand, door rampen ter zee en door ouderdom verminderen, syn gedurende desen oorlog op nieuws aangebouwt 72 schepen al'e van linie van bataille, buyten en behalven de convoyschepen, die van tyt tot tyt worden gemaakt.

De forces te lande, die haar Ho:Mo: tegens Vranckryk employeren, bestaan niet veel min dan in 100,000 mann, als uyt het naevolgende kan blycken:

	Paarden.	Drag.	Voetvolk.
Volgens ord. en extraord. staat van oorlog 1690 .	12515	2206	61057
Nogh van den heer hartog van Zel by conventie, 9 Jan. 1691 en 30 July 1693, uyt den Sp. dienst overgenomen, te weten 14 comp. paarden, 2 comp. dragond. en 2 regimenten te voet, uytmakende 15 comp.	1078	164	1680
Nog 30 July 1693, een bataillon van hartog van Gottorp sterk	—	—	550
Nogh volgens resol. 1693, op nieuws aangenomen 15,000 man, daaronder 6400 Switsers, bestaande deselve 15,000 man in	3792	1613	9808
Nog volgens resol. 1694, van den hr Churf. van Hanover overgenomen	900	—	1568
Nogh volgens conventie met de heeren Hartogen van Wolfenbuttel, van dato 5/15 maart 1694 overgenomen	—	486	—
Uytmakende alle de voors. trouppes te samen. .	18285	4469	74663

Desen worden alle actuelyk geemployeert tegens den gemeynen vyandt, eenige wynige manschap, alleen uytgesondert, die tot besetting van de meest geexposeerde frontieren, of wel binnen 's lants tot maintien van de politicque auth. worden gebruyckt.

En opdat alle deselve troupes soowel des winters als des somers van dienst souden mogen syn en konnen worden gehouden op de plaetzen daar den vyand de meeste afbreuk en resistentie mag worden gedaan, wordt by den Staat jaarlyks geaccord. een seer considerable somme van penn., tot het formeeren van magazynen van hoy en haver, soo in de Sp. Nederlanden als op de Maze, waartoe voor den jaere 1694 geaccordeert syn . . . . . . 2350000.— gl.

En tot de legerlasten een somme van . . . . 3000000.— gl.

Mitsgaders nog een extraord. subsidie tot incoop van allerhande ammunitie van oorlogh.

Boven al hetwelke by den Staat, in desen oorlog, jaarlyks betaalt worden de naavolgende subsidien:

Aan den Hartog van Savoyen, volgens resol. van 2 maart 1691 Rd.	120000.—
Item 3 may 1692, tot onderhout van drie bataill. in Piemont 2000 ryksd. ter maant en in 't jaar	24000.—
Nogh augmentatie volgens resolut. van 24 Sept. 1693, tot 4000 ryksd. 's maants	48000.—

Te samen Rd. . 192000.—

Aan Saxen volgens conventie in dato 23 may 1694 Rd. . . . 50000.—

Aan Brandenburg volgens conventie van . . . . . . 1690, Rd. 10000 ter maant, uyt de contributiën dus in 't jaar . . . . . . 120000.—

Aan Wolfenbuttel by conventie 5/15 maart 1694, $\frac{1}{3}$ in 100000 ryksd. maekt . . . . 33$\frac{1}{3}$000.—

Dese soo groote oorlogslasten te water en te lande, worden by de resp. geunieerde provincien gedragen, yder naar proportie van haar bekende quotes, die tot verval van deselve en daarnevens van de lasten van het Domesticq Gouvernement van yder provincie, van tyt tot tyt, soodanige schattingen en taxen introduceren, als deselve meest nodig en dienstigh aghten.

De provincie van Holland, die ruym de grootste helft in de gemeyne lasten heeft te draegen, vint deselve uyt de naarvolgende imposten, die ten behoeve van het gemeyne landt (behalven de excynsen van steden) worden geheven.

Eerstelyck uyt een impost of excyns op het

Gemaal { bedragende van yder last tarwe 63 gl. 12 st.
van yder last rogge 31 gl. 16 st. }

Bieren van ton { binnen gebrouwen 30 st. } de tappers of herbergiers.
uytheemsch 12 gl. 10 st. } van yder ton 3 gl. 10 st.

Turf drie st. per ton, en van diegeen die uytgevoert word $43\frac{1}{4}$ st. per ton.

Koolen { van de 100 wage groote koolen 36 gl.
van 't hoet klyne koolen 4 gl. 16 st. }

Wyn { by de herbergiers geconsum. wordende 8 st. per stoop.
by de burgers en andere geen tappers zynde 4 st. }

Brandewyn van yder stoop vier stuyvers.

Wage, dat is van alle coopmanschap die by 't gewight vercogt worden en betalen differentel. volgens de lyst daarvan gemaekt.

Grove Waren, uyts. volgens de lyst daarvan gemaekt.

Zeep, die by de zeepzieders vercoght word 12 st. de ton.

Incomende Toebacq, differentl. nae haren aart.

Incomende Graenen { van last tarwe 15 st.
van een last rogge etc. 10 st.
van een last mout $7\frac{1}{2}$ st. }

Steur en Salm, de negende penn. van coop.

Gedruckte papieren { van yder Gaset of biljet 4 penn. / van auctie van boeken den 40 penn. }

Kleyn Zegel, op alderhande actens, volgens de ordonnantie daarvan gemaeckt

Ten anderen uyt een quotisatie van ingesetenen van den Staat, wegens hunne consumptie van

Wynen, daarin de ingesetenen differentl. gequotiseert syn naar proportie van hare middelen en consumptie.

Tabac { voor coopluyden en grossiers 25 gl. 's jaars. / voor winkeliers 50 gl. / voor herbergiers 24 gl. }

Zout { waarin diegeen die 2000 gl. besit ten minsten moet betaelen 6 gl. 15 st., die maar 1000 gl. besitten 3 gl. 7 st. 8 p. en al die in 200 p. niet bekent zijn, 1 gl. 13 st. 12 penn. } { van yder vat zout moet den impost betaalt worden 13 gl. 10 st. }

Zeep, per ton 12 gl. 16 st. en syn d'ingesetenen daarontrent gequotiseert als in 't zout.

Coffij / Thee { betalen by classis in 't jaar { de hoogste 15 gl. / de 2e 12 gl. / de 3e 6 gl. / de 4e 4 gl. } { als alles breder bij ordonnantie. }

Ende de opgesetenen ten platten lande, syn in het middel van het gemaal gequotiseert op $\frac{1}{24}$ gedeelte van een last coorn, 't zy rogge of tarwe in 't jaar.

Item van alle dienstboden 6 gl. 's jaars yder.

Ten derde, de heffing van 40 penn., van alle onroerende goederen en schepen die vercoght, gehypotequeert ofte anders gealieneert worden, mitsgaders van boedelhuyzen.

Den 20 penn. van alle collaterale erfenisse, impost op de carossen, wagens, chaises, rypaarden, passagiegelt, 't geen $\frac{1}{4}$ van vraght is.

Ten vierden, uyt den impost op alle ossen, koeyen, van dewelke in de somer moet betaalt worden 6 st. ter maant, te weten drie jaaren out zynde, en daarboven, anders de helft, en in de winter 3 st. ter maant; van de paarden 3 jaaren en daarboven out zynde, 2 st. ter maandt.

Voorts moeten de boeren die koeyen houden, ten aansien van het zout dat se tot de boter gebruicken, betaelen jaarlijks van yder vier koyen diese houden 3 gl. 7½ st., behalven het zout dat se tot haere familie gebruycken.

Van de boter die vercoght word, moet betaalt worden van een tonne, wegende 320 pond, vier guld., minder quantiteyt naar advenant.

Van beesten die geslaght worden de 7e penn. van coop ofte waarde en van yder schaap of lam dat geslaght word, 15 st.

De landen die besayt worden, moeten betaelen in de somer 4¼ st. en in de winter 2¼ st. ter maandt.

En daarenboven word nog een, hoewel kleynen impost betaalt van de landen die met warmoes worden besayt.

Den impost van de rondè maat van alle coorn, mitsgaders rond en plat saat dat vercoght wordt.

Van het brandhout dat vercoght word den 8 penn. van waarde; den 8 penn. van coop van fruyten. En van yder bouwkneght ofte bouwmeyt moet betaalt worden drie gulden in 't jaar.

Alle welke voors. imposten, nog daarenboven 't zedert eenige tyt verhooght zyn met een tiende, die alberyts vastgestelt is te sullen duren vier jaaren naerdat de jegenwoordige oorlog sal wezen geexpireert.

En gelyk de voors. imposten moeten worden betaalt op een biljet van de paghters ofte collecteurs, soo moet voor yder soodanig biljet, ten behoeve van het gemeyne lant, worden betaalt 3 stuyv.

Buyten en behalven de voors. imposten ende excynsen, op genoeghsaam alle waaren van consumptie, mitsgaders op de landen en het product van dien, worden nogh jaarlyks betaalt $\frac{3}{8}$ (percent?) van het revenu van alle landen binnen de provincie van Hollant en Westvrieslandt gelegen.

Gelyk mede $\frac{3}{8}$ (percent?) van het revenu van alle huysen binnen denselven lande.

Item 2 ten hondert van alle obligatien, sprekende ten lasten van de publicque comptoiren, waarvan den interest doorgaans is vier ten hondert, en op eenige comptoiren ook wel naar $3\frac{1}{2}$ p. cents.

Insgelyks 2 ten hondert van actien in de Oost- en West-Indische compagnie, een hondert guld. out capitael van voors. Oost-Indische comp. gerekent zynde waardig te wezen 400 gl., en van de West-Indische comp. 60 guldens.

En gelyck alle de ingesetenen van Hollant die duysent guldens en daarboven gegoed zyn, personel. op een sekere somme in de quohieren van 200 penn. syn getauxeert, soo konnen deselve tegens die personele tauxatie wel verrekenen, hetgeen sy ter saeke van den 200 penn., van hare landen, huysen, obligatien en actien hebben betaalt, maar ingevallen die betalingh niet soude mogen egaleren de voors. personele taux, of indien yemants capitael (als by exempel van d'een of d'andere coopman), niet en soude mogen bestaan in huysen, landen, obligatien, actien etc., maar in particuliere effecten, moet in het eerste geval het surplus van den voors. personelen taux, en in het v. geval deselve personele taux, in het geheel in gelt worden voldaan.

Boven alle de voors. impositien en schattingen heeft de provincie van Hollandt, tot verval van de jegenwoordige lasten, sig nogh moeten chargeren met verscheyde negotiatien van penn., die 't sedert het begin van den oorlog tot hiertoe belopen, ontrent 18 milliocnen.

Dit dan gededuceert zijnde ten aansien van prov. van Hollandt, die als boven gemelt, de grootste helft in de lasten van de Unie draeght, soo is daaruyt af te nemen wat taux en schattingen ook in de andere provincien moeten worden geheven, tot voldoeninge van haere provinciale quotes.

Dogh de reghten van convoyen en licenten (die op alle waaren en coopman-

schappen, in de convoy-lyst niet nominatim geexpresseert, bedragen vier st
van het pond Vlaams op het innecomen en sooveel op het uytgaan) de d
verhogingh van dien, het veylgelt, bedragende 1 ten hondert op alle het i
comen en $\frac{1}{2}$ ten hondert op het uytgaan van de waarde van alle coopmansc
pen, het lastgelt van schepen, bedragende eens in 't jaar 10 st. op het inneco
en vyf stuyv. op het uytgaan van yder last scheeps, eenige wynige sch
uytgesondert (tot uytcoop van welke reghten van convoy, derde verhoging
veylgelt, de Oost-Indische Comp., alleen ten resp. van haare incomende waa
jaarlijks gehouden is te betalen, 364000 gl.) worden niet geheven by ofte
reeckeningh van d'een of d'andere provincie in het particulier, maar voor
ten behoeve van gemeyne Unie, en sulks van alle de 7 provincien en mo
dienen tot beveyligingh en bescherming van navigatie en commercie deser lan
en tot aanbouw, onderhout en equipagie van de convoyschepen daartoe nodi
mitsgaders tot soutien van huyshouding van collegien ter admiraliteit, die
besorgingh van die protextie originelyk syn geinstituëert.

Men laat dan aan de overwegingh van een yder deskundigh, of de effo
die desen Staat, in den jegenwoordigen oorlog te water en te lande doet, en
schattingen en tauxen die daartoe worden geheven, niet extreem syn en of des
die van naburen en bontgenoten, die veel meer van vermogen syn, niet all
egaleren, maar ook overtreffen.

…0.	1681	…696.	1697.	1698.	1699.	1700.
…413	59236	…3058	663938	586911	577958	575660
…aft …olutie Martii	—	—	—	—	—	—
…171	30555…	…8271	278817	278523	316299	276804
…443	10980…	…29666	128415	127127	113592	115708
…le …erp.	—	—	—	—	—	—
…315	4674…	…0309	42506	42324	40696	35747
…aft …olutie Martii	—	—	—	—	—	—
…020	22163	—	—	—	—	—
…370	62075	…9829	50626	54165	51680	52403
…740	137386	…7819	149114	143829	138815	131625
…071	10820	…21927	20936	20971	21406	19184
…715	1183505	…27730	1247575	1244350	1176080	1176775
…le …erp.	—	—	—	—	—	—
…038	57482	…65233	61644	61574	57756	63759
…207	169554	…48524	425359	414434	390487	367986
…269	843269	…15802	576455	606355	588597	564564
…474	1775749	…74532	1857499	1816887	1734793	1722814
…784	485827	…13179	512385	505370	493305	488954
…010	1449987	…84657	1275021	1187453	1079403	968368
	—	—	—	—	—	—
…000	160000					
…724	437135	…86762	374357	377554	338330	345831
…997	175196	—	126074	124703	107136	111858
…172	71860	…00481	109188	93893	89137	85946
…et …erp.	—	—	—	—	—	—
…015	21785	…18024	17520	18205	15895	13995
…aft …olutie Martii	—	—	—	—	—	—
…418	40037	…32454	33329	35580	34957	36510
…aft …olutie Martii	—	—	—	—	—	—
…242	13819	…10587	10494	10564	9895	9682
…aft …olutie Martii	—	—	—	—	—	—
…555	837	738	707	671	717	395
…011	99261	…53217	149330	144984	138380	140490
…23	33220	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
…aft …olutie …Martii	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	…86875	83346	82510	82010	87546
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
…97	8311532	…19675	8194637	7979038	7597325	7392607

.	1672.	1673.	1674.	1675.	1676.	1677.	1678.	1679.
2	412562	317639	362370	383364	390994	406527	420318	429867
8	11267	11020	11111	11001	11138	11185	11140	11427
0	231763	182229	251708	282837	294569	290673	247942	262269
6	117006	87156	110444	125252	133478	137106	115647	111934
1	235888	170646	284384	330179	353044	353939	327268	337210
2	22635	17550	35259	49986	55105	46751	39765	46191
7	27477	23374	25285	27640	27298	29513	26063	24742
5	22652	16306	17651	18324	18645	19283	20065	21273
9	59141	36862	55591	63477	67045	70165	59489	61417
4	137589	114315	136221	144342	148128	148591	131092	131864
0	20289	12147	21198	26973	30563	25422	16241	15014
ꝗ4	721372	575230	975306	1133201	1057303	1097421	1091938	1086359
93	22212	18545	20444	23122	25363	24031	19235	21104
10	37541	26459	43094	54620	70193	71934	52440	53967
	—	—	416000	129262	167017	172481	145956	153899
	—	—	—	—	—	—	—	—
8	1209128	1309139	1360242	1349995	1363449	1376098	1338540	1303457
5	426874	416646	450657	483884	521558	485692	465380	456245
2	1262590	1254324	1331255	1360525	1404942	1384402	1268525	1229179
5	98614	102596	102623	98836	40	60	57	—
9	372076	306396	379325	423883	499028	526773	452241	160000 284297
3	99984	108158	124668	139086	140847	143066	136713	149298
0	15200	14200	49120	55344	59153	178	59292	64114
9	104637	108107	118766	125437	136769	115770	106737	114875
0	17767	16654	20612	22560	23405	18800	20695	21515
2	5818	5239	7093	7441	8115	7176	5586	6031
4	25407	19401	33433	41523	40136	31844	29498	29611
8	9231	8934	15584	18628	18294	15605	15753	16989
2	14069	15229	13916	16199	15777	16542	16927	15744
3	3557	3461	3978	4233	4628	4375	4733	4802
4	144	187	136	134	294	179	159	111
4	4606	4836	6413	7451	7762	6379	6116	6210
2	698	551	612	695	812	846	864	992
7	65417	74841	91567	97615	102807	97416	93763	93958
5	24717	21222	24064	25823	28544	28759	26721	28676
	—	39823	—	—	—	—	—	—
	—	35857	47008	41306	35866	34366	25786	22114
	—	—	3683	—	—	—	—	—
0	10125	8600	10700	14400	14600	15300	14825	16000
	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	6955	5110	—	—	—	—	—
	[illegible]053	5490836	6966634	7138579	7276709	7214648	6813510	6792755

	1667.	1668.	1669.	1670.	1671
Hoorn- Beest. en Bez. Land	454159	454418	451169	436838	44461
Goude Laecken	11353	11460	11471	11312	1128
Wage.	243044	291442	298169	281630	26993
Ronde Maet.	122186	126281	130078	124997	11930
Sout	240347	246281	248233	238113	22665
Branthout	26821	26325	26906	28302	2681
Kaerssen en Smeer	30415	30717	30490	28798	2694
Paerden	23215	23891	23169	22569	2290
Fruyten	61964	61668	63433	60543	6111
Booter	150817	150246	147327	142352	13847
Veertigst. Penn. op de Schepen	25165	29035	29266	26148	2086
Turf en Koolen	700193	685968	696306	716388	6892[illegible]
Heere-geldt	20452	21854	22132	20763	212
Inkomende Granen	43356	48970	50035	48437	466
Kleyn Zegel	—	—	—	—	—
Sout- Zeep- Heere- en Red. geldt	—	—	—	—	—
Gemael	1391156	1449554	1451748	1419711	13885
Bestiael	556632	556572	550181	519511	5286
Bieren	1514933	1471058	1542417	1516984	15161
2 en 4 st. op de Tonne Bier	71269	75427	76448	74466	719
Wijnen, Mee en Azijnen	557724	559925	556800	535869	5637
Brandewijnen	211078	144235	151553	151924	101
Tabacq	19200	20000	26000	26000	18[illegible]
Zeep	74657	76979	78883	79839	1121
12 stuyv. op de Tonne Zeep	22347	24365	23632	24625	237
Wolle Laecken.	9495	9112	9532	9885	960
Grove Waren	52331	51404	66647	75149	6435
Haringh en Soute Visch	15189	18089	17678	14685	1525
Salm en Steur.	20859	21387	17586	13055	1718
Boom- en Traen-olye	4589	4752	4202	4145	412
Boeten	134	108	101	82	6
Pick en Teer	7051	7008	6926	6622	630
Warmoes-Landen	629	620	555	576	61
Veergeldt	83152	82946	—	—	8517
Karossen, Kalessen, enz.	28906	30916	—	—	3022
Recreatie-geldt	—	—	—	—	—
Schoen-geldt	—	—	—	—	—
Tabacqs-Pijpen	—	—	—	—	—
Denne-Sout	9200	12700	15900	16250	1160
Coffi en Thée	—	—	—	—	—
Inkomende Brandewijnen	—	—	—	570	—
De Stichtsche Dorpen	—	—	—	—	—
	6804018	6828713	6824973	6677139	[illegible]

Tot Gemappes, den 22 Julij 1692.

...... Bij deze occasie moet aen UwEd, op het goetvinden van den Coninck, adviseren, dat de Heer Lelienroot seer vermisnoeght is, omdat in den Hage soo weynigh satisfactie ontfanght in 't regard van de saeken hem aanbevolen, soo nopende het niet executeren van de Acte bij den Heer Haren geteekent, als in te doene ontslag der schepen, dewelcke bij de armateurs van Zeeland van tijt tot tijt nogh werden aengehouden, opgebraght ende geconfisqueert; sijn Exc gebruijckt deswegen termen ende expressien in syne brieven, die ick in originali hebbe gelezen, dewelcke extraordinaris hoogh syn ende verre gaen, het minste is 't selve te noemen *insultes*, *injustices*, *violences*. *hostilités*, ende dat men in plaetse van daertegens te voorsien, haere Ho. Mo. haer contenteren met te nemen resolutien, dewelcke sy wel weten, dat niet sullen werden achtervolght, ende 't welck maer syn *amusements*, dat de Coninck, sijn meester, hoe wel hij oock is geintentionneert voor de gemeene saeke en voor het beste van de geallieerden, niet sal connen langer sulcke maniere van mishandelingen dulden, dat het is een evidente verachtinge van Syn Maj. dat deselve genootsaeckt sal wesen andere mesures te nemen, dat het schijnt dat men alles doet wat men kan uytdencken om aen den Coninck syn meester te doen begrypen, dat hy of syn onderdaenen sigh noyt soo qualyck souden vinden of soo veel lyden, indien de Con. van Vrankryck het te boven quam ende meester van 't werck werde, als sy nu van den Stae en van de Engelsen moeten verdraegen, dat men daartoe niet veel noodigh sal hebben, terwijl veelen die opinie aen anderen willen insinueren, maar dat H. Ho. Mo. behoorden te arbeyden ende soodanigh te handelen met den Con. van Sweden, dat men moghte hebbe contrarie gedaghten ende sulcke en diergelycke expressien van chagrin ende indirecte bedreyginge heeft SynEd. gebruyckt in meer als eene van syne missives ende somwylen gedreygt ofte aangeset op een maniere, dat ick vreese, dat ZynEd. nu al wat beter Frans is als hy voordesen de reputatie heeft gehadt, oock soo beelde ick mij dat SynEd. hyer en daer spreeckt van de affaires van de geallieerden ende van de successen van Vranckryck op eene wyse dewelcke wat smaackt naer passie, of doet zien, dat hy met eenige gunstige prejugé voor de Franssen is ingenomen. Ick hebbe van desen naemiddagh nogh gehadt communicatie van een brief van syne hand ende omdat ick hadde de permissie van die voor een uyr of twee by my te houden, hebbe ick daeruyt doen trecken de nevensgevoeghde extracten.

Ick moet hyer nogh bij doen, dat eenige van de considerable Sweedsche officieren van de regimenten van den Coninck bij den Staat overgenomen, my

willen verseeckeren, *dat hy sedert eenigen tyt al heel goet Frans is* ende dat gelooft wert dat buyten of boven andere consideratien van interesse daertoe veel soude contribueren een houwelijck, 't welk hy in't corte staet aan te gaen met de doghter van den Hr Olivencrans, dewelcke, naer het seggen van die luyden, nu 't eenemael soude wesen in die partije. UWE. sal wel connen oordeelen dat voor dien heer ten hooghste moet worden gemenageert dat aen UEd. kennisse is gegeven of extract gesonden van syn brieven, te meer omdat de persoon, dewelcke my deselve belieft te communiceren, aen my op 't verzoek van een extract of copie daervan te hebben voordesen eens heeft geantwoort, dat SynE. dat niet gaerne soude doen, maer dat ick die moghte lesen ende herlesen naer mijn welgevalle ende of ick schoon aen SynEd. doenmaels niet hebbe belooft geen extract te maecken, soo heeft SynEd. evenwel nu desen, waeruyt de nevensgaende syn getrocken, onder my believen te laeten, om die morgen wederom af te haelen.

Ick blyve enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Limbeek, den 14en Aug. 1692.

De meenigvuldige besigheden die ick seedert eenige tijt heb gehadt hebben my belet, om op verscheyde saecken in UEd'laetste brieven vervat 't antwoorden. UEd'laeste brief, die ick eergisteren heb ontfangen, is van den 9 dezer. UEd. heeft zeer wel geantwoort aan Lente [1], want seeckerlyck die man is voor onse party gansch niet genegen en alhoewel ick seer een vreede wensch, sie ik tegenwoordig minder apparentie als oyt, ofte wy moesten ons 't enemael onderwerpen aan de wet van Vranckryk, dat ons seeckere ruine soude syn.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Gramme, den 6 Sept. 1692.

In UEd'laaste brief van den 3en dezer maeckt mentie dat den Marq. de Bethune in Sueden kraghtige instantie doet tot de vreede en presenteert de Westphalische vreede aan eene syde en satisfactie voor de Spaenschen aan d'andere syde; als men koste weeten waer dit laeste in besting en het eenigsins dragelyck was, soude ik meenen dat de constitutie van saecken nu soodanigh syn, dat men promptelyck een vreede behoorde te sluyten, maer hoe dit met seeckerheid te kunnen weeten sal seer difficiel syn, want door de wegh van Sueden zal het bynaer drie maenden syn eer men reght beschijt kan hebben en ick meen niet, dat men Lilieroth kan betrouwen; ick twijfele oock of UEd. dit advis van hem

[1] Minister van Denemarken te 's Hage.

heeft. Om tot een congres te koomen, als Windisgrats aan UEd. heeft geuyt, dat den Paus seer op instaet, soude ons ruine syn en seeckerlyck gaen tot separate vredens, als tot Nimwegen is geschiet en indien geen generale vrede wert gemaeckt, soo syn wy alle verlooren; waer het mogelyck de conditien onder de handt te weeten, soude men kunnen hoopen tot een promte conclusie te kunnen raecken, maer door publicque mediatie, laet het oock weesen wie het wil, sal men niet tereght koomen. Indien Vrankryck oock merckt, dat de Staet en ick seer naer de vreede verlangen, sullen wy geen aanneemlycke conditien verkrijgen, soo dat dit werck seer voorsightigh en secretelyck dient te worden gemanieert, maer hoe wil ick wel bekennen niet te weten en sal seer verlangen UEde gedaghten hier omtrent te hebben.

Ick blyve enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Gramme, den 18 Sept. 1692.

Ick heb UEd. in eenige daghen niet kunnen scryven by gebreck van tijt, ick geef UEd. in bedencken ofte deselve in conversatie met Lelieroth niet soude kunnen te pas brengen dat Vranckryck scheynende de Westphaelsche vreede aen Duytschlandt te willen geven en niets verklarende weegens Spagne, de Staat en my, het onmoglyck op die voet soude syn eenigh mediatie te kunnen accepteren, veel min tot een congres te verstaen, voor en aleer men mede wist de conditien voor Spagne, want wat den Staet en my aangaet, wy hadden niet te ysschen en insonderheyt Vranckryck sigh hebbende verklaert aangaende een van de partyen het oock redelyck was, dat sy sigh verklaerde in het requard van anderen, want andersints is het klaer dat Vranckryck niet als separatie onder de Geall. soeckt en een vreede dat Suede interest niet en is; dit syn soo maer myn rouwe gedaghten, die UEds beter sal weten te matureren, want myn gedaghten gaen alleen maer daer heen om is het mogelych te kunnen vernemen wat Vranckryck in dese tyt aan Spagne soude willen geeven om de vreede te hebben en ick kan niet sien als het ongeveer op dese manier Lelieroth wort voorgehouden, wat quade intentie hy oock mag hebben, dat hy daer veel quaets mede kan doen, ofte dencken dat wy soo seer naer de vreede verlangen, 't welck seeckerlyck de wegh niet en is om deselve te hebben en als de Fransen maer souden mercken dat den Staet ofte ick daertoe inclineeren, sullen sy seeckerlyck geen aannemelycke conditien voorslaen. Hopende in 't korte UEde te sien, sal ick my verder op deze importante saeck mondeling beter kunnen expliceren.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington, den 18/28 Nov. 1692.

Daer soude kunnen veel speculatie vallen om den Amb. d'Avaux paspoort te

verleenen, maer voor my ick soude van sentiment syn dat men het behoorde te doen met limitatie. Den Hr. van Dyckvelt soude kunnen occasie hebben om hem te spreecken en te sien of het mogelyck was tot eenige tamelycke vreede te geraecken, want kan dat geschieden het waer te wenschen in dese conjuncture, synde meer en meer van dat sentiment, als ick UEde in 't breede wegens dese materie hebbe onderhouden. De saecken in 't Parlement verergeren dagelijks; ick hadde veel beter hoope in 't eerste als ick tegenwoordigh hebbe, maer in 't korte sal men daer met meer gewisheyt van kunnen oordeelen.

Ick blyve enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel, 14 Dec. 1692.

WelEdG. Heer.

Ick hebbe gisteren avond wel ontfangen de Missive, dewelcke UWEd. my de eere heeft gedaen van den 11en dezer te schrijven ende te gelyck oock het paspoort *in blanco* voor den Gr. van D'Avaux, waarvan UEd. in de syne belieft te melden ende nu van avont UEds aengenamen van den 12en. De Hr Ch. f. van Beyeren heeft huyden aan my believen te antwoorden, dat geerne mede een paspoort aen gemelten Graef sal doen geven en dat ik met den Audiencier soude connen spreecken over de forme van deselve, alsmede over de route dewelcke men daarby soude connen voorschryven. De Audiencier, aen dewelcke ik vervolghlyck over die saecke hebbe gesproocken, thoont daeromtrent al vry difficiel te wesen ende meynde dat vermits Vranckryck tot nogh toe noyt aen eenige van de Ministers of Envoyés van den Con. van Spagne permissie hadde willen verlenen om door Vr. uyt ofte naar Spagne haar wegh te nemen, het nu oock aen desen fr. Ambassadeur behoorde te worden geweygert, maer als ick SynEd. daarop te gemoet voerde dat HH. Mo. alreeds hadden bewillight, dat met concert van syn Ch. f. D. aen hem een paspoort soude worden toegestaen ende dat de Heer Ch. sigh daertoe oock hadde verklaert ende dat men hyer oock vóór eenige tyt van gelyck hadde gedaen aen de weduwe van den Hr. de Bethune, dewelcke door Brussel niet alleen was gepasseert, maar sigh oock ettelyke dagen aldaar hadde opgehouden, ende dat de heer Mortanges, op het voorstel van den heer de la Forest mede een paspoort van Syne Ch. f. D. hadde becomen om uyt syne Ambassade van Denemarcken terugh comende door dese landen te reysen, beloofde Syn Ed. het paspoort te sullen doen veerdigh maeken, maer sloegh voor dat men behoorde de route aen te wysen door het Luxemburghse ende over Luyck, want dat men niet wel soude connen aensien, dat hy quam hyer te Brussel, residentie plaatse van den Gouverneur. Ick antwoordde darop, dat het al seer bedenckelyck soude wesen D'Avaux in dese tyt te laeten gaen te Luyck, alwaer soo veele fransgezinden syn, ende dat hy ook de beleeftheyd minder soude achten als men hem soude obligeren, om soo groote omwegh te nemen; dat

het dan beter soude syn hem over Naemen te laeten reysen, maer dat het my best daght dat men sigh nogh eerst nader over de route bedaghte, dat ick niet en begreep wat daeraen gelegen was of hy hyer tot Brussel quam, alsoo hy hyer geen kennissen hadde, oock niet soude sien of vernemen yetwes daervan hy sigh soude connen bedienen, ende dat dewyl hy incognito soude passeren myns bedunckens geen groote consideratie coste vallen, omdat de Ch. f. hyer zyn Hoff heeft ende indien men oordeelde dat sulck niet soude mogen wesen, soude hy connen gaen over Mechelen of Antwerpen ende daerop syn wij van de andere gescheyden. Sedert hebbe ick de Prins van Vaudemont gesien ende aen denselve kennis gegeven van 't antwoort van den heer Ch. f. alsmede van 't gene tusschen den Audiencier en my was gepasseert, maer die heer scheen het nu al seer indifferent te stellen of D'Avaux de reyse maeckte over Brussel of over Namen, ende als ick aen dien Prins hadde gerepeteert de redenen waerom men niet geerne soude hebben dat hy in Holland of op de grensen soude comen, want dat hy aldaer eenige van syne oude correspondenten en vrinden soude connen vinden, gelyck ick oock aen den Audiencier hadde verhaelt en dat seyde met die intentie om haer te doen hebben die gedaghte, dat men in Holland met hem niet te doen wilde hebben, soo voegde ick by forme van discours aen den Prins daerby, dat ick op het goetvinden van den Coninck van Engeland nogh altyt, soo lang als hy in den Haghe was geweest, hem soo nu en dan hadde wesen sien ende oock syne visites ontfangen en dat hy dan dikmaels al heel familiaer omtrent de conduite van de Ministers van syn Con. en andere saecken hadde gesproocken, daervan verhaelende verscheyde staeltjes omtrent het werck van Luxemburgh, verbreecken van het edict van Nantes en de memorie dewelcke men hadde doen presenteren aen H Ho. Mo. eenige weecken voordat de Con. sigh embarqueerde om naer Engeland over te gaen, soo seyde de Prins eenige tyt daernae uyt syn selve, ick moghte wel lyden dat D'Avaux door dese stadt passeerde en indien de Chf. my daerover vraeght, sal ik soo adviseren en dan most gy hem gaen besoecken, misschien of UEd. nogh niet 't een of 't ander uyt hem soude connen trecken, want die geprepareert is ende dessein heeft om yet te vernemen kan dat dickmaels doen zonder dat een ander sigh daervoor behoet of weet te waghten en ick vernoeghde my van simpel daerop te seggen, dat can altemet wel geschieden, als het was op een indifferente plaetse en daer het niet in 't oog soude vallen soude ick de occasie daertoe presenterende hem oock nogh wel willen spreecken, en daerop gingh ick over tot een andere materie.

Beyde die heeren inclineren nogh om in cas D'Avaux door dit land soude reysen, aen hem een officier of Edelman op de frontieren soude behooren te gemoet te senden omhem te geleyden ende te observeren, ende dat geschiedende soude men moeten weten den tyt wanneer soude arriveren, maer anders dunckt my dat men volgens Uw voorslagh soude connen obligeren door een clausule in het paspoort om binnen sulcken en sulcken tyt sigh daervan te bedienen, of oock wel dat een dag of twee vóór syne aencompste de Gouverneur van de

eerste plaetse alwaer hy soude passeren by oversendinge van een copie van 't paspoort soude moeten verwittigen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington, den 10/20 Jan. 1693.

Het is myn leet, dat den Hr. van Dykvelt geen occasie sal hebben van den Gr. d'Avaux te sien en dienvolgende geen occasie om te penetreeren, ofte het niet mogelyck soude syn nu tot een vreede te geraecken. Ick moet UEd. nogmaals versoecken syn gedaghten te laeten gaen offer geen ander middel soude kunnen worden uytgevonden. Ick weet niet nu Lilienroth scheynende van beter sentiment te syn, ofte men door syn middel d'intentie van Vrankr. niet soude kunnen gewaer werden, maer UEd. sal dit best kunnen oordeelen, synde een saeck die soo delicaet dient te werden behandelt.

Ick kan qualyck geloof geven dat die propositien van vreede daer van der Meer van scryft door de Francen tot Romen souden syn gedaen, insonderheyt soo publicq om my van kant te helpen; de propositien van vrede selfs waeren wenschelyk, indien men die in dese tyt koste krygen.

J. ROBINSON AAN LORD NOTTINGHAM.

Stockholm, March 22, 1693.

.... Count Oxenstiern told me that the Count d'Avaux pretended to have but two things to do in Sweden: that Sweden continue to observe a strict neutrality and that it pursue the mediation, and assured him that his orders were to do nothing but what he advised and approved. That his master was inclined to peace and supposed the Allies were weary of the warr. That count Oxenstiern was in his master's opinion the first person in Europe to promote the peace and therefore the thoughts and intentions of France in that regard should be nakedly laid before him. The count said he should be glad to serve to such a good end, but that Sweden would not stirr a foot without full assurances beforehand that France will restore those places it has taken from others and will abandon King James and own the present king, so that if they were not resolved to do so, all their labour would be lost. The Ambass. said these were hard terms, yet thanked him for such freeness and promised him he would make good use of that conference, which count Oxenstiern ernestly presses may be a secreth as also what he bid me write to your Lordship, that if it pleases his Maj., he believes it will (be good?) to confide in him and entrust him with the conditions upon which His Maj. desires peace, which he doubts not will be reasonable and for the safety of Europe; he questions not but he shall be able

in due time to tell him how far France will comply and either by that means agree the chief matter, or, as his secretary tells me, if France be unreasonable, bring this king to engage against it, who, as count Oxerstiern himself tells me, begins to have a mind to be in action, the domestick reason of his backwardness hitherto being in great part removed. [1]

VAN WEEDE VAN DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel, 10 May 1693.

Monsieur des Forges heeft my successivelyck toegezonden twee advisen, dewelcke hy van de bekende persoon uyt Paris hadde becomen ende uyt een derselve hebbe ick gesien, dat die correspondent meynt door een weynigh penningen middel te sullen connen vinden, om saecken van eenig belangh met wat meer seeckerheyd te sullen connen ontdecken. Ick moet daerom aan UEd. in bedencken geven, of deselve soude connen goetvinden aen hem door Mr. des Forges wat gelt te laeten senden, om te nemen een proeve wat daervan sal comen, te meer, dewyl ick vóór eenige maenden met UEd's voorweten ende toestemminge aen de Forges daertoe de hoope hebbe gegeven. Myns bedunckens schryft de man soo nu ende dan al yets dat opmerckensweerdigh is, ende 't gene hy nu onlangs heeft geadviseert aengaende de quade toestant van de finantien en hoeseer aldaer wort gewenscht om de vrede, uyt vreese van het vereyschte tot de continuatie van den oorlogh beswaerlyck te sullen connen byeenbrengen, is al seer considerabel, indien het waer is ende accordeert met 't gene verscheyde andere mede uyt Vranckryck schryven.
Ick blyve enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Parck, den 20 Juni 1693.

Ick en kan niet sien dat UEd. vooralsnogh yets particuliers aen den Hr. van Heeckeren heeft te schryven op het subject van syne conversatie met den G. Oxenstern, sullende moeten werden afgewaght of D'Avaux sigh verder soude willen expliceren, maer wat aengaet de voorslagh van la Piquetière weegens de Westphaelse vrede, soude het wel syn, maer de Nimweghse aentenemen sonder restitutie van Luxemburgh is niet doenelyck of men moest sulcken equivalent

---

[1] Men vergelijke den brief van Heinsius aan *W. van Haren* (lees: *W. van Heeckeren*) in het 1e deel bl. 188 (N°. LII).

daervoor hebben dat het dubbelt waert was. UEd. weet d'importantie van die Stadt en Provintie, soodat het equivalent al seer considerabel most syn. UEd· kan daerover scryven naer syn goetvinden aen Heeckeren die wegens deese importante materie met niemant als met UEd. daeromtrent dient te corresponderen. Ick heb UEd. brief aen den Gr. van Portland en Hr. van Dykvelt gecommuniceert, die d'eenigste syn die van dese saeck behoorden kennisse te hebben. Ick referere my verders aen 't geen den Hr. v. Dykvelt sal scryven en blyve onveranderlyck enz.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS. [1]

Stockholm, den 22en April 1693.

De Hr. Graef van Oxenstern verseeckert men my, dat in grooter credyt en faveur is by den Coninck als hy oyt geweest is, dogh de Francen en de Deenen beweghen hemel en aerde om hem overhoop te smyten: my is van goeder handt geseit, dat sy aen Graef Hatsfert een ongelooflicke somme gelts hebben angepresenteert ingeval soo daertoe soude willen helpen contribueeren en men seit oock dat Hatsfert aen den Coninck sulcx heeft bekent gemaeckt en de man genoemt, die hem dese presentatie gedaen heeft.

. . . . . soodat Oxenstern hier d'eenigste is, die de goede saecke handthaeft. Hatsfert is oock wel niet goet Frans, dogh sulcx is meer om den Graef Bielke daer buyten te houden, die hy als een competiteur aprehendeert, 't geen oock oorsaecke is waerom hy sigh aen Oxenstern attacheert, die hy weet dat van Bielke syn vrinden niet en is. De Graef Vrede en Guldenstolpe syn in opposito van andere sentimenten en contrecarreren ordinaris den eersten Minister, die niettegenstaende heel puissant by den Coninck is, daerom evenwel niet altyt doen kan wat hy wil, want dese vier genoemde Heeren de directie van d'affaires van gansche zyde hebben, synde daernogh wel veel meer andere senateurs die mede dagelix in den raet koomen, dogh die volgen haere chefs ofte syn van weinigh consideratie.

Men discoureert hier geweldigh veel onder alderley soort van menschen van die groote genegentheyt die Vranckryck heeft tot de Vreede en dat het ongelooflyck is 't geen om die te bekoomen daeraen soude sacrifieren, waerdoor men soeckt op ons te leggen de schult van de continuatie van den oorlogh, met sulcke en diergelycke praetjes amuseren de Francen commissarissen hier het volck, want dit is seecker en gewisch, dat de Con. van Sweden nergens anders als door de veelvuldige klaghten van syne ingesetenen over de ruine van haer

[1] In het 1e deel van dit werk zijn op bl. 187—190 vier brieven van Heinsius opgenomen, daar vermeld als *aan den gezant van Haren* geadresseerd; dit is een vergissing gebleken: van Haren was toenmaals niet meer te Stokholm; hij werd in het voorjaar 1693 door *Walraven, Baron van Heeckeren* vervangen, voor wien dus de bovengemelde brieven bestemd waren.

commercie is gebraght geworden, om dit tractaet tot maintien van deselve met Denemarcken te vernieuwen en te scherpen, 't geen de Heer eerste minister oock niet heeft kunnen beletten, sonder sich ten hooghste te hasarderen.

Ick hebbe d'eere gehadt van hem tweemael te sien, elck in een conversatie van wel een ure ofte anderhalf, en ick kan UWEd.Gestr. verseeckeren dat hem met soo weinigh passie, maer ter contrarie met veel consideratie en fondementelick hebbe hooren spreecken, hoe seer die groote overmaght van Vranckryck was te aprehenderen, dat sulck niet genoegh konde admireren, te meer omdat het gansch niet en geleeck aen dat portrait, dat een seecker goet vrindt aen UWEdG. en my van syn persoon gemaeckt hadde, dogh van eenmael ofte twee iemant te sien kan men daer niet van oordeelen. Soo veel is daervan, dat wy alleen aen hem verschult syn, dat de saecken van dit Hof nogh in die termen syn daer se in syn, want was het sommige luyden nae haer sin gegaen, soo was hier tegenwoordigh alsoo frans als hier in 't jaar 1673 op 't congres tot Coln was.

. . . . . Alle de werelt weet my hier niet genogh te seggen wat een personele genegentheit de Con. van Sweden voor onsen Coninck heeft, en met wat voor consideratie en estime hier daer altyt over spreeckt by alle occatien en sigh oock soo seer verblydt als daer maer 't minste avantage hier ofte daer door de wapenen van S. Maj. voorvalt als offe het hem selfs aengaet, soodat daer niet seeckerder is, als dat de Con. van Sweden een personelen haet tegens de Fransen en de Deenen heeft, want ick weet van goede handt dat hy niet langh geleeden nogh geseit heeft, dat hy niet en twyfelde ofte S. Maj. soude dat gewenschte instrument syn waerdoor den hoogmoet van de Francen soude worden gestraft. . . . .

Omdat in dezen brief alsoo vry wat heel liber en vrij geschreven hebbe soo sende deselve onder een coopmans couvert en adresse op Amsterdam enz.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stokholm, 2 Mey 1693.

. . . . . Ick wenschte oock wel wat schielyck te weten hoe verre dat circum circa die persuasieve argumenten sal mogen gebruicken; daer moet hier al vry wat aen groot en kleyn gespendeert worden en ick sal by een sekere gelegenheyt eens een lystjen daervan oversenden en men verseeckert my, dat het by sommigen niet qualyck en wort genoomen dat men met haer capitulere per contractum innominatum, do ut des, facio ut facias. Volgens myn calculatie sal daer alsoo tussen de $\frac{m}{30 \text{ à } 40}$ Rixd. moeten geemployeert worden, als men eens in consideratie neemt wat onse partie voor desen gedaen heeft en d'ongeloofelyeke offres die tegenwoordigh aen alle canten nogh doet.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm, den 7en Juny 1693.

.... 't is ongeloofelyck de grote aversie en apprehentie die men hier voor den oorlogh heeft, jae selfs een pas te doen, die daertoe occasie soude kunnen geven. De Con. voor syn persoon, is heel braef en stout, dogh is soo geoccupeert in de saecke van 't Ryck en van syne finantien te benificeren, daer in selfs occuperende van 's morgens tot 's avonds, dat weynigh kennisse neemt van de saecken buyten Ryck en men heeft hier sedert de laeste oorlogh ingevoert een camer van reductien, die alle familien van Sueden geruineert heeft, soo dat men kan seggen dat der oock niet een eenighe is, die niet onder hare handen is geweest, en meest alle totaliter geruineert syn, dat syn persoon oock seer gehaet maeckt, jae soo seer, dat men voor eenige weecken geleeden een billet gevonden heeft waervan den inhoudt ofte de getranslateerde copie uyt het Sweets, soo als 't my wierde voorgelesen, hier neffens sende. 't Is horribel, dogh de Con. is van een humeur die sigh daar niet veel aen en stoort, soo hy my voorkomt, en gaet syn ganck en 't is ongeloofelyck hoe bas en soumis dien Sweetsen adel en die Sweetse heeren syn, die vóór desen soo hooghartigh en superb blycken geweest, dat selfs aen geen Rycksfursten hebben willen wycken. Ick considerere dit als een straffe van Godt d'Heere, dat alle dat Duytsche gelt dat men uit den oorlog hier in 't ryk gebragt heeft, niet en koomt aen den derden erfgenaem en dat remarcabel is, dat in een jaar offe twee vyf offe ses van de capitaelste paleysen, die voor soodanigh gelt gebouwdt syn, syn afgebrandt en in d'assche geleght.

Van den Gr. van Coninxmarck alleen heeft de camer van reductie $\frac{m}{24}$ Rixd. 's jaers aen lantgoederen, by maniere van justitie, afgenoomen en den Con. toegekent, sodat die Graef nu niet een voet lant nogh in Sueden nogh in de Duytse provintien heeft, staende tegenwoordigh het laetste dat in Stift Bremen hadde liggen, nu oock op 't point van te verliesen, en soo gaat het met alle de anderen. Ick verhaele dit exempel alleen, opdat UwEG. daeruyt soude kunnen oordeelen hoe het hier van binnen staet, en dat de Con. soo weinigh affectie hebbende onder syne ingesetenen en onderdanen, sulck hem misschien wel doet aprehenderen een buytenlandsche oorlog .....

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm den 18en Juny 1693.

.... Wy rencontreerden tussenweegens den heer Graef van d'Avaux, die daer oock een naght geweest was, van wie de Hr. Graef van Oxenstern sedert eenigen tyt seer gecaresseert wort; hy schynt nu deze conduite te voeren, omdat hy gesien heeft, dat de franse partie den gedaghten Hr. Graef v. Oxenstiem by den Con. niet heeft kunnen evinceren, want het nogh niet lang is geleeden, dat

men daertoe ongeloofelyke sommen gelts heeft angepresenteert aen die petits maistres, die dageliks om de persoon van de Con. syn en onder anderen oock aen desselfs Mareschal Graef Hartsferd, die, soo ick van goederhand beright ben, sulck selfs aen Oxenstiern, soo ras als het geschiedt was, heeft gerapporteert, als oock aen den Con. selfs en dat dit gepasseert is, is nogh geen veertien daghen geleeden: intusschen soo heeft d'Avaux, dewyl dat hier is, als oock syn voorganger, de Bethune, niet naegelaeten van hem soecken te gewinnen dogh sulck is tot nogh toe van geen effect geweest en Oxenstern heeft my nog gisteren seer hoogh en dier geprotesteert dat hy, soo lang als hy sal leeven, noyt van die syne tot nogh toe gehoudene conduite sal afgaen, doordien hy gepersuadeert is, dat deselve is conform het interesse van den Con. syn meester en dat daer niet in de werelt capabel is om hem daervan te detourneren en hem een eenige pas te doen die tegens syn oude en tot nogh toe gevoerde maximes aen soude gaan. . . .

P. S. Nae dat ick dese geschreven hebbe, soo koomt een goet vrindt my rapporteren, dat eenige weinige daghen geleeden, de franse Resident de La Piquetière, dat een heel habil man is en die door een 18 ofte 20jaren verblyf aen dit Hof een groote habitude by de ministers en kennisse van d'affaires heeft bekoomen, geweest was by den Gr. van Hatsferd en hadde den gem. grave seer soecken te persuaderen, hoe dat het den Con. syn meyster absolut ernst was om de vrede te willen maacken, doordien hy aen den gedaghten Gr. Hatsferd moste bekennen, dat syns Con. finantien in geen staet en waeren, om den oorlogh langer te kunnen sousteneren, waerom dat Vranckr. ook geresolveert was om in 't regard van 't Duytsche Ryck de Westphalise vrede te accepteren en in 't regard van de Spaense Nederlanden en andere geallieerden de Nimweghse, mits alleen daeruyt voor sigh behoudende de Steeden Straesburgh en Luxembourg met hetgeen daeraen dependeert. De gemelte de la Piquetière hadde den Veltmaerschalk Hatsferd versoght om sulck aen de gesaementlicke geallieerden te willen smaeckelick maecken, 't sy door een minnelicke mediatie, offe anders door soodanige termen als de Con. hier soude vermeynen, die van 't meeste effect souden syn. Ofte nu d'Avaux op deselfde maniere aen Gr. Bent gesproocken heeft en dat die my daer een secreet van heeft gemaakt, dan ofte sigh de la Piquetière verder tegens Hatsferd als d'Avaux tegens Oxenstern heeft uytgelaeten en kan ick niet seggen, maer ick sal met de eerste occatie soecken om my met Gr. Bent hierover te esclaircisseren, doordien myns dunckens dit van groote importantie is, want soo d'Avaux met Oxenstern in geen meer particulariteiten is geweest als den andere met Hartsferd, soo is sulck seer offensant voor den eersten Minister, ja impardonnabel van d'Avaux.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm den 14en July 1693.

. . . . Alle de franse brieven die soo van Ministers als van particulieren hier

koomen, spreecken soo generael van 't misnoegen dat onder groot en kleyn is in dat Ryck, over het tyrannisch gouvernement en de groote armoede, dat sy niet en twyfelen, soo den Con. van Vranckryck een bataille verloor ofte een ander groot eschecq kreegh, men soude een generale opstandt in Vranckryck sien. Ick hoope dien dagh nogh te beleeven dat Godt d'Heere die roede eens in 't vuyr sal smyten om die te verbranden, daer hy ons soo lange met gestraft en geslagen heeft. D'Avaux continueert seer te caresseren den Gr. v. Oxenstern met wie ick gisteren nogh een groote conversatie over dat sujet hebbe gehadt, dogh koomt niet uyt, soo hy my seit, als in 't generael, waerom hy oock verklaerde dat hem nergens meer over wilde spreecken voordat sigh soude van selfs naeder by hem adresseren.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Leuven den 20 Juny 1693.

.... De coopman dewelcke de voorlede winter in Holland is geweest ende te Brussel passeerende aen den Hr. Hulst hadde gesproocken van de dispositie, dewelcke eenige van de franse Ministers hadden tot een vrede, heeft voor drie à vyer weecken aen deselve geschreven, dat men aldaer nogh was van de vorige genegentheyd ende dat ingevalle het hyer niet onaengenaem was ende hy de minste apparentie conde hebben van yets uyt te righten, geerne een keer naer Braband soude doen om my te sien en te onderhandelen, en de Con., op de communicatie dewelcke aen S. Maj. van dat schryven was gedaen, hebbende believen te seggen, dat de Hr. Hulst als uyt synselven aen hem soude rescriberen, indien hy wilde comen hy heer Hulst aen hem occasie soude doen hebben om met my te spreecken, heeft hy aldaer op dat antwoort van Hulst nu den 15en deser geadviseerd, dat hy consent en paspoort tot dat reysje hadde becomen, en dat ingevalle aen hem van hyer oock een paspoort werde toegezonden, hy met den eersten te post een keer naar Brussel soude comen doen en daerop is op ordre van den Con. op gisteren door den Hr. Hulst een ordinair paspoort van de finantien van de Con. van Spagne doorgestuyrt en daernevens verseeckert dat hy op deselve veyligh can comen en dat hy my sal connen spreecken enz.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 22 Juny 1693.

..... Aengaende de bewuste entrevue meyne ick dat die sake by UwEG. niet qualyck is begreepen, namentlyck deselve te verseeckeren, dat geen particuliere vreede is te hoopen en denselve is 't doenlyck selfs te doen uytkomen. Na myn oordeel sal vooral dienstigh wesen soo veel doenlyck te sonderen of komt met een waere intentie tot hetgene voorgeeft en of daertoe effective is

geinstrueert, waeromtrent, is 't niet aenstonts, voor het toekomende genoegsame preuves sal konnen geven.

Ingevalle geen de minste openinge kan geven, vreese ick dat hy meer soude komen, om S. Maj. de pols te tasten, als om iets reels te verrigten. Want dewyl de Hr. Hulst met S. Maj. goetvinden voor desen van dese syde in generale termen al eenige avance heeft gedaen, en hy daerop geantwoort, soo moet hy nu daerop wesen geinstrueert en kan 't selve met simpel afslaen niet passeren, of sal een teecken wesen, dat weynigh sal gelast syn.

Het is bedenckelyck of dese man al verder sal vertrouwt werden als om te sonderen, en of daertoe hier in 't lant niet origenelyck is gebruyckt geweest en sulck of sy aen hem 't interieur wel souden vertrouwen, dogh dit sal UwEG. haest ontdecken en de sake ernst synde sullen in dat geval wel een ander nevens hem senden.

Na myn geringh gevoelen syn de gronden die S. Maj. geconcipieert heeft en waerover UwEG. op 't subject van Heeckeren sal hebben gesproken de beste, maer ick soude UwEG. in bedencken geven, of wel dienstigh soude wesen tot particulariteiten te komen, ten sy men aen d'andere syde daertoe apparentie siet ende dat men soo wat met gelyke passen voortgaet.

Ick meyne oock dienstigh te wesen hem resoluyt aftevraegen wat satisfactie men soude willen geven aen de geallieerden, soo om de gedagten van een particuliere vreede te benemen, als oock om met die conversatie niet te konnen spelen.

Soo de saken wel gemeynt wierden, souden die in 't korte een goede ploy konnen nemen, de plaetse daertoe bequaem synde, en soude, als geseyt hebbe, occasie konnen werden gegeven om een geaccrediteerden persoon te senden, waervan noghtans aenstonts niet moet worden gemelt om desen niet te disgusteren.

De sake op goede gronden staende soude die haest tot een goet synde konnen worden gebragt, Syne Maj. daer present wesende, UwEG. van den staet haest konnende werden geautoriseert en de Churfurst door den Keyser ende de andere Geallieerden.

Ick hebbe my hieromtrent wat geelageert, maer referere my in alles tot Syne Maj. wyser consideratie, verhopende dat Godt Almaghtigh desselfs directie en voorsorge 't sy op dese ofte andere wyse soodanigh sal zegenen, dat wy daerdoor eenmael een goede, vaste en bestendige vreede mogen erlangen, waermede verblyve enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger by Leuven den 2en July 1693.

In myne laetste hebbe ick vergeten UEd. te adviseren dat de man, met dewelcke ick heb gesproocken, my onder anderen heeft geseyt, dat syne vrienden hem hadden verseeckert, dat by haar oock geen andere gedaghten waeren als een generale vrede met alle de geallieerden aen te gaen; datter oock geen

swaericheyd soude werden gemaackt, om met den Con. van Engeland te handelen en die te erkennen, maer dat sy 't selve vooraf niet en conden verclaren, nogh sulck laeten aenbieden, om de redenen dewelcke niemand en conde ignoreren, ende dat aen d'andere zyde most worden vast gestelt, dat aen Con. Jacob soude moeten worden belooft een considerabele somme gelt jaerlyk tot de hofhoudinge ende subsistentie. Hy liet oock blycken, dat men by haer niet wel soude connen resolveren tot de restitutie van Luxenbourgh, maer dat daervoor by wisselinge soude connen worden gegeven een equivalent ende andere plaetsen, onder protestatie evenwel van noyt te hebben horen specificeren welcke of hoe veel in getal.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm den 8en July 1693.

Ick hadde sedert de voorgaende post den Hr. Gr. van Oxenstern niet in 't particulier gesien, soo sondt S. Exc. my een van syne edelluyden en deede my versoecken, dat soo van desen morgen te hove ging, gelyck de meeste ministers uytgenoomen de Gr. van D'Avaux meest alle dagh gewoon syn te doen, en ick bysonderlick, dat ick de moeyte wilde neemen van in syn camer, die by de cantzelery heeft, by hem wilde koomen, alsoo met my wenschte te spreeken over saecken van importantie en daer met dese post oock nogh van soude moeten relateren; hy seide my dan dat D'Avaux sedert eenige daghen wederom was by hem geweest, en hadde hem seer hoogh betuyght dat het den Con. v. Vranckr. syn Heer, ernst was om den vreede met de gesaementlyke Geallieerdens te maecken en dat geen difficulteyt soude hebben, jae selfs ordre hadde om sigh an hem Gr. v. Oxenst. over de conditien te verclaren, soo ras als soude verseeckert syn, dat de gesaementlycke geallieerden 't selfde wilden doen, hem seer serieuselyk afvragende ofte daeromtrent van de hier anwesende ministers in 't regard van de sentimenten van haere principalen niets en hadde vernoomen, waerop hem O. hadde geseit niet anders als in't generael, dat by de gesaementlyke geallieerden geen quade dispositie soude worden gevonden als sy souden verseeckert wesen dat het *tout de bon* was dat Vranckryck een reedelicke, goede en vaste vreede soude willen maacken, en dat volgens syn sentiment men haer oock niet vergen konde om sigh verder te expliqueren, voordat hy, D'Avaux, daertoe eerst eenige avances hadde gedaen, doordien men niet en konde gelooven dat het den Con. v. Vr. ernst was om soodanige reedelicke vrede te maecken, daer men eenige gerustheyt in soude kunnen vinden, soo langh hy nogh alle jaeren nieuwe conquesten deede en avantage op de geallieerden, soo in Duytslant, Spagnen, de Nederlanden en Piemont hadde, en men oock by experientie bevonden hadde, dat men in Vr. geen swarigheyt hadde gemaeckt haere ministers te disavoueren die daeromtrent voor desen eenige voorslagen hadden gedaen, waerop D'Avaux hadde geseyt dat geen difficulteyt soude maecken, jae dat selfs daertoe ordre

hadde om dese pas d'avance te doen, van de conditien waerop Vr. de vreede wilde maecken aen hem Gr. v. O. te vertrouwen soo ras als soude weeten en geassureert syn, dat de hoghe geallieerden sulck oock souden geresolveert syn te doen, dat hy sulck doende selfs niet en begeerde te weeten het gevoelen van hem Gr. v. O. maer dat sulck soude dienen, opdat hy en de Con. v. Sw. geinformeert synde van de sentimenten van Vr. daerdoor in staet soude syn om tussen Vr. en de gesaementlicke Geallieerden een billicke en reedelicke vreede uyt te wercken en soo sulck hier in Stockholm niet t'eenemael konde worden afgedaen, men ten minste in 's Graven kabinet sonder veel gerught daervan te maecken en gros een plan daervan soude kunnen concipieren en opdat men niet voor eenigh disaveu daeromtrent bevreest soude syn, dat hy bereyt was, om altgeen dat hier omtrent by hem geavanceert soude worden te onderteyckenen. Dat voorts de Con. v. Vr. dat vertrouwen in hem Gr. v. O. hadde, omdat gesien hebbende dat hem door alle desselfs offres niet hebbende kunnen gewinnen hem daerom voor sooveel te meer estimeerde, waerom oock met sooveel te minder beswaer alle desselfs intressen omtrent een generale vreede in desselfs en des Con. van Sw. handen wilde stellen, en hem alles daeromtrent toevertrouwen.

Dese passage heeft my O. op syn eygen sujet wel selfs geseyt, dogh een derde, die niet van syn vrinden is, heeft my hetselfde geseght van D'Avaux gehoort te hebben, uit regard dat O. d'eenighste was, die Vr. door groote en ongelooflycke offres niet hadde kunnen gewinnen en die aen deselve hadde geresisteert en dese man is gansch van O. syn vrinden niet, waerom 't waer is; hy hadde voorts in 't regard van de methode en maniere die men in dese negotiatie soude kunnen observeeren, geseit, dat vermeynde dat men eerst met Duytslant in 't regard van de Westphalische vrede behoorde te beginnen, doordien daer d'eerste feitelickheden waeren voorgevallen, soo in 't regard van de reunien, die by d'arresten van de Parlementen en camers van Metz en Brissac by Vr. waeren gedaen, als oock door 't attacqueren van Philipsborgh en de Paltz, daer de oorlogh eerst was begost, waerop hem O. heeft geseit, dat in die staet daer de gesaementlicke Geallieerden in stonden, men niet te verwaghten hadde, dat sy sigh oyt van den anderen souden separeren, en d'een buyten en sonder den anderen ietwat doen ofte concluderen, waerop hem D'Avaux oock aanstonts hadde geantwoort dat sulck syne intentie niet en was, dat hy wel sagh dat alles gelyck soude moeten worden geslooten, maer dat men ergens van moste beginnen en dat daerom dese wegh voorsloegh.

Dit is hetgeen dat my de Gr. van O. soo in substantie heeft geseght en my versoght om hetselve soo ras doenlick door UwEG. aen de kennisse van S. Maj. te brengen en daerop te moghen hebben des Con. en UwEG. syne sentimenten voor syn governo in dese saecke; 't is heel remarkabel dat my O. geseit heeft, dat d'heer Lelieroot, die hem alle postdagen schryft en aen wien hy oock meesten tyt weer antwoort, hem in verscheydene brieven seer heeft aangeset, om D'Avaux te presseren op de conditien van de vrede, doordien hy seit genoeghsaem verseeckert te syn, dat D'Avaux ordre heeft van sigh daeromtrent te expliceren en

hy nu bevindt dat D'Avaux sulck doet in dieselfde termen en genoghsaem met deselfde woorden als Lelienroot hem daerover schryft, waerdoor O. vaststelt dat daer door Olivencrans een secrete correspondentie tussen D'Avaux en Lilienroot moet syn, daer ick oock van gepersuadeert ben; hy schryft hem met dese post op dieselfde maniere en voet als ick 't hiervoor hebbe geseit, heeft my voor de rest geseit UwEG. te willen recommanderen van te willen continueren om hem met discretie te menageren, gelyck hy oock doet, dogh dat men hem geen saecke moet vertrouwen, die men niet wil dat de Fransen aanstonts sullen weeten. . .

Ick soude wel wenschen, als UwEG. Lelienroot siet, dat hem eens als uyt sigh selfs vraeghde, ofte D'Avaux oock sigh an iemant van d'andere Con. Raeden adresseert en ofte buyten O. oock iemant van haer daervan kennisse heeft en hy met haer daerover correspondeert. Ick sal alleen hier nog by doen enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Bij Leuven den 16en July 1693.

Ick hebbe van dese naemiddagh de bekende persoon tot Leuven ontmoet en sal UwE. met drie woorden seggen, dat naer myn opinie niets door dien wegh is te waghten of sal vallen te doen. Hy heeft my voorgelesen en vertoont een brief van Croissy, indewelcke werden gedaen seer ample en ernstige protestatien van de goede intentie en genegentheyt om een vreede aen te gaen op eerlycke en billycke conditien en dat die man op 't goetvinden van den Con. herwaerts conde gaen, ende my daervan verseeckeren, alsmede om my te vraegen of uyt my te hooren wat voet of conditien ick daervoor soude voorslaen ende dat als hy die soude hebben overgeschreven of mondeling comen rapporteren, men aanstonts en sonder versuim van tyt openhartigh en seeckerlyck daerop soude antwoorden en dat hy my sulck op de beste wyse soude belooven en verseeckeren. Ick seyde hem daerop niet alleen, dat ick noyt soude connen nogh willen eenige voorslagh doen, ende dat hy voor syn vertreck my hadde bekent volcomentlyck te syn gepersuadeert, om de redenen en consideratien, dewelcke ick aen hem hadde te gemoet gevoert, dat ick sulck niet en conde doen, en dat het my oock niet en was te vergen, maer oock, dat ick ten hooghste was verwondert, en dat het my ten uyterste vreemt voorquam dat, als hy niet verder was geautoriseert als om my te hooren, hy de reyse hadde weder aengenomen ende dat ick oock geen andere gedaghten hadde gehadt of hadde connen hebben, als dat hy ten minsten in staet soude syn geweest om te connen voldoen aen het expedient dat hy doenmaels hadde voorgestelt en daerin bestond, dat syne heeren en vrinden hyer ymant met of sonder hem souden senden, dewelcke geinformeert waerheen dat de gedaghten omtrent dat groote werck aen haer Hoff souden loopen, soo in 't regard van dien als van d'andere Geallieerden, met my dan als particulier tot particulier soude hebben ingelaeten in een discours over die materie en dat men dan al praetende malcanderen soude hebben uytgelokt om syn particuliere

gedaghten en speculatien omtrent conditien te seggen, onder die protestatie altyt, dat het nogh t'eene nogh t'andere zyde soude hebben moeten worden aengesien als conditien, dewelcke werden geyscht of gepresenteert, en dat men dan daernae op de rapporten, die d'een en d'andere aen de syne soude hebben gedaen van die conversatie, soude hebben getraght verder ende nader te comen en dat ingevolge van deselve redelyck ende noodig was geweest dat, ingevalle sy niet hadden goetgevonden, gelyck wel equitabelste soude syn geweest en naest aan eenige egaliteyt, ymand van 't ministerie daertoe te gebruycken, hem alleen weder te dien eynde terugh te schicken, aen hem dan de vereyschte instructie en informatie hadde syn gegeven geweest en ten minste dat syn brief van credentie hem niet hadde moeten binden aen die precise ordre van maer te vragen en te hooren. Hy avoueerde alle het vorige gepasseerde en was met my d'accoord over het raisonnement en besluyt dat ick daaruyt trock, maer bleef al daarby, dat de Con. of de Hr. Croissy niet hadde connen goetvinden dat hy verder soude gaen, dat hy syn uyterste best hadde gedaen by Pomponne en by Croissy om haer syn voorgemelde expedient smaeckelyck te maecken, maar te vergeefs, ende dat hy soo veel verseeckeringe van haer opreghte intentie hadde gegeven dat daeraen niet en was te twijffelen en daerby dan gevoeght heele wagens vol complimenten, oock van particuliere obtestatien en beloften van Pomponne aen my.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

's Hage 19 July 1693.

. . . . De nadere conferentie die UwEG. gehadt heeft, confirmeert my al te meer in myne voorige gedaghten, dat ofwel 't werck van de vreede de Fransen wel ernst is, dat echter niet soecken als op d'eene ofte andere wyse haer oogmerck te bereycken om een vreede na haer sin te hebben en dat tot dien eynde of een particuliere vreede sullen soecken, of d'een ofte d'andere geallieerde door 't succes van haer waepenen, soo het soo mochte voorvallen, daertoe te dwingen en de rest te doen volgen.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm den 22 July 1693.

De Hr. Gr. v. Oxenstern, eergisteren avont hier wederom in de stadt komende, vonde aen syn huys een edelman van den Gr. van D'Avaux, die versoghte om hem nogh dien selfden avont te moghen spreecken 't geen by hem wierde geexcuseert, omdat vermoeit van de reyse synde, in de badtstoove was gegaen, soo quam die Edelman ten tweedemael weerom en seide, dat d'heer ambassadeur hem nootsaeckelick moste spreecken, al soude het te 12 ofte t'een uren nae middernaght syn; D'Avaux met dit groot empressement by O. komende versoghte

hem soo ras doenlick van den Con. te willen procureren een audientie, doordien ordre hadde ontfangen, om aen S. Maj. wegens den Con. van Vr. syn Heer te comunniceren saecken van de grootste importantie, die daer in dan bestonden, dat hy Gr. d'Avaux hebbende verscheydene reysen met hem Gr. van O. gesproocken van de sincere intentie van den Con. v. Vr. om met de gesaementlicke geallieerden een vreede te willen ingaen, hy Gr. v. O. hem altyt hadde betuyght, dat niet en twyfelde ofte men soude by de geallieerden vinde dieselfde geneegentheit als men haer maer soude kunnen persuaderen, dat sy in soo een vreede souden kunnen vinden eenige securiteit en seeckerheyt voor 't toekomende en dat, volgens O. gevoelen, hy D'Avaux behoorde sigh omtrent de conditien eenigsins te uyten, dat D'Avaux daerover geschreven hebbende, men op syne repraesentatie in Vr. soodanige reflectie hadde gemaeckt, dat hy daerop ordre hadde ontfangen om den Con. van Sw. aen te presenteren de mediatie en dat de Con. van Vr. liet aen de dispositie van S. Maj. om deselve alleen aen sigh te behouden dan ofte nogh meer andere Prinsen daer in wilde admitteren en als eerste en principael mediateur blyven ageren, seggende onder anderen, dat wel sagh dat de geallieerden Denemarcken noyt niet tot mediateur souden agreeren, wegens de conduite, die die Croon een tyt lanck herwaerts in haer regard gehouden hadde, dat hy Gr. d'Avaux wegens die confidentie die men in Vr. op Oxenstern hadde, hem in vertrouwen moste seggen, dat het den Con. van Vr. ernst was om met de gesamentlicke Geallieerden de vreede te maecken en dat men tot een basis en fundement van deselve soude kunnen neemen de Westphalische en Nimwegische tractaten, en dewyl men in 't regard van de conditien ergens van moste beginnen, dat hy vermeynde dat men van de Westphalische soude kunnen beginnen, te meer dewyl de oorlogh en de rupture in Duytslant oock eerst was aengevangen, dat hy dese voorslagh doende, de intentie van Vr. niet was om de geallieerden te separeren, ofte separaet met iemant te handelen, maer dat het één voor moste gaen en 't ander volgen, en dat niettegenstaende men d'accoort was, men alles soude kunnen laeten buyten finale conclusie en onderteykeninge totdat alle de gesamentlicke geallieerden daerin consenteerden: op dit fundament seide hy dan dat de Con. van Vr. soude weerom geeven aen dēn Curf. van Trier en Bisschop van Spiers en voorts aen alle andere die daer reght toe hadden dese naevolgende plaetsen:

1°. Mont Royal en Traesbagh.

2°. Philipsbourgh, beide geraseert.

3°. Fribourgh in statu quo.

4°. De gantsche Paltz aan den Hr. Curfurst Palatin en om hem te dedomageren van al 't geen dat door de Franse wapenen geleeden heeft, soo sal men aan deselve afstaen alle de pretentien die Madame de France op de allodiale goederen van de Paltz heeft.

5°. Sal Frankrijk restitueren gansch Lotharingen op die voet en maniere als de Keyserlicke Ambassadeurs tot Nimwegen 't selve hertoghdom hebbe teruggeeyscht, uytgenoomen Nancy en Bitch en dan nogh een derde plaetse die Gr. O. vergeeten was.

6°. Dan soude S. M. oock aen de Croon Sweden weerom geeven 't hartoghdom Tweebrugge, soodanigh als de voorgaende hartoghen het hebben beseeten.

7°. Dat men den 20jarigen treve, tot Regensburgh geslooten, soude veranderen in een vreede en dat de reunies van alle die landen en steeden door de Camers van Metz en Brisac gemaeckt, en die by de voorzeghde treve niet en waeren gedetermineert, men die soude verblyven aan de arbitrage, waertoe dat D'Avaux hadde voorgeslagen de republique van Venetien.

8°. Dat de quaestie over het negende Electoraet S. M. sulk oock aen de mediatie ofte arbitrage van Sweden wilde verblyven; ick weet niet wel welcke van de twee expressien hy sigh van bediende.

Dit is soo, WEG. Hr. 't geen ick soo uyt een lange conversatie met den Gr. v. O. hebbe onthouden, alleen seide my, dat d'Avaux hem o. a. mede hadde geseit, dat hy verhoopt met den eersten en misschien met de post van van dagh, geinformeert en geinstrueert te worden op de conditien in 't regard van Spagnen en d'andere geallieerden, waerop dat de Con. v. Vr. de vreede verlanghde te maecken. Hy sal desen namiddagh te drye ure by den Con. hebben syn audientie, wanneer hy aparent dese conditien by geschrifte sal overgeeven, die men ons aparentelick dan nader sal communiceren. Ondertusschen soo moet UWEG. seggen, dat ick op dese geëmpresseerde audientie maecke eenige reflectie, te meer, dewijl D'Avaux, naedat de Gr. v. O. gisteren middagh d'ure van syne audientie by de Con. hebbende doen aenseggen, van dese naemiddagh daerop aenstonts by hem quam, versoeckende ofte het niet mogelick was, dat hy hem deselve gisteren avont ofte desen morgen vóór 't aenkoomen van de post soude procureren, omdat deselve syne gratie soude verliesen, soo hy daer kwam te weeten van dese conditien van vreede, d'eerste tydinge niet aen S. Maj. braghte, dat het soude kunnen gebeuren, dat men van Paris ofte Coppenhaghen daervan soude kunnen schryven, 't geen hem dan soude embarasseren, waeruyt dan concludere, dewyl de Francen van dese conditien gerught maecken, dat daer ietwat onder schuylt, dat d'intentie is om deselve te Regensburgh op de Ryxdagh te doen publiceren, om door dese glimpelicke conditien de partie van de gemalcontendeerde prinsen in 't Ryck te versterken, jae selfs soo doenlyck die derde partie, daer men soo langh en soo veel van gesproocken heeft, effectivelick te formeeren.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger by Quentin Lenniker, 31 Aug. 1693.

De conditien van vrede, dewelcke by den Gr. v. d'Avaux, hoewel als uyt syn selven, aan den Gr. v. Oxenstern in 't regard van de Spaensen souden syn voorgestelt, syn soo sleght, dat ick my niet kan imagineren, dat men aen 't Hoff v. Vr. de minste hoope kan hebben van daermede contentement te geven, en 't gene ick deswegens aen onsen coopman meermalen hebbe gesegt, en hy, soo als hy heeft

verseeckert, gerapporteert heeft, soude heel wat anders behelsen, want ick altyd hebbe gesproocken van een Barrière, considerabeler, stercker en secuyrder als die van het tractaet van Nimwegen. Die coopman voorleden Vrydagh avont weder tot Brussel synde gecomen, so hebbe ick denselve op zijn versoeck des anderen daeghs aldaer gaen ontmoeten om syn aenbrengen te hooren, 't welck dan daerin bestonde, dat de Con. naer dat in syn Raed langh daerover was gedelibereert, hem hadde gelast aen my te seggen, dat volcomentlyck en oprechtelyck genegen was om een generalen vrede aen te gaen en dat, indien men maer met malcanderen in bespreck moghte comen, 't selve van haer zyde welhaest soude blycken en dat sy daerom nogh bleven inhereren haer voorstel van dat ick of ymand van wege den Staet, een van hare Ministers of geautoriseerden in een van de voorgeslagen plaetsen of yvers te platten lande soude ontmoeten, want dat aen haer syde importante redenen waren waerom sy niemand van consideratie conden senden in een van de Spaense of Luyksche plaetsen, ende als ick dat op de selve gronden als vroeger absoluyt hadde afgeslagen, stelde my voor, of men die difficulteit niet door 't een of 't ander expedient soude connen weghnemen, ende naedat ick hadde geantwoort geen te weten, en hy my oock moste bekennen geen te connen uytvinden, wilde deselve op ordre van den Con. v. Vr. my persuaderen om te doen een eysch of voorslagh waerinne de Barrière soude moeten bestaen, ende dat by my oock synde geweygert ende aen hem te gemoet gevoert velerhande redenen waerom sulx van haer behoorde ende moste heen comen en waerom sy daeromtrent onbeswaert souden syn, en het voor ons niet alleen al te sorgelyck maer oock ten aensien van de forme van onse Regeeringe inpracticabel was, dede hy evenwel nogh meer instantien om my te bewegen, dat ick het maer soude doen by forme van discours en voeghde daerby tot een motief, dat de Ministers hem hadden geseyt, dat het punt van den Con. v. Engeland geen swaricheyd soude maecken, dewijl men wel wiste dat buyten denselve noyt een vrede met onsen Staet was te maecken; dat het punt van commersie en de vaststelling van deselve op de voet als tot Nimwegen was geaccordeert, wel soude connen werden ingeschickt en het effect daervan gegeven en dat op 't gene ick aengaende de Barrière in generale woorden hadde opgegeven, de Con. hadde belast aen my te antwoorden, dat ick conde syn verseeckert dat een goede en suffisante Barrière soude werden ingewillight, jae soo groot en soo considerabel als syn reputatie enigsints soude connen lyden, my willende doen gelooven, dat onder die expressie al veel werde verstaen. Ende als hy daeromtrent niet op my conde winnen, seyde hy ordre te hebben om myn antwoort aenstonts over te schryven en dat ten eerste rescriptie daerop sou ontfangen, en dat men tot dien eynde met een cyffer hem hadde voorsien, dat hy nogh dien avont het gepasseerde onder ons soude overschryven en *in specie* dat, om 't werck te connen intreden, nootsaeckelyck was dat yemant van harentwege wierde geinstrueert en geautoriseert om over dat point van de Barrière sigh met my in een discours in te laeten en te elargeren. Ick can niet verhalen hoevele protestatien en hooge verclaringen deselve heeft gebruyckt om my te doen ge

loven dat het aen haer zyde ernst was, en dat sy niet anders en wenschten als in een conferentie of twee de saecken soo verre open te leggen en te avanceren, dat men van een goede uytcompste genoeghsaem verseeckert soude connen wesen. Onder het discoureren hadde ick geseyt verwondert te wesen, dat sy op die beschryvinge, dewelcke ick iterativelyck hadde gedaen van de Barrière, sooals die soude werden geaccordeert, niet en quamen tot een explicatie, want dat sy niet conden ignoreren dat, om soodanige Barrière te constitueren, in consideratie mosten comen Valenciennes, Condé, Tournay, Lille, St. Omer, Yperen en Menin, mitsgaders Maubeuges, ende dat men moste considereren, dat ingevalle de Con. v. Vr. soude traghten te behouden Luxemburgh, gelyck hy hadde laten blycken, dat die stadt en provincie om vele redenen, dewelcke ick deduceerde, conde opweegen drie ofte vyer van de importantste der voorgenoemde plaetsen; hy repliceerde daerop, dat Lille alleen weerdiger was als Luxembourgh ('t gene ik hem door allerlei redenen wederlegde), dat Valenciennes was van alte groote nadruck, St. Omer te verre in hare frontieren enz. en dat Yperen haer nodigh was voor de commercie van de landsteden naer de zee, ende als ick lachende daerop voeghde, wat hy soude conne seggen in 't regard van Condé, Tournay en Maubeuge ende bygevolge niets voor een Barrière overblyven, seyde hy niet te wesen geinstrueert omtrent die pointen, maer scheen evenwel meest te staen op Valenciennes, Lille en St. Omer, soodat, ingevalle men uyt syn discoursen soude mogen oordelen, men omtrent die vyf andere steden, mits overgevende Luxembourgh, hoope soude mogen scheppen, maer voor en aleer men ymand sal hebben gehoort, dewelcke op instructie en met kennisse sal spreecken, can myn bedunckens geen den minsten staet daeromtrent worden gemaekt. Op het afscheyt scheen hy nogh gepersuadeert dat op dit nadere schryven van hem wel ymant, om 't werck verder in te treden, moghte werden geautoriseert, 't welck sal moeten worden afgewaght. Ick blyve enz.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

(Met haest) *Hage* 5 Sept. 1693.

.... Ick ben absoluyt van syne Maj[s] sentiment, dat niet dienstigh is, dat die commercie tusschen Oxenstern en d'Avaux werde afgebroocken, dewyl men sigh daervan kan bedienen soo verre men wil, ende men d'yver van den Gr. v. O. soude uytblussen en daervan hebbe wel geschreven het sentiment van d'heer Lilienroot maer 't selve niet geavoueert; oock moet ick UwEGestr. seggen, dat ick meene, dat het sentiment van L. met precautie moet werden aengenomen, dewyl niet wel met O. is, en oock niet geern sien soude, soo ick vertrouwe, dat die sake sonder een formele mediatie wierde afgedaen, waeromtrent eenigh intrest, soo van sigh selven als d'heer Olivencrans, soude konnen hebben. Ick schryve dit te meer, dewyl ick van sentiment ben, hoe dat werck wytloopiger sal werden gemaackt hoe het schadelyker voor ons en meer difficulteiten subject sal syn. ...

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger by Ninove 21 Sept. 1693.

Sedert dat de coopman een duplicaet van syn voorgaende schryvens hadde gesonden, heeft hy den 17en deser tot rescriptie becomen, dat de principale door faute van d'adresse eenige dagen hebbende gedwaelt, nogh was te reght geraeckt, ende dat men aldaer geresolveert soude hebben om aenstonts ymand, behoorlyck geinformeert en geautoriseert, naer dese quartieren afteschicken ten eynde UwE. bekent, maer dat men meynde uyt syn laeste te hebben geremarqueert, dat de man met denwelcken hy hadde gesproocken, van gronden of van dispositie was verandert en dat sulx waer synde, onnut soude syn ymant te schicken, maer indien hy in een nader conferentie die persoon vonde of conde brengen op de vorige gronden, dat hy dan soude versoecken ende mette eersten oversenden een paspoort met open naeme. De vrient hadde in syn brief, op dewelcke haer antwoort is gevolght, geseyt, dat syn man hadde blyven difficulteren en weygeren, om eenige speciale openinge te doen omtrent de Barrière of van de plaetsen die daertoe souden konnen worden gepresenteert of geeyscht, en simpelyck verclaert, dat de Barriere moste wesen stercker en seeckerder als die van 't Tractaet van Nimwegen, ende de man hadde met een P. S. daerby gevoeght, dat de ordinaris Minister, syn particulier vrient, in een discours onder haer beyden daertoe hadde genoemt St. Omer, Yperen, Menin, Lille, Condé, Valenciennes, Tournay, Maubeuge en in de rescriptie, „un semblable discours dont vous m'ecrivez, fait voir que ce n'est pas une Barrière qu'on demande pour la sureté des Hollandois mais plustost l'ouverture et le renversement entier de celle qui doit guarantir la France". De man meynt dat, hoewel hem maer is geseyt, dat de Barriere moste worden gevonden uyt eenige der genoemde plaetsen en dat hy oock soodanigh heeft geschreven, het evenwel by de andere moet wesen opgenomen als of die allen waren geeyscht, ende als ick den 18en naer Brussel synde gereden het extract uyt de antwoort hadde gesien, vonde ick niet raedsaem den man te spreecken, maer liet aen hem door syn vrint in die plaetse seggen, dat ingevalle hy meynde een verkeerde uytlegh van syn laeste schryven oorsaecke te wesen van dat misverstant, dat hy die menschen beter soude informeren en sigh claerder uitlaten, aen hem tot dien eynde opgevende in wat termen sulck bequaem soude connen geschieden en daerop heeft hy met een weynigh veranderinge van 't myne den 19en gerepliceert,

„Il m'a fait dire hier, qu'il faut que je me sois mal expliqué ou qu'on aye mal compris ma lettre, le concluant de ce que vous me marquez que ma lettre change cette disposition qu'il a toujours fait connaistre qu'on désire une barrière plus ample, plus considérable et plus forte que celle accordée par la paix de Nimège, à la prendre de quelques places que j'ay nommées par ma lettre du 29; que si sur ce fondement S. Maj. désire un passeport en blanc, on offre de me le remettre et il m'a chargé d'assurer que les intentions sont fort bonnes de

son costé et qu'on agit de bonne foy; on continue de me prier que si S. M. se détermine d'envoyer quelqu'un, que ce soit une personne sans esclat, afin qu'on puisse cacher, autant qu'il sera nécessaire, ces affaires qu'on veut traiter."

WelEdGHeer, ick hope, dat de conduite dewelcke ick in dit laaste voorval hebben gehouden, niet sal wesen tegen uw sentiment, enz.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ? Sept. 1693.

. . . . En was, myn lieve Heer Raetpensionaris, gelyck ick altyt daerover gepreekt hebbe, hetselve esquadre tydig genogh veerdigh geweest en soo als de Deenen sigh begonden te beweegen en naer Holstein te marcheren, nae de Zont geseylt, wy souden nu in die verlegentheit niet sitten, dogh het gaet ons ordinaris soo, dat men meent, dat men altyt tyts genogh komt, en dat wy met $\frac{m}{100}$ gulden konden voorkomen, dat kost dan millioenen, en nogh gaen de saecken daer om niet te beeter. Ick hoope niet dat UEG. het qualick neemt, dat ick soo vry schryve, weete dat het UwEG. soo wel leet doet als my, dat men soo irresoluut is en in veel saecken soo lanterneert, daer sigh onse vianden dan van bedienen.

Ick vrese dat de correspondentie tussen Sweden en Vr. nogh grooter is en de confidentie nogh verder gaet als wel te wenschen was, en dat men ons hier somtyts wat knollen verkoopt; d'Avaux is heel frequent by Gr. O. en sedert die laeste voorval soo vinde ick, dat O. my weynigh meer seyt, 't geen tussen hem en D'A. over 't werck van de vredè en mediatie passeert; hy heeft my evenwel vóór twee à dry daghen heel ernstigh versoght en seer hoogh betuyght, om door UwEG. syne Con. Maj. v. Gr. Br. te willen verseeckeren, dat hy in dese affaires, in de mediatie en in alles wat van d'interessen van Engelant en den Staet soude syn en die van den Con. syn Heer, geen andere conduite soude voeren, als diegeene die S. Maj. soude aengenaem syn en van hem desireren, en seide my by die occasie mede, dat sedert hy vernoomen hadde, dat het by ons niet aengenaem was, dat men van die materie sprack, doordien men vermeynde dat het nogh geen tyt was, hy sedert hadde geeviteert om met D'Avaux sigh over die materie in te laeten, dogh dat hy niet konde beletten, dat de andere hem daer niet continuelick over sprack, en dat het nu gebeurt was, dat D'Avaux hadde geseit dat wel sagh dat het een groot obstacle was dat by den Con. syn meyster S. Maj. niet erkent was voor Con. van Engelant, dogh dat de mediateur ofte iemant van ons sulx maer soude seggen ofte doen blycken, dat hy sigh daer dan tot genoegen op soude verclaren, ofte ten minste eenigsints in handelinge koomen over eenige conditien voor den gewesen Con. Jacobus, en als vraegde, ofte hy sigh daer niet over eenigsints hadde uytgelaten, soo seide men my, dat hy oock die curieusiteyt hadde gehadt om het te vragen, dogh dat

geseit hadde daertoe wel geen ordre te hebben, dogh by discourswyse en omtreck van propoosten by exempel hadde geseit, dat de Con. Jacob moste hebben waervan te leeven, en vervolghlick een pensioen, en dan voorts voor een expedient, dat men den gewaenden prins van Galles, in geval soo van den Con. en Coninginne geen lyferven quamen, voor successeur van de Croon soude erkennen, mits dat men hem aenstonts in Engelant soude senden om aldaer in de religie van d'Engelse Kerk te worden opgevoet, waerop my onse oude heer seide te hebben geantwoort, dat sigh het eerste liet hooren en aensien, als een doenlicke saecke, dogh dat men op het tweede niet en behoefde te dencken. Ick wete evenwel niet wat ick van alle dese mickemack seggen sal: enz. . . . .

Vredesvoorstellen van wege Frankrijk gedaan te Stockholm en daarna op den Rijksdag te Regensburg, in September 1693.

Comme plusieurs Princes de l'Empire demandent avec empressement, que le Roij tres chrétien veuille s'ouvrir des conditions iustes et raisonnables, aux quelles il pourroit consentir a la paix, et faire cesser promptement l'effusion du sang chrétien, Sa Maj[te] a cru qu'elle ne devoit plus différer à leur faire connoitre, tant par la voije du roij de Suede, qui a estè le premier à offrir l'interposition de ses offices, que par les autres Princes, qui ont paru les mieux intentionnés pour la tranquillité publique, les conditions, qui la peuvent restablir avec toutes leurs seuretés, qu'on peut réciproquement désirer pour la rendre d'une perpetuelle durée, et empêcher qu'il ne puisse jamais rien arriver, qui soit capable de la troubler.

Pour cet effet Le Roij très chrétien désire, que les traittés de Westphalie et de Nimwegue demeurent dans leur force et vigeur.

Que celuij qui a été conclu á Ratisbonne au mois d'Aoust 1684 sous le nom de Trêves pour 20 années, soit converti en un traité défensif avec les changemens, qui seront çij après expliqués, et qui doivent servir de preuve convaincante à tout l'Empire, que le Roij tres chrétien n'ait aucune pensée d'ij faire des conquestes, mais seulement de restablir et affermir, tant pour Sa Maj[te] que pour ses successeurs, une bonne et parfaite correspondence, tant avec l'Empire qu'avec les Estats et Princes d'Allemagne, estant dans cette veue, que pour compensation de la ville de Strasbourg et forts, dont le roij très chretien est en possession, et qu'il prétend retenir incommutablement, tant pour lui méme que pour ses successeurs, il veut bien consentir:

Que premièrement Mont Roijal et Trarbach soient rasés et réstitués au Prince à qui ils appartiennent, sans qu'on puisse jamais fortifier ni l'un ni l'autre de ces deux postes.

En second lieu, que touts les ouvrages de fort Louis et de Huninge, qui sont audelà du Rhin, soient pareillement démolis.

Le Roij tres chretien offre aussi de rendre Philipsbourg fortifié avec son fort et Fribourg au même estat où il est.

Sa Majte offre aussi de remettre l'Electeur Palatin en possession d'Heidelberg et de toutes les dependances du Palatinat; déclarant mesme de sa part, qu'encore qu'on ait fait voir, que les droits de sa belle soeur à cause de la succession des deux derniers Electeurs, ses Père et frère, soient bien établis sur plusieurs decrets et faits du dit Palatinat, neanmoins Sa Majte veut bien se charger entièrement de la dédommager, en sorte, que le dit Electeur demeure paisible possesseur de tout le dit paijs.

Et quoi qu'après le refus, que le dernier Duc de Lorraine a fait de ce qui a esté stipulé en sa faveur par le Traité de Nijmegue, l'Empire n'ait plus de droit de se mesler de ce qui le regarde, néanmoins le Roij tres chrétien veut bien accorder au Prince, son fils aisné, les mesmes avantages, que l'Empereur et l'Empire ont fait insérer dans le Traité de Nimegue, à la réserve de Sar Louis, Bitch et Hombourg, pour lesquels néanmoins Sa Majte veut bien convenir d'un équivalent de pareil revenu.

Le Roij tres chrétien consent aussi, qu'au cas, qu'il ij ait quelqu'une des réunions, cij devant faites, qui ne soit pas conforme aux Traités, il soit nommé de Commissaires de part et d'autre, pour examiner de nouveau les raisons de ceux qui en porteront leurs plaintes, et en cas que les dits Commissaires n'en puissent convenir, Sa Majte s'en rapportera à l'arbitrage de la république de Venise.

Et comme le Roij tres chrétien souhaite de faire la paix avec toutes les Puissances qui sont en guerre, il conviendra facilement des propositions raisonnables qui seront faites pour regler les différens des autres Princes et Estats alliés, en sorte, que toutes les contestations puissent être terminées.

L'article separé.

Le Roij tres chrétien promet de faire remettre le Duché des Deux Ponts au pouvoir du Roij de Suède dans l'estat où il est à présent, et sans ij rien prétendre pour l'avenir, quoique par les titres, qui luij ont esté presentés, on voit, que c'est un fief dépendant de l'Eveché de Metz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel den 18en Oct. 1693.

De coopman van wolle heeft op gisteren ontfangen een Missive in antwoort van diegene, dewelcke hy vóór acht dagen hadde gesonden, waarin de Marquis de Croissy hem adviseert, dat de persoon, dewelcke was gedestineert om de bewuste reyse te doen, sigh niet en vonde an't Hoff tot Fontainebleau; dat deselve oock was van jaren ende van een dispositie om geen groote diligentie te connen plegen ende derhalve soo cort niet soude connen wesen ter bestemde plaatse of de tyt van syn paspoort maer sullende loopen tot dynsdagh of woensdagh, soude wesen geexpireert, ende versoghte derhalven, dat aan deselve een ander ende voor wat langer tyt als het tegenwoordige soude mogen werden geprocureert ende

aen SynEd. toegezonden en dat een anderen dagh tot de byeencompste soude werden gestelt, dewelcke deselve niet soude naelaeten te respiceren en dat ondertussen de persoon met dewelcke hy soude hebben te spreecken, een keer conde doen naer de plaetse daer hem syne affaires moghten roepen, ende dan oock tegens de te praefixeren dagh weder te komen op de plaetse van de byeencompste.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm den 24en Oct. 1693.

.... De Heer Olivencrans communiceerde my by dese gelegentheyt den brief dien de Hr. Lelienroot met de laetste post hadde geschreven, waerin hy dan seide, onder anderen, dat UwEG. hem d'eere hadde gedaen van by hem aen syn huys te komen, doordien hy een tyt lanck syn huys en camer genecessiteert was geweest te houden door een vierdaegse coortse, en dat UwEG. hem geseit en verseeckert hadde, dat S. M. soo alieen van de generale vrede niet was, als men deselve op eerlicke en goede condities soude kunnen bekomen, dogh dat die presentatie van Vr. in 't regard van de barrière van Neerlant al te generael was, dogh dat de Con. evenwel meynde, dat men daerop soude kunnen handelen, en dat UwEG. hem Hr. Lelienroot hadde versoght om sigh te willen employeren ofte omtrent de condities niet naeders uyt de Fransen soude kunnen trecken, 't geen, soo hy seit, aen UwEG. te hebben gerefuseert, ten waere hy daertoe door een expresse resolutie van staet wierde versoght, ofte door den Con. v. Eng. by desselfs komst in den Haegh angesoght. L. seit verder hiervan niet een woort aen den Con. syn Heer te hebben geschreven in 't regard van 703 (Oxenstern). In een P. S. seit hy evenwel sulck in heele generaele termen te hebben gedaen, soodat my dit voorkomt, dat dese schoonzoon en schoonvader daerover uyt syn, om malcanderen den bal toetespeelen aghter den anderen heen en daardoor dan sigh te doen gelden, voor eerst hier an 't hof by hare creaturen, wegens de confidentie, die men in hem L. en niet in den anderen heeft, die sulck gewaer wordende, gelyck sulck niet secreet voor hem en kan blyven, ten waere dat L. dese informatie directelick uyt Vr. en niet uyt Sweden ontvinge, daer geweldigh over gefaccheert soude syn en wy seeckerheyt te verwaghten hadden, dat soo seer tegens soude syn, als wy ons nu met reede flatteeren, dat voor de gemeyne saecke, en sooveel het intereste van den Con. syn Heer lyden kan, wel geintentioneert is.

De Hr. Olivencrans heeft my oock geseit, dat de Hr. L. schryft, dat UwEG. hem hadde doen blycken becommert te syn, dat de Spaensen souden luysteren nae die propositie, die Vr. aen haer hadde gedaen in 't regard, soo de Con. v. Spagnen sonder kinderen quam te sterven, dat dan een van de jonger soons van den Dolphyn soude succederen en dat sy in dat geval de vrede en alles op de voet van de Pyreneesche tractaten wilden herstellen, als oock nog verders, dat UwEG. aprehendeerde, dat het Keis. hof misschien nae een separate vrede met

het Duytsche Ryck soude luysteren. Wat hier van is en weete ick niet, dogh kan voor my dese twee saecken niet compasseren, nogh inschicken, doordien direct tegens des anderen intressen anloopen, want de Keyser noyt niet kan toestaen de successie van de Spaense rycken voor een Frans Prins, doordien UwEG. weet wat voor precautien by 't Keyserlicke Hof, soo de Con. v. Sp. quam te sterven, syn genoomen en in wat voor engagementen wy daeromtrent met den Keyser staen in 't regard van den Artshartogh, syn tweeden soon; behalve dat, soo kan UwEG. van goeder handt seggen, dat men an't Keis. Hoff gansch niet wel tevreden is, dat men hyer met de propositien van D'Avaux soodanigh heeft gehandelt en dat sulx selfs, soo men my seit, eenige froideur tussen den Gr. Straetman en den Gr. van O. soude hebben gemaeckt en men seit my, dat Horn, Sweetsche Minister tot Weenen, seer positivelyck verseeckert, dat de Keyser sigh van de geallieerden niet separeren sal, dat te wenschen is, en oock te gelooven desselfs intresse te syn, ten waere de papen en jesuiten daeronder speelen, en soo sulx koomt te gebeuren, soo magh men wel van dese ure af sigh tot een religions oorlogh praepareren en daertoe syne mesuren nemen......

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Mechelen 7 Nov. 1693.

Eergisteren, synde Donderdag den 5en deses, hebbe ick een uyr of twee na myn arrivement te Brussel een lange conferentie gehadt met de persoon tot dien eynde uyt Vr. derwaerts gesonden. Deselve maekte syne inleydinge met een seer ample en ernstige verclaringe van de groote en stantvastige dispositie dewelcke was by den Con. syn meester om, indien het gevoegelyck geschieden can, hoe eer hoe liever met alle de geallieerden aan te gaen een generale vrede ende dat de successen, dewelcke S. Maj. hadde gehadt op het eynde van dese campagne en sonderlingh in Piemont, geen de minste veranderinge daeromtrent hadde veroorsaackt. Dat, om by my te vernemen of in dat gewenschte werck yets te doen soude wesen, was afgeschikt met behoorlyke instructie ende authorisatie, ook selfs met een pouvoir om een tractaat te connen sluyten, ende dat het te wenschen was dat sulx mogte connen vallen vóór den aanst. Januari, omdat syn Con. gewent was vóór dien tyt alles veerdig ende in staet te hebben wat tot de continuatie van den oorlogh en tot de campagne werd vereyscht, ende dat, nadat die costen souden wesen aangeleyt, seeckerlyck de inclinatie ende yver tot een vrede stonde te verminderen of verflaauwen. Nadat ik, WelEdG. Heer, op die propositie hadde geantwoort, sooals ik meynde te wesen van de bienséance, ende dat over die materie selfs ter wedersyde eenige tyt was gediscoureert, ende door my geseght wat met myne ontfangen ordre overeenquam, tradt de man resoluyt in de sake en, beginnende met die van Savoyen, seide, dat de Con. syn meester, geresolveert was aen dien Hertogh te restitueren alles wat van hem was afgenomen ende daeronder oock Zuse en Nice;

dat met den Keiser en met het Rijck wilde handelen op de conditien, dewelcke door syne Ministers aen verscheyden Hoven hadde doen communiceren en die my ende een yder waren bekent, en urgerende van point tot point de avantages, dewelcke by deselve werden gepresenteert ende particulierlyck in 't regard van de réunies, daerby voegende geerne te willen bekennen, dat onder deselve waren vele hazardeuse ende ongefundeerde pretentien, maer oock seer veele deughdelycke ende regtmatige, ende dat de Con. op allen soude sluyten ende toelaten, dat de Republ. van Venetie over d'een ende over d'anderen oordeelde ende die selfs aan S. Maj. quam aftewysen.

Dat aen den Hert. van Lorraine souden werden wederom gegeven alle syne landen, uytgesondert de drie plaetsen van Bitch, Homburgh, Saar Louis, ende dat voordeselve soude werden gecedeert een aequivalent in Champagne of elders, tot contentement van de geinteresseerden. Dat de Con. van Gr. Britt. soude werden erkent, maer dat syn meester om verscheyden redenen en consideratien seer geerne soude sien, dat te gelyck mogte werden geconvenieert, dat, indien S. Maj. mogte comen te overlyden sonder wettige kinderen, de Prins van Wales aan denselve soude succederen.

Dat aen den Con. van Spagne soude werden gerestitueert Roses en al't gene in Catalonien op denselve of elders in Spagne of in Italien mogte syn geconquesteert ende dat in de Nederlanden aen hem weder soude werden ingeruymt Mons en Namen, heel groot makende de sware costen aan die plaatse gedaan, mitsgaders de staet van derselver genoegsaem imprenable fortificatien.

Dat aan HHo. Mo, dewelcke niets verloren hebben, soude worden geaccordeert alle gevoeglyckheit ende convenable voordeelen omtrent de commercie.

Ende dat aan den Prins van Luyck weder souden worden ingeruymt de plaetsen, dewelcke aan denselve in desen oorlogh syn afgenomen.

Ik hebbe wel seer my gecontenteert met op 't gene Savoyen en den Keiser en het Ryck en de saecken in Spagnen en Italien belangt, te raisonneren, sooals ik meynde dat voor de interessen van die Princen met rede conde worden gesustineert, maar aangaande het voorgeslagene voor den pretensen Prins van Wales aan SynEd. te gemoet gevoert al't gene over dat point aan verscheyde Hoven door de Ministers van Vr. was geavanceert ende in ons land geschreven ende voorts geseyt, dat behalve dat soodanige conditien noyt souden connen worden ingewilligt, ook geen fundament en was om daarvan te reppen of daerop te dencken, sulx ook door de constitutie van de Regering van Engeland ende naer al 't geene aldaar in 't reguard van de successie was gepasseert, onmogelyk soude wesen uyt te wercken, ook niet en was te begrypen hoe ende op wat maniere in een negotiatie van vreede daaromtrent soude connen worden geprocedeert.

Myn man beliefde daarop, met herhalinge van eenige motiven of consideratien, (daarop) simpelyck te repliceren dat de Con. syn Meester seer geerne soude sien en ook syne offitien willen toebrengen, ten eynde den pretensen Prins van Wales van wegen de successie mogte werden geassureert, maar dat hy geen precisen last hadde om daarop te blyven staan. Nopende de saecke van de Spaanse

Nederlanden hebbe ik aan hem doen blycken, dat ik hadde verwaght ende ook gans redelyk ende nodigh soude wesen, dat boven het geconvenieerde by de vrede van Nimwegen ook nogh werden ingeruymt eenige plaatsen tot versterkinge van de bekende Barrière, ende als hy met veele en ernstige protestatien over dat subject bleef by syn voorstel, eyndelyck betuygt daarover seer te wesen gesurpreneert, aengesien uyt alle 't gene met Daguerre was gediscoureert ende by denselven overgeschreven aen het Hof, als mede uyt 't gene daarop was gevolgt, niet anders hadde connen werden besloten als dat by den Con. van Vr. mede tot een grondslagh werde gestelt de Barrière door het voegen van eenige steden te vergrooten, want dat aan dien man niet alleen telckens ende iterativelyck was verclaart dat, om aan den Con. van Gr. Britt. en aan onsen Staat een vrede aannemelyck te maaken, nootsakelyk soude wesen in te willigen *une Barrière plus forte, plus sure et plus considérable que celle de la paix de Nimègue*, maar dat hetselve oock duydelyk en met die eygen woorden was geantwoort, als de Hr. de Croissy, gevallen synde in de gedaghten, alsof tot het vormen van de Barrière souden werden gerequireert de negen of thien steden, dewelcke alleen waren genoemt als soodanige van dewelcke eenige daartoe souden moeten werden gebruyckt, hadde gerescribeert, dat indien men sulcken idée hadde ende daarby soude willen persisteren, dat hy het werck dan moghte daarlaten ende het paspoort, 't welck die minister te voren hadde goetgevonden te doen versoecken niet verder te vorderen, ende dat op de voorsz. laaste verclaringe aangaande de Barrière, deselve nader hadde geschreven, dat het paspoort in soodanige forme als het gevraagt was werdende gesonden, ymant soude werden gesonden ende dat SynEd. ook daarop was overgecomen.

Ik voegde mede daarby, dat wel hadde geconsidereert, dat daaromtrent dan nogh overigh was de difficulteyt wat getal en welcke plaetsen daertoe souden werden geaccordeert, ende dat men daarover aan Daguèrre hadde te verstaan gegeven ende hy ook aan Syn Hoff hadde geadviseert, dat daaromtrent het onderscheyt seer groot soude wesen, of de Con. Luxemburgh soude behouden of niet, maar dat ondertussen uyt alle 't verhaalde vast moest staan datter eenige plaetsen boven die, dewelcke sedert den Nimweger vrede waren geoccupeert of verovert, gecedeert souden werden ende dat het maer soude aancomen op het plus of het moins. Myn man liet sigh in 't minste niet in om de redenering en conclusien op te lossen of yets te antwoorden, maer seyde alleen, dat Luxemburgh niet en was van de Barrière en trachte verder te bewysen, dat de saacken niet en waren in die staet om soo een pretentie te maacken, dat het oock niet met de glorie en reputatie van haren Con. was overeentebrengen die te accorderen, ende ik haereerde aan myn positie en argumenten en voeghde daar en passant by, dat hoe meer de Con. van Vr. beswaarlycker soude connen vinden gedwongen sulx intewilligen, hoe het meer glorie en reputatie voor denselve soude wesen genereuselyck eenige plaatsen vrywilligh opteofferen om den vrede in Europa te herstellen, ende als hy, sonder evenwel de minste hoope, dat afstant of overgave van eenige plaatsen geven soude, my als indirectelyck vraagde, welcke men dan

soude eysschen, seyde ick ronduyt, dat ingevalle Luxemburgh soude werden geresstitueert, 't welck was de interesse van de geallieerden, dat dan myns bedunckens met twee steden van consideratie contentement soude connen worden genomen, maar als die importante plaatse aan Vr. soude moeten worden gelaten, daartoe seeckerlyk Spagne en de geallieerden seer ongeerne souden comen, dat wel vyf of ses behoorden te worden overgegeven, ende op een nadere maniere van vragen, noemde ik daartoe Ypres, Menin, Tournay, Condé en Maubeuge. Hy verwierp 't selve absoluyt ende seyde twee of driemaal, sonder nogtans te laten blycken, dat hy last hadde om eenige te accorderen „vyf soodanige steden, Luxemburg is niet meer als een van deselve weerdigh", ende nadat wy nogh eenen geruymen tyt over die saecke hadden geraisonneert sonder dat d'een of d'andere van syne sustenuen afweeck ende dat ik ook hadde betuygt, dat ik alleen op dat presuppoost en fondament van een stercke Barrière van den Con. van Eng. tot een communicatie was geautoriseert van met SynEd. in bespreck te comen en vervolgens geensins was bevoegt om daar buyten te gaan, besloot hy eyndelyck met te seggen, dat niet anders soude connen doen als volgens syne ordres aanstonts weder te keeren naar Mons ende van daer by missive reeckenschap te geven van 't gene tusschen ons was gepasseert en daer des Con. nader resolutie aftewagten.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 8 Nov. omtrent middernaght, 1693.

De bekende man van Antwerpen weder terug synde gekomen, is my in den avond wesen sien aan myn logement ende is onder ons nogmael ruym ende breet gediscoureert over de bewuste sake ende by hem geduyrigh gepersisteert by het seggen, dat de voorslagh van de vyf plaatsen soo verre was boven de verwagtinghe dat, indien men daarvan niet en desisteerde, van het werck seeckerlyck niets stonde te vallen, 't selve meermalen en telkens, als het te passe quam, repeterende, sonder dat ik hem door eenigerhande raisonnementen of indirecte manieren van aensettinge oyt hebbe connen engageren of daertoe brengen, dat hy by presentatie of aanbot heeft geantwoort of aenleydinge gegeven om over 't min of meerder te comen in discussie, en schoon hy eyndelyck wel heeft moeten avoueren, dat aan myn syde groote reden ende fundament was om uyt 't gene by Daguerre was geschreven ende by den Marquis de Croissy gerescribeert, op te nemen, als of by dien Minister wierde geacquiesceert, dat men een considerabeler, stercker en secuurder Barrière als die van den vrede van Niemegen soude connen inwilligen, soo bleef hy evenwel daerby, dat waer hy moeste oordelen uyt 't gene aan 't Hoff was geseyt of berigt ende ook in syne instructie was gestelt, het noyt de intentie van syn Con. conde syn geweest om daer toe te comen ende dat sy aan haar Hoff noyt hadden getwyfelt, of men soude van die pretentie hebben afgestaen op de representatie ende overweginge

van den jegenwoordigen toestant van saecken ende de weinige aparentie, die men conde hebben, dat S. Maj. soude willen resolveren om in den staet in den welcke hy sigh bevonde, een vrede aan te gaan op soo nadelige conditien voor syne glorie ende voor syne interessen, evenwel altyt daarby voegende, dat hy geen expresse last hadde om sulck of diergelijcke te seggen, maar alleen om, naerdat met my soude hebben gesproocken, te keeren naar Mons, om daar omstandigh rapport te geven van syn wedervaren ende nader ordre of resolutie aftewagten, ende naerdat ik de sake op alderhande wyse hadde gedraeyt ende hem, sonder evenwel iets positive te vragen, geurgeert, quam hy op het laaste soo verre, dat hy seyde wel geen last of pouvoir te hebben om sulck te offereren, maar niet te twyffelen of, ingevalle onse staat contentement conde nemen met de restitutie van alle de plaatsen, dewelcke geduyrende desen oorlogh by haar Con. waren verovert, S. Maj. daartoe soude connen resolveren, immers als men wilde toestaan, dat Charleroy gedemolieert soude werden geleevert. Ende als ik denselve wat quaestioneerde over de woorden van *desen oorlogh*, ende thoonde deselve niet anders op te nemen als of men seyde *na de vrede van Nimegen*, ende dat ik daaruyt dan wilde infereren, dat Luxemburgh onder deselve soude wesen begrepen, verklaarde hy resoluyt, dat de woorden soo verre niet en gingen, ende alleen maar waren te verstaan van die plaatsen, dewelcke effectivelyk in desen oorlogh waren genomen en dat Luxemburgh niet alleen te voren reeds was gereduceert door syn Con. maar ook aan denselve gecedeert by het tractaat van Treves ende derhalve niet conde worden getrocken of gereeckent onder die plaatsen, dewelcke hy hadde willen designeren. Als ik hem op het laaste te gemoet voerde, dat de Con. ende UEd., dewelcke ik hem verseeckerde de eenigste te syn aan dewelcke ick van dese saacke openinge hadde gedaen, absoluyt ook waren geweest van dat sentiment, dat uyt de brieven van Daguerre en uyt de antwoorden van Croissy daarop gegeven, niet anders was te besluyten alsdat de intentie van den Con. v. Vr. moste leggen om een grooter en verseeckerder Barrière als die van 't tractaat van Nimegen toe te staan ende dat oversulck S. Maj., soo wel als UEd., van dese achterhoudenheid en veranderinge soude moeten opvatten vreemde bedenckingen, als ook soude rapporteren wat hy dienaangaande aan my hadde geseyt, scheen hy al vry wat geambarasseert ende besloot daarmede, dat hy, volgens syn ordre, uyt Mons, werwaerts hy morgen vroeg stonde te vertrecken, alle het gepasseerde soude overbrieven ende dat door syn rapport de saake niet soude bederven, dat men moste afwagten wat aan hem soude worden geantwoort of geordonneert, ende daarop syn wy van den anderen in minnelyckheyt en met complimenten gescheyden. Ik blyve enz.

P. S. Soo komt de Hr. Hulst my seggen, dat de persoon, een half uyr geleden, afscheyt van hem nemende, hadde geseit: „faites en sorte que Mr. de D. désiste de ces cinq places, autrement on ne fera rien et je vous assure en homme d'honneur, que les affaires pourroient changer d'une manière qu'on n'y trouvera pas son compte, car on a en campagne depuis quinze jours deux ou trois personnes pour traiter séparement avecq l'un ou l'autre des Alliés."

De man heeft gewilt, dat Daguerre, die seer geerne met hem soude syn vertrocken, nogh hier sal verblyven tot nader ordre van het Hof; omdat ik hoope dat de Con. vóór het aankomen van desen brief sal wesen vertrocken en dat my de tyt manqueert om meer te schryven, adressere ick dese aan UwEG. te eynde dat die aan S. Maj. magh werden nagesonden.

Ick hebbe door den haest hier vergeten aen te raecken, dat ick in 't regard van den Prins van Luyck opgegeven hebbende, dat aen denselve oock moet worden gerestitueert Dinant en tot justificatie van dien geallegeert de redenen UwEG. bekent, als mede het contenu van 't art. in 't tractaet van Nimwegen deswege begrepen, hy scheen gaarne te defereren aan de redenen, dat de Prins daertoe was geregtigt, seide hieromtrent nogte geinstrueert nogte gelast te syn.

Indien nu my nog een moment tyt overig is, sal ik my nog in 't verhael van eenige particulariteiten van onse entrevue inlaten.

In die discussie van 't werck ten principale sprack myn man seer heet van de goede intentie van den Con. syn meester ende van desselfs ministers in 't regard van een vrede en syn genegenheit en begeerte om deselve exactelyck te doen observeren en in ruste te leven, oock alle occasie en aanleyding tot nieuwe onlusten te willen tegen gaan, aantoonende, dat Louvois was geweest de eenige auteur ende instrument van de gepasseerde violentien ende harde saecken; dat hy was geweest een seer brutael, wreet en onrustig humeur, dat hy in syne redenen een onversettelyke haat altyt hadde gehadt tegen onsen Con. van Eng. en onsen Staet, maer dat nu een heel andere geest regeerde in het Hoff, my maeckende een favorable portrait van den Prins van Beauvilliers ende van Pontchartrain, dat de Con. niet uit eenige necessiteit, maar alleen uit vredelieventheyt geporteert was om den oorlog te doen cesseren. Dat andersints nog middelen en macht genoeg hadde om die te continueren en met vigeur ende hoope van slagen voor te setten, dat alreede het fons voor het naaste jaar daartoe vereischt was uitgevonden ende genoegsaem gereet, uitreeckenende dat de verhooginge van penningen of munte soude opbrengen in de vyftig millioenen, dat voor het jaar daarop te volgen de Con. maar konde engageren syne posterye en daarvan connen trekken over de dertig millioen; dat het jaar 1695 oock was hetselfe daar de gansche clergé van 't Ryck moeste furneren hare extraordinaris voor een subsidie ende dat hetselve veele millioenen soude beloopen, ende dat S. Maj. oock nog altyt een ongeloofelycke reserve ende schat soude connen vinden uit de silver van de Vaiselle, dewelcke hy voorgaf in de stadt van Paris alleen meer als hondert millioenen te sullen beloopen. Hy wilde my oock doen geloven, dat in de disette van 't coorn was voorsien, soo door de nieuwe recolte, die in vele provincien seer goet soude syn geweest, als voornamentlyck door de granen, dewelcke van alle kanten uit vreemde landen werden ingevoert: hy seide oock, dat de Keyser in 't voorleden jaar al heel verre was geweest in afsonderlyck syn vreede te maaken ende dat de slegte successen van de laatste campagne hem ligtelyk weder soude brengen tot het hervatten van de vorige gedagten; dat de Coninginne, weduwe van Lotteringen, volkomentlyck soude syn genegen om de aangeboden

conditien in 't regard van dat hertogdom te accepteren en dat alleen daarvan werde wederhouden door den Keyser.

Dat de hertog v. Savoyen sedert het verlies van de laatste bataille aan den Con. v. Vr. soude hebben laten insinueren, dat ligtelyk wel soude willen accommoderen, dat oock iemant van 't Hoff ten dien einde derwaarts was gesonden, hoewel men niet veel sterk vertrouwen daarop stelde, om de lightveerdigheit en ongestadigheit van dien Prins. Hy seide alle die dingen met wat meerder modestie en discretie als wel is de gewoonte van die van die natie en ick hebbe my vergenoegt met dat alles aan te hooren en tussenbeiden daar een woort met bescheydenheit ende moderatie tegengeworpen, oock soo nu en dan, daer het te passe conde komen, de cordaetheit, standvastigheit ende resolutie van den Con. v. E. en van onse regeringe gepresen om den oorlog, indien het wesen moet, met alle vigeur te pousseren en alles daarby op te setten om een eerlyke en secure vreede te mogen erlangen.

HEINSIUS AAN V. WEEDE VAN DIJKVELT.

Hage 12 Nov. 1693.

Syne Maj. voorl. Saturdagh, smergens in zee gestoocken synde, is des Sondaghs namiddagh, de clocke drie uyre, tot Harwich aengelant. Tsedert hebbe ick ontfangen UWEG. Missives van den 7en en 8en deser lopende maent, die ick beyde voorl. Dingsdag aen S. Maj. hebbe gesonden. S. M. verlangde seer na deselve vóór syn vertreck en hadde ick oock wel gewenst, dat die hadde kennen hebben, om daerop syn sentiment te mogen verstaen.

Ick hebbe geremarqueert:

1°. dat de bewuste persoon sigh niet heeft bekent gemaekt, 't geen my verwondert, alsoo ick daer in geen misterie sie, te meer, dewijl UWEG. met wien hy spreeckt, is bekent, maer dat is niet essentieel en oock best dat niet gevraegt is;

2°. Dat hy selfs van een pouvoir was voorsien, 't geen ick niet wel kan sien hoe te pas kan komen, dewijl 't werck generael moet syn.

3°. Is my vreemt voorgekomen, dat men heeft gesproken van den gepretendeerden Prince van Wales.

4°. Dat men in d' eerste conferentie selfs Charleroy heeft geeximeert uyt de Barrière. Na ick het bespeure legt het geheele oogwit daerop, om de Trèves in een vreede te veranderen, maer UWEG. sal best kennen oordelen, wat apparentie daer sal syn, als de persoon wederom sal wesen gekomen.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 15 Nov. 1693.

Ick hebbe gisteren ontfangen de aangename met dewelcke UEd. my den

12 desee hebt believen te vereeren ende op huyden die van den 13en. De remarques, dewelcke UWE. in de eerste beliefde te maecken op 't gene in de bewuste entrevue is gepasseert, vinde ick seer just ende wel gegrond, ende sal op de tweede van deselve nogh voegen, dat de persoon my seyde *in omnem casum* te wesen geautoriseert tot het sluyten, alware het in 't regard oock van alle de andere Geallieerden, met dien verstande evenwel, dat het soude wesen in 't secreet, en daerna in syne forme by allen soude moeten werden aengenomen ende geteeckent, ende dat daerom syn pouvoir soo verre ginge, om ten dien eynde selfs te gaen naer den Hage, alwaer, naer syn opinie, dewijl alle de Geallieerdens haer Ministers in die plaetse hadden, best ende op de cortste de saeke soude connen werden geperfecteert, en als ick en passant daerop repliceerde, dat by sommige van de geallieerden speculatien soude connen vallen op den Hage, antwoorde Syn Ed. dat, indien niet goedgevonden wierde aldaer het te doen, dat men een andere plaetse soude connen kiesen, maer hoe nader by de hand hoe beter, selfs daerby doende, het sal ons evenveel wesen al was het hyer te Brussel of tot Antwerpen. Hy heeft sedert syn overcompste tot Mons een seer beleeft briefje geschreven aen den heer Hulst, tot dankseegginge over de beleeftheden van denselve genoten, en met een wensch van hem nogh weder te mogen sien. Ende nu sal moeten worden afgewaght, wat antwoort hy sal becomen, ende hier overschrijven, dat men myns bedunckens nu dagelyks can te gemoet sien.

HEINSIUS AAN V. WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 20 Nov. 1693.

Ick hebbe gisteren wel ontfangen UWEG. aengename van den 17 deser ende hadde verhoopt, dat tussen die tyt d'Engelse brieven souden hebben wesen aengecomen ende ick UWEG. S. Maj. consideratien op de gehele sake soude hebben konnen laten toekomen; maer sulks tot myn leetwesen niet synde, vinde ick my verpligt UWEG. te gemoet te voeren, dat ick uyt de terughcomste van dien persoon niet anders kan oordeelen of sy sullen genegen syn nogh meer toetegeven. Ick kan wel bemercken, dat die persoon metter tyt eenige suspicie sal moeten geven, tensy men daeromtrent eenige precautien kan vinden, maer ick kan oock niet verbergen, dat Mr. Lilienroth my gesegt heeft dat Mr. de Palmquist hem hadde geschreven dat, soo ick vertrouwe, Mr. de Croissy, soude hebben gesegt, dat men hier ymant hadde omtrent denwelcke men sigh conde uyten ende dat men hier oordeelde dat het beter was, dat de sake in secretesse werde gemanieert.

Ick hebbe oock gehoort, dat Mr. de Pomponne van verstant soude geweest syn beter te syn die saken publyckelyck te handelen, soo omdat dan de Mediateurs die konnen pousseren ende voortsetten, als omdat alsdan altyt soude blycken van des Konings intentie.

Ick oordeele gansch niet dienstigh, dat die persoon in den Hage soude komen, maer ick moet UwEG. in bedencken geven, of ingevalle deselve iets van belangh

mochte voorkomen, niet soude konnen seggen, over 't gene gepasseert is in de eerste conferentie te hebben geschreven na Engelant en daerop daegelyks antwoort te sullen verwagten, waermede een korte tyt soude konnen winnen, om met hem aldaer ten volle en onbeswaert te konnen spreecken en oock tyts genoegh om eens herwaerts te schryven; oock soude in consideratie komen, of UwEG. mede, na bevint van saken, soo veel tyt soude konnen nemen om na Engelant te schryven en om finael bescheyt te konnen bekomen; men kan in eventum niet wel anders seggen als in de conferentie met S. M. is gedaen, omtrent de steden, maer ick oordeele, dat men, is 't doenlyck, niet ligt behoorde aftebreecken, maer in dat geval liever uytstel te nemen om te refereren op d'eene ofte andere wyse; ick moet hier bijvoegen dat d'Heer Lilienroth my vóór desen gesegt hebbende, dat Straesburgh en Luxemburgh behoorden te werden gerestitueert, my naderhant en noch onlangs gesegt heeft, dat daerover aen Palmquist hadde geschreven, dat men 't selve tot tweemael in 't conseil gebragt hadde en daermede scheen geembarasseert, maer wilde niet, dat ick daervan iets seggen soude, seyde wyders, dat men 't zedert eenige tyt aen dat Hof weder wat fierder hadde begonnen te werden, enz.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm 22 Nov. 1693.

. . . . De Gr. van d'Avaux is hier nogh seer besigh met het werck van de vreede en heeft daerover van dagh nogh eenige nieuwe propositien aen Gr. Oxenstiern gedaen, waer onderandere mede soude syn een volkoomen renuntiatie van syn reght op de Spaensche Nederlanden, ingeval soo de croon van Spagnen die aen den Hr. Courfurst van Beyeren soude willen cederen en hadde hem verder versoght om daervan te Weenen an 't Keis. Hof te willen kennisse (geven), niet als een propositie van hem, maer als ietwits, dat O. uyt d'Avaux syn discours hadde kunnen mercken. Met de doot van Graef Straetman sal O. daer nu met geambarrasseert syn, doordien diergelycke dingen niet door handen van den Gr. v. Starrenburgh, maer door die van Horn te Weenen, dat O. syn creature is, passeren, en van hem aen den Hofcantzelier, die nu doot is, en men hier nogh niet weet wie dat de directie van d'affaires an't Keys. Hof nae de doot van Straetman sal bekoomen, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 3/13 Nov. 1693.

Ick hadt gehoopt met dese post UEd. wat naerder informatie te hebben kunnen geven van de constitutie van saecken alhier, maer deselve syn soo geëmbrouilleert en sulke generale dissatisfactie by de menschen weegens onse ongelucken

ter zee en de partyschappen syn soo vehement, dat men niet en weet wat men heeft te verwaghten; sommige geven hoop, andere desespereren; in 't korte sal sigh alles moeten ontwinden, en ick voorsien seeckerlyck, dat ick dingen sal moeten doen seer tegens myn sin en naturel, sonder te weeten, of deselve van effect sullen syn, ofte niet. Ick sal niets ongetenteert laten, om, is het doenlyck, de gemeene saeck te handhaven. De Goede Godt geve een goede uytkomste! Ick verwaghte met impatientie de brieven van voorl. Dynsdagh, hopende te vernemen het wedervaeren van den Hr. v. Dykvelt tot Brussels, maer ick vrees seer, dat de westelyke winden die continuelyck wayen seedert myn aenkomst alhier, de brieven seer sullen retarderen. Ick blyve, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS. [1]

Kensington 7/17 Nov. 1693.

. . . . Ick meen, dat ick uyt de brieven van den Hr. v. Dyckvelt, van den 7en en 8en deser, wel heb kunnen sien dat d'intentie van Vr. tot een generale vreede wel opreght is, maer dat deselve het op haer manier wil gemaeckt hebben, ende het is nu niet vreemt, na de groote successen, die deselve voorlede campagne heeft gehadt.

Na ick het kan begrypen, soude het meest aenkomen op de barrière in de Sp. Nederlanden, ende niets te willen cederen voor Luxemburgh en meen ick niet aannemelyck te syn, maer koste men het daertoe brengen, dat Vr. drie, ja selfs twee steden van de vijf, die de Hr. v. D. heeft geeyst, quam te cederen tot een equivalent voor Luxemburgh, meen ick, dat men sulcken vreede in desen tyt, considererende de constitutie van saken in Europa, behoorde te praefereren vóór de continuatie van den oorlogh, 't geen UwE. van mynentwegen aen den Hr. v. D. tot syn narigt wil schryven.

Ick kan niet geloven, dat de Fransen souden willen insisteren op de demolitie van Charleroy, want die conditie is niet aennemelyck. Ick wil oock hoopen, dat men soude konnen bedingen de restitutie van Dinant aen den Pr. van Luyck, 't geen van de uyterste inportantie is. Ick wil vertrouwen, dat geen verder instantie sal werden gedaen in 't regard van den gepretendeerden Prins van Wales, want dat was de sake buyten een possibiliteit van conclusie te stellen, synde geen expedienten van de werelt daerop te vinden, 't geen klaerlyck moet werden geseyt, ende indien daer verder instantie wierde gedaen, dat men dan wel kost versekert syn, dat by Vr. geen reële intentie was om te tracteren ende het maer amusementen waeren.

Ick ben wat becommert in 't reguard van de tyt, want ick oock wel kan sien, dat indien die negotiatie niet gesloten is vóór de maant van Januari ofte

[1] Deze brief is slechts in copie, van de hand van Heinsius, aanwezig. De originele schijnt verloren geraakt.

ten minste, dat men soo ver eens is op de conditien, dat Vr. dan d'oncosten van de aenstaende campagne hebbende voor het meerendeels gereet en gedaen, difficylder sal syn, soodat men in die sake geen tyt behoorde te versuymen. Ick vertrouwe dat de Hr. v. D., vóór de receptie deses, van syn man van Môns al antwoort sal hebben ontfangen, en dat men daerdoor sal konnen oordeelen van de apparentie die daer is, of Vr. een equivalent voor Luxemburgh sal willen admitteren ofte niet, sonder hetwelcke ick vooralsnogh niet kan van sentiment syn, dat men sulke schadelyke ende desavantageuse conditien behoorde aentegaen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 10/20 November 1693.

.... Ick verlang seer om te weeten ofte in de negotiatie van den Hr. v. D. yets naeders is gepasseert; hoe meer en meer ick die saek insie, soo meen ick de nootsaeckelyckheyt te sien van dit werck, is het doenlyck, tot conclusie te brengen, alwaer het nogh op desavantageuser conditien als ick UwE. in myn laeste van voorl. Dynsdagh hebbe geschreven.

Daer is nogh niets positifs om te konnen oordeelen van 't geen alhier het Parlement sal doen. Ick hoop toecomende weeck daer beter van te kunnen oordelen; om gelt te geeven tot de zeesaeken sullen deselve seer liberaal syn, maer om de Trouppes considerable te vermeerderen, gelyck de nootsaeckelyckheit verreyst, sie ick veel swaerigheyt te gemoet. De parteyschappen en quade successen verblinden de menschen soodanigh, dat het onbegrypelyck is. Ick sal onophoudelyck arbeyden om, is het doenelyck, de saecken tot een goed besluyt te brengen, waertoe de goede Godt syn segen wil geven. Ick blyve enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 14/24 Nov. 1693.

.... Ick verwonder my dat UEd. voorl. Vrydag nog niet hadt ontfangen de brieven van voorl. Dynsdagh van hier, de wint synde soo favorabel geweest; UEd. sal daaruyt hebben vernomen myne sentimenten weegens de negotiatie van den Hr. v. Dykv. Ick wenste seer, dat deselve tot conclusie coste werden gebraght, en vooral dient te worden geprevenieert, dat de negotiatie, is 't doenelyck, niet magh werden afgebroocken, want ick van UEd. sentiment ben, dat als dat soude gebeuren, Vr. aenstons publicq soude maecken de conditien van vreede, 't welck ons niet weynigh soude embarasseren, en op veel plaetsen pernitieuse effecten causeren; het raisonnement van Pompone gaet seeckerlyck aen. Ick verlang met impatientie te vernemen wat in de laeste conferentie, die de Hr. v. D. met dien man sal houden, sal syn gepasseert. Ick ben oock al seer be-

commert over het formeeren van de derde partey, ende en weet niet hoe men het sal aenvangen om het met meest effect tegen te gaen; koste men Sweden gewinnen, het was het beste en seeckerste middel en daerom ben ick eens met den hr. van Heeckeren, dat men daertoe alles behoorde aantewenden. De twee wegen, die men daertoe heeft aangewent, sal men moeten pousseren, te weeten door Oxenstern en Bielke, alhoewel deselve soo different syn.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den $\frac{8 \text{ Dec.}}{28 \text{ Nov.}}$ 1693.

Ick hebbe desen morgen te gelyck ontfangen UEd. brieven van den 24en en 27en Nov. en den 1en Dec., nevens die van den Hr. v. D. Ick vrees dat Vr. tegenwoordigh sigh weegens de Barrière niet verder sal elargeeren, insonderheyt gesien hebbende 't geen deselve in Sweden heeft doen verklaeren op die materie; evenwel soude ick hoopen, dat als men stip bleef staen op een equivalent voor Luxembourg, dat men ten minste een of twee steeden soude kunnen bedingen en daerop soude ick het doen in dese conjuncture. Van de vyf geeyste steeden syn seeckerlyck de considerabelste Tournay en Condé; Yperen is oock zeer important, maer Maubeuge en Menin soo seer niet, en als men sigh met een moste contenteeren, soo soude het moeten syn een van die drie, Ypre, Tournay ofte Condé en ick oordeel de laeste de considerabelste tot een Barrière, alhoewel de kleynste en geen of weinigh dependentie. De Hr. v. D. soude hieromtrent het sentiment van den Gr. van Bergeyck in discours kunnen vernemen, die seeckerlyck de constitutie van 't lant best kent, sonder dat deselve soude kunnen mercken tot wat eynde sulcke vraeg wiert gedaen.

Een saeck van groote importantie is, dat Vr. niet en wil verstaen tot restitutie van Dinant, dewelcke plaets ick oordeel van d'uyterste importantie, al sooseer ten naeste by als een van de vyf, soodat ten minste daerop diende te worden geinsisteert tot demolitie van de plaets, indien men deselve niet gerestitueert soude krygen.

Voor sooveel als de renuntiatie van Vr. aangaet weegens de Sp. Nederlanden in faveur van Beyeren, dat oordeel ick meer een artifitie te syn om den Ceurfurst te gewinnen en den Keyser jalours te maecken, als eenig securiteyt voor ons, soodat ick meen, dat, alhoewel men het niet moet weygeren, evenwel aen Vr. toont, dat men het niet kan aensien als een groote condescendance ofte securiteyt voor het toekomende, maer dat de voornaemste securiteyt in de Barrière moet bestaen . . . . Ick moet bekennen, dat ick de nootsaeckelyckheyt van een vreede tegenwoordigh hoe meer en meer van alle kanten insie en daerom dient vooral de negotiatie niet te worden afgebroocken, maer, is het doenelijck, tot conclusie te worden gebraght.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 1/11 Dec. 1693.

Daer is niet aen te twyfelen of men waght in Vr. naer d'uytslagh van eenighe negotiatie, om den man van den Hr. v. Dykv. naerder orders te geven, die evenwel nu al moeten syn aengekomen en sal met impatientie verwaghten hetselve te vernemen, wenschende seer dat de conditien eenighsins aenneemelyck moogen syn, want naer de wereltse saecken my toeschynen, waer het beter de vreede te maecken vóór d'aanstaende campagne als daernae, vresende dat wy dan in geen veel beter staet sullen syn als tegenwoordigh, alhoewel de saecken alhier in 't Parlement wat beter schicken als in 't begin en geven my meer hoop van een goet eynde. Daer is niet als de tyt die te beklagen is dat voorbyloopt, 't welck niet en kan worden geremedicert, hoe schadelyck het oock is.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 8/18 Dec. 1693.

Ick heb heden avont laet ontfangen UEd's brieven van den 8en en 11en deser, alsmede die van den Hr. v. Dykv. en om die reeden sal dese dienen tot antwoort aen beyde; ick meen dat de conduite die de Hr. v. D. in dese importante saeck heeft gehouden, seer goet is en soude meenen, dat op die manier behoorde te continueeren en ben van sentiment, dat men stip moet blyven staen op twee plaetsen als Ypere en Condé, ofte ten minste een van beyde en een ander van de vyf, gans niet om myn glorie noghte vanityt, maer omdat ick gepersuadeert ben van de nootsaeckelyckheyt om eenigsins een Barrière in de Sp. Nederlanden te hebben ende een equivalent voor Luxembourg; als het Vr. ernst is om de vreede te hebben, sal deselve dit wel toegeven, maer sy hoopen nogh al om separatie tusschen d'Allieerdens te maecken ende insonderheyt in de republicq; de negotiatie van Molo is een klaerblyckelyckc preuve. UEd. gelieft de HH. Burgemrs van Amsterdam voor de communicatie van mynentwege te bedancken en ick approbeere seer het antwoort, die UEd. haer heeft doen geeven. Indien Vranckryck siet dat aen die kant niet te doen is en twyfele ick niet, ofte sal met den Hr. v. D. doen sluyten, maer soo lang als hoop sal hebben om divisie in de Republicq te maecken, of onder de geallieerden, sal deselve niet toegeeven, en dat is oock d'oorsaack, waerom die man sigh niet naerder verclaert ofte gheen last ontfangt.

J. HULST AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Brussel 13 December 1693.

De bewuste vrinden alhier schynen wat verlegen te wesen met de hope, die

syl. my in de conversatie van den 11en deser hadden gegeven, van dat, als men onsersyts sigh nader expliceerde op de plaatsen, die men uyterlyk soude willen behouden, sy alsdan gelast souden mogen werden om daerop te antwoorden. Gister avondt spraaken sy daarover beyden te gelyck en desen namiddagh Daguère alleen en soekende my die hoop uyt het hooft te praten, te weten zo verre dat U. E. daaruyt soude mogen trecken een consequentie, dat de Con. hun meester meer sal geven als de aangebodene plaatsen van de conquesten deses oorlogs, beroepende en refererende zigh nu op den sin van 't overgesonden extract uyt de Missives van den Hr. de Croissy, hetwelck nochtans iets meer schynt te beloven. Gisteren morgen hadde ik weder woorden met Daguère, omdat syl. zich de langwyligheid van dese onderhandelingh laten verdrieten en ons daervan de schult geven, omdat U. E. niet en heeft kunnen goetvinden zigh in de laatste conferentie aan den Hr. de St. Arnoud nader te openen op desselfs gedane vragen, hebbende ik tot meermalen (zo ik meende) die Heeren aangewesen, dat aan hen is zigh nader te doen lasten en instrueren. Na dat voorval zyn zyl. my des avonts, omtrent acht ure, te samen komen vinden, ende heeft gemelte Hr. St. Arnoud wederom geurgeert, dat men zigh nader moght expliceren en dat zyns bedunckens de Staet zigh behoorde te vergenoegen met de aangeboden conditien voor de geallieerden, zo in Duytslant als in Italie; meetende breed uyt de geheele restitutie van all 't geene de wapenen van Vr. op den hertogh van Savoyen hebben geoccupeert, het graafschap van Nizza selfs niet uytgesondert, schoon het een leen is van Provence, aan Savoye eertyds verpant, mitsgaders de restitutie van Casal aan den hertogh van Mantona, daartoe hy seyde de Con. syn meester mede geresolveert te wesen. Voorts volgde in ordre de acquisitie van drie cronen voor den Kon. van Engelant en de restitutie van Roses en Belvedere aan Spanje boven de steden, die als boven in dese landen gedurende den tegenwoordigen oorlogh syn genomen.

Ik heb HE. hetselve kortelyk beantwoord, advancerende, dat S. Maj. v. Gr. Br. met den Staat te samen desen oorlogh hebbende gesustineert, om dese landen door een groter en stercker barrière te brengen in staat van meerder gerustheid en verseeckertheid, ik niet konde sien wat wy by de voorz. restitutie veel souden winnen, als de ydele eere, dat wy voor onse geallieerden souden hebben gestreden, dat het wel eene consolatie soude wesen, dat de geallieerden geen gront gedurende onse alliantie door den oorlogh souden hebben verloren, maar dat al dat te samen onse barrière alhier niet konde versterken, hetwelck nogthans is ons groote en genoeghsaam eenige but, daartoe de restitutie van de reunies, nochte het dedomagement aan Madame, nochte de restitutie van Cazal, van Savoyen en Lottringen niet helpen konden, ja dat selfs Roses en Belver aan Spanje gerestitueert synde, deselve barrière niet en konde vergrooten. Op Roses en Belver repliceerde de Hr. de St. Arnoud, wel, wildet ghy voor Roses en Belveder eenige plaats in dese Landen hebben, à la bonne heure! dat ik onbeantwoort hebbe laten voorbygaan, als op dat point niet synde geinstrueert.

Ende als ik verder geseid hadde, dat het te verwonderen was, dat daar de

tederheid van de conscientie des Con. so vruchtbaar werkt voor anderen, deselve so seer steriel is ten respecte van den Staat, syne Maj's ouden en goeden bondtgenoot, en welckers goede correspondentie aan het fransche Ryck vruchtbaarder konde wesen als eenige andere en dat men geen reflectie maackte op Luxemburgh en selfs niet eens sprack van Beaumont en Walcourt, nogh na het traetaet van armistie over het werck van Luxemburgh van de Spaansen afgedrongen, so liet S. Ed. sigh daarop ten respecte van de twee laaste plaatsen ontvallen, indien ghy die eyst, ghy zult se misschien wel obtineren, dat ik wel geloof, indien zy ons daarmede buyten instantie op considerabeler plaatsen konden stellen.

Daerop versta ik desen morgen dat aan alle de uytheemse Ministers aan 't fr. Hoff gecommuniceert syn de conditien, op dewelcke de Con. de vreede wil herstellen, zynde ten respecte van Duytslant, deselve die men voorheen heeft geseit, en ten opzichte van den Staat en alle de andere geallieerden, deselven die de Hr. de St. Arnoud in syn tweede komst aan UE. heeft bekent gemaakt. Ik verwacht de eere van UE. hier te sien en blyve enz.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 15 Dec. 1693.

. . . Ick hebbe ontfangen de Miss. van den Hr. Hulst aen UwEG., die by desen weder terugh gaet [1] en van den inhout van dien is voorsooveel noodigh kennisse aen S. Maj. gegeven. Ick meyne dat UwEG. daerdoor al seer veel sult wesen geesclairciseert en schynen, na myn oordeel, daer nu de saken sigh soo heel qualyck niet op te doen, ende all eenige difficulteiten weggenomen te sullen syn, dewyl my dunckt, dat sigh op het plus ou moins al eenichtsins begint te eslargeren.

Wegens de bewuste interceptie worde ick geinformeert:

1°. Dat D'Avaux in Sweden terrain won, dat Hastfer ende Olivencrans an syn zyde gekregen hadde en groote presenten aen de Ministers hadde belooft.

2°. Dat d'Avaux van d'offre hadde geretrancheert, dat voorgestelt hadde de restitutie van Mons ofte Namen, ter keuse van Sweden, en dat die propositie daer smaeck vont.

3°. Dat Denemarck seer presseerde de subsidien voor Wolfenbuttel, of dat hy vast stelde dat die in korte in onse handen soude syn.

4°. Vr. verclaert soo veel niet te konnen geven als Denemarken eyst, maer soo sy positive konnen seggen wanneer haer troupes sullen revoceren, en jegens de geallieerden ageren, dat men een raisonnable som sal fixeren.

De Hr. v. Heeckeren schryft my op 't subject van onse saken:

1°. Dat men in Sweden al doet wat men kan om den Kon. te doen geloven dat de Kon. v. Eng. en de Staet onder de hant met Vr. doen handelen.

---

[1] Dit is de vorige brief.

2°. Dat de Hr. v. Dyckv. daertoe een secrete commissie heeft en dat albereits uyt Vr. ymant by hem was geweest in Brussel.

3°. Dat men selfs ymant daertoe in Vr. hadde.

4°. Dat Lelienroth schryft, dat men in Holl. ende particulierlyck in Amsterdam, die alle van de sentimenten van de Halewyns syn, soo groote party formeert, dat die bombe haest sal uytbarsten, dewyl men den oorlogh en 't geven moede wert.

5°. Dat d'Avaux de conditien van een gen. vrede aen den Gr. v. Ox. in scriptis hadde gegeven, enz.

EXTRAIT DES LETTRES TOUCHANT LA NÉGOTIATION DE LA FRANCE EN SUÈDE. [1]

1693.
12 Nov. DU ROY AU C. D'AVAUX.

1°. Qu'il doit faire persuader le monde en Hollande que c'est un abus qu'il veut augmenter ses offres, comme une compensation pour Luxemburgh.

2°. Que Denem. prie pour avoir la permission de les confier à son Ministre en Hollande, pour en faire un bon usage.

3°. Qu'il a premièrement confié ses intentions à la Suède, afin qu'elle en put avoir la gloire.

18 Nov. D'AVAUX AU ROY.

1°. Que le Comte de Kingsky [2] est bien intentionné pour la paix et si l'Empereur y prend gout, on aura gagné à l'échange.

2°. Il insiste pour une assemblée de paix; Oxenstern croit que ces secrètes negociations y tenderont.

3°. Que Guldenstolpe n'a jamais mérité d'argent, mais pourtant qu'il lui avoit promis $\frac{m}{10}$ escus, si la paix se fait sur les conditions offertes, et qu'on croit qu'il pourrait bien succéder au Co. d'Oxenstern.

4°. Que Hastfer avoit plus fait que tous les autres ministres, qui avoient eu $\frac{m}{60}$ escus, et il lui a donné 8000 escus.

5°. On a promis 4000 escus à Olivencrans.

6°. Il découvre à D'Avaux tout ce que les alliés font à la cour.

---

[1] De Engelsche Agent te Stockholm zond deze, door hem van de originelen genomen extracten, aan den Raadpensionaris Heinsius, in het begin van 1694, toen van Heeckeren, de gezant der Republiek vd. Ver. Gewesten, tijdelijk van Stockholm afwezig was. Hoe hij inzage kreeg van deze correspondentie wordt niet gemeld; waarschijnlijk was een commies van D'Avaux omgekocht.

[2] Eerste Minister te Weenen na den dood van Gr. v. Straetman.

7°. Qu'on devroit donner à un Lt. Col. 800 escus.
8°. Qu'il donnera 8.000 escus à Wrede,
40.000 „ à Oxenstern,
10.000 „ à Guldenstolpe,
12.000 „ à Hasfer pour la paix,
8.000 „ id. pour la neutralité, payables après la ratification sur les conditions offertes.

1 Dec. LE ROY À D'AVAUX.

1°. Qu'il lui avoit envoyé un pouvoir pour signer et faire conclure la paix avant la fin de Mars, sur les conditions offertes.
2°. Qu'on voyoit bien que le Pr. d'O. vouloit esloigner toute sorte de négotiation et de médiation.
3°. Qu'il doit asseurer le Co. de Bielke, que le Roy a encore le même estime pour lui et donnera ordre que sa pension lui soit payé ponctuellement.

9 Decembre. D'AVAUX AU ROY.

1°. Que Lelienroth avoit receu ordre du C. de Oxenst. d'agir auprès du Pensionnaire et autres, dont il a bon(ne) opinion.
2°. Qu'il avoit fait escrire à lui par Olivencrans, de pressentir les principaux d'Amsterdam sur la paix.
3°. Que le C. d'Oxenst. estoit faché contre Heeckeren, à cause qu'il auroit écrit au Pensionnaire, qu'il estoit pour les François et que le Pensionnaire s'en etoit plaint à Lelienroth.
4°. Qu'il n'est pas fort pour les intrests des Holl. et P. d'O., mais plus impérialiste, pour qu'il tire une grosse somme de l'Empereur.
5°. Wallenstedt lui demande des mémoires pour persuader le Roy.
6°. Le Comte de Wreede promet de s'y employer.
7°. Guldenstolpe est plus empressé que jamais.
8°. Hastfer sert fidèlement, mais les Hollandois taschent de le tirer par son fils, en lui donnant un Régiment, mais il ne lui est pas permis d'y lever, mais il fait de jeunes capitaines des fils des officiers, qui lui feront avoir du monde.
9°. Le Comte de Hastfer l'aide beaucoup à faire faire de certaines démarches au C. d'Oxenstern.
10°. Que Heeckeren paroisoit fort éloigné de la paix.
11°. Les Ducs de Wolfenbuttel et autres opposans auroient promis 6000 hommes à l'Empereur, s'il veut révoquer le 9e Electorat.

11 Decembre. LE ROY AU C. D'AVAUX.

1°. Que l'Empereur paroit fort éloigné de la paix.

2°. Qu'il ne doute pas que les Provinces Unies n'acceptent des conditions si avantageuses.

3°. Qu'on payera tout à l'heure les 8000 escus à Hatsfer et remettra les 12000 à la paix, comme aussi ce qu'on promet à Guldenstolpe; les autres doivent recevoir leur argent en France, à cause de l'éschange.

17 Decembre. LE ROY À D'AVAUX.

1°. Qu'il approuve qu'il n'est pas entré dans la négotiation d'engager le Duc de Lunenburg.

2°. Que Lilienroth doit tesmoigner le gré que la Suède a à quelques députés des éstats généraux, pour avoir sa médiation et qu'il les doit exhorter à déliberer là dessus.

3°. Qu'il ne doit pas espérer qu'il donnera Strasbourgh, parceque cela fait toute la seureté de ce qu'il possède en Allemagne.

4°. Que la Cour de Suède a eu la première communication des conditions.

23 Decembre. D'AVAUX AU ROY.

1°. Que le Co. d'Oxenstern et Olivencrans ont escrit à Lilienroth pour sonder les principaux de la Province sur les conditions et il s'est si bien acquité de son devoir, que Heeckeren et le Pensionnaire se sont plaints, qu'il avoit eu quelque conférence avecq des Régens d'Amsterdam.

2°. Que le C. d'Ox. a eu beaucoup de satisfaction de l'estime que Croissy a pour luy.

3°. Que le Roy de Pologne voudroit estre compris dans le traitté de commerce des Roys du Nord, mais que Moreau n'en estoit pas pleinement instruit.

30 Dec. 1693. D'AVAUX AU ROY.

1°. Que l'Empereur souhaite de faire la paix avecq la France, que Kinsky l'avoit asseuré à Horn [1] et que l'Empereur avoit envoyé le Pr. de Bade au P. d'Or. sur ce subjet. [2]

2°. Qu'on fera tenir les 8000 escus à Hastfer, sous prétexte d'un achat de bled, pour le tenir bien secret.

3°. Que le Roy avoit refusé le secours aux Hollandois.

4°. Que Denemark croyoit, qu'on devoit demander au Roy de France de recevoir

[1] Zweedsche gezant te Weenen.

[2] Uit de correspondentie van v. Dijkvelt en Heinsius blijkt juist, dat de Prins van Baden om dien tijd naar Engeland ging om over de aanstaande campagne te raadplegen en dat hij door beide staatslieden werd geacht wat al te zeer tot voortzetting van den krijg geneigd te zijn, waarom Dijkvelt vraagt, of het niet mogelijk ware hem die reis naar Engeland uit het hoofd te praten.

les ambassadeurs du P. d'Or. à la médiation, mais Oxenst. respondit qu'on ne peut pas le demander qu'après estre recognu médiateur.

5°. Que Wallenstedt est aussi bon françois que lui.

6°. Que la Suède avoit respondu au Den. qu'elle ne put pas donner represailles, estant satisfait, mais qu'elle observeroit le traitté.

Dito. LE MÊME À CROISSY.

Pour avoir de l'argent.

31 Dec. 1693. LE ROY À D'AVAUX.

1°. Que l'on avoit escrit à Lilienroth pour agir auprès du Pensionnaire et autres.

2°. Qu'il estoit averti, qu'une partie des Provinces et surtout les principales villes d'Hollande, désirent la paix aux conditions offertes.

3°. Que la guerre ne se fait que pour l'interest du Pr. d'Or. et que l'on voit bien par Heeckeren l'aversion de celuy qui l'employe.

4°. Si le Roy de Suède veut employer ses forces, ils accepteront bientost la médiation.

5°. Il envoye trois lettres de change de 8000 escus, 4000 escus et 2000, sous prétexte d'un achat de cuivre.

6 Janvier 1694. D'AVAUX AU ROY.

1°. Que le Pensionnaire estoit venu voir Lilienroth pour avoir la communication des conditions.

2°. Que L. avoit parlé à quelques personnes d'Amsterdam.

3°. Que le Duc de Pleun estoit fort contre la paix, et avoit rassuré les Hollandois contre le tiers parti.

4°. Que le C. d'Oxenst. est fasché contre le Pr. d'Or., parcequ'il auroit dit qu'il n'a pas d'esprit.

5°. Que le C. d'Ox. lui avoit dit, qu'il avoit dit au Roy, que Luxemburgh devoit demeurer à la France, mais qu'il ne l'avoit pas persuadé, mesme touchant Straesburgh et les réunions.

6°. Que le Pr. d'Or. veut la paix mais *alto modo.*

7°. Que Hastfer avoit conseillé au Roy de ne donner pas le secours aux estats et qu'il l'avoit approuvé.

8°. Que le feu a pris à la maison de Hastfer et que pour cela l'argent est venu à propos.

9°. Qu'il ne dépensera plus rien, selon les ordres du Roy, mais qu'il croit, qu'on devroit donner encore 4000 escus à Hastfer, pour ce qu'il est presque le seul qui agit.

6 Janvier 1694. D'AVAUX À CROISSY.

1°. Il tasche de persuader Croissy, qu'on augmente le subside pour Hastfer, parce que l'on pourroit gagner le centuple et qu'il est le seul qui peut gagner le Roy et Oxenstern.

14 Janvier. LE ROY À D'AVAUX.

1°. Que le Roy de S. avoit ordonné à Mr. Lilienroth de communiquer aux Etats les propositions, mais qu'il ne l'avoit pas encore fait.

2°. Qu'il y avoit toute apparence, que le Pr. d'Or. engageroit ses allies dans la continuation de la guerre.

3°. Que le Denemarcq devroit travailler à la Cour de l'Empereur pour la paix, dont les ministres trouvent les conditions assez raisonnables.

4°. Que Strasbourg lui est nécessaire pour ses conquestes en Allemagne et que la Suède devroit faire connoitre à l'Empereur, qu'il devroit desister de Strasbourg et Luxembourg.

5°. Qu'il veut entrer dans un traitté de commerce avec la Suède.

6°. Qu'il est aise que la Suède assisteroit le Denemarcq, en cas que les Hollandois lui fassent la guerre pour ses repreсailles.

7°. Qu'il doit faciliter la negotiation de Moreau.

13 Jan. 1694. D'AVAUX AU ROY.

1°. Il s'excuse fort que l'on avoit dit qu'il auroit donné espérance pour Straesbourgh; qu'au contraire il avoit fort travaillé auprès de Hastfer pour persuader le contraire au Roy.

2°. Qu'il y avoit de la jalousie entre les deux Couronnes du Nord.

3°. Que les Estats Gen. ont fait des gratifications.

4°. Qu'on a refusé au C. d'Oxenst. le fils, les recrues et de Hastfer seulement 100 hommes.

5°. Que la succession d'Espagne faisoit le plus de peine à la Cour de l'Empereur.

6°. Que Oxenstern a dit, qu'il estait convenu avec le Denemarcq que l'accord de l'un seroit nul si l'on ne convenoit pas avecq l'autre.

7°. Que les principaux Ministres du Denemarcq sont interessés dans les vaisseaux, et qui prestent leurs noms aux Hollandois.

8°. Lente croit que les propositions demeureront ensevelies si l'Empereur et l'Espagne ne parlent.

20 Janvier 1694. IDEM AU ROY.

1°. Que le C. d'Oxenstern avoit dit, qu'on ne devoit pas faire la paix sans la restitution de Strasbourgh. Que les conditions de Lente en Hollande avoient irrité

les Hollandois et que les propositions à Ratisbonne avoient fait plus de mal que de bien.

2°. Aussitôt qu'on parlera en Hollande de la paix, on s'adressera à la Suède.

3°. Qu'il est cause que Wallenstedt est dans la chancellerie; c'est un homme incorruptible, chagrin et entesté et qui ne démord point, hait les Hollandois et aime les François.

4°. Que Lilienroot escrit régulièrement à Hastfer.

5°. Que le Pensionnaire lui auroit dit qu'ils s'accommoderoient bien avecq les Provinces, mais qu'ils ne feroient rien sans le Pr. d'Or.

27 Janvier. D'AVAUX AU ROY.

1°. Il a rescu la lettre de change de $\frac{m}{4}$ escus et de 2000 livres.

2°. Il fait le caractère de Wallenstedt.

3°. Guldenstolpe a fait de bons offices, que les ordres du Roy viennent pas d'Oxenstern mais de la chancellerie.

3 Febr. IDEM.

1°. Une contestation sur Strasbourgh.

2°. Que d'Avaux avoit dit, si Heeckeren a ordre du Pr. d'Or. de signer, je signeroi aussi.

3°. Que quand la France fera la paix, elle traitera avecq l'Anglet. comme elle se trouvera alors.

17 Mars. IDEM.

Que l'envoyé de Wolfenbuttel lui avoit dit, que son maitre n'ayant pas de quoy entretenir 2000 hommes, il les avoit donné aux Hollandois; que néantmoins il travailloit à obliger l'Empereur à la paix ou pour s'opposer au neuvième Electorat.

24 Mars. IDEM.

1°. Touche l'arrest des vaisseaux Danois en Hollande.

2°. Le Roy avoit advoué ce que Lilienroth avoit dit au Pensionnaire. (?)

31 Mars. IDEM.

1°. Que le Pensionnaire avoit réiteré ses instances à Lilienr. de solliciter le Roy de S. à travailler à la paix.

2°. Que le Pr. d'Or. et le Pens. n'ont d'autres desseins que de faire avancer la France plus outre et de ne faire cependant rien.

3°. Que le Pens. est fort inquiet de ce que la France ne parle plus de paix.
4°. Qu'on seroit plus fasché en Suède d'un tiers parti en Allemagne.

EEN GEHEIM AGENT UIT PARIJS AAN DEN RAADPENSIONARIS HEINSIUS.

le 2 Nov. 1693.

Vous vous souviendrez, Monsieur, que je vous ay desjà donné avis, qu'il y avoit icy une personne avec commission de quatre villes de Hollande, pour traiter avec cette Cour de la paix; outre que je vous confirme ce que j'ay desjà ecrit sur ce sujet, j'adjouteray, que j'ay découvert, après bien des soins et des peines, qui est cette personne là et une partie de sa négotiation; c'est donc le Sr. Mollo, résident de Pologne à Amsterdam, qui sous le prétexte de réclamer deux navires, amenés dans les ports de France, où il avoit interest et lesquels avoient des passeports de Pologne, a esté chargé de cette négotiation et celuy qui est le chef de toute l'affaire et qui a employé Mollo, *est un Bourguemaitre d'Amsterdam*, qui y a le plus de crédit. Souffrez que je vous dise, qu'il ne faut faire aucun mauvais jugement, car il y en a plus d'un, tant de cette ville là que de quatre ou cinq autres, que je découvriray asseurement, avant que les choses soient poussées jusqu'au point que vous n'y puissiez pas remedier, et je vous promets mesme, que par les moyens, que j'employe, j'en viendray à bout dans peu. Je scay desjà, que l'exclusion du R. d'Angleterre a esté proposée et de mettre en sa place le Prince de Frise, successeur à la charge de Capitaine-Général et que l'on propose la médiation du Roy de Pologne, que la Rép. d'Hollande fera son traité en particulier avec la France, et qu'elle sera ensuite médiatrice de la paix envers ceux des Alliés, qui voudront la faire; qu'en faisant le traité de paix, la république fera en mesme temps ligue offensive et défensive avec la France et que le Roy laissera une barrière. Je ne scay encore les choses qu'en gros, mais je puis vous asseurer et vous devez y ajouter une entière foy, que l'on travaille actuellement à ce traité et que de la manière qu'on m'a confié ce secret, la chose ne va pas à moins dans l'empressement que marquent ceux qui négotient ce traité, que s'ils ne peuvent mieux, de mettre la république sous la protection de la France, *et d'accorder tout au Roy pour avoir la paix*, et certes ils ne pouvoient pas choisir un homme plus capable de les y faire tomber que Mollo, dont le génie est du plus bas ordre. On a pourtant pris des précautions contre cela, car l'on m'a asseuré qu'il a sa leçon par escrit; il ne faut pas douter que Frise et Groningue ne soient du complot et du reste on promet au Roy de Pologne de luy faire faire la paix très avantageusement avec le Turc. Quoique cette affaire soit d'une extrême importance, il n'est pas néantmoins encore temps de la faire éclater par des recherches trop curieuses, il faut laisser pousser la négotiation plus loin et attendre le retour de Mollo, pour en faire du bruit et vous serez sans doute surpris, lorsque vous scaurez le nom des gens qui sont compris dans

cette affaire. On m'a dit que c'etoient des gens auxquels le Roy d'Angleterre se confioit beaucoup. Tout ce que vous pouvez faire, quant à present, est d'intercepter les lettres que Mollo écrit sans doute à sa femme; dans lesquelles je ne doute pas, qu'on n'y en trouve d'autres enfermées, mais de peur d'éventer la chose trop tost, il faut avoir soin de faire imiter son cachet, afin de pouvoir recacheter ses lettres, sans qu'on s'en aperçoive, après en avoir pris des copies, mais lorsque je sçauroy le nom du Bourguemaitre, qui lui a donné cette commission et que je vous l'auroy dit, cela vous rendra les moyens plus faciles de découvrir tout le mistère par leurs propres mains.

EEN GEHEIM AGENT UIT PARIJS AAN HEINSIUS.

le 20 Nov. 1693.

Après les marques, que j'ay appris, que vous avez donné, Monsieur, de confiance en moy, je serois le dernier des ingrats, si je ne vous en témoignois ma réconnaissance, en vous donnant de véritables preuves du fidèle attachement que je vous prie de croire, que j'auroy toujours pour le party que j'ay commencé de suivre, et en un mot, Monsieur, vous verrez par expérience plus que par toutes les protestations, que je pourrois faire, que je seray ferme, sincère et inébranlable.

J'ay découvert depuis l'ordinaire dernier, que j'eus l'honneur de vous écrire, *que c'est Monsieur Hudde, bourguemaistre d'Amsterdam, qui est à la teste du party, qui demande icy la paix, et que c'est luy même, qui a chargé Mollo des instructions nécessaires pour y travailler.*

Vous pouvez avoir une entière confiance à cet avis, en attendant que j'achève de découvrir qui sont les autres et jusques à quel point la négotiation a été conduite jusques à présent. Je ne fais pas aussi vite que je voudrois dans cette découverte, de crainte de tout gâter par trop de curiosité, car j'ay affaire à des gens subtils et avec lesquels je doits aller pied à pied par des manières non affectées, mais enfin, à coup sur je découvriray à fonds toute cette intrigue, et je médite un moyen de vous faire tomber des pièces justificatives en main, non que vous deviez douter de ce que je vous dis sur cela, mais ce sera seulement, si je le puis, pour vous servir de supplément de preuves.

A l'égard de l'autre avis, dont j'ay commencé lundi dernier à vous parler, je vous diray, que je suis informé très à fond que notre Cour et le Roy Jacques entretiennent actuellement depuis un mois et demy en Angleterre près de 30.000 hommes en paye et qu'il y a environ un mois qu'on a despeché en ce pays là un homme de confiance avec une feuille remplie de noms des officiers, nommés pour commander ces 30.000 hommes, laquelle feuille est signée du Roy Jacques, pour valoir à l'égard des officiers, dont les noms y sont contenus, autant que des commissions particulières; ces troupes ne paroitront que dans le temps qu'on fera une descente en Angleterre et le projet est, que si le Roy se trouve alors

en ce pays là, de le laisser marcher avant de se mettre au champ, pour le mettre entre l'armée qui fera la descente et celle là et ainsi le tenir entre deux feux. Voilà bien très assurément la vérité de ce projet, mais ce qui me reste de plus important à scavoir, est le nom de cet homme de confiance, qui a esté envoyé en Angleterre avec les commissions et c'est ce que je prétends de découvrir par les moyens que je me suis proposé dès que je seroy en estat de les mettre en pratique. . . . . .

EEN GEHEIM AGENT UIT PARIJS AAN HEINSIUS.

Le 27 Nov. 1693.

Le Sr. Mollo est parti, il y a quelques jours, pour s'en retourner en Hollande, mais l'on m'a asseuré qu'il doibt revenir et que pour prétexte de son retour il a laissé l'affaire du navire, dont il réclamoit la réstitution, indécise; c'est pourquoy il me semble, sauf votre meilleur avis, que sans faire aucun éclat de l'avis que je vous ay donné, vous devez seulement faire observer de fort près le Bourgmestre Hudde, et luy et tous les autres avec lesquels ils auront des conférences et que Mollo verra plus souvent qu'à l'ordinaire, car je vous confirme encore que Mollo a esté chargé de la proposition de paix et de plusieurs articles par le B. Hudde et plusieurs autres de son party. Cependant son absence me donnera lieu de travailler plus utilement à la découverte de tout le mystère.

Les grains commencent de venir à Paris de toute part et il a déjà diminué considérablement. On en attend de Suède et de Danemarq. On surmontera à la fin cette grande difficulté plus facilement que celle du manque d'argent, dont en un mot la disette ne peut jamais estre dans une plus grande extremité. On m'a asseuré que le Roy retranchera les dépenses de sa table, la moitié de sa vénerie, la moitié des gages des officiers de sa maison, des appointemens et pensions des ducs et pairs et maréchaux de France, des gouverneurs-lieutenans du Roy des provinces et des places du Royaume et en un mot de tous ceux, qui ont des charges dépendantes de la Couronne; on ne paye personne, ny au trésor royal, ny à l'extraordinaire de la guerre; il est arrivé à plusieurs personnes, banquiers et autres, qui avoient porté leur argent à la monnoye, suivant la déclaration du Roy et auxquels on avoit donné des billets à terme, que lorsque ils ont demandé leur argent, on leur a dit qu'on ne pouvoit pas le leur rendre, mais que le Roy leur donneroit pour cela des contracts de constitution de rente sur l'Hôtel de Ville. On verra bientôt un édit pour faire porter la vaiselle d'argent à la monnoye et un autre pour faire augmenter les pièces nouvellement fabriquées; il ne tiendra qu'à vous de profiter à notre ruine de semblables édits. Si vous faites valoir nos espèces chez vous seulement un peu plus que leur juste valeur, on aymera mieux les faire passer chez vous. L'impossibilité de lever dans cette ville les 5 millions, qu'elle accorde au Roy, en a fait différer la levée par teste jusques en l'année 1695. . . .

HEINSIUS AAN DEN BURGEMEESTER BORREL.

Hage 25 Dec. 1693.

UwEG. aengename van 22 deser, benevens de bylage, heb ick wel ontfangen, waarvan my ten dienste van 't gemeen sal trachten te bedienen. Hiernevens sende ick UwEG. copie van de Memorie by den Hr. Lente aen de HH. Gedep. tot de buitenl. saecken overgegeven, benevens de bygevoegde conditien, die met die van Sweden in alles niet accorderen. [1]

Syne Maj. ontfangen hebbende de memorie by UwEG. wegens het rapport by den Resident Mollo gedaen opgestelt, ende de opening daarvan uit den naem van d'HH. Burgemeesteren gedaen, heeft my belast UwEG. en deselve voor de gedane communicatie van Synentwege te bedancken, 't gene ick versoecke dat UwEG., ten opzigte van de HH. Burgemeesteren, op sich gelieve te nemen om te doen.

De voorgestelde conditien aen Sweden ende Denemarcken sullen nu, als UwEG. wel segt, publyk worden, maar ingevalle die saken, soo UwEG. ten opsigte van Vrieslandt beducht is, niet wel werden gehandelt, sal de gemeene saecke ende vooral dese republyk daardoor ongeloofelyck veel komen te lyden, dat daarna niet sal wesen te repareren.

HEINSIUS AAN W. VAN HAREN.

Hage 3 Januari 1694.

Ik heb niet konnen afsyn, UwEG. by desen in secretesse kennisse te geven, dat ik op huyde hebbe ontfangen een brief van S. Maj., waarby my adviseert, dat oordeelt het beste te wesen om de questie met den Prins van Nassau te accommoderen, te syn, dat men ongedecideert soude laten de rangh van de veltmaarschalken, latende aan S. Maj., gelyck hy heeft, t'employeren die hy goetvint.

Ik twijffele niet, of de Prins van Nassau sal daarmede volkomen contentement konnen hebben, dewyl daarmede eerstelyck wert gepraesupponeert, dat HHoMog. met de aanstellinge van den hertogh van Holsteyn den rangh niet hebben gedecideert, ende sulx het provisioneele grief, 't geen de Prins van Nassau meynde te hebben, wert weggenomen; ten 2en, dat de rangh niet gedecideert synde, men sal konnen bedaght syn op expedienten, sooals wy gisteren hebben gediscoureert.

---

[1] Hier is sprake van de „conditien" voor den algem. vrede, die door d'Avaux aan de Zweedsche en daarna door Bonrepos aan de Deensche regeering waren medegedeeld, en, zonderling genoeg, niet overeen kwamen. De Zweedsche voorwaarden werden bij een vroegeren brief van 19 Dec. 1693 door Heinsius vertrouwelijk medegedeeld aan BB. van Amsterdam. Hierdoor reeds was de geheele intrigue, door het intermediair van Mollo op touw gezet, verbroken.

ten 3en, dat daarmede weder een middel wert uytgevonden om S. Maj. ende den heere Pr. van Nassau te houden in goede ende vertrouwde intelligentie.

Ik sal aan UwEG. laten om sigh hiervan in soodanige gelegentheyt te konnen bedienen, als deselve bequaemst sal agten, sullende hiervan geen kennisse geven aan UwEG. mede Gedeput. alhier synde, om het secreet te konnen bewaren tot dat de rypheid daer sal syn, ende gelyck het intrest, soowel van 't gemeen als van Zooged. Prince is, dat dese sake geen oorsake geeft tot meerdere verwyderinge en dat de gedane petitien werden geconsenteerd, soo meyne ik daerenboven, dat het van het uyterste intrest van den Prins in 't particulier is, aan d'eene zyde, dat dese besendinge niet vrugtloos uytvalle, ende aan d'andere zyde, dat deselve door het procureren van de spoedige consenten d'eer ende de genegentheyt van de Regeeringe daarvan wegdraage. Ik versoeke enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel den 25 Jan. 1694, 's morgens heel vroeg.

Ick moet bekennen, dat 't gene ick hebbe gesien in de bijlagen van den Baron Goertz aengaende de intrigues, dewelcke Vranckryck soeckt te maeken in Vriesland en daerop ick gelove dat UwE. in de syne van den 19en reflecteert, my niet alleen gans niet vreemt is voorgecomen, maer dat ick sulx altyt hebbe verwaght van dat oogenblick, dat de Fransen hebben connen hooren over misnoegen van den furst van Nassau ende oock sedert noyt en ben geweest buyten becommernisse van dat sy het oock aldaer wel verre souden connen brengen. De redenen daervan, WelEdHeer, is de geheugenisse van 't gene omtrent den tyt van de deliberatie over de Trèves geschiet is, alsmede de conventie ende verbindtenisse dewelcke alsdoen door ? tusschen eenigen in die Provincie en tusschen de stadt van Amsterdam was aengegaen, maer bovenal het discours ende indirecte bedreyginge, dewelcke van der Wayen, eenige maenden voordat de Con. het dessein op Engeland heeft ondernomen, my heeft gemaeckt om te wege te brengen ende oock om aen te wysen de noodsaeckelyckheid, dat de Prins van Nassau moghte worden aengestelt tot adjunct en in absentie van den Prins van Oranje tot L. Capteyn-Generael en Stadhouder van de Provintien, met conditie, om, by succes van het te entrepreneren werk en establissement van S. Maj. in dat ryck, oock mede dan in alle de voorz. digniteyten te succedeeren, my willende doen gelooven, dat al 't selve anders aen haer Stadhouder door Vranckryck ende ongetwyfelt ontydigh ende eer de saecken in Engeland soude wesen ten eynde gebraght, soude connen worden geprocureert.

P. S. Naerdat ick de nevensgaende hadde geschreven, WlEd. Heer, ontfange ik een Missive van den Baron Goertz van den 11/21 deses ende nevens deselve copien, dienende tot eene nadere decouverte van de bewuste saecke. Ick moet bekennen, dat ick schrick als ik denck, dat onse man sigh soo schielyck en soo verre heeft ingelaten in 't werck, waerin men (hem) wil engageren, en daerby

considerere uyt wat geest en dispositie, alsmede met wat hoop en insight sulx geschiet.

LETTRES DU ROY DE FRANCE À MONS. D'ASFELT ET VICE VERSA.
(Uittreksels.) [1]

3 Dec. 1693. *Versailles.* LE ROY À ASFELT.

1°. Qu'il estoit informé des diligences qu'il faisoit auprès du Pr. de Nassau et qu'il espéroit qu'il seroit arrivé auprès de lui.

2°. Que le Roy de Denemarcq avoit informé toutes les puissances pour accepter les conditions.

3°. Qu'il ne doutoit pas que la plus grande partie des provinces accepteroient la paix et seroient bien aises de les appuier par le P. de Nassau et la Prov. de Frize.

4°. Qu'il avoit bien fait de n'escrire au Ministre Palatin de la manière proposée.

17 Decembre. LE ROY À D'ASFELT.

1°. Qu'il a veu les moyens par lesquels il pourroit engager le Pr. de Nassau pour maintenir les droits et privilèges des Provinces de son Gouvernement.

2°. Il lui laisse à choisir les moyens.

3°. Qu'il ne perdra pas de temps pour s'aboucher avecq le Pr. de Nassau, ou pour lui faire parler.

4°. Qu'il ne doit pas espargner de récompense pour une chose si importante.

24 Dec. LE ROY À D'ASFELT. *Versailles.*

1°. Que les conditions proposées donneront de la facilité au Pr. de Nassau, pour faire cognoitre combien la paix est plus avantageuse que la guerre.

2°. Si ce prince est si affectionné à sa patrie, comme il le témoigne, il sera secondé par la pluspart des Provinces.

3°. Que par là son crédit augmentera et qu'il lui doit asseurer de toute sa protection.

le 7 Janvier 1694. LE ROY À D'ASFELT.

1°. Qu'il n'est pas nécessaire de s'engager avec ?

---

[1] De brief, die hier voorafgaat, doelt op deze „decouvertes", die later aangevuld zijn tot in Maart 1694. Deze d'Asfelt was een fransch agent, meestal te Hamburg residerende.

De hier medegedeelde uittreksels zijn van de hand van een der gewone klerken van den Raadpensionaris. Het is uit den brief van v. D. niet duidelijk, of Heinsius de copij der brieven in handen kreeg en deze uittreksels liet maken vóór dat de brieven naar Willem III werden opgezonden, of dat de B^on v. Goertz zelf slechts deze uittreksels zond. Het laatste komt waarschijnlijker voor.

2°. Le plus considérable service est de faire prendre au Pr. de Frize quelque accommodement avecq lui, tant pour la paix que ses intérets particuliers.

3°. Qu'il y a de l'apparence que la pluspart des villes d'Hollande acceptent les conditions, si elles sont appuiées par le Pr. de Nassau.

4°. Qu'il ne lui scauroit donner autre correspondence que Mollo, qui a epousé la fille du principal Bourguemaitre.

5°. S'il veut envoyer quelqu'un à Mollo, il faut bien l'instruire de ce qu'il a fait en exécution de ce qu'il avait promis à Croissy.

le 7 Janvier. D'ASFELT AU ROY. *Hamburgh.*

1°. Que le Pr. de Nassau est dans la disposition d'entrer en matière, mais qu'il ne veut pas qu'il se rende auprès de lui.

2°. Qu'il a à faire à un Prince d'un esprit assez borné et fort timide.

3°. Il demande ce qu'il fera, si le Prince demande quelque secours d'argent pour gagner les plus accrédités dans les Provinces.

4°. Ce prince pourroit estre un moyen de conduire les choses à la paix ou pour causer des desordres entre les provinces unies, pour qu'elles ne puissent pas employer toutes leurs forces pour la guerre.

5°. Que les Frisons sont gens sans façon et qui vont droit au but.

6°. Qu'il avoit ésté uniquement chargé avecq l'affaire de Saxe.

7°. Qu'il a bonne correspondence avecq le Comte Carelson.

Le 2 Janvier 1694. LA BATT à M. D'ASFELT *à Altona.*

1°. En venant à Leeuwarden l'on lui dit que Mons. Haersolte estoit son premier ministre, à qui il commença à s'ouvrir.

2°. Il alla la nuit dans la chambre du Prince, rendit la lettre d'Asfelt et lui parla tout seul.

3°. Il réspondit, qu'il croioit que cela venoit du Roy d'Anglet. pour le sonder.

4°. Le Pr. de N. dit qu'il vouloit bien se confier à lui, demandant ce que l'on pourroit faire, qui respondit, qu'il pourroit estre le restaurateur de la paix et qu'il ne doute pas que par reconnaissance l'on ne l'élevat aux plus hauts degrés.

5°. Qu'il dit, qu'il avoit des espions à la Cour du Roy d'Anglet., mais qu'il les connaissait.

6°. Il le prioit de ne plus parler avecq Haersolte.

7°. Le lendemain il dit, qu'il pouvoit escouter les propositions de la France, qu'il estoit le maitre de la province de Frize, que pour Groningue, la régence changeroit en sa faveur.

8°. Que le Roy d'Angl., s'il découvroit quelque chose, feroit tout ce qu'il pourroit pour le perdre.

9°. Que les propositions de la France estoient bien avantageuses pour l'Anglet. qu'il se perdroit, s'il scavoit quelque chose avant l'exécution et qu'il ne seroit bien aise de voir le Roy d'Anglet. hors d'affaire.

10°. Qu'il enverroit un homme de confiance à Hamburgh.

11°. Que le Roy d'Anglet. avoit des espions en France.

12°. Si cette affaire se découvrit, cela ne feroit pas seulement eschouer l'affaire, mais aussi le perdroit.

13°. Il apprehend que les affaires ne se manient assez sérieusement, comme celle de Mess. Halewyn.

14°. Il demandoit en quel Roy du Nord la France prenoit plus de confiance.

14 Jan. D'ASFELT AU ROY. *Itzehoe.*

1°. Que le Ministre du Pr. de N. arrivant à Hamburg, auroit l'enveloppe de la lettre d'Asfelt, pour signe que c'estoit lui.

2°. Il apprend que les choses ne prennent pas en Hollande le pli qu'on avoit esperé.

3°. Qu'il faut faire un parti en Frize.

22 dito. D'ASFELT AU ROY. *Glückstadt.*

1°. Que le Pr. de Nassau estoit entré avec beaucoup de chaleur dans les propositions et qu'il étoit fort emporté contre le Pr. d'Or.

2°. Qu'il ne manquera pas de se servir de Mollo.

18 febr. D'ASFELT AU ROY. *De Hamburgh.*

1°. Il a reçeu les lettres du 4 et 7 febr. du Roy.

2°. Par celle du 4, il voit les insinuations que Molo doit faire à la Régence d'Amsterdam.

3°. Par celle du 7, que le Roy veut bien consentir à l'exécution du droit du (vatgeld) et qu'on en asseure la ville d'Amsterdam et autres.

4°. Le Pr. de N. auroit bien voulu, qu'on lui fit le premier dépositaire du plan de la paix.

5°. Qu'en Hollande les magistrats sont moins interessés et moins corruptibles, bons republicains, que dans les autres, même en Frise, où ils ont l'ame vénale.

6°. Que les Provinces de Gueldre, d'Utregt et d'Overyssel, quoy qu'épuisées, sont si devouées au Pr. d'Or., qu'il n'y a pas lieu d'espérer de les porter à la paix.

7°. Mais si quelque province se déclarera, les Régences n'en seraient pas maitres, puisque le peuple crieroit hautement pour la paix, et si Frize et Groningue et quelques villes de Hollande levassent la teste et donnoient lieu aux

bons républicains de déclarer les desseins du Pr. d'Or. et faire voir que par la continuation de la guerre son autorité agrandiroit, on verroit bientost de grands changemens.

8°. Que le Pr. de Nassau devoit acquérir la confiance de Groningue et des principales villes d'Hollande et particulièrement d'Amsterdam.

9°. Qu'il s'étoit arresté à Hamburg (?) cinq jours pour cet effet, mais qu'il avoit trouvé beaucoup d'éloignement dans les esprits.

15 Mars. MONS. LE PR. DE NASSAU À MR. D'ASFELT. *Groningue.*

1°. Se plaint qu'on ne l'instruise des noms des bienintentionnés en Hollande.
2°. Que sans la somme requise, il n'y a rien à faire à Groningue.
3°. Qu'on arreste son establissement.
4°. Il dit qu'il a receu deux lettres du Comte de Portland.
5°. Qu'il parlera avecq Mons. La Bat à coeur ouvert, mais qu'il ne doit pas passer par Groningue.
6°. Il travaillera avecq toute l'ardeur imaginable pour appuier les propositions de paix.
7°. Qu'il a dit beaucoup de choses de bouche à Mr. Becker. [1]

Le 20 Mars. LE ROY À ASFELT.

1°. Que les partisans du Pr. d'Or. et les attachés à la République sont interessés à maintenir le Pr. d'Or. sur le throne, les premiers pour leurs establissemens et les seconds pour l'éloigner et se voir délivré d'un Stadholder.

2°. Si le Pr. d'Or. devenoit poisible possesseur d'Angleterre, les interests des Républicains et du Pr. de Nassau seroient bien à réconcilier.

le 25 Mars. D'ASFELT AU ROY. *à Hamburgh.*

1°. Que Becker avoit apporté la lettre du Pr. de Nassau, escrite de sa propre main.
2°. Il fait un récit de la lettre.
3°. Qu'il depecheroit encore le Sr. Becker l'après demain.
4°. Il avoit dit à Becker:
   a. Que Dort, Amsterdam et Rotterdam estoient les plus disposés.
   b. Que les partisans du Pr. d'Or. répondirent partout que la paix sur ces conditions ne seroit pas de durée.

---

[1] „UEd. sult uit myne laeste hebben gesien, dat ick seer noodig oordeel dat Becker wert aengemoedigt om met Grovesteyns te corresponderen." (*Willem III aan Heinsius:* Brief van $\frac{30 \text{ Jan.}}{9 \text{ febr.}}$ 1694.

r. Que les députés des Et. Géneraux l'avoient flatté de quelque commandement par mer ou par terre, ce qu'il avoit rejetè.

5°. Qu'il instruira bien le Sr. LaBat.

6°. Il prie Sa Maj. de vouloir continuer $\frac{m}{100}$ escus à Munster.

7°. D'Asfelt se recommande au Roy pour estre Mareschal de Camp.

18 Janvier 1694. LE ROY À D'ASFELT.

1°. Il répond sur une lettre de d'Asfelt du 31 Dec., qui manque.

2°. Que les avis d'Hollande portent que les principales villes sont portées pour la paix.

3°. Que les couronnes du Nord agiront sincèrement pour la paix.

4°. La liberté de commerce.

5°. Le moyen pour le Pr. de Nassau pour parvenir Stadhouder est d'avancer la paix.

6°. Que la pluspart des villes et Provinces sont contentes des offres.

21 Dito. IDEM.

Le Roy envoye une instruction.

1°. Qu'il ne pourrait rien adjouter aux conditions sans exposer le Royaume au danger.

2°. Qu'il n'omettra rien de persuader les princes voisins d'envoyer du secours au Pr. de Nassau.

3°. Qu'il ne doit pas obliger le Roy de ne faire pas la paix, sans faire le Pr. de Nassau Stadholder, mais bien à de bons offices.

21 Dito.

La dite instruction.

1°. Qu'il fera connoitre à l'envoyé du Pr. de Nassau, que les Provinces ne peuvent bien se remettre dans leur ancienne splendeur, qu'en mettant les estats dans l'ancienne liberté.

2°. Qu'ils n'en peuvent pas jouir mieux que par un Stadholder, élevé dans leurs entrailles et y faisant une actuelle résidence.

3°. Que le Pr. de N. a donné des preuves évidentes de son respect au Roy.

4°. Que le Roy lui auroit fait la première ouverture, si les couronnes du Nord ne l'avoient souhaité.

5°. Que dans la Hollande il n'y a besoin que d'un bon chef.

6°. Que le Pr. de N. doit faire cognoitre ses sentimens à la ville d'Amsterdam, qui iront bien de concert avec luy.

7°. Si le Pr. d'Or. voulut forcer quelques provinces, le Roy feroit de si grandes diversions au commencement de la campagne, que cela ne serviroit de rien.

8°. Que le Roy par ses conquestes, qu'il feroit par la division, ne veut rien profiter.

9°. Le Roy donnera liberté de commerce aux Provinces qui se joindront, pourvu qu'ils n'assistent pas les ennemis de la paix.

10°. Qu'il dira au Pr. de Nassau, qu'il parviendra facilement à la charge de Stadholder.

11°. Le Roy offre de gratifier ceux qui l'élèveront à la dignité de Stadholder et lui fournira les moyens de le soutenir avecq esclat; destinant pour cela $\overset{m}{100}$ escus par an.

28 Janvier. LE ROY À D'ASFELT.

Il déclare que si l'on n'accepte pas les offres du Roy avant la campagne, il n'y veut plus estre attaché.

3 febr. ASFELT AU ROY.

1°. Que le Comte de Carelson montre toutes les lettres d'Asfelt au Pr. de Nassau.

2°. Que le Pr. de Nassau avoit entretenu la Bat 5 heures dans son cabinet, à la vue de toute la Cour.

3°. Il demande un plein pouvoir.

4°. Qu'outre le Sieur LaBat, il a encore deux personnes de capacité pour envoyer en Hollande, pour y eschauffer les mieux intentionnés.

5°. Y estoit adjouté une lettre de Carelson du 20 Janvier, contenant:

1°. Que le Prince et la province sont si outrés, qu'il y a peu d'apparence d'accommodement.

2°. Qu'on est fort mal satisfait de l'arrest que le Denemarcq a fait.

3°. Qu'on croit en Frize qu'il seroit bon de former un congrès général.

Une addition de sa première lettre, parlant de LaBat:

1°. Que le Pr. de N. avoit dit à LaBat, qu'il ne manquoit pas d'ambition pour son élévation, mais qu'on n'en devoit rien faire paroitre, si non pour le bien publicq, qu'autrement il perdroit son crédit.

2°. Qu'il avoit demandé, qu'on défendoit aux gazettiers de Paris, d'y mettre, qu'il ambitionnoit la charge de Stadh. général.

3°. Qu'on apprehendoit icy, que le Roy prit Ath, Oudenaerde, Nieuwpoort et Maestright et que lui ne croioit pas, que la France feroit la meme faute qu'elle avoit fait après les batailles de Fleurus et Neerwinden, de n'avoir pas profité de ses victoires, en se présentant devant Bruxelles ou Louvain, puisque les places auroient esté abandonnées.

4⁰. Qu'il ne restât que les armées vinssent aux mains et les alliés perdissent la bataille, que dans une campagne tout seroit perdu.

5⁰. Que le Pr. d'Or., qu'il nommoit jamais Roy, rejetteroit toutes conditions.

6⁰. Qu'il ne refuseroit jamais la bataille, quoiqu'il fut sûr de la perdre.

7⁰. Qu'il ne permettroit pas les recrues des troupes sur la Frize.

8⁰. Il avoit fait un récit de tous les desordres dans la dernière campagne.

9⁰. Qu'il avoit une personne dans Amsterdam et que sa principale application estoit de gagner Hop.

10⁰. Qu'il avoit aperçu que Heeckeren avoit de la confiance en lui, qui estoit le plus devoué au Pr. de Nassau.

le 4 febr. LE ROY à D'ASFELT.

1⁰. Que Molo croit que Amsterdam et autres seront bien portés pour la paix, pourvu qu'on donne l'exception du consols (vatgeld) et que le Roy y est porté.

5 febr. *à Offensee (?) village, ¼ de lieue de Hamburg.*

D'ASFELT AU ROY.

1⁰. Que le Prince estoit venu au lieu de son envoyé.

2⁰. Que le lendemain il viendroit dans ce lieu là.

8 février, *à Offensee.*

1⁰. Qu'il avoit eu deux conférences avecq le Pr. de N., qui avoit demandé de sçavoir les bien intentionnés.

2⁰. Que Picquard avoit debauché les régens de Groningue.

3⁰. Que le Pr. d'Or. estoit absolu.

4⁰. Qu'il estoit raccommodé avecq Haren, qui iroit en Hollande pour sonder les députés.

5⁰. Que le Pr. d'Or. avoit acheté ses dettes.

6⁰. Le Pr. de N. demande 200 ou $\frac{m}{300}$ escus et qu'alors il feroit déclarer la Prov. de Frize et Groningue de vouloir entrer en negotiation de paix. Il engageroit les bien intentionnés de ne plus contribuer aux frais de la guerre et de rappeller leurs troupes, et qu'il formeroit un parti considérable.

7⁰. Qu'il ne pouvoit pas espérer à la charge de Stadthouder Général que deux ou trois ans après la paix.

8⁰. Il demande encas de besoin une retraite en France et les moyens pour subsister.

9⁰. A Amsterdam il ne cognoissoit que Hop, le père et un autre.

10⁰. Qu'il comptoit beaucoup sur les bonnes intentions du Pens. Heinsius,

quoyqu'il paroisse suivre aveuglement les sentimens du Pr. d'Or., qu'à Dort il avoit des amis et à Rotterdam tous les magistrats.

18 febr. LE ROY À D'ASFELT.

1⁰. Le Roy envoye le plein pouvoir en blanc.
2⁰. Il veut relâcher du consol (vatgeld).

25 février. LE ROY À D'ASFELT.

1⁰. Qu'il fera insinuer à ceux d'Amsterdam à prendre une entière confiance dans le Pr. de N.
2⁰. Il l'assure d'une retraite dans son Royaume et toute assistance.
3⁰. Il offre $\frac{m}{30}$ escus, si tôt que la Hollande s'y joint et aussi Amsterdam.
4⁰. Il portera les princes voisins à lui donner du secours.
5⁰. Que si l'authorité du Pr. d'Or. est affoiblie, les affaires de paix et de guerre et de contributions se doivent décider à la pluralité de voix.

4 Mars. D'ASFELT AU ROY.

1⁰. Que le Pr. de Nassau néglige les interets du Pr. d'Or.
2⁰. Qu'il avoit dit que les alliés voudroient la paix de Nimègue et de Westphalie.

6 Mars. ASFELT AU PR. DE NASSAU.

Qu'il a fait sçavoir aux bienintentionnés d'Amsterdam qu'ils pouvoient se confier à lui et qu'il les nommeroit lorsqu'ils le trouveroient bon. [1]

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 2/12 January 1694.

. . . . Naerdat alhier onder de menschen publicq is geworden de conditie van vreede, die Vrankr. scheynt t'offreren, vinde ik tot myn verwondering, dat de meeste luyden tot de vreede inclineren, 't welck by den vyant en oock in Hol-

[1] In 1695 zocht de Stadhouder van Friesland zich met Willem III te verzoenen. Nadat hij in het voorjaar van 1695 vrij ernstig ziek was geweest, schreef hij den $\frac{29\text{ Juni}}{9\text{ Juli}}$ 1695 uit Leeuwarden aan Heinsius o. a. het volgende: „J'ay cru devoir vous consulter par ce peu de lignes pour sçavoir, si vous jugez, que Sa Maj. ne prendroit point en mauvaise part que je luy offris en personne mes très humbles services, à quoy je me sens d'autant plus animé par le desir de me disculper auprès de la posterité des injustes préjugés, qu'elle prétendroit peut-être concevoir contre ma conduite et de faire voir au contraire qu'il ne tient pas à moy que je fasse le service de l'Etat."

landt geweten werdende, geen goet effect sal doen. Ick ben daerom nogh te meer in myn opinie geconfirmeert, dat men by de geallieerden een contra project behoorde hoe eerder hoe liever op te stellen en onder de handt door Sueden te doen arbeyden, om Vrankr. tot de favorabelste conditien te permoveeren die te krygen sullen syn.

Ick beken aen UEd. dat ik gaerne van 't werck soude afsyn, als het maer eenigsins byquam, en dat vóór het aenvangen van de campagne, want als die eens begonnen sal syn, soo valt daer niet meer te negotieren als naer men den uytslagh van deselve sal hebben gesien, soodat het werck soo veel doenlyck dient te werden verhaest.

Ick verwonder my, dat de man van den Hr. v. Dykvelt nogh geen naeder bescheyt heeft gegeven, dat op een kunstie moet leggen; het is niet wonder dat men suspicie van die negotiatie krygt, deselve sal niet lang verborgen blyven.

Ick wenste, dat het tractaet met Wolfenbuttel ten spoedighste magh werden gesloten, want ick vrees dat de jonghste broer den oudsten bedrieght en dat de terughreys van den cancelier bedrogh is, 't welck UEd. in 't korte sal sien, en dat de Hart. van Pleun en syn schoonvader by de neus werden geleyt.

Daer sal geen difficulteyt syn om den rang tusschen de Regimenten van den Hart. van Holstein en den Prins van Nassau te eviteren, maer de Staet moet niet consenteeren, dat de Regimenten van den laeste uit Brabant werden getrocken, maer persisteeren by haer resolutie en dat deselve aldaer ten spoedighste werden gerecruteert.

Ick blyve enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den $\frac{7 \text{ febr.}}{27 \text{ Jan.}}$ 1694.

. . . Het is seeckerlyck maer al te klaer dat het een krijgh van intrigues sal werden, 't geen ick vrees dat ons ten laeste sal ruineeren, want dit den schadelijksten oorlogh van all is voor ons en waer tegen wy well met alle kraght sullen moeten arbeyden, maer met groote difficulteyten, die nauwelycks sullen syn te surmonteren. Men sal vooral voorals nogh tot geen stilstant van wapenen moeten koomen en dat is een permitieuse gedaghte van Amsterdam ende alhoewel ick veel swaerigheden ende quade consequentie in een contra project van vreede sie, soo meen ick evenwel dat men het niet sal kunnen afsyn, om vóór dese geseide redenen.

Ick ben door UEd[s] scryvens nogh te meer geconfirmeert, dat door de wegh van Suede d'eenighste middel sal syn, om favorabelder conditien van Vr. te verkrygen, maer het is geen kleyn ongeluck, dat men in den Hagh tegenwoordigh sulcken gecorrumpeerten Minister van Sueden heeft, als Lelienroth is, ende daerop Oxenstern geen confidentie kan hebben, door dewelcke men nootsaeckelyck het werck sal moeten doen ende met O. selfs doen overleggen, hoe dit quaet

spoedigh te remedieren, daerover UEd. aen den Hr. Heeckeren sal dienen te scryven.

Van alle de intrigues die Vr. nu by de handt heeft, is die in den Staet het dangereuste en insonderheyt die in Vrieslandt, waeromtrent ick tegenwoordigh UEd. niet verder kan seggen, als 't geene ick UEd. in myne laeste heb gescreven, als alleen dat men behoorde te continueeren van exactelyck de brieven t'intercipieeren ende alles t'ontdecken dat mogelyck is.

Het sal een seer goede saeck syn, indien die Grovesteyns, daer UEd. mentie van maackt, kan worden geengageert, waertoe UEd. alles moet beloven en 't geen conform is de mesures, die ick aan den Gr. van Portland heb geordonneert van UEd. met de laeste post t'informeeren.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 17 Januari 1694.

Ick vinde my verpligt UwEG. by dese expresse tot desselfs narigtinge te adviseren, dat S. Maj. my by syne brieven van 12 deses bekent maakt, dat, nadat aldaar onder de menschen publyck was geworden de conditie van vreede, die Vr. schijnt te offereren, S. Maj. tot syne verwonderinge hadde bevonden, dat de meeste luiden tot de vreede inclineerden ende dat 't selve in Hollant geweten werdende, oock by de vyanden geen goedt effect soude doen.

UwEG. weet 't geene my vóór desselfs vertreck van hier, wegens de Heeren Burgemeesters van Amsterdam was voorgecomen, 't gene naderhandt oock soo is gecontinueert, waarvan kennisse gegeven hebbende aen S. Maj., is deselve van sentiment geweest, dat, om voor te komen alle schadelyke deliberatien in den Staet ende by de geallieerden, dat men niet quaet soude doen de ministers van 't congres te disponeren in den Hage te comen, om te overleggen wat antwoort men behoorde te geven op de voorgeslagen conditien; ick hebbe daarop S. Maj. myne gedagten gecommuniceert, die nu, om redenen hierboven ten reguard van het sentiment in Engelant, te meer blyft in dat sentiment en meint selfs, dat by de geallieerden een contraproject ofte plan behoorde te werden opgestelt, ende dat hoe eerder hoe liever en dat men voorts onder de handt in Sweden behoorde te wercken om Vranckryck tot de favorabelste conditien te permoveren; ick moet hier in confidentie ende om UwEG. te meer te bequamen om S. Maj. intentie te prosequeren, byvoegen, dat ick mercke dat S. Maj. van dit werck vóór 't aangaan van de campagne wel wilde afsyn, soo het doenlyck was, ende eenigsints byquam, soodat nu het daarop aenkomt hoe de saken te beleggen, en de occasien, die voorkomen, te arripieren, ick wel aan sien, dat niet ondienstig soude wesen, dat UwEG. negotiatie niet was afgebroken, maar dewyl sulx niet dan door toedoen van den vyant is geschiet, sie ick daartoe geen remedie, als die slimmer soude wesen als het quaat dat wy daardoor hebben.

De saken in 't congres voorttebrengen en levendig te houden, sal seer goet syn, om voortecomen verkeerde deliberatien ende oock wegnemen d'impressie, die

men mochte hebben opgevat van of men niet genegen was eenige vrede aen te gaan, maar om daardoor tot de vrede selfs te comen, vinde ick het nog wat geeloigneert, want 't selve soude moeten comen of door den weg van Denemarken of van Sweden, die de propositien hebben voorgebragt. Denemarken stelle ick als nog als onse formele party ende vyandt, en sulx door dien weg de sake ondoenlyk; Sweden behaagt S. Maj. niet qualyk, die is ook de beste, maar vooreerst seer geeloigneert ende ten tweede werde ick door de weg van Celle geinformeert, dat onse gemeene saken door Olivencrans aldaar syn geruineert; evenwel vinde ick tot nog toe geen andere of beter. Omme de saken in 't congres ten besten te dirigeren, soude men vooreerst dienen te maken, dat de respective ministers daar waren. Straatman is hier, maar wenste wel dat Caunitz was gearriveert. Quiros sal noodig syn, maar dewyl de selve soo heet is, sal te overleggen syn, hoe men hem hier op de beste wyse krygt, 't sy om een andere saake ofte andere pretext; wegens Engelant en Savoye, beide in Engelant synde, sal ick S. Maj. schryven, of om die herwaerts te doen comen, ofte hare sentimenten ten minsten over te senden en om te beginnen, meine ick, dat men eerst maar behoorde te spreeken in 't generael, hoe men op de geproponeerde propositien sal antwoorden volgens de tractaten; want soo men sig verder eslargeert, soude men quade impressien konnen geven ende als de saken soude comen tot het formeren van een plan, soude ik UwEG's presentie hier ook niet ondienstig oordeelen.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 19 Jan. 1694.

. . . . Want na ick de saken van de werelt jegenwoordig aensie, begrype ick deselve soodanigh, dat Vranckryck seer lyt, dat de schaersheyt van gelt en granen haer brengt in d'uyterste verlegentheyt, dat de vrese van verder verval ende te moeten essuyeren d'effecten van dezen qualen haer ten hooghsten doet gedencken na vreede, dat sy evenwel haer hooge gedachten van de Monarchie ende om eenmaals de voet op de neck van Europa te setten, niet konnen verlaeten, ende dat daerom alles wat mogelyck is sullen inspannen om soodanige vreede te maken, dat haer die hoope niet ontnomen werdt; daertoe syn naer myns oordeels geen andere middelen als die dienen tot separatie van de geallieerden. Die separatie kan sy niet krygen, als door divisie en scheuringe in d'een ofte andere te krygen, ofte ymant van de geallieerden over hoop te wercken, ofte door intrigues dat effect te bekomen. Divisie en scheuringe trachten sy te verwecken in dese republyck en in Engelant, in ons reguard sal d'Heer Goertz een onfeilbare preuve senden; wat sy in Engelant doen, sien wy daegelycs.

Wat het tweede aenlangt, magh men wel op syn hoede syn, sy sullen tot dien eynde jegens ons ofte jegens Duytslant alles bybrengen voor dese reyse wat mogelyck sal syn, Denemarken, Munster, is 't doenlyck, jegens ons verwecken;

Ende wat het laeste, te weeten d'intrigues aenlangt, ben ick becommert voor 't Hof van Rome by den Keyser ende anderen ende daertoe dienen dan oock alle haer valse uytstroyselen; soo wy ons jegens dese hare middelen konnen wapenen, syn wy de sake te boven met Godes hulpe, anders is een van allen capabel Vranckryck haer but te doen bereycken.

Het werck van den Fransman sal sigh haest ontwinden, want soo de Fransen daar in eenig voordeel vinden, sullen de negotiatie aen de hant houden, anders sullen die afbreecken, ende trachten UwEG. contenance te ontdecken.

De Hr. Goertz sal UwEG., als hiervoren hebbe beginnen te melden, importante saken als voor desen communiceren, 't geen ten uyterste moet werden gesecreteert ende waerontrent wel UwEG. gedaghten wilde weten, hoe men daerontrent soude behoren te handelen.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 21 Januari 1694.

.... Ick moet bekennen WelEdH., dat het my wat vreemt ende onverwaght is voorgecomen uyt deselve te vernemen, dat de conditie van vrede in Engeland synde bekent geworden, de meeste luyden tot de vrede thoonen te inclineren. Ik hadde my altyt ingebeelt, dat als men eens over die saeke onder de Geallieerden soude hebben begonnen te delibereeren, dat men dan in dat Ryck de grootste swarigheyd soude hebben ontmoet en dat die Natie alsdan soude hebben willen pretenderen omtrent het werck van de zee, dingen, om dewelcke inde jegenwoordige constitutie van de publicque affaires niet soude connen worden gedaght.

Maer, WelEdHeer, dat evenwel sigh nu soodanigh bevindende, kan ick oock niet anders oordelen, of het beste middel sal wesen, om ordentlyck te procederen ende vervolgens om de te vreesen voorbaricheyd van d'een of d'anderen van de Geallieerden en alle verdeeltheyd onder deselve sooveel mogelyck voor te comen ende tegens te houden, te brengen in 't congres 't gene by den Con. van Sweden en van Denemarken ontrent die materie is gecommuniceert, ende aldaer te delibereren, wat aendeselve te antwoorden. Maer, WelEdHeer, als ick onder ons myn geringh sentiment magh seggen, ick soude meynen, dat men het daerhenen soude behooren te dirigeren, dat men maer simpelyck tot antwoort moghte geven, dat de conditien niet toereyckende, niet satisfactoir of niet genoeghsaem of gevalligh en waren, sonder dat men in 't congres in de deliberatien verder soude gaen, of selfs eerst overleggen of men daerby soude voegen, wat conditien men soude eyschen, of in wat deele of om wat particuliere reden de geoffereerde niet en voldoen, veel min dat men aldaer voor eerst nogh soude vast stellen welcke men soude pretenderen, want onse saeken staen myns bedunckens gans daer niet naer, dat men met eenigh fatsoen of aparentie van by den voorgeslagen mediateur niet te worden aengesien voor visionaire of voor soodanige dewelcke het geen ernst is te willen handelen, soude connen spreecken of haer voordraegen

de conditien, op dewelcke de principaelste Alliantien rusten ende tot het bereyck van dewelcke deselve syn gemaekt, dat is de Pyreneese ende Westphaelse vrede, en is te dughten, soo men eens treet in de overlegginge hoe verre men daervan sal relacheren of wat men sal eysschen, al was het maer tusschen de vier of vyff voornaemste of meest geinteresseerde geallieerden, dat men alleen daerover niet wel sal connen werden d'accord, maer dat yder sal dringen op 't gene hem in 't bysonder offe naest raekt, ende daerdoor aen Vranckryck, aendewelcke niets verholen sal blyven, gegeven sal worden occasie om verwyderinge en misschien wel een separatie onder ons te maecken.

Ick hebbe, WelEdHeer, sedert de receptie van Uwe missive den Hr. Quiros geset op een discours over de openinge van wege de Noorder Croonen gedaen, ende als hy my alsdoe repeteerde, dat de Con. syn meester, aen den Nuntius van den Paus, dewelcke aen S. Maj. de vrede seer hadde aengeraden, simpelyck hadde geseyt, dat hy ontrent dat werck niet het geringhste soude doen of yvers naer luysteren als gesamentlyck met syne geallieerden, hem gevraeght hoe, naer syn opinie, dat werck soude connen of behooren te werden gehandelt onder de geallieerden ende al voort pratende, heel light doen vallen in dat sentiment, dat liever maer alleen de vier principaelste met den anderen secretelyck moesten overwegen wat te doen ende mosten resolveren, om niet anders te antwoorden als alleen dat de voorgeslagen conditien niet satisfactoir waeren, maer als ick vraegens gewyse aenvoerde, of men dan niet verder te samen behoorde te concerteren, op wat voet of plan men tot een vrede soude willen comen, verwierp hy 't selve aenstonts ende absoluyt, alleen daerby doende, dat het gans ondienstigh en schadelyck soude wesen, ende ten minste heel ontydigh was, voorts weder naer syne gewoone yver en drift hem seer hoogh aenhalende ende groot van de gemeene sake en sleght van die van Vranckryck spreeckende, ende daerop casteelen in de lught bouwende.

Ende, WelEdHeer, om verder te gaen, soo soude men myns erachtens, indien goetgevonden werd het werck in 't congres soo te dirigeren, dat men aen de Noorder Cronen of aen Sweden alleen soo maer een cort antwoort soude toevoegen, daerna of oock wel selfs onder die deliberatien onder de hand by Sweden connen arbeyden, om door hare offitien Vranckryck tot ruymer conditien te induceren, want behalve dat men door die acte van confidentie en door dat teecken, dat men dien Con. wel tot mediateur wil aennemen, yets goets van deselve sigh soude connen beloven, soo magh men oock hope daertoe scheppen, omdat, gelyk UwE. my heeft geadviseert, de Gr. van Oxenstern aen den Hr. van Heeckeren soude hebben verseeckert, dat de Con. syn meester oordeelde, dat boven de aengeboden plaetsen oock Straesburgh en Luxemburgh behoorden te werden gerestitueert ende dat S. Maj. ferm by dat gevoelen soude blyven, ende dat Lelienroot, dewelcke vóór desen aen UwE. heeft getoont seer te twyffelen of dat het sentiment van syn Con. wel moghte wesen, nu oock aen den Hr. Goertz, gelyck deselve my met de laeste post heeft geschreven, soude hebben geseyt, dat Vranckryck soude cederen Luxemburgh ende als de vrede daeraen

werde gebonden oock nogh Straesburgh, ende ondertussen soude men oock connen afwaghten of Vranckryck door myn man nogh nader voorstel moghte laeten doen en om de wegh daertoe, sooveel in my is, open te houden, heeft de Hr. Hulst op myn (versoek) eergisteren aen denselve, op 't gene ick by myne voorgaende aen UwE. hebbe gecommuniceert door hem aen Hulst te syn geschreven, gerescribeert, dat hy hem bedanckte voor de beleefde offres en geerne sal vernemen 't gene aen hem, raekende de bewuste affaires van syn Hoff, nader moghte worden toegesonden en dat oock niet sal naelaten, indien my oock nogh yets moghte toecomen, 't selve aen hem mede te deelen. . . .

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS. [1]

Brussel 28 Januari 1694.

Ick hebbe altyt wel gelooft, dat de persoon, wiens intrigues nu syn ontdeckt, tot diergelycke capabel was ende daerom oock geapprehendeert, gelyck ick aen UEd. hebbe laeten blycken, dat het misnoegen, hetwelck hy hadde opgenomen, hem tot wonderlycke resolutien soude connen brengen, maer ick hadde niet gedaght, dat het alrede soo verre soude syn gecomen als ick uyt 't gene de Hr. Bon Goertz met de voorgaende post heeft gecommuniceert, hebbe vernomen.

Dat werck, WelEdHeer, is van een schrickelyck ver uytsien ende gevolgh, ende seer becommerlyck hoe daeromtrent te handelen, genoeghsaeme preuves daervan te becomen sal seer difficiel syn ende nogh meer embarassant, als men die soude hebben, hoe het daermede aanteleggen. Maer 't gene ondertusschen nodigh is, is te dencken op middelen om, waer het mogelyck, te beletten, dat het oogmerck van de ondernemers het succes niet en hebben, hetwelck sy haer daervan beloven.

Daertoe, of immers om de uytwerckinge daervan beswaerlycker te maecken, soude myns bedunckens niet quaet wesen, dat alomme onder de considerabelste regenten ende vooral in de provintie van Vriesland bekent wierde, dat Vranckryck geresolveert soude syn om te comen tot de Nimweegse ende Westphaelse vrede en vervolgens dan oock Luxemburgh ende Straesburgh te restitueren, ende dat men alles bybraghte wat soude connen dienen om gelooff aen deselve te geven. Het is daerontrent remarquabel dat men de conditien by Vranckryck geoffereert in Sweden heeft genoemt een Plan en dat volgens 't schryven van den Resident Goes, de Gr. van Rebenslau in de conferentie, in dewelcke hy deselve aen de Ministers van uytheemse Princen te Coppenhagen heeft voorgedraegen, heeft geseyt, dat het niet en was *het ultimatum* en daer comt by, dat de Bon van Heeckeren iterativelyck heeft geschreven, dat het was de intentie van den Con. v. Sweden, dat die twee steden mosten werden gecedeert ende dat men aen haer Hoff daerby soude persisteren ende dat de Gr. van Oxenstern oock soude hebben geseyt te gelooven, dat de Con. van Vr. daertoe oock soude

---

[1] Men vergelijke hier den brief, hierboven bl. 52.

connen werden gedisponeert, ende nu heeft de Hr. Bon Goertz my tot tweemael geadviseert, dat de Hr. Lelienroot, dewelcke te voren anders van die saecke hadde gesproocken, aen SEd. nu hadde verseeckert, eerst dat de Con. v. Vr. soude weerom geven Luxemburgh ende voor Strasburgh een equivalent van meerder weerde en importantie als die stadt, of wel indien de vrede daeraen was geaccrocheert, de plaetse self en daerna dat Vr. soude aengaen de Nimweegse vrede sonder eenige restrictie. Gelycke advisen comen oock uyt Paris ende men moet immers vertrouwen dat alsmen in Vriesland was gepersuadeert, dat de Con. van Vr. de aengeboden conditien nogh soo considerabel soude connen resolveren te verbeteren, dat geen eerlyck Regent sigh soude willen inlaeten of verbinden, om de vrede op desselfs eerste geoffereerde te willen helpen smaeckelyck maecken en uytwercken, ende dat soude dan ten minste strecken om die luyden te houden buyten engagement ende verclaringe ende door het over ende weder senden of schryven tyt te doen winnen en sooveel meer occasie te doen hebben om de intrigues te ontdecken en publicq te doen maecken. . . . . .

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) ce 5 fébrier 1694.

Pour satisfaire, mon cher Monsieur, à la promesse que je vous ay faite de vous répondre positivement et confidément sur ce que vous m'avez demandé, touchant *le vatgelt ou* 50 *sols* par tonneau, je vous diray que, comme S. M. s'est fait une loy de ne rien ajouter ny changer aux propositions de paix, qu'Elle a bien voulu accorder, afin d'ôter toute espérance aux Alliés d'en obtenir de plus avantageuses, cette considération doit empêscher qu'on en donne aucune parole publique de sa part sur la remise de ce droit; mais comme cela ne doit point entrer dans le traitté de paix générale et ne regarde qu'un règlement de commerce entre Elle et les Et. Gén., je ne doute point que si Mess. de la Régence vous donnent des asseurances bien positives, qu'ils feront tout ce qui peut dépendre d'eux pour faire prendre la résolution dans les Et. Gen. d'accepter les offres de S. M. Elle ne voulut bien, en considération du grand bien que la Hollande auroit procuré à toute la Chrétienté, luy accorder la suppression de ce droit de vatgelt ou 50 sols par tonneau, mais comme vous ne devez point faire cette avance, que vous ne scachiez bien précisement les véritables intentions de la dite Régence, vous observerez, s'il vous plait, de ne répondre à la question que ces Messieurs vous pourront faire sur ce point que par une autre question, que vous leur ferez, scavoir ce qu'ils ont eux mêmes résolus de faire, en cas qu'ils puissent obtenir cette condition de S. M. et s'ils vous asseurent qu'ils sont bien déterminés en ce cas à faire tout ce qu'on peut attendre de leurs bonnes intentions, de leurs soins et de l'interêt qu'ils ont au rétablissement de la paix, pour faire accepter les offres de S. M. par tous les Alliéz, ou au moins par les Et. Gén. et qu'ils n'omettront rien pour faire entrer les principales villes d'Hollande et autres Provinces bien intentionnées dans leurs sentimens, en ce cas et

non autrement vous leur pourrez donner parole de la part de S. M., qu'elle leur accordera la grâce qu'ils demandent, leur récommandant fortement le secret sur ce point, avec protestation même, que s'ils ne peuvent réussir, S. M. sera entièrement dégagée de la parole, que vous leur aurez donné de sa part et qu'elle n'écoutera plus cette proposition, si la paix ne se fait avant l'ouverture de la campagne.

Je m'asseure, mon chèr Monsieur, que vous ferez bon usage de la confiance, que l'on a en vous et du pouvoir, que l'on vous donne sur cet article important et que vous en userez avec votre discrétion et affection ordinaire pour le bien public et le retablissement de la paix et que vous serez toujours bien persuadé, qu'on ne peut plus être véritablement que je suis, etc.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 29 Januari 1694.

Desen morgen hebbe ick ontfangen een Missive van S. Maj. van 26 deses; [1] deselve is van gevoelen dat de vyand in dese crisis van tyt sal soecken te prevaleren, ofte door intrigues, om divisie ofte separatie te verwecken, of door een uiterste en desperaet effort in de naeste campagne, ende dat men die twee saken te boven konnende komen, men de vyandt, na alle apparentie, wel tot reden soude brengen. Om het eerste voortekomen, meint S. Maj., dat men nootsaeckelyck een contra-project ofte plan behoorde te maken, want dat men sonder dat geen influentie sal geven, dat men de vrede op goede condition begeert, ende dat dit niet tot de Pyreneese vrede behoort te werden uitgestreckt, om niet gedecrieert te werden, als of men 't werck niet soghte, en vervolgens niet veel hoger als de Nimweegse vrede, dog dat daarin by de Kyser en Spagnen moste werden geconsenteert en vreest S. Maj. dat het grootste obstacel is de tyt, dewyl 't selve vóór 't aengaen van de campagne soude moeten geschieden, ofte dat men anders den uitslagh soude moeten afwagten, 't gene dangereus soude konnen syn;

Voor het tweede point, meent S. Maj., dat men alles behoort bytebrengen wat mogelyck is, om mede een dernier effort te doen;

Wat het eerste poinct aenlangt, hebbe ick wel gedagt op UwEG. voorslag, die door d'Heer Quiros was geconfirmeert, om alleen te verklaren, dat de voorgeslagen conditien niet suffisant syn, maar hier jegens hebbe ick gevonden twee swarigheden (voor sooveel men 't selve publyk en in 't congres ende selfs bywegen van antwoort soude doen, want in 't particulier en onder de hant vinde ick 't selve seer plausibel ende dirigeren alle myne conduite met myn spreecken ende schryven daarheen), d'eerste is, dat om sulx publyck te doen, men sal van noode hebben hier te lande een resolutie van staat, ten minste van Hollant, en datter veel sullen syn, die met dat simpel declaratoir niet te vreeden sullen

[1] Deze brief is niet in het archief voorhanden.

syn en ligt haar omtrent de voorgeslagen conditien te voorbarig ende ontydig uyten, sooals onder de geallieerden mede sal gebeuren en vooral met opzet de tiers party, daar ter contrarie, soo men in staat kan wesen, met consent van den Keyser ende Spagnen, een contra-project ofte plan voor te slaan, en dat wat boven de Nimweegse vrede, men 't selve heel ligt tot conclusie sal brengen en veele haer souden schamen om het tegen te spreecken.

De tweede is, dat soo men simpel segt, dat de conditien niet sterck genoegh syn, Vranckryck aanstonts sal requireren, waarmede men te vreede is, sooals de Noorder Croonen genoeghsaem alreede gedaen hebben, sonder dat ik te gemoet sie dat daarop nader soude komen, maer ligt wel, alhoewel niet seecker, als 't selve onder de hant geschiet, waardoor men dan alleen tyt sal verliesen, ende soo men in 't sin heeft, evenwel daartoe moeten komen. Ende ick ben seer in bedencken of niet beter was, dat men soo een redelyck contra-project maekte, als dat men afwagte dat Vranckryck eenigsints nader quam, want soo deselve naeder komt, 't gene in allen gevalle niet soo verre sal syn als wy wenschen, soo vreese ik dat sulx niet sal doen buyten de verseeckeringe van de Noorder Croonen, ofte een van deselven, sooals ik bemercke, dat men aan 't Hoff van Sweeden alleen uyt is om daar te bewercken dat men dogh niet wil persisteren by de Westfaalse en Nimweegse vreede en daertoe groote sommen spendeert en sulx geschiedende, soo syn die Croonen, ofte een van deselve, jegens ons geengageert, maer soo wy een raisonnabel contreplan maken, souden wy dat engagement konnen stuyten en beletten dat wy evenwel het fatsoen van de handelinge, waaraan oock al veel dependeert, niet soude verliesen. Want niet apparent is, als de sake soude beginnen by te komen, dat de Noorder Croonen een harnas souden aantrecken ende daarmede soude oock de tiersparty komen te vervallen ende alle de quade gedaghten van die nogh wel geintennioneert syn ende evenwel niet avers van een redelyke vreede mogten wesen, van dat de Koningh ende wy geen vreede willen, vervallen.

Ick hebbe gemeynt van myn pligt te syn, UwEG. van de sentimenten van S. Maj. en van myn consideratien communicatie te geven, ende met eene in bedencken te stellen of UwEG. niet onder den handt aan dat Hoff aldaar door Quiros ofte anderen soude kunnen innemen de sentimenten op de Barrière die het plan aangeeft, sonder sigh vooreerst daaromtrent veel bloot te geven, dewyl ik wel weete 't selve seer teer te wesen, maar sal men, volgens S. M. gedaghten, vóór 't aangaan van de campagne iets tenteren, soo is de tyt kort; de geheele sake soude daarop aankomen, wat men boven Luxemburgh soude eyssen, want soo de Fransen dat willen houden ende daarvoor een equivalent geven, moeten sy selfs spreecken.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 2 febr. 1694.

Uyt den aengenamen met dewelcke UEd. my den 26en der vorige heeft believen

te vereeren, alsmede uyt die van den Hr. Cuper, van denselve date, hebbe ick gesien, wat de Hr. Gr. van Straetman in het congres heeft geproponeert raekende de conditien tot het maeken van een vreede van wege de Croon Vranckryck opgegeven ende wat daerop by de presente Ministers van de hooge Geallieerdens is goetgevonden. Ick wete dat om pregnante redenen raetsaem is geoordeelt de saeke aldaer te laeten voorcomen, ende twyffele oock in 't minste niet of deselve sal aldaer door UwE. tot bereyckinge van het oogmerck wel worden gehandelt ende gedirigeert.

Ick can by mynselven nogh niet wel besluyten, waertoe men het best soude behooren te dirigeren, maer ondertusschen moet men evenwel, myns bedunckens, vast stellen, dat, hoe seer de Fransen oock tot de vrede moghten syn geporteert, sy niet en sullen resolveren om naedere conditien te laeten voordraegen, soo lange onder de Geallieerden over de alrede opgegevene wordt gedelibereert, alsoo sy seeckerlyck het gepasseerde in 't congres sullen opnemen voor een begin van een concert, ende voor een aparentie, dat men de Noordsche Croonen staet voor Mediateurs te erkennen en vervolgens tot een negotiatie te comen, haer ongetwyfelt sullende inbeelden of daermede flatteren, dat men een groote pas daertoe heeft gedaen met het intreden in deliberatien, over 't gene by deselve is gecommuniceert. Ick soude evenwel meynen, dat men niet light tot de mediatie soude behooren te admitteren den Con. v. Denemarken ende dat men redenen genoegh heeft, om sulx te excuseren ende 't schynt my selfs toe als een vreemde saecke, dat die Prins sigh daertoe wil ingereren, terwyl hy tegens onsen Staet pleeght acten van hostiliteyt en oock, naer by veele wert verseeckert, met Vranckryck door een formeel Tractaet is geengageert. Maer als men soude resolveren, om door een omwegh van Mediateurs over de vrede te handelen, soude ick oock syn van uw sentiment, dat Sweden daertoe soude connen werden gebruyckt, gelyck oock dat, hoe het gaet, de Gr. v. Oxenstern by onsen Staet en de andere geallieerden altyt behoort te worden gemenageert ende door allerhande middelen van beleeftheyd en marques van confidentie, soo verre het geschieden can, verder aen onse syde overgehaelt; want het is kennelyck, dat deselve uyt eygen beweginge en door aensetting van syne gemalinne, dewelcke door misnoegen tegens de Fransen hoogh is ingenomen, tot deselve gans niet en is genegen, ende oock dat Syn Exc. by den Con. syn meester seer veel wert geconsidereert en soo veel vermagh, dat men generalyck seght, dat S. Maj. noyt nogh in eenige saecke van importantie tegens syn advis ende raet heeft besloten of ondernomen. . . . . .

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 24 febr. / 5 Maart 1694.

. . . Ick ben seer impatient iets te weeten, ofte Vranckryck de propositien van Denemarken zal aannemen en de laeste ons vervolgens den oorlogh declareren.

Het soude ons al seer embarasseeren, maer wy souden ons best moeten doen om daer met vigeur tegens te ageeren, want daer geen andere remedie is en nu onmogelyck te prevenieren als Vranckryck maer wil. Ick heb UEd. in myn laeste gecommuniceert myne gedaghten wat UEd. aan Lelienroot soude kunnen seggen; sedert is my ingeschoten, ofte men hem niet een considerabel present soude kunnen beloven, indien hy ons een generale vreede ten spoedighste vóór de campagne soude kunnen procureeren, op de voet van de Westfaalse en Nimweegse vreede, alwaer het schoon $\frac{m}{40}$ Rx. Dit soude hem seeckerlyck engageeren om syn best te doen, maer UEd. sal daer beter van kunnen oordeelen als ick en vervolgens referere ick my tenemael aen UEd., om daerin te doen wat dienstigh sal oordeelen.

Het is my seer chagrinant, dat ick UEd. moet seggen, dat ick tot nogh toe geen staet in de werelt kan maecken, wanneer ick van hier sal kunnen vertrecken, 't welck my ten uyterste becommert, en blyve enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{8 Maart}}{\text{27 febr.}}$ 1694.

.... Ick heb te veel experientie van UEd. cordaetheyt en yver voor het gemeen, alsmede voor myn particuliere intresse, dat eenige soorte van reflectie op UEd. persoon de minste ingressie op myn soude kunnen maecken, soodat UEd. tenemael gerust kan syn, dat de periode in de decouverte (die) UEd. raeckt, ick geen reflectie daerop in de werelt en maeck, nogh seeckerlyck kan maeken, want UEd's conduite, sedert den geheelen tyt van syn bediening in myn reguard is soodanigh geweest, dat ick deselve niet beter hadt kunnen wenschen. UEd. kan verseeckert syn, dat ick dit segh sonder compliment ofte flatterey ende dat ick volkomen gerust en verseeckert ben van UEd. cordate intentie voor het gemeen en particulier voor myn interesse, 't welck ick oock in alle occasie sal soecken 't erkennen. [1]

Naer de laeste interceptie van brieven, soude men moeten oordeelen, dat dese negotiatie met den Pr. van Nassau een eynde soude hebben, naerdien Vrankr. soo veel gelt niet en wil spenderen, maer het soude evenwel kunnen voortgaen, 't welck men sal moeten met alle vleyt soecken t'onderstaen en met alle vigeur tegen gaen, ofschoon ick nogh niet in Hollandt en ben. De Gr. van Portland sal UEd. hebben geinformeert, wat hy en ick daerover hebben geschreven,

---

[1] Dit doelt ongetwijfeld op hetgeen bl. 59 vermeld wordt, waar de Stadhouder v. Friesland verklaart, dat de Raadpensionaris hem goedgezind was. Koning Willem III kreeg telkens mededeeling van de onderschepte brieven, die tusschen Asfelt en den Kon. van Frankrijk gewisseld werden.

soodat in die saeck niet verder is te menageren ende men sal haest moeten sien, ofte den Pr. van Nassau weder terugh wil koomen, ofte het gebit op syn tanden nemen; in sulken geval moet men hem niet spaeren.

Ick sal verlangen te vernemen, hoe de Gedep. van HH. Mo. in Vrieslandt sullen syn gevaren, alhoewel ick daer niet veel verwaghting van heb; het slimste is, dat die Prov. in geen petitie haer consent draeght, nogh lasten betaelt en insonderheyt, dat haer militie niet en recruteert, dat onverdraegelyck is, waerop boven alles dient geinsisteert; alhoewel ick oock niet veel staet maeck op de verklaring van den Hr. Haren, soo ben ick evenwel blyde, dat hy sigh soo veer tegen UEd. heeft uytgelaten. Niettegenstaende het schryven van Ardes (?) dat een boos en quaet instrument is, soo meen ick evenwel, dat de secretaris de Wilde een keer naer Vrieslandt behoorde te doen. Het is my seer leet te vernemen het groot empressement van de HH. van Amsterdam tot de vreede, 't geen ick vrees dat oorsaeck sal syn, dat wy deselve niet sullen krygen, ofte ten minsten op desavantageuse conditien, want het my onmogelyck is te gelooven, dat dese groote empressement by onse vyanden niet en soude worden ontdeckt op een manier ofte d'andere. Ick meen, dat UEd. seer wel aen den Hr. Boreel heeft geantwoort; men sal nu moeten afwaghten wat Lelienroot kan doen; ick twyfele seer aen syne sinceriteyt, maer als hy syn interest kan vinden soude hy mogelyck ons dienst willen doen.

De voorslagh, die UEd. doet, om in 't congres te verklaeren de Sweedsche mediatie aentenemen, mits pasporten procurerende voor myn Ambassadeur en gevalt my niet qualyck, als het maer geschiet met bewilliging van den Keyser, want op Spagne maek ick geen reflectie.

Ick sie oock dat het seer difficiel sal syn om een contra-project op te stellen, daer men in eens is, maer evenwel dient men het daertoe te brengen, indien het mogelyck is, insonderheyt indien Gr. Caunitz haest in den Haegh komt, als my van Weenen wert geadviseert.

Ick meen niet dat het dienstigh is sigh in te laeten in de negotiatie, die door de Fransche pretendans (?) aen van den Heuvel is voorgeslagen, maer ick weet niet, ofte de Hr. v. Dykvelt niet soude kunnen door van Hulst aan Daguerre doen schryven, ofte die Fransman niet weder voor den dagh soude koomen, om te sien, ofte men door dat middel de negotiatie niet weder soude kunnen aenbinden, want ick vreese door den wegh van Sueden het seer langsaem sal bykoomen en de tyt avanceert seer.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 2/12 Maert 1694.

. . . Ick weet selfs niet wat best is, ofte Molo syne correspondentie in Vranckr. continueert ofte niet. UEd[s] sal daer best van kunnen oordeelen; koste deselve een aequivalent uytwercken voor Luxemburgh, het was wel te pyne waert, dat

hy een reys daerom naer Vranckryck waeghde, sonder 't welcke onmogelyck sal syn tot een vreede te geraecken. UEd. kan wel begrypen, dat ick hem qualyck op syne brieven kan antwoorden.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) le 1r Mars 1694.

J'ay reçu, mon cher Monsieur, votre lettre du 22 du passé et j'y ay appris avec joye, que vous estes de retour en bonne santé chez vous.

A l'égard de l'affaire générale, je me remets surtout à ce que je vous en ay mandé par mes précedentes. J'y adjouteray seulement sur ce que vous me mandez, que le temps que S. Maj. a donné pour accepter ses propositions est indéterminé, parceque l'ouverture de la campagne se peut (faire) incessamment, que vous pouvez dire aux bien intentionnez pour la paix, qu'ils ont jusqu'au 15 de May pour les faire accepter, et que c'est un temps suffisant pour cela, S. M. s'éstant expliquée aussi ouvertement qu'Elle a faite des conditions, auxquelles elle veut bien faire la paix, et que qui que ce soit, qui leur puisse mander que le Roy ne souhaitte pas sincèrement de faire jouir toute l'Europe d'un plein repos, les trompe pour les en éloigner; que MM. les Etats doivent être très persuadez des bonnes intentions de S. M. pour leur république, comme il leur sera aise de le reconnoitre par l'avantage particulier, que vous avez pouvoir de leur procurer à l'égard du vatgeld, en cas que vous voyez qu'ils se mettent en état de faire connoitre leurs bonnes intentions pour le rétablissement de la tranquilité publique et pour ce qui vous touche, Monsieur, soyez persuadé de la confiance qu'on a en vos bonnes intentions et en celles du Roy votre maitre nonobstant tout ce qu'on vous pourra dire de contraire, que vous devez regarder comme des artifices des ennemys de la paix; fiez vous donc à ce que je vous mande comme à des choses seures et effectives et me croyez aussy véritablement etc.

DE MAARSCHALK DE VAUBAN AAN DEN RESIDENT MOLLO. [1]

à Paris le 12 février 1694.

J'ay receu, Monsieur, les deux, que vous avez pris la peine de m'escrire, la première le lendemain de vostre départ de Lille, et l'autre par Mr. de Callière, peu de temps après mon arrivée à la Cour.

[1] Deze in vele opzichten merkwaardige brief van den beroemden Franschen vestingbouwkundige werd, zoo het schijnt, door M. aan Heinsius toegezonden. M. heeft, gelijk uit den brief blijkt, bij zijn terugkeer uit Parijs naar Holland, de V. te Rijssel ontmoet, waar deze een kommando had, en daar zijn kennis gemaakt. In enkele brieven, eenige maanden later door de Callières aan Mollo geschreven, vindt men „Mr. de Vauban me prie de vous saluer de sa part".

Je n'y ay pas répondu plustost et je vous en demande excuse; j'ay eu des raisons pour cela, que je ne puis vous escrire.

Si je vous avois cru un aussi honneste homme que vostre procedé me l'a appris du depuis, je vous aurois retenu à Lille un jour ou deux, pendant que vous n'auriez pas perdu vostre temps; car j'aurois pu vous développer bien des choses, qui vous auroient sans doute facilité le bon et louable dessein où vous estes d'insinuer la paix, autant que vous le pouvez, et quoyque vous m'ayez paru très bien instruit des interests de la Chréstienté, je n'aurois pas laissé de vous faire entrevoir des choses, qui vous auroient paru nouvelles et de grande conséquence, mais qui ne se pouvant escrire, je ne vous en parlerai pas davantage.

Continuez, Monsieur, ce que vous avez commencé; il n'y a rien de plus louable ny de plus saint dans le monde, que ce que vous faites, et si vous réussissez dans ce pieux dessein, il se trouvera que par vostre médiation vous aurez l'honneur d'avoir procuré le plus grand bien qui puisse arriver à la Chréstienté, et j'espère que vous y réussirez d'autant plus facilement, que de nostre part nous voulons sincèrement la paix.

Les avances que le Roy a faites pour cela ne laissent pas lieu de douter, qu'il ne la veuille solide et de durée avec tous ses voisins, spécialement avec la Hollande, contre qui il n'est pas naturel pour eux ny pour nous, que nous soyons en guerre; aussi ne sont-ce point des interests d'Estat, qui nous ont brouillez mais bien le caprice de certains esprits puissants et ambitieux, qui ont cru que pour se maintenir il falloit brouiller le Roy avec toute la terre. [1]

Ces esprits ne subsistent plus et il n'est plus question d'eux que pour en détester la conduite. Le Conseil du Roy est aujourd'huy composé d'honnestes gens, qui n'ont en veue que le bien de l'Estat et le service de leur maistre; en un mot le véritable interest de la France à l'ésgard de ce pays où vous estes, est, que la Hollande soit toujours ce qu'elle est, bonne république, bons négocians et éternellement de nos amis, comme ils l'ont esté du temps des Roys Henry 4 et Louis 13; et c'est à quoy nous parviendrons bien seurement, si la paix se fait en rétablissant le commerce entre eux et nous comme il estoit en ce temps là.

Du surplus, souvenez vous premièrement de ce que je vous ay dit à la citadelle de Lille touchant l'interest des Princes alliés et vous trouverez que des trois puissances, qui imposent aujourd'huy aux autres, la France est celle dont les desseins sont le moins à craindre pour la Hollande. Il n'est pas impossible, que les deux autres n'agissent d'un concert secret pour des fins où les autres alliés ne trouveront pas leur compte par les suites.

Je ne vous asseure pas de ce que je dis, mais les apparences estant du moins aussi fortes pour l'affirmative que pour la négative, c'est à eux d'en craindre le succès plus que nous.

---

[1] Uitval tegen de Louvois.

Du surplus, les offres que le Roy a faites pour la paix sont si considérables et prouvent tellement la sincérité de ses intentions, que ceux des alliés, qui ne les accepteront pas, marquent évidemment qu'ils ne veulent que perpétuer la guerre, les évènemens de laquelle pourront bien tromper leurs intentions, puisque supposé que le Roy fust réduit à une guerre défensive, chose de quoy il est fort éloigné, en dix années de prospérité ils ne pourroient pas conquérir ce que Sa Maj. veut bien sacrifier à la paix; une fois nos frontières valent mieux que les leurs, nous entendons mieux l'attaque et défense des places et pour des batailles nous en donnons tant qu'on veut et nous les gagnons de mesme.. D'ailleurs le Royaume est uny; il n'y a personne en éstat de contredire icy, de lever la teste, quand quelqu'un en auroit envie. Il n'y en a qu'une seule supérieure chez nous, qui, Dieu mercy, se porte fort bien et à laquelle toutes les autres sont subordonnées. La succession y est fort bien établie. Nous scavons que cela n'est pas de mesme chez nos ennemis, de qui les pays sont fort séparez; la ligue composée de plusieurs testes et de plusieurs interests différents, qui dans le fond s'accordent mal et s'aiment peu, tous tendant à différentes fins, en un mot on peut les considérer comme un composé de pièces raportées, qui n'estant pas naturel, tombera de luy mesme avec un peu de patience.

Cela supposé comme une vérité, dout il n'y a pas lieu de douter, ne conviendrez vous pas, Monsieur, que les apparences sont plus avantageuses de nostre costé que du leur?

Je scaurois bien prouver mon dire, mais ma lettre est déjà trop longue, revenons à notre sujet.

Si les bons Républicains veuillent de notre amitié, ils l'auront et toutes les facilités de commerce aussi, mais n'attentez pas davantage à notre frontière, elle est reglée comme elle nous convient et à vous aussi, nous ne consentirons jamais à rien de ce costé là. Le Roy ne s'est que trop avancé et la barrière tant desirée par MM. les Etats est plus forte de beaucoup qu'elle n'estoit aux précédentes paix et peut mesme le devenir davantage sans intervestir la nostre, et ce seroit un foible prétexte pour continuer la guerre que cette barrière. En un mot, faites vous un mérite de l'amitié que nous vous offrons et ne cherchez pas à nous faire achester la vostre plus que de raison. Quand on en a de si solides et bonnes pour se procurer l'amitié des uns et des autres, il le faut faire par des actions d'honneur et de générosité, qui effacent les mauvais souvenirs du passé et non se traiter de Turc à Maure, qui sont des manières, qui laissent tousjours de mauvais lévains, qui induisent à des sentimens peu convenables à ceux qui ont à bien vivre ensemble. Personne de nous ne conseillera au Roy d'en faire plus qu'il a fait, et je suis bien trompé, si vos Messieurs n'ont lieu d'estre contents parce qu'on vous a mandé en dernier lieu.

Au verbe, vos libellistes continuent toujours à escrire des sottises très fausses et encore plus ridicules. Je vous avise que ces manières sont peu propres à inspirer la paix.

Je ne conçois pas comme une république si sage et qui n'a aparremment pas

fait voeu d'estre éternellement brouillée avec la France, peut souffrir de telles impertinences, qui ne sont bonnes qu'à envénimer de plus en plus les esprits, au lieu que de part et d'autre nous avons intrest de mettre toutes pïeces en oeuvre pour adoucir les aigreurs du passé.

Je ne dis pas cela sans cause. Voilà une longue lettre de mon chef, que je ne vous écris qu'en tremblant; faites moy, s'il vous plait, l'amitié de la brusler et d'estre bien persuadé que je suis de tout mon coeur et avec toute l'estime possible, etc.

P.S. Je ne puis m'empêscher d'ajouter encore au contenu de cette lettre, que la continuation de la guerre ne peut estre d'aucune utilité à Mrs. les Etats d'Hollande, car supposé que par les suites les alliés pussent faire de conquestes considérables sur nous, qu'en viendra-t-il aux Hollandois ? rien, que d'avoir favorisé l'ambition de leurs confédérés, qui sont leurs ennemis naturels, les uns pour avoir esté leurs maistres et les autres pour estre leurs concurrents dans le commerce.

Je suis de rechef etc.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

Paris ce 4 Avril 1694.

J'ay receu, mon cher Monsieur, vostre lettre du 25 du passé, qui m'apprend que vous estes retourné à La Haye et que vous y avez receu des témoignages de la satisfaction de MM. les Estats, touchant vos soins et vos offices pour la paix, suivant les intentions du Roy vostre maistre, dont je me rejouis avec vous, mais je ne sçais point sur quel fondement *vous continuez à me parler d'une trève*, car quoyque vous me marquez que vous ne me parlez pas en l'air, vous pouvez bien juger, que lorsque j'en feray icy la proposition sur ce que vous m'en mandez, on aura raison de me demander, si les alliés en sont convenus avec MM. les Et. Gen., ou du moins, si MM. les Et. la désirent et se mettent en estat de la procurer pour espargner l'effusion du sang chréstien durant la campagne prochaine et pour faciliter les moyens de convenir de la paix avec tous leurs alliés et si cette trève doibt estre particulière ou générale, car quand mesme le Roy n'auroit pas autant de raisons qu'il a, de rejetter une proposition, qui empescheroit le succès de ses desseins et de faire subsister ses trouppes aux dépens de ses ennemys, il ne seroit pas de sa prudence d'offrir une trève, sans estre asseuré qu'elle seroit acceptée et sans scavoir pour combien de temps et à quelles conditions on la désire; ainsi, mon cher Monsieur, il faut, comme je vous l'ay déjà mandé, que vous vous expliquez plus clairement sur quel fondement vous faites cette proposition, si vous voulez me mettre en estat de vous y pouvoir réspondre; après toutes les avances qui ont esté faites de la part de S. Maj., pour faciliter la paix, c'est présentement à MM. les Et. et à

leurs alliés à s'expliquer plus particulièrement sur ce qu'ils désirent et quand ils voudront vous charger de quelque proposition raisonnable, vous pouvez vous servir du passeport qui vous a esté envoyé sur les instances que vous en avez faites. . . .

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) ce 8 Avril 1694.

. . . Comme vous me témoignez, qu'on vous a fait quelques doutes sur ce que je vous ay mandé et particulièrement touchant la parole, que j'ay obtenue de S. M. sur les instances que vous m'en avez faites, qu'elle se tiendroit aux conditions de paix, qu'elle a offertes jusqu'au 15 de May, je vous envoye l'original de la lettre, que Mr. le marq. de Croissy me fit l'honneur de m'escrire hier pour me confirmer cette parole, afin que vous puissiez asseurer tous vos amys qu'ils peuvent se fier à ce que je vous ay mandé.

Pour répondre au contenu de vos dernières, je vous diray que je me rejouis avec vous des bonnes dispositions, que vous trouvez auprès de MM. les Estats, à une bonne et sincère reconciliation par une prochaine paix généralle, de la quelle il tireront assurement honneur et profit s'ils réussissent par leurs soins, leurs sages rémonstrances et leurs bons offices à la persuader à tous leurs alliés, et comme je suis convaincu de leurs bonnes intentions à cet égard, tant sur ce que vous m'avez fait l'honneur de m'en mander que sur la sagesse et bonne conduite, qui a toujours regné dans cet estat, et que d'ailleurs je scays les bonnes intentions de S. M. et de son conseil pour le rétablissement du repos public, j'espère avec l'aide de Dieu que vous et moy serons assez heureux pour pouvoir contribuer à un si saint ouvrage.

Il me semble donc que comme il paroist par vos lettres, que MM. les Et. Gen. n'ont pas une entière confiance en la médiation des couronnes du Nord et qu'ils croyent que la paix se peut conclure sur les bons offices que vous faites au nom du Roy de Pologne, dont cet estat vous a fait remercier, le meilleur moyen d'y parvenir seroit que MM. les Et., après avoir représenté à leurs alliés tous les malheurs et les risques dans les quels ils se jettent en n'acceptant pas les offres avantageuses, qui leur ont esté faites entre icy et le 15 ou le 20 de May pour tout delay, tirassent d'eux une résponse cathégorique sur les dittes offres et qu'ils se rendissent en quelque sorte les médiateurs de cette paix et surtout de la principale difficulté que vous scavez, qui en peut empescher la conclusion; car de croire que MM. les Et doivent se tenir à une place de plus ou de moins pour fortifier leur barrière, qu'ils ont trouvé suffisante à leur seurité pendant qu'elle estoit dans l'estat où l'on offre de la remettre, c'est ce que je ne puis comprendre et qu'ils veuillent tout hazarder pour satisfaire à une précaution aussy inutile que celle-là, surtout estant couverts de

tous costés par des princes et estats amys outre la diste barrière, ayant dans les Pays-Bas Espagnols Mr. l'El. de Bavière, auquel S. M. a offert d'en ceder le gouvernement au déffaut du Roy d'Espagne, ayant encore Mr. le Duc Maximilien, son frère establi dans l'Electorat de Cologne, et la garantie non seulement de tous leurs alliés, engagés à la présente guerre, mais encore celle de toutes les autres puissances de l'Europe, qui seront invités à y entrer pour rendre la paix ferme et durable. Il me parait donc que c'est perdre du temps inutilement, que de vous charger de demander que la France offre encore quelque place après les déclarations précises, qu'elle a faites, que ces propositions de paix contiennent ses dernières résolutions et qu'elle retire sa parole à cet égard après l'ouverture de la campagne, si elles ne sont pas acceptées auparavant, n'estant pas juste qu'elle demeure seule engagée et qu'elle se mette sur le pied de solliciter la paix, que ses ennemys devroyent rechercher par tant de raisons, qui vous sont connues, et comme il y a dans le pays où vous estes et parmi les alliés plusieurs personnes, qui ont des interests particuliers à la continuation de la guerre, vous pouvez bien juger, qu'il ne manque pas d'en avoir aussy à la Cour de France des gens puissants et en crédit qui ne souhaittent pas la paix et qui seront ravis si les offres avantageuses, que S. M. a faites, ne sont pas acceptées avant le 15 de May, publiant tous les jours que les dittes offres sont trop fortes, surtout à l'égard de l'Empereur, auquel on ne devoit jamais offrir de luy ceder Philipsbourg en l'estat qu'il est, cette place ne luy appartenant pas, mais estant du domaine de l'Evecque de Spire; qu'on laisse par là à l'Empereur une porte ouverte pour entrer en France à la faveur de la Lorraine, qu'on rend aussy au prince son neveu et dont on auroit pu se dispenser au titre des anciens traités. ou en donnant au prince d'autres terres dans le Royaume en des lieux non suspects et esloignés de la frontière; que quand S. M. auroit perdu autant de batailles qu'elle en a gagné depuis cette guerre on ne pouvoit pas raisonnablement luy demander plus de places et de provinces, que celles qu'elle offre de rendre et qu'il n'y a qu'à continuer la guerre pour faire une paix beaucoup plus avantageuse et montrer aux ennemys de la France, qu'ils se sont trompés dans leur calcul, n'estant pas en leur pouvoir de récouvrir par la voye des armes ce qu'ils peuvent regagner par un traité.

.... Il me semble donc que pour bien employer ce temps précieux, si MM. les Estats jugent de pouvoir porter leurs alliés à la paix, ils pourroient, suivant leur première vue, vous envoyer ici, soit seul ou accompagné de quelques autres personnes de confiance de leur part pour regler icy toutes les conditions de cette paix et particulièrement celle qui regarde le principal obstacle de la dite paix: après quoy on pourrait nommer un lieu de la conférence pour la signer ou peut-estre envoyer quelqu'un à La Haye avec vous et avec le député de l'estat que vous auriez conduit icy à la faveur de votre passeport pour y signer les articles, et s'il y avoit alors quelques alliés qui n'y voulussent pas consentir, je crois que le gros de l'affaire estant reglé avec MM. les Estats et leurs principaux alliés, on pourroit aisément convenir d'un temps nécessaire pour obtenir le

consentement des autres alliés esloignés, en cas que les plenipotentionaires qu'ils ont à La Haye, n'eussent pas de pouvoirs suffisants pour y consentir.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) le 12 Avril 1694.

.... Je vois par vos lettres, que vous esperez que l'arrivée de Mr. le Pr d'Orange à La Haye y pourra produire quelque bonne résolution en faveur de la paix et qu'on y pourra prendre alors de justes mesures pour cela; comme la France a fait de son costé autant ou plus qu'on ne pouvoit attendre d'elle pour faciliter la conclusion de ce grand ouvrage, c'est aux alliés à faire le reste, parmy lesquels je ne doute point que les sentimens et les volontés de Mr. le Pr. d'Or. ne prévalent; ainsy il s'agit de scavoir si ses dessins et ses interests s'accordent avec les dessins de ceux qui témoignent au pays où vous estes de bonnes dispositions pour le rétablissement du repos public, car si MM. les Estats Gen. sont une fois d'accord sur ce point avec Mr. le Pr. d'Or., les autres alliés ne peuvent se dispenser de suivre les mouvemens de ces deux puissances et il ne s'agira alors que de garder les bienséances nécessaires avec le reste des alliés pour rendre la paix générale.

A l'égard des sentimens et des desseins de Mr. le Pr. d'Or., l'opinion la plus commune est, que se trouvant à la teste d'une puissante ligue, il ne songera qu'à s'y maintenir en continuant la guerre, qui le rend en quelque sorte l'arbitre des volontés de toutes les autres puissances liguées et subordonnées à la sienne; qu'ainsy il ne faut attendre la paix que des évènemens de la guerre et non pas de la voye de la négotiation, qui sera employée inutilement, tant que la puissance de ce Prince durera.

Pour moy, Monsieur, je ne suis pas tout à fait en cela du sentiment commun; je suis bien de l'advis de ceux qui croyent que la paix ne se fera point présentement, si Mr. le Pr. d'Or. n'y donne les mains, mais je ne suis pas persuadé, comme on le suppose, que ses desseins ne vont qu'à perpétuer la guerre, car s'il a des raisons de la souhaitter pour se maintenir dans le poste où il se trouve de chef de ligue, je crois qu'il en peut avoir d'autres plus fortes de souhaitter de pouvoir sortir avec gloire d'un aussy grand engagement que celuy dans lequel il se trouve et de n'estre pas regardé dans la suite comme le principal obstacle du réstablissement du repos public. Jusqu'ici il a pu se servir utilement de la grande jalousie, que la puissance de la France a excitée chez tous ses voisins et des desseins qu'on luy a attribués, mais dès qu'elle consent elle mesme à réduire sa puissance à de justes limites et qu'elle y consent d'aussy bonne foy qu'elle le fait en offrant de rendre tant de pays et de places que ses ennemys ne sont pas en estat de luy arracher, ce grand fondement de la ligue se détruit ou du moins s'affoiblit considérablement et le refus de la paix à des conditions si avantageuses rejettera sur les chefs de la ligue de justes soubçons

d'une ambition sans bornes, mais comme cette passion n'étouffe pas entièrement les réflections surtout dans les esprits fort ésclairés, je suis encore persuadé qu'un aussy grand politique qu'est Mr. le Pr. d'Or voit clairement tous les inconvéniens qu'il y a à refuser ou à éluder la paix dans l'occasion favorable qui se présente de la faire avant l'ouverture de la campagne et qui ne se présentera peut-estre de longtemps, si on la laisse échapper, parceque les évènemens de la guerre changent nécessairement la situation des affaires et celle des esprits et donneront de nouvelles espérances et de nouvelles vues aux deux partis.

On peut répondre que les évènemens peuvent estre favorables aux alliés aussy bien qu'à la France, et qu'en ce cas ils peuvent espérer la paix à des conditions encore plus avantageuses, mais si l'on en juge par le passé et sans préoccupation, les alliés feront beaucoup s'ils empeschent la France de pénétrer dans leur pays et d'y faire de nouvelles conquestes et il leur faut de très puissantes armées pour cela; les grandes villes de Flandre sont toutes découvertes présentement par les places fortes qui y convoyent et dont le siège d'une seule de celles qu'on offre de rendre est capable d'occuper les principales forces de la ligue durant toute la campagne; l'Allemagne est ouverte aux armées françoises et la Hongrie à celles des Turcs, l'Espagne est sans armées et sans places, l'Angleterre, quoyque soumise, n'est pas sans mécontens du gouvernement présent et sans factions secrètes, qui travaillent sans cesse à une nouvelle révolution, les particuliers se lassent d'y payer les sommes extraordinaires qu'on tire tous les ans de cet estat, dont le peu d'éstendue n'est pas capable de les fournir dans la suite, les marchands y souffrent des pertes continuelles et quelque animée que la nation angloise puisse estre contre la France, cette animosité n'ira pas jusqu'à se ruiner entièrement pour la satisfaire. . . . .

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) le 18 Avril 1694.

. . . . . Mais si vous revenez icy avant ce temps avec commission secrette de MM. les Estats sous prétexte d'y venir solliciter le rélaschement des vaisseaux de Dantsick, soit seul, soit accompagné de quelque autre personne de confiance de leur part, je ne désespère pas que nous ne pussions convenir de tous les articles de la paix et la mettre en estat d'etre signée dans fort peu de tems, au lieu où l'on en conviendra . . . . et c'est ce qu'on appelle amuser le tapis, que de vous engager à demander que le Roy offre encore quelque place pour fortifier la barrière, après les réponses réiterées, que je vous ay faites, que les offres de S. M. sont trouvées si grandes, qu'elles sont désapprouvées par la meilleure partie des seigneurs de sa cour . . . . il est donc inutile, que vous me repetiez la mesme demande par touttes vos lettres, MM. les Etats et leurs alliés ayant d'autres interests à regler et d'autres demandes à faire d'une autre importance qu'une ville de plus ou de moins entre les mains des Espagnols.

. . . A l'égard de l'Empereur, le mauvais estat de ses affaires par l'épuisement où sont ses provinces d'hommes et d'argent et l'impuissance où il est de soutenir deux aussy grandes guerres que celles du Rhin et de la Hongrie avec les affaires d'Italie, le doit rendre facile à accepter des conditions aussy avantageuses, que celles d'acquérir par la paix deux places de l'importance de celles de Philipsbourg et de Fribourg, de voir le Prince son neveu réstabli dans la Lorraine et Montroyal razé, ainsi que plusieurs forts au delà du Rhin; ce sont là de bons équivalents pour la ville de Strasbourg, qui ne luy appartient pas, sur laquelle il n'a aucun droit ny prétention et qui est des dépendances du landgraviat d'Alsace, cedé par la paix de Munster, en sorte qu'il ne cède rien du sien à cet égard et en profite, comme si cette ville luy appartenait, estant certain que Philipsbourg, qu'on offre de luy ceder, appartient à l'Evesque de Spire.

Pour Mr. de Savoye, il ne peut raisonablement rien prétendre de plus que ce qu'on consent de luy rendre, qui est de le remettre dans une pleine possession de tous ses estats.

Il ne reste donc que les interests des Prov. Unies et ceux de Mr. le Pr. d'Or. à ajuster et c'est sur cela qu'il est nécessaire de se voir et de trouver des expédiens propres pour y réussir; si l'on peut en convenir, le reste ne peut pas retarder ny empescher la paix.

Supposé que MM. les Et. fussent bien intentionnés pour la paix générale, comme il y a lieu de croire, si l'on en juge par leurs interests et la sagesse de leur gouvernement, c'est à eux à s'entremettre pour ajuster et régler les interests de Mr. le Pr. d'Or., leur principal allié et à en convenir avec ce Prince et c'est ce que vous me dites par vostre dernière, qu'on a dessin de faire dès qu'il sera arrivé à La Haye, mais comme la grande perte, arrivée aux Anglais par le naufrage de la flotte de Smirne et la perte de leur amiral Wheeler déconcerte tous les desseins des alliés du costé de l'Italie et de tout le Lévant, ce malheur joint à la difficulté de trouver des fonds en Angleterre, pourra prolonger les séances du Parlement et retarder par conséquent le passage de ce Prince en Hollande et le temps de négotier cet adjustement sera passé, si ses plus confidens ministres à la Haye n'y suppléent au défaut de sa personne et ne s'y expliquent de ses véritables et dernières intentions, soit à l'égard de la paix, ou d'une continuation de la guerre et c'est surquoy il me paroist que vous pourriez exciter les bien intentionnés à s'en expliquer avec eux, afin qu'ils scussent des dits ministres de ce prince à quoy s'en tenir, ou de ne plus songer à la paix, ou de vous envoyer icy avec commission de l'estat seul ou accompagné et avec l'agrément de ce prince pour en convenir, auquel cas je crois qu'on pourra trouver des expédiens propres à finir cette grande affaire à la satisfaction de toutes les parties.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) le 26 Avril 1694.

. . . . . Vous me distes qu'il est nécessaire, qu'on vous donne un ordre

6

absolu d'accorder le poinct du vatgeld, sans condition ou restriction, pour fermer la bouche aux ennemys de la paix et l'ouvrir à ceux qui la désirent. Je croyois m'estre suffisamment expliqué avec vous à cet égard, en vous disant, que si la paix se conclut par l'entremise de MM. les Estats, S. Maj., pour leur donner des marques du retour de son amitié, accordera par la mesme paix la suppression de ce droit en faveur des vaisseaux Hollandais qui négotieront en France et cela par privilège spécial à la nation hollandaise et autres des sept provinces Unies, dont les vaisseaux viendront dans les ports de France, et non aux autres nations, ce qui rendra le privilège plus utile et plus considérable aux sujets des Prov. Un.; comme j'ay obtenu cette parolle sur les instances que vous m'en avez faites, vous pouvez faire fond là dessus sans apprehender qu'on la revocque, mais je vous ay mandé en mesme temps et je vous le répète, que S. M. ne désire pas que vous fassiez cet offre publiquement en son nom, comme il semble que vous témoignez le vouloir faire, parceque l'on est icy informé que les ennemys de la paix ne cherchent que tirer avantage des facilités, que la France pourroit donner pour la conclure, à dessein de faire obstacle, en publiant faussement et témerairement, qu'il n'y a qu'à refuser ces propositions pour en avoir de meilleurs et cela afin de faire escouler le peu de temps qui nous reste sans les accepter avant l'ouverture de la campagne, qui changera toutes les dispositions favorables à la paix.

Il me semble donc qu'il suffit que vous scachiez les intentions de S. M. à cet égard, que vous pouvez mesme secrètement confier à un petit nombre de ceux, que vous scavez estre les mieux intentionnés pour la paix, en leur disant, que si l'estat vous envoye en France, comme on vous le propose à La Haye, avec commission secrette ou avec quelque député de l'estat, qui en soit chargé pour achever de régler toutes les conditions de la paix, vous retournerez avec une assurance de la suppression du vatgelt en faveur de tous les sujets des Prov. Un., dont il sera fait un article dans le traité de commerce entre la France et les dittes Prov. Unies. Voilà, mon cher Monsieur, etc.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) ce 10 May 1694.

. . . . . . Si quelque Ministre de Suède ou autre fait des propositions différentes de celles que je vous ay envoyées, il le fera de son chef, sans pouvoir et sans aveu de la part de France, qui n'en fera point d'autres que celles qui ont esté faites en son nom, et dont elle va estre dégagée dès que ses armées auront fait l'ouverture de la campagne, comme S. M. l'a fait déclarer par tous les ministres des princes neutres.

A l'égard des bruits, que l'on fait courir en Hollande, au désavantage de la France, il est vray que le pain y est cher et que les pauvres souffrent de cette cherté, mais cela n'empesche pas que les armées du Roy ne soyent très belles

et très nombreuses et prestes à agir avec la mesme vigeur que par le passé; ainsy les bien intentionnés pour la paix ne doibvent pas s'amuser à des lettres passionnées, qu'escrivent d'icy des huguenots mal convertis à leurs confrères refugiés en Hollande, par les quelles ils leur grossissent les objets et leur mandent les choses telles qu'ils les désirent et non pas telles qu'elles sont.

Pour ce qui est des plaintes, qu'on vous a faites, touchant le poisson salé de Hollande et de la défense des manufactures de laine, Mr. de Croissy convient qu'elles sont bien fondées, mais il assure que ce fut Mr. de Louvois seul, qui abusant de son crédit, fut cause de cette contravention, que luy, Mr. de Croissy, a tousjours désapprouvée et à laquelle il s'opposa, mais qu'on ne doit plus apprélender un pareil inconvenient, le conseil du Roy estant présentement fort uni et dans les mesmes sentimens d'exécuter ponctuellement ce qui aura esté promis.

DE RESIDENT MOLLO AAN DE CALLIÈRES.

Ce 23 May 1694.

J'ay receu, Monsieur, l'honneur de vostre lettre du 16 de ce mesme mois [1] en résponse de mes deux précédentes lettres du 7 et 10 de ce dit mois, laquelle m'a extrêmement surpris et faché, voyant ce que vous dites, à scavoir que vous alliez à Versailles pour demander la prolongation de 6 semaines, que je vous avois demandé à la sollicitation des bien intentionnés pour la paix et qu'à vostre retour de la Cour vous me répondriez à tout le contenu de ma lettre et d'autres semblables expressions, auxquelles jamais j'ay songé et qui supposent comme s'il y avoit dans les Estats des factions opposées l'une et l'autre, ce qui pourtant est faux, l'union estant parfaite entre les membres, qui composent cette puissante république et si je vous ay escrit, qu'il falloit prolonger de quelques semaines le terme, accordé par S. Maj. T. C. aux Alliez, pour se déclarer et déterminer tous les offres de paix, que S. M. leur avoit fait faire, c'a esté de mon chef, comme ayant ordre du Roy mon Maistre de travailler efficacement au grand ouvrage pour le bien de la Chrétienneté, car comme S. Maj. Br. estoit retenue en Angl. par le vent contraire, qui avoit continué depuis trois ou quatre semaines et que cet Estat ne vouloit rien résoudre, sans en avoir auparavant conferé avecq Sa dite Maj. et que le terme du 15e s'aprochoit, j'ay cru qu'il estoit nécessaire de le faire prolonger de quelques semaines, afin de pouvoir donner le tems commode de pouvoir travailler de mon costé utilement avec les autres bien intentionnés et neutres pour ce grand ouvrage de la paix générale et non pas que j'aille d'accord icy avec quelques membres particuliers, ce que

---

[1] Deze brief is niet aanwezig.

je vous repète estre très faux, ny de mon génie, mais de marcher le chemin droit, d'en pouvoir rendre bon compte à Dieu et aux hommes de bien, comme je vous l'ay dit de bouche et à S. E. Mons de Croissy et que je me suis expliqué dans toutes mes lettres et croyez moy, mon cher Monsieur, que si de telles lettres vinssent à estre interceptées, à scavoir de la teneur de la dite dernière, que cela feroit reculer toutes les bonnes dispositions, qui peuvent estre icy pour la paix générale à des conditions équitables et perdre mon crédit auprès de cet Estat, lequel d'alleurs voyant peut-estre que la Pologne a plus d'interest à voir terminer et moins à continuer cette sanglante guerre entre les princes Chréstiens que d'autres nations, je me flatte, qu'il pourroit bien faire plus de cas des bons offices de la Pologne et de mon ministère pour ce grand ouvrage que d'autres et c'est sous cette croyance, que je vous ay escrit, que si Sa Maj. T. C. se veut déclarer de vouloir traiter avecq les Alliés d'une paix générale sur le pied des traités de Westfalie et Nimègue et vous m'envoyer un tel ordre, qu'en tel cas je crois que cet Estat, le Roy d'Angl. et autres alliés pourroient bien se déterminer de venir à lier la négotiation et que je ne ferois pas un tel offre avant d'en avoir tiré une promesse positive, qu'en tel cas on traitera tout de bon pour la ditte paix générale; que si vous avez cru que cela je vous l'aye mandé par ordre de cet Estat, ou comme vous pourriez dire, des bien intentionnez, je vous asseure que vous expliquez mal ce que je vous ay mandé et que de telles lettres que vous m'escrivez, seront plustot capables de faire reculer qu'avancer la paix générale, pour laquelle je suis très persuadé que le Roy d'Angl. et cet estat *sont très bien intentionnés* et de concert, mais il feaut méliorer les conditions, ce que je vous recommende de tout mon coeur, car sans cela mon voyage seroit inutile.

Je vous répète encore une fois, à ne m'éscrire plus des particularités des bien ny mal intentionnés, car cela ne peut produire que des soubçons d'un mèchant effect, et moy ayant le coeur tout Hollandois, comme vous le savez, je n'entend pas volontiers de telles expressions et aymerois mieux de finir cette correspondance. Je vous dis franchement ma pensée, estant de tout mon coeur, etc. .

DE RESIDENT MOLLO AAN HEINSIUS.

Amsterdam den 1en Juni 1694.

Ik sende met dese aen UEHE. twee Missives, soo aenstonts te gelyk ontfangen, UE. instantelyk en ootmoedig biddende, sig niet te willen stooren of ontrusten om de woorden „*des bien intentionnés*" ou *de la part des Mess. les Estats*, alsoo die in 't minste niet syn relatif aen myne brieven, in de welke ik altoos op het hoogste in achtgenoomen hebbe de glorie en interest, soo van Syne Maj. van Gr. Br. en den Staet, als die van desselfs hooge geallieerdens, waerop UEd. wel gerust mag syn en my syne affectie ende protectie continueren, als synde enz.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

(*Paris*) ce 24 May 1694.

. . . Je crois que vous serez content de la réponse, que je fis vendredi aux vostres du 13, puisqu'elle vous donne les pouvoirs que vous avez désiré pour travailler efficacement à la grande affaire, conformément aux bons desseins *des bien intentionnés* pour le rétablissement du repos public. C'est à vous présentément à vous en servir, quand vous trouveriez l'occasion propre et les esprits disposés à conclure, sans quoy il seroit inutile que vous en fissiez la voyage et puisque Mr. le Pr. d'Or. est arrivé, vous scaurez bientost à quoy vous en tenir et si ce Prince entre effectivement dans les sentimens de ceux qui désirent la paix. Je vous prie de vous souvenir de la promesse, que vous m'avez donnée, que vous ne vous serviriez point des déclarations, que vous m'avez demandées par vos lettres du 13, qu'après que l'Estat vous aura déclaré de son costé, que moyennant les facilités, que vous avez demandé pour entrer en négotiation, il envoyerra incessament quelqu'un avec vous icy pour convenir de toutes les conditions de la paix générale et du lieu ou la conclure promptement, etc.

DE CALLIÈRES AAN DEN RESIDENT MOLLO.

28 May 1694.

J'ay receu vostre lettre du 20, qui me marque l'arrivée de Mr. le Pr. d'Or. à La Haye et que vous deviez avoir audience de ce Prince avant son départ pour Loo; j'attends de vos nouvelles sur ce que vous apprendrez de ses sentimens à l'ésgard de la paix et sur les résolutions, qu'on prendra au lieu où vous estes pour travailler à ce grand ouvrage et comme je ne doute point de ce que vous me mandez des bonnes dispositions de MM. les Et., il y a lieu de croire qu'ils employeront leurs offices auprès de leurs principaux alliés, pour faire cesser le plustot, qu'il sera possible, les meaux qui affligent la Chrétienté.

ADRES VAN BURGEMEESTEREN VAN AMSTERDAM AAN KONING WILLEM III.

(NB. Overgegeven den 19 May 1694.)

Sire.

Burgemeesteren en Regeerders van Amsterdam, in den voorlede jare in de maand Oct., hebbe haer de eere gegeven by monde als oock by geschrifte, met diep respect U. M. dienstelyck voor te dragen haere bekommeringe alsdoe over den toestant der saecken van de gesaementlycke geallieerdens, in den oorlogh geengageert tegens den Con. v. Vr., als oock mede haere bevattinge, om den Staet te redden uyt de drygende onheylen, by gevolgh van ongeluckige successen,

en doenmaels hebbende 't geluck gehadt, dat H. M. haer wel heeft laeten gevallen die haere conduite en openhartige betuygingen, als oock mede dat het deselve niet alleen alsdoen heeft behaeght te verseeckeren, dat met Burgem. wenste den oorlogh te sien geyndight door eene generaele verseeckerde vreede, maer daerbenevens haer heeft believen te honoreren met die confidentie, dat van tyt tot tyt communicatie souden erlanghen van 't gene omtrent negotiatie van vreede in tyden en wylen soude mogen comen voortevallen.

Wy connen niet afsyn, Sire, op het alderrespectueuste U. M. te dancken voor de openingen aen ons gedaen, en die wy hebben ontfangen door ordre van U. M. van den Hr. Rpens., soo aengaende 't gene voorgekomen is in die secrete negotiatie tot Brussel en Mons, als oock mede wat gepasseert is aen 't Hoff van den Con. v. Sweeden.

En nademael U. M. niet alleen heeft toegelaeten, maer op ons heeft begeert, dat wy wilden voorbrengen 't geene souden oordeelen te kunnen strecken ten besten van den Staet, soo vinden wy ons verplicht, aen U. M. eerbiedelyck te representeren:

dat wy, ten reguarde van de geallieerdens, alsnoch syn in immers soo grooten bekommeringe, als 't voorleden jaer omstandelyck aen U. M. hebben voorgedraegen, dewyl boven 't aengeroerde doenmaels 't meerder gedeelte van deselve syn vervallen in die enghte van vermogen en credyt, dat sy by haerselven, noch in haere Staeten, noch landen, geene genoeghsaeme geltmiddelen hebbende, nochte connende becomen, om de lasten van den oorlogh te vervangen, sy haer genecessiteert vinden te imploreren 't credyt van den Staet, om hier te lande veele tonnen gouts, de eene min de ander meerder, te doen negocieren.

Hierby comt nogh, 't geene onses erachtens van sonderlinge naedruck is en bovenal pranght, te weten den toestant van de Provintien en van den Staet, waervan eenighe seer traegh tot de veryste consenten comen en die dan nogh seer incompletelyck draegen, andre die draegen haere consenten wel spoedichlyck, doch door onvermogen als andersins en suyveren deselven niet ter gerequireerder tyd door reële furnissementen, waerby toekomt, dat de landprovintien niet fournerende haere quotes tot de zeesaecken, d'equipages in Zeeland, in Vrieslandt en by d'admiraliteyt in 't Noorderqr seer traagh en defectueus werden voortgeset, sullende daerom de vloot van den Staet niet connen syn soo formidabel als behoorde te wesen na de gedraegen consenten voor de equipage van 't jegenwoordige jaar: hier van daan comt het oock dat de recruteringen, het maecken en formeeren der magazynen voor de legers in de Sp. Nederl., de betaelinge van 's lands militie etc., niet ter behoorlycker tyd en soo defectueus geschieden, tot sonderlinghe nadeel van 't gemeene interest.

Wy vermogen niet, Sire, alhoewel tot ons groot leetwesen, te verbergen, maer vinden ons verplicht insgelycks U. M. te moeten representeren den vervallen en slechten toestant van de financien van de Prov. v. Hollandt en Westfr., wesaengaende U. M. veel gevoegelycker sal connen werden geinformeert by mondelingh vertoogh en by demonstratie dan by schriftelyke deductie; van gelyken connen

wy ons niet dispenseren U. M. dienstelyck bekent te maecken tot naerrichtinge, dat boven en behalven de twee bereyts geconsenteerde reële honderste penningen voor desen loopende jaere, noch meer dan acht millioen voor Holland's extraordinaris Quote sullen moeten worden gevonden, 't welck geen kleine difficulteit bejeegenen sal.

Het bedroeft en beklaegelyck ongeval de vloot nae de Middell. Zee onlangs overgekomen doet verdwynen de opgevatte hope van herstellinge der navigatie en commercie in de Middell. Zee, Levant, Turkeyen, enz., soo important voor 't welvaeren van den Staet en besonderlyck voor de Provintie van Holl. en Wfr., daerby comende dat die na de West niet can gedreven werden om de menighvuldighe vyantlycke capers, als onder protectie van suffisante convoyers, die selden en seer spaersaem connen werden verleent: ondertusschen dat wy moeten worstelen en werden gedruckt met en door soo menighvuldige rampen en tegenspoeden navigeren de Sweden, Deenen, Hamburgers en andere neutralen en wert alsoo gediverteert de navigatie, commercie, alsoock mede de vaert op Groenland, wesende de eenige fonds van 's lands welvaeren.

Wanneer wy de gedaghten laeten gaen omtrent alle de voorverhaelde ongegevallen en meer anderen, die U. M. noch beter als wel ons bekent syn, comt het verder continueren in desen oorlogh, nae 't begrip 't welck hebben, ten uyterste ons becommerlyck voor, doordien verre 't meerendeel der geallieerdens niet in staet syn, om 't vereyste toetebrengen tot tegenstant en verswackinge van den gemeenen vyant, dat de Con. v. Spagnen als afsiet van de bescherminge van de resterende Sp. Nederlanden en die aenbesteedt aen de geallieerdens en wel voornaementlyck aen desen Staet; dat de Provintien soo defectueus contribueeren, als boven is aengevoert, en het alsoo voor het meerder gedeelte op de prov. van Holland en Wfr. moet aencomen; dat dese door 't stilstaen van de voornaemste navigatie en commercie, door excessive geleden schaede 't voorleden jaer en nu wederom de Smirnaesche vloote overcomen, door menighvuldige caperyen, door arresten op haere schepen en ingelaeden goederen, door het op verre minder als de helfte deprecieeren van alle immeubele effecten, door de gedraegen swaere belastingen, geoccasioneert door 't verval van neeringen, manufacturen, fabryken, in haer welvaeren gedurende desen oorlogh soodanigh is vermindert, dat het genoeghsaem onmogelyck toeschynt, dat de ingesetenen langer sullen connen continueren in 't draegen van extraordinaris lasten in diervoegen gedurende den jegenwoordigen oorlogh hebben moeten doen.

Wy derven ons verseeckeren, Sire, dat het U. M. welgevalligh voorkomen sal, dat wy ons openhartigh doch naer de waerheydt hebben geuyt omtrent den jegenswoordighen toestant der saecken, soo in diervoeghe die ons voorcomen, omdat wy weten 't U. M. sonderlingh aengenaem is, dat de Regenten haer eedt en gemoet voldoen in 't betrachten van aldatgene 't welck dienen kan tot welstant en behoudenisse van den Staet, waervoor U. M. sooveel heeft gedaen en noch is doende en dat deselve niet kan kennisse nemen van alle de besonderheden deser Republique, door het continueel en wichtigh bestuur, 't

welck heeft niet alleen van syne coninckrycken, maer selfs oock van die soo importante saecken waervan afhangende is het welwesen ende de welstant van geheel Europa.

Naedemael wy door besondere gunste van U. M. kennisse hebbe ontfangen van 't geene voorgevallen is in de gehouden negotiatie in Brabant en tot hoe naby de handelingh is gevordert 't sedert het vertreck van U. M., soodat aen 't voltrecken van deselve eenlyck overgebleven is de restitutie van Luxemburgh, off in plaets van die een equivalent tot meerder securiteyt van de Barrière in de Sp. Ned., alsoock mede dat de Con. van Vr. heeft geprolongeert den termyn tot XV off wel XX may tot de openingh van de campagne, sooals de berichten medebrengen, dat door d'advysen toegekomen aen den Hr. Mollo, Poolsen resident, en door hem telckens gecommuniceert en in handen gestelt van den Hr. Rpens. van de fr. ministers niet duysterlyck te kennen wert gegeven, dat als men in 't stille, door een vertrouwt persoon te senden, in nader bespreck wilde komen vóór XV of XX May, voorn., dat dan het Hoff gedisponeert soude werden gevonden, om naedre voorslaegen te ontfangen en oock te doen tot vereffeninge van 't geene noch differentiael overgebleven is; 't welck sy seggen door schryven niet gevoegelyck geschieden kan, soo laeten het Sire, aen het doordringende oordeel, aen de hooghwyse ende de voorsightighe conduite van U Con. Maj., of de saeken nu niet syn in staet van handelinghe, dewyle maer resteert 't boven verhaelde ten reguarde van Engelandt, Spaigne en desen Staet, en off niet een expedient soude connen werden uytgedaght, waerdoor promptelyck en in 't corte soude werden geeyndight dese landt en luyden verdervende oorlogh, den Staet verlost van alle dreygende gevaeren en onheylen en herstelt in voorige voorspoet en welvaeren, alsoock mede gansch Europa in rust en vreede.

J. J. Hinlopen.
Uit den naem van alle de regerende
Burgemeesteren der stadt Amsterdam.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Valduc den 4/14 Juni 1694.

. . . Ick sal met impatientie Molo verwaghten, volgens 't geen de Hr. v. Dykvelt aen UEd. sal schryven. Ick beken, dat het my seer qualyck aenstaet dat Amsterdam continuelyck over haer onmaght doet klaegen, gelyck nogh laestmael aen UEd. door Burg. Hinlopen. Men kan light mercken, wat sy daermede voor hebben en wat het eynde sal syn.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Roosbeck den 1 July 1694.

De saecken in Sweden staen my gans niet aen en het is goet dat UEd. aen

Heeckeren heeft gescreven van eenige Ministers te traghten te gewinnen, maer men moet haer geen gelt geven voor en aleer men van haer verseeckert is, gelyck Vr. doet, want andersins men seer faciel bedrogen wert. Men dient oock een wakent oog te houden op Brandenburg; het waer goet dat Ham derwaerts ging als hy syn saken in Saxen sal hebben verright. UEd. dient met Schmettau wel te spreeken, maer met circumspectie, want wert daer yets met Brandenburg gemolieert, hy sal het secreet van de mis niet weeten. .

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Roosbeck den 19 July 1694.

De Hr. v. Dykvelt sal UEd. informeeren van het antwoort dat ick hem hebbe doen scryven aen Molo en denselven versoght overmorgen naer den Hagh te gaen, om UEd. verder daerover te spreecken alsmeede de HH. van Amsterdam. Dat geheele werck staet my niet aen, maer ick sal my tegenwoordigh daeromtrent niet extendeeren; de Hr. van D. sal UEd. daer mondeling beter van informeeren.

Het komt my onbegrypelyck voor de impudentie van den Pr. van Nassau, van alles aen UEd. met sulcken hauteur te hebben ontkent, en als willende satisfactie hebben. Ick hadde wel gewenst, dat UEd. hem wat meer particulariteyten hadt geseyt, die de decouvertes niet hadt kunnen ontdecken en evenwel hem wat meer geconfondeert, want als by exempel dat hy niemandt tot Hamburgh heeft gesien, soodat ick nogh soude meenen, indien hy nogh niet en is vertrocken, dat UEd. noghmaels naeder met hem behoorde te spreeken ende daermede concludeeren, dat syne beste justificatie soude syn, om de Prov. v. Vrieslandt te doen consenteeren in alle de petitien die gedaen syn en daerin deselve nogh niet geconsenteert hebben, veel min yets gefurneert. Ick blyve enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Roosebeck 28 Juni 1694.

. . . . . Ick hebbe, WelEdHeer, als ick in myne voorgaende aen UE. verscheyden particulariteyten van myn conversatie met den Hr. Mollo hebbe verhaelt, vergeten daerby te voegen, dat hy my in confidentie hadde geseyt, dat de Hr. Burg. Boreel aen hem hadde geraden de reyse niet aen te nemen sonder te hebben een pouvoir ende instructie en daerop te blyven staen, maer dat sulx hebbende gecommuniceert aen den Hr. B. Hudde, deselve aen hem hadde geseyt, dat hy wel soude doen van selfs sonder 't een en 't ander te hebben, maer te vertrecken. Dat Boreel ongelyck hadde ende dat het aen hem Mollo genoegh soude wesen van UwE. te mogen vernemen d'een of d'andere saeke, dewelcke by den Con. v. Vr. soude connen strecken tot kenteeken of preuve,

dat hy daer quam met UEd's voorweten en goetvinden, ende dat schoon UEd. die aen hem niet moghte connen geven, dat hy evenwel most gaen om met my te spreecken en dat ick hem daeromtrent wel te reght soude helpen en dat hy op al 't gene ick hem soude seggen sigh volcomentlyck conde verlaten; daerby hebbende geseght, dat is myn raed en soo het myn werck was of ick soude werden gebruyckt, ick soude het self soo doen. SynEd. heeft sigh oock een mael, twee of misschien drie, onder het discours en van de HH. Burgemeesters spreekende, by comparatie van d'een met den andere laeten ontvallen, dat Boreel wat heel Frans was, of nogh wat van 't Fransse hadde ende als ick my in die materie wat verder met hem inliet, seyde hy, dat vóór desen een seer groote familiariteyt was geweest tusschen den Hr. Boreel en den Gr. v. d'Avaux, dat de laeste den eerste dicmaels te A. hadde wesen besoecken, oock meermaels by denselve te gast geweest; dat Chabert was degene dewelcke die vrientschap hadde gemaekt en gevoet, maer hy meynde wel verseeckert te wesen, dat het nimmer was geweest uyt eenige interest ofte dat de Hr. B. oyt yets van de Fransen soude hebben genoten. Hy seide oock o. a. dat hy den Hr. B. niet langh familiaar hadde gekent ende wel dicmaels hadde gehoort dat hy gans niet goet prins was, maer dat hy moste verclaren dat die heer by alle occasie aen hem thoonde sonderlinge hooge achtinge, respect en genegentheyt te hebben voor den Con. Ick recommandere my, enz.

DE RESIDENT MOLLO [1] AAN HEINSIUS.

Paris le 2 Juillet 1694.

.... Ayant esté d'abord voir Mr. de Callières, mon correspondant et amy, comme vous scavez, il m'a dit que Mr. de Croissy éstait à sa maison de campagne et qu'il n'en reviendra en cour que demain au soir; ainsy après demain nous irons ensemble luy parler et de tout ce qui se passera je ne manqueray pas de vous en faire un fidèl rapport.

Mais Mr. de Callières, ayant apris que je suis venu les mains vides, a tiré les épaules, disant que sans cela on ne s'ouvrira d'avantage de ce qu'il m'avait mandé par ses lettres, mais je luy ay repliqué, que si on envoyera quelqu'un avec plein pouvoir de traiter et concerter là où je diray à Mr. de Croissy, on verra bien que dans le fond de l'affaire je ne viens pas icy les mains vides, mais m'ayant demandé si j'aportois au moins des passeports pour cela du Roy d'Ang., des Estats et de l'El. de Bavière, comme je l'avois prévu et dit à Mr. de Dykv., je vous prie de procurer en sorte qu'on me les envoye présentément.

---

[1] De brieven gedurende deze reis door Mollo aan v. Weede v. Dykvelt en aan Heinsius gezonden en met zijne hand geschreven, zijn telkens onderteekend met de gefingeerde namen: *Rinaldini* of *Fesoa*.

DE RESIDENT MOLLO AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Paris le 9 Juillet 1691.

J'eus l'honneur de voir mardy au soir à Versailles Mr. le Marq. de Croissy, qui me donna une longue et favorable audience, en laquelle je luy exposay le sujet de mon voyage à la cour de S. M. T. Chr.

Il commença à y répondre par l'asseurance et la confirmation de la part de S. M. T. C. de tout ce que Mr. de Callières m'a écrit sur le sujet de la paix générale et des favorables dispositions de S. M., pour la rétablir, ainsy que l'ancienne amitié et correspondance, qui a esté entr'elle et L. H. P. MM. les Et. Gén., de sorte qu'il ne doit rester aucun doute ny scrupule sur les paroles, que j'ay données à l'Estat en conséquence des lettres de Mr. de Callières.

Je témoignay à Mr. de Cr. le désir que LL. H. P. ont de contribuer au rétablissement de cette ancienne amitié et correspondance et du repos général de la chretienneté et que dans cette veue V. E. m'avoit chargé de proposer aux ministres de S. M. T. C. tant au nom de l'estat qu'avec le consentement et la participation du Roy d'Angleterre une conférence à Louvain entre un député de S. M. T. C., chargé d'un pouvoir et V. E. en qualité de député de l'Estat, pour parvenir à une heureuse conclusion et la paix générale.

Sur quoy Mr. le M. de Cr. m'a répondu, que le Roy éstoit dans les mêmes sincères intentions de conclure cette paix générale, mais que S. M. n'envoyeroit point à Louvain que j'ay proposé, ny mesme dans aucune autre ville des Pays-Bas, dépendant du Roy d'Espagne et que sy les Et. Gén. sont aussy bien intentionnés, que je l'en ay asseuré, ils peuvent en toute confiance envoyer secrèttement leur député soit à la cour de S. M. ou dans l'une des places frontières, telle qu'ils la voudroient choisir où ils seront fort bien receus, ou m'envoyer un pouvoir pour traiter de leur part.

Je luy représentay sur cette réponse ce que V. E. m'avoit dit, que S. M. T. C. éstant seule et maitresse absolue de ses résolutions, elle pouvoit envoyer secrèttement à Louvain, mais que MM. les Etats Gén. ne pouveyent envoyer à la Cour, ny dans une des places de S. Maj., sans que cela éclatast d'abord.

Le lendemain Mr. le M. de Cr. éstant allé au conseil, j'eus l'honneur de le voir à son retour et il me dit de la part de S. M., qu'elle confirmoit encore tout ce que Mr. de Callières m'a mandé et que luy ayant rendu compte de tout ce que j'avois dit à luy, S. Maj. luy avoit ordonné de me dire, qu'elle n'envoyeroit point à Louvain ny dans aucune place dépendante du Roy d'Espagne, mais que pour donner aux Etats Gén. une nouvelle marque de ses favorables dispositions pour la paix généralle, elle agréoit d'envoyer en telle place de leur dépendance, sans en excepter aucune de celles des Prov. Un., que LL. H. PP. voudront choisir pour y envoyer de leur costé leurs députés avec pouvoir de convenir de toutes les conditions et de tous les moyens pour parvenir à la paix générale avecq tous leurs alliés; que S. M. désiroit aussy

que cette conférence fut secrètte et qu'elle feroit observer de son costé toutes les précautions nécessaires pour cela.

J'attend donc incessament la réponse de V. E. sur cette nomination et sur tout le contenu de cette lettre avec les passeports nécessaires, etc.

RESIDENT MOLLO AAN HEINSIUS.

Paris ce 12 Juillet 1694.

.... En attendant je ne néglige rien pour faire conoistre le bon et florissant estat des Prov. Unies et de leur attachement inséparable et particulièrement de la ville d'Amsterdam à la personne et interests de S. M. Britannique et de ses alliés et qu'il ne faut songer qu'à offrir de bonnes conditions pour une paix générale, bonne et durable, et en vérité on y est icy disposé avec toute sincérité, en sorte qu'on doit mettre à part l'animosité et trop de méfiance et commencer à traiter tout de bon. Mais je vous dois dire, qu'on ne traitera pas seul avec Mr. Dykvelt, mais accompagné d'un autre député de la part de la Hollande.

J'ay fait voir à Mr. de Croissy les libelles qu'on imprime icy avecq privilèges contre S. M. et ses alliés et il me respondit effectivement avec un emportement naturel et véritable, qu'il y avoit longtemps que l'auteur avoit esté emprisonné avecq défense d'imprimer rien contre le R. d'A. et ses alliés, si non des choses qui ne leur touchassent point et qu'il n'en avoit plus depuis entendu parler et prenant le livre de mes mains il me dit, je m'en vais le montrer au Roy et je vous asseure qu'à l'avenir on ne verra plus de semblables imprimés et me remercia fort de ce que je l'en avois informé.

DE RESIDENT MOLLO AAN HEINSIUS.

(*Parys*) 2 Aug. 1694.

Hebbende myn beste gedaan om aen dit Hof smaeklyk te maaken hetgeene my hadde geschreeven en belast door ordre van den principael, den Hr. Dykvelt, heeft my de Hr. de Croissy, commende uyt S. Cs Raet, geantwoort, dat S. M. sig was houdende als noch aen de declaratie die my is gegeven in de eerste audientie, volgens de teneur van myne brief van den 9en Juli en dat men voor de hant daervan niet coste wyken en noyt komen tot het senden wegens S. M. ymandt in de Sp. Nederl. om de redenen, die Mr. de C. op myne pressante instantien schriftelyk hadde my gegeven en dat alle de vyf ministers, present in den Raet daerover gehouden, niet costen sien nogh vatten om wat reeden men wilde declineeren tot het senden alhier of ymant te ontfangen in een plaats van den Staat, ten waare om daardoor te traineeren de negotiatie van 't groote werck, en dat men van dese kant wil spykers met hoofden slaan en niet den tyt spillen en verliesen met het houden van conferentien en pour

parlers en derhalve, indien men niet wil resolveeren tot hetgeene is geproponeert, dat myn verblyf alhier tot hun groot leetwesen vrugteloos soude voor het toekomende syn.

DE RESIDENT MOLLO AAN HEINSIUS.

(*Parys*) 13 Aug. 1694.

Hebbende op nieuw eenige dagen tot Versailles geweest en alle efforten, in presentie van Mr. C(allières) by Mons. de Cr(oissy) gedaen, om te doen effectueeren hetgeene de Hr. D[t] met goetvinden van den bekende (Willem III?) my hadde gelast, S. E. my repliceerde dat syn principael niet coste veranderen om geen reden in de waerelt syn eerstgenomen resolutie en als ik aen S. E. repliceerde, dat, terwyl men geen scrupul van dese cant heeft gemaekt van ymant te senden voorleden jaer naė Brussel tot het spreken met den Hr. D(ykvelt), ik niet coste sien waerom men ook hetselve nu niet wilde doen, waerop S. E. my te gemoet voerde met groot gevoelen, om de reeden soo dickmaels geallegeert en om niet te exponeeren den Minister van syn principael aen een tweede afront, seggende dat die geene, die men hadde gesonden om te spreecken met S. E. den Hr. D[t], synde door de Sp. ministers ontdeckt, de Hr. Hertog van Wurtemberg hadde gedreyght hem te doen werpen uyt de vensters en dat hy dese tirannie met groot perykel hadde ontgaan, gelyck het aen den Hr. D[t] wel bewust was.

RESIDENT MOLLO AAN HEINSIUS.

(*Parys*) 30 Aug. 1694.

. . . . Men wil wel houden de bewuste conferentie tot Luyck, Aeken of daer de principael en de Staet sal goetvinden buyten de Sp. Ned., maer met conditie van te moeten comen met pouvoir en instructie om te confereren en eens werdende om te concluderen en vaststellen het geconvenieerde ende dat men sal verseeckeringe geven voor de gedep. van dese kant en of ik sus of soo praat, soo geeft men my tot antwoort „nous demandons deux choses ou points très justes et raisonnables, scavoir sureté pour nos députés et pouvoir pour traitter et après cela on verra qui sera la cause si la paix ne se fera pas."

Alhier is men seer te vreede over de schielycke marsch van de armée van Mr. den Dauphin en dat daerdoor aen de geallieerdens was belet het vatten van de post omtrent Cortryk en men verseeckert my, dat men sal alles doen dat moogelyk is om een generale bataille te eviteren, om door deselve de goede dispositie tot de conferentie weegens de vrede niet te verydelen. [1]

[1] „'t Geen Mollo adviseert van het eviteren van een Bataille, is hyer oock verhaelt door d'een of d'ander officier van de Fransen, door de onsen gevangen genomen, dogh de Con. hout 't selve voor praetjens, of voor verschoninge, omdat de vyant gebraght synde in den staet van defensive te moeten gaen, het op soodanige ordre van haer Con. wil schuyven." (*v. Weede v. Dykvelt aan Heinsius*, Br. van 6 Sept. 1694.)

BURGEMEESTER J. BOREEL AAN DEN GRAAF V. PORTLAND.

Amsterdam 7 July 1694.

Nae een langwylige indispositie, die my soo ongeluckig heeft gemaakt, dat S. M. niet heb myn respect komen betuygen, wanneer jongst in den Haag was, noch UEG. heb konnen sien om mynen ootmoedigen dienst aen te presenteren, beginne wederom onder de menschen ende in derselver ommegank te verschynen, waardoor in ervaringe come, 't gene my andersints onbewust soude syn ende alsoo ick in oprechtigheit niets meer ter harten hebbe, als sooveel in my is te mogen helpen uytwercken dat *de eere van S. Maj. goedertiere confidentie met de Heeren in deser stads bestieringe blyve niet alleen continueren, maar ten gemeenen beste moge werden vermeerdert*, vinde my verplicht, in voldoening van myn gemoet ende van de protestatien te meermalen aan U. E. herhaelt, dienstelyck te moeten voordragen iets 't gene onlangs is gepasseert, *'t welck veele heeren en oock my smertelyck voorgecomen is.*

Het is U Exc. bekent, het S. M. heeft belieft gehadt dese regeringe de eere te doen en communicatie te doen geven wegens 't gene passeerde in secrete onderhandelinge soo in Brabant als elders met Fransche emissarissen over eenen generalen vreden met den Con. v. Vr., ten welcken einde sedert Oct. 1693 tot in May voorleden, genoegsaem continuelyck in den Haeg by en omtrent den Hr. R. Pens. ben gecommitteerd geweest, gelyck oock somtyts de Hr. Burg. Witsen.

't Is U. E. van gelycken bewust wat van tyt tot tyt door de gesonden correspondentie van den Hr. Res. Mollo met Mr. de Callières, *met voorweten ende kennisse van gem. Hr. R. P. aen 't licht is gekomen aengaende verscheide voordeelige conditien by 't Fransche hof naegegeven.*

Eyndelyck is goetgevonden dat voorn. Hr. Mollo nae Parys soude verreysen, ten welcken eynde in Brabant ontboden is, wesende geadresseert aen den Hr. v. Dykvelt, die hem soude instrueren hoe hem te gedragen aen 't Fransche hof en aen wien hy, Mollo, syn wedervaeren soude hebben overteschryven, *ende te corresponderen met den voorn. Hr. van Dykvelt.* Als ick in vertrouwentheidt U. Exc. (buiten kennisse van ymandt) uit eygener beweging, op grond als voorn. hebbe betuigt, soude mogen voordragen 't gene desen aengaende bespeure en my voorcomt, soo moet met permissie seggen, *dat het by veelen onsmaeckelyck toeschynt, dat een saecke van die importantie voor de provincie van Hollandt als is de navigatie ende commercie te favoriseren* in eene te maecken tractaet van vreede met Vranckryck, dat soo considerable interesse *ter directie alleen wert gegeven en gelaeten aen een heer uit een Provintie, die in't een noch 't ander geen 't minste belang heeft*, dienvolgende daarom geen harnas sal aentrecken; oock dat door dese maniere van doen de Regering deser stadt alsnu wert uitgeslooten buiten de correspondentie, daarinne door de goetheidt van den Con. dus lang is geweest en dat wel nu, als de saecken meer en meer toeschynen te naderen tot het maecken van een generalen vreede, waerhenen tenderen alle de voorslagen, vervat

in de brieven van Mr. de Callières aen den Res. Mollo en aen den Hr. R. P. weeckelyks geexhibeert, daarvan U Exc. communicatie heeft gehadt. Met wat omsigtigheidt 't secreet is gemanieert door diegene dewelcke onder ons kennisse dier saecke hebben gehadt, laet ik oordeelen aen yeder een of iets ten minste is geelimineert en is U. E. niet onbewust of de gehouden conduite niet sy geweest conform de intentie van S. M. en bevorderinge van 't gemene best. Met permissie versoecke U. E. als een voornaam lidt in de Ridderschap deser prov. te willen reflecteren, wat interest dese stadt heeft, dat de navigatie ende commercie, die in desen oorloch soo veel heeft geleden, werde gefavoriseert en geavantageert by te maecken tractaten, jae of het niet is een sonderling belang voor de geheele provintie en den Staet in 't gemeen. Blyvende ick, enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Roosebeeck 13 July 1694.

Soo kome ick van aen den Con. te hebben gecommuniceert de twee nevensgevoeghde missives, dewelcke ick van den morgen hebbe ontfangen van den Courtier Polonais. S. Maj. is over den inhout van deselve seer verlegen ende meynt dat men niet wel ymand can laeten comen in ons land, soo ten aensien van de opspraecken en misnoegen van de geallieerden, ingevalle, gelyck lichtelyck can geschieden, de entrevue moghte comen bekent te worden, als ten regarde van verscheyden consideratien, dewelcke omtrent onse Regeringe selfs daerover soude connen vallen, ende soude daerom wel connen inclineren om nogh een tentamen te doen, om de Franssen te persuaderen om ymand in Braband of nogh wel tot Luyck te schicken, maer is becommert hoe (sulx vindende geen ingressie) sich te gedraegen, omdat indien men het daerna overgeeft, die vrienden daeruyt soude besluyten, dat men hier heel seer tot het werck moet wesen genegen ende indien pal daerop blyft staen en de saecke achter moghte blyven, die van Amsterdam een verkeerden uytlegh aen de intentie van S. Maj. moghten geven ende dan andere mesures onder de handt moghten nemen.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't jacht op de Amstel den 28 July 1694.

Gisteren morgen omtrent seven uyren hyer synde aengecomen, ben ick terstont gegaen aen 't huys van den Hr. Hudde en hebbe met dien Heer mogen in 't breede ende van alles spreecken tot elf uyren en heeft SynEd. my getoont in alles genoeghsaem te wesen met my in een en 't selve sentiment ende heeft aengenomen omstandigh rapport te doen aen de HH. Burgem. ende dewelcke aen het Stadthuys Syn WE. souden verwaghten. Des naemiddaghs heeft S. Ed. my de eere gedaen van my te comen vinden, aen myn logement ende my verseeckert, dat de Heeren Burgem^ren^ hadden versoght, dat aen my souden willen betuygen

met een sonderlinge erkentenisse en oock genoegen te hebben vernomen, dat S. Maj. met de Heeren van Amsterdam omtrent het groote werck van de vrede, geerne wilde leven in een opreghte confidentie en openharticheyd en dat sy van haer zyde noyt en souden manqueren van haer deswegen soodanigh te comporteren, dat de Con. soude hebben alle reden van genoegen en contentement ende SynEd. heeft sigh vervolgens omtrent de particuliere pointen, dewelcke nu comen in consideratie, soodanigh verclaert, dat ick hoope dat UWE. ende oock S. Maj. deswegen sullen wesen gesatisfieert. Ick hebbe huyden morgen den Hr. Corver over dat werck oock onderhouden en van de naemiddagh den Hr. Boreel, die ick alrede gister avont hadde gesproocken en beyde de heeren hebben my soodanigh bejegent, dat ick niet anders als versterckt con worden in 't gene de Hr. Hudde my hadde verclaert; als ick de eere sal hebben van UWE. te sien, sal ick van alles aen UWE. geven een omstandigh verhael.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Mont St. André den 9 Aug. 1694.

. . . De Con. heeft my believen voortelesen 't gene UWE. aen S. Maj. hadde geschreven ende vervolgens aen my bevolen, dat ick aen UEd. soude rescriberen dat S. Maj. noyt soude connen resolveren, om aen my of aen yemand buyten communicatie van den Keyser en andere hooge geallieerden een pouvoir of autorisatie, gelyck als wort versoght, te verleenen ende dat ick morgen aen Mollo soude antwoorden, dat 't selve aen S. Maj. niet en can of behoorde te worden geverght, ende dat sigh daertoe oock nimmermeer soude connen laeten disponeren, maer dat in 't regard van de plaetsen daer men malcanderen soude ontmoeten, soude connen afwycken van die in de Sp. Ned. ende connen goetvinden dat de conferentie worde gehouden tot Aeken ofte tot Luyck, indien men van de andere syde daertoe mede wilde verstaen. S. Maj. is oock van gevoelen, dat ick aen Mollo moet te gemoet voeren, dat de saecke nogh niet is in staet om te spreecken van conventien, van sluyten en dergelycke, nogh oock om daervan openinge te connen doen aen de hooge geallieerden of aen onse Regeeringe; dat men oock ongelyck heeft van te sustineren, dat men sigh genoegh heeft geexpliceert op de preliminairen ende dat men nu maer alleen heeft te concluderen ende op behoorlyke pouvoirs over een te comen van alle de condition, want dat tot nogh toe niet is gedecideert in duydelycke termen dat men het effect van de Nimweegsche vrede presenteert ende wil restitueren Luxemburg of een geproportioneert aequivalent geven, enz.

HEINSIUS AAN WILLEM III.

Hage 15 July 1694.

Sire.

Ick hebbe gisteren ontfangen een missive van den Hr. v. Dykvelt, hebbende tot bylage twee brieven van den Res. Mollo, ten einde ick daarover aan U. M.

myne consideratien soude laten toekomen. Ick hebbe gisteren U. M. en den Hr. Gr. v. Portland, alsmede den Hr. van Dykvelt al eenigsints myne gedachten op die saecke gecommuniceert, maar niet ten volle, dewyl de tyt sulx niet was toelatende; om dan sulx wat ampelder te doen, moet ick praemitteren, dat als wanneer ick het project om de bewuste handelinge met den Hr. v. Dykvelt te reëntameren alhier aan den Hr. Hinlopen voorstelde, deselve sulx seer approbeerde, maer dat de Res. Mollo daaromtrent aenstonts veel speculatie vondt, meenende, als men de sake soo soude dirigeren, dat dan syne reyse niet nodig was. Ick hebbe echter hem met assistentie van den Hr. Hinlopen gepersuadeert. H. heeft my daerna seer bedankt ende is vertrocken na Amsterdam, gelyk ook de Res. Mollo, die langer als ick gedagt hadde tot A. gebleven synde, egter evenwel herwaerts is overgekomen; hier synde en syn afscheydt sullende neemen, maeckte nogh all eenige difficulteit; ick trachte hem met alle bedenckelycke middelen te persuaderen, dat dit de beste en eenigste weg was ende gaf o. a. voor reden, dat de Hr. v. Dykvelt in Vranckryck was geweest ende daer bekent was ende dat men wel soude weten, als men met hem soude handelen, dat men daerop staet soude konnen maken, waarop my te binnen komt wat nu in consideratie komt, dat seyde, *ick gelove dat sy den Hr. Boreel also lief souden hebben*, 't geen ick gedeclineert hebbende, hy vertrock. Daarop is my van ter zyde voorgekomen, dat men tot Amsterdam seer op my verstoort was, 't geen ik beken niet konde begrypen: dan het leggende op de deliberatie van de extra middelen, waeromtrent ick met hen in discrepantie was gevallen, vermits alle de leeden genoeghsaem van hun sentiment verscheelden, dàn op dese negotiatie; 't eerste konde ick niet vatten als, na myn oordeel, niet van die importantie synde en het laeste my niet konnende imagineren, omdat soo wel met den Hr. Hinlopen was gescheiden, en dat Mollo niet een woort daarvan hadde gerept, tot dat ick eerst horende, dat de Hr. Boreel een brief aan den Hr. Gr. van Portlant over dat subject hadde geschreven en naderhandt die gesien hebbende, ick klaar hebbe gesien wat daarvan d'oorsake was. Ick hebbe doe gemeent, dat men heel naauw op die sake moeste letten ende vervolgens met groote attentie gelesen 't geen vervat is in de brieven van den Hr. Mollo aen den Hr. v. Dykvelt; daerinne hebbe ick reflectie gemaakt op dese navolgende poincten, soo ten reguarde van de character van Mollo, syn relatie tot de stadt Amsterdam, als de veues van de Fransen.

Mollo considerere ick wat beset met vaniteit, wat begeerlyckheid ende meer penchant om op te volgen de inclinatie van de stadt A., als die van Uwe Maj. Syn vaniteit blyckt daaruit, dat niet anders tracht geconsidereert te werden (dan) als een Ministre public, dat daarom wil hebben pouvoir, instructien enz. dat syn glorie schynt te stellen om de vreede maar te maecken, sonder te letten op de maniere hoe, dat uit dien hoofde de saken voor Vranckr. schoon voorstelt, de disette van gelt ende koorn vermindert ende de sinceriteit van deselve als verseeckert, door welcke vaniteit hy oock niet bequaem is de sake in secretesse te tracteren; syne begeerlyckheit consteert uit syne hooge capitulatien ende syne continuele instantien om sorge te doen draegen voor de penningen.

Syn penchant tot Amsterdam 1°. uit de voorgaande brieven, 2°. uit 't geene sig laat ontvallen van den Hr. Boreel, 3°. dat die stadt teenemaal in syn sentiment is gevallen omtrent de methode van dese negotiatie, 4°. dat my heeft verborgen 't ongenoegen van die stadt, waarvan niet onbewust kan geweest syn.

De veues van Vranckryck schynen vooreerst niet te wesen, om de sake, soo als sy seggen, secretelyck en met precautie te handelen ende dat praeliminairlyck, want dan soude het haar indifferent wesen of in de Sp. Nederl. ofte in de plaetsen onder den Staat handelden, als het maar secreet was, gelyck mede onverschillig soude wesen met wie handelden, al 't geen nu contrarie blyckt, dewyl men nergens minder secreet kan handelen als in ons lant, en dat notoir door twee Gedeputeerden minder secretesse kan vallen als door één, maar dewyl het evenwel anders begeren, moet ick besluiten dat daermede een ander oogmerck hebben, dat uit de voorgaande stellingen ligt te begrypen is; want dat niet willen handelen in Brabant ofte het Sp. gebiet is te seggen, dat niet in secretesse willen handelen met den Hr. van D. ende onder de directie van U. Maj., dat willen handelen in de steden van den Staet en met twee Gedeput. en één van Hollant beduidt, dat onder de directie van den Staet willen negotieren, waaruit dan hoopen een separatie tusschen U. Maj. ende den Staat; dat de laesten seer sullen roepen om den vreede en daerdoor oock een separatie met de andere geallieerden soude konnen vallen. 't Gene van de handelinge in Vranckr. seggen, meynen sy niet, dewyl wel weten dat daar niemant van qualiteyt als de Hr. v. D. ofte diergelyke kan komen.

Op de voorgestelde reflexie staat na myn oordeel te concluderen, dat men op de wyse, by U. Maj. voorgestelt, niet willende handelen de intentie van de Fransen teenemael quaet is. Dat men in Vranckr. door Mollo niet kan laten handelen, dewyl men hem die nogotiatie niet kan fieren, uit oorsaeck dat meer penchant aen een andere kant heeft als aen Uw. Maj. en dat syne vaniteyt hem in alle gevallen onbequaem maeckt; dat het oock de Fransen daar geen ernst is, dewyl men siet dat geen secreet van de sake maken, als daervan alreede kennisse hebbende, Croissy, Torçy zyn zoon, de hartog van Brainvilliers, de Pomponne, Callières en apparent nog verscheiden andere meer.

Dat men notorie oock aen haar geen plaats kan geven onder het ressort van den Staat, veel min twee gedeput. van den Staat daar senden, dewyl hetselve boven de voorverhaelde redenen, ontelbare inconvenienten soude subject syn. Na myn oordeel is in dese sake niets te doen, als op het fondament by U. Maj. begonnen, ende is daaruit oock niets goeds te verwagten, tensy men de Fransen aenwees haar ongelyck, 't gene sy hebben, om dese sake anders als op de secreetste wyse te manieren ende dat men cordatelyck alle andere wegen afsloeg, in welcken gevalle, dewyl sy de vreede soecken, nog iets goets te hoopen was, maer dewyl ick supponere dat Mollo sigh soo niet kan verbergen of sy penetreren wel wat het sentiment van de stadt Amsterdam is, gelyck sy uit syn voorig schryven al lang hebben gedaan, soo sal men nu met die declaratie dat effect niet erlangen.

Vervolgens is in dese sake, na myn oordeel, niet te doen, als dat men tracht dat Vr. met dit werck geen voordeel behaelt ende dat de stadt A. moge werden gerust gestelt; het laeste is het swaarste, maar men moet daaromtrent al doen wat men kan; ick soude dan oordelen, dat men aen Mollo behoorde te schryven, dat men syn brieven wel hadde geexamineert, ende oock overlegt de voorslaegen in deselve gemelt omtrent de plaatse van de negotiatie; dat dese handelinge alleen sullende wesen praeliminair, om daardoor tot een generale handelinge te komen, de plaatsen niet verder in consideratie konden komen, als voor sooveel men aldaar in de meeste secretesse en met de minste ombrage soude konnen handelen; dat men gemeent hadde niet beter te konnen wesen als in Brabant, alwaer S. Maj. present is, maer dewyl de Con. v. Vr. sulx niet schynt te behagen, dat men daarvan moet afsien, dewyl men niet daeromtrent als met gemeene bewilliging kan doen, maer dat men oock sal konnen begrypen, dat by soo een private byeenkomst een plaets onder den Staet veel ombrage soude geven, ende na de constitutie van ons gouvernement niet wel te schicken soude syn, ende dewyl vervolgens alleen resteert het werck tot Parys te beginnen, 't sy door hem Res. Mollo, ofte door een ander met denselve gevoegt, ende dat men daar oock qualyck een ander kan schicken, sonder dat 't selve almeede esclat soude geven ende onder de voorslagen in synen brief van den 9en July eene is, dat die sake door hem Mollo sou worden getracteert, dat hy eens overlegge ende overwege, hoe men 't selve door hem met de meeste vrugt soude konnen doen, of hy niet soude konnen effectueren, dat men hem eenige openinge deede, waarop men hier soude konnen resolveren ende hem gelasten.

Dit gedaen werdende, soude ick ook meynen, dat men met de HH. Burgemen van Amsterdam, op dieselve wyse ronduit soude behoren te spreken ende malcanderen onderregten, want ick praesupponere dogh dat Mollo alles schryft ende dat sy sullen weeten wat aen hem geschreven wert.

Dan soude men verders konnen sien, waer de sake heen wilde; men soude Mollo wel eens konnen over laten komen, maar dat soude ick niet wel goetvinden, omdat aenstonts na Amsterdam soude gaen; anders soude men konnen dencken om iemant gins en weder ofte over ende weer te laten gaen, maer wel verdagt syn om altyts het hegt in de handt te houden ende dat aen Mollo niet sal voorkomen of een ander sal het weten; ingevalls Mollo een voorslag van dese kant desireerde, soude men konnen gaen op de gronden van 't congres ende de handelinge die voorl. jaar met den Hr. v. Dykvelt is gevallen ende vertrouwen hem vervolgens niet meer als sy alreede weeten, of 't geen hy haar wel soude mogen seggen, ten ware hy eenige openinge deede, die reflexie meriteerde, als wanneer men hem daarop soude konnen antwoorden ofte 't selve door een ander mondeling laten weten. Ick moet oock U Maj. in bedencking geven of men, om syne vaniteit wat te voldoen ende hem daar met meerder contentement te doen blyven, niet eenige ordre soude connen geven om te adjusteren de differentie over het cartel ter zee, ofte te lant ofte eenige andere sake, waartoe U. M. hem dan ook wel soude konnen geven een pouvoir, ende syn

verblyf aldaer esclatterende, soo als ik my verbeeld, dat ligt doen sal, soude men sig daarop konnen beroepen.

Ick versoecke, enz.

HEINSIUS AAN VON GOERTZ. [1]

La Haye 2 Avril 1694.

. . . J'ay demandé quelquefois à Mr. le C. de Straetman, si à la Cour Impériale l'on ne se préparât pas à ce qu'on avoit proposé dans le congrès; il me dit qu'oui. Mais je n'en vois encore rien et cependant on ne peut rien faire si non conjointement. Si l'on pourroit former un plan ou contreprojet, l'on fermeroit la bouche à ceux qui crient qu'on ne veut pas la paix et mesme qu'on ne veut pas répondre. Je crois que le principal but de la France, en faisant les dites propositions, a esté:

1°. pour tâcher de séparer et arracher l'un ou l'autre des alliés et ainsi ensuite.

2°. pour donner sujet à ses partisans de crier, comme si la France voulait la paix et non pas les alliés et sous ce prétexte disposer les neutres pour obliger les alliés à les accepter.

3°. pour contenter son peuple.

J'ai toujours cru, que pour obvier à l'un ou l'autre de ces desseins, il seroit bon qu'on fit quelque chose, soit qu'on résponditou qu'on fit un plan ou contreprojet, au moins qu'on leur ostat le prétexte.

Je ne puis pas passer icy que je serais tout à fait d'avis, qu'en commençant à parler ou négotier sur la paix, l'on fit tous les devoirs imaginables pour tenir unis et joints tous les alliés, et je crois qu'il seroit bon en faisant la paix, qu'on s'unit en mesme temps plus étroitement pour guarantir et qu'on empeschât en toute chose que la paix ne donnat aucune séparation des alliés, afin qu'elle put estre de durée; sans cela l'on ne laisseroit pas d'estre tousjours en alarme et à la moindre envie de la France obligé de rentrer en guerre.

HEINSIUS AAN VON GOERTZ.

La Haye 24 May 1694.

. . . . Le Roy ayant tout bien examiné a esté d'avis, qu'on devoit profiter de l'occasion que le Roy de Suède nous fournissoit et a resolu comme aussi en suite MM. les Et. Gen., de faire insinuer aux Ministres du congrès que leur sentiment estoit, qu'en cas que le R. de S. pourroit obtenir une déclaration autentique

---

[1] Minister-resident van Hessen-Cassel, met een bijzondere missie van Willem III op dit oogenblik te Weenen.

du R. de Fr., qu'il vouloit mettre pour fondement des traités à faire les traités de Westphalie et de Nimègue et que tout seroit rétabli conformément aux dits traités, et ainsi aussi les réunions et qu'outre cela il seroit libre aux alliés de faire telles demandes et propositions dans la négotiation, qu'ils croiroient convenables, qu'en tel cas le Roy et les Et. Gen. seroient prets conjointement avecq les alliés d'entrer en négotiation et d'accepter la médiation de la Suède et qu'on tascheroit d'y disposer aussi les ministres des autres alliés et de former une déclaration générale au nom des alliés, y adjoutant, qu'on trouveroit des expédients pour les interets des alliés qui ne sont pas compris dans les dits deux traités de Westphalie et de Nimègue.

Je vous écris ceci en substance, puisque la résolution n'est pas encore couchée, d'abord on l'insinuera en secretesse aux ministres, pour les faire convenir avant que d'autres y puissent avoir à contredire.

Nous croyons que par cecy premièrement les alliés se justifieront envers tous ceux qui crient qu'on ne fait rien sur les propositions de la France et sur ce qui a esté fait après par la Suède.

2°. Que par là on aura réspondu sur les dites propositions, sans qu'on aura besoin de beaucoup de temps pour former des contreprojets, et estre subjet aux contestations qui pourroient subvenir entre les Alliés.

3°. On ne se préjudiciera point, puisqu'à chacun demeure la liberté de faire telles demandes et conditions, qu'il lui plaira.

4°. Cecy paraîtra tant plus juste et raisonnable, que cela vient du R. de S., prince neutre et dont la France a tésmoigné de vouloir bien la médiation.

5°. Par là on conservera les bonnes dispositions au Roy de S. et l'animera d'y continuer.

Et finalement on commencera une affaire, à quoy une fois il faut venir et cela sans courir le risque, qu'on a couru autrefois par les intrigues et brigues de la France, puisque les deux traités de Westph. et de Nimègue doivent tousjours demeurer la base et le fondement de la négotiation, quelqu'il en arrive.

Par ce moyen on agira unanimement et conjointement avec les Alliès et tout pourra demeurer dans l'ordre, sans que l'ennemy puisse prendre aucun avantage sur eux.

Je ne scay pas, si le ministre de S. M. Imp. sera instruit sur ceci, mais par ceque vous m'avez envoyé je m'aperçois bien qu'on ne peut pas être d'un sentiment contraire. Cependant il seroit bon qu'il fut instruit positivement pour adjuster cette déclaration, car alors on pourra de commun accord y altérer, oster ou adjouter comme l'on le trouvera le mieux à propos pour le bien commun, à quoy vous pourriez encore contribuer par vos soins. S. Maj. m'a ordonné de vous escrire sur vos instances pour vous retirer de la Cour de Vienne, qu'il y consent, vu les affaires qui vous ont été commises, sont finies. Je me promets néanmoins que vous ne partirez point, si non que vous aurez bien récommandé tout ce qui reguarde la campagne, comme aussi l'affaire de Saxe. Je suis, etc.

VOORSTEL DOOR KONING WILLEM III EN DE STATEN-GENERAAL GEDAAN OP HET CONGRES IN DEN HAAG, DEN 2EN JUNI 1694.

La France a fait des propositions de paix sur lesquelles elle s'est offerte d'entrer en négotiation, et elle s'est servie de la Suède, pour les faire connoistre aux alliez. Ceux-cy n'y trouvant par leur compte, proposent un autre fondement de traité plus convenable à leur seureté, pour servir de réponse aux dites propositions de la France. C'est le rétablissement de la paix de Westph. et de celle de Nimègue, sans aucune altération ni diminution, y compris nommément Luxembourg, Strasbourgh, la Lorraine et toutes les réunions. Les alliés se serviront aussy du Roy de Suède pour rendre cette réponse à la France et ils prieront S. Maj. de vouloir bien s'en charger et d'employer tous ses soins pour l'y faire consentir.

Ils réquerront S. Maj. en mesme tems de continuer les mesmes bons offices pour adjuster le reste des préliminaires et pour rétablir une bonne paix. Car ils déclarent de vouloir entrer en négotiation et d'envoier leurs ministres sur le lieu du traité dont on conviendra, dès que la France aura agrée la dite proposition. Mais ils ne peuvent jamais en désister par plusieurs raisons. Et s'ils le faisoïent présentément, leur intention ayant été connue, cela feroit une raison forte contre eux-mêmes sur le lieu du traité, dont la France ne manqueroit pas de profiter. C'est pourquoy ils sont résolus de risquer plustost tout que d'y admettre aucun tempérament et de s'en remettre à la Providence divine, se fiant à la justice de leur cause.

Cependant les alliez ne font point de différence entre les offices préliminaires de la Suède pour obtenir le dit fondement et ceux qu'il luy plaira d'employer pour parvenir à la paix, regardant les uns comme une suite nécessaire des autres et comme une chaine qui ne peut etre rompue ni séparée, si ce n'est que la France le fasse par trop de répugnance, en réfusant le fondement.

Ils ont une parfaite confiance en la Suède et se réposent entièrement sur elle, mais ils s'en promettent une assistance vive et pressante pour obtenir le consentement de la France à la dite proposition. Ils ne prétendent en cela que ce que la Suède a bien voulu elle même leur faire espérer en faisant connoitre à Mr. d'Avaux ses sentiments à l'égard du rétablissement de la paix de Westph. et de Nimègue.

Ces sentimens sont trop favorables aux Alliez pour ne s'en point prévaloir, et trop avantageux pour ne pas souhaiter que la Suède fasse quelque effort pour y persuader la France. Mais ils ne demandent pas que la Suède y doive emploier ni forces ni menaces, puisqu'ils s'en remettent entièrement à elle; pourvu qu'ils obtiennent la fin ils seront contens, sans se mettre en peine de la méthode dont il plaira à la Suède de se servir.

Touchant la réservation dont il a été parlé au commencement, que chacun des Alliés pourrait former ses prétentions selon son interest et sa convénience et en faire ses prétentions sur le lieu de traité, c'est une affaire entre eux qui

ne regarde pas les préliminaires; c'est pourquoy ils s'aviseront de quelle manière ils en useront, quand il en sera question.

UITTREKSELS UIT DE SWEEDSCHE BERICHTEN.[1]

du 20 Juin 1694.

Que le C. d'Avaux avoit reçeu des ordres de son Roy de non seulement signer les premières propositions faites, mais aussi de traitter et conclure tout ce qui seroit de l'oeuvre du même négoce de paix, soit en secrèt à Stokholm, ou en lieu tiers et congrès public, selon la voye que les alliés choisiront.

Que le dit C d'A. protestoit en mesme tems, que le Roy son maitre n'avoit aucun dessein de séparer les Alliés ou de semer parmy eux aucune division, mais que tout de bon il désiroit faire avec eux une paix constante et parcequ'en suite des ordres receus, le C. d'A. avoit présenté le projet et signé de sa main et par là accompli la condition que la Cour Imp. avoit désirée, le C. d'Oxenstiern n'avoit pu trouver plus d'obstacle pour ne luy communiquer le contre-projet, que le C. d'Horn luy avoit mandé, il y a quelque tems, luy paraissant qu'il n'y avoit pas peu de fait, puisque par là *praeliminaria modi tractandi* se trouvoient ajustés.

Quant à la chose mesme, le C. d'A. avoit creu de commencer la négotiation par la partie principale, c. à d. par l'Empereur et l'empire avec cette protestation, *que cela ne visoit à aucune division des alliés* et que tout ce qui auroit pu estre traitté de cette manière entre l'Empire et la France ne seroit obligatoire, n'y d'aucune force avant que le reste ne fut de mesme adjusté avec tous les alliez, y ajoutant, qu'il remarquoit fort bien comme de la part de l'Empereur l'on persistoit sur la restitution de Strasburgh et que tout le gros de l'affaire se réduiroit à ce point.

Que le Roy son maitre ne persisteroit pas si fortement sur ce que cette place luy dut demeurer, *s'il n'avoit pas le dessein de rendre la Lorraine*, mais comme il faisoit cette restitution, il étoit impossible au Roy de faire encore celle de Strasbourg; que néantmoins pour faire voir que le Roy vouloit tout de bon faire la paix, il avoit ordonné au C. d'A., de confier au C. d'Oxenst. que puisque, quant à ce qui touchoit Strasbourg, l'Empereur et l'Empire désiroit si fort la réstitution de cette place, parceque la France y ayant le pont sur le Rhin avoit le cours de cette rivière dans son pouvoir du coté de ce rivage là, *que son Roy offroit à démolir le fort de Kehl, qui dominoit le Rhin et avoit couté des millions, se réservant seulement un petit ouvrage où* 10 *ou* 12 *hommes pourroient être logés* pour la garde du pont, croyant que l'Empereur se pourroit contenter de cette offre.

Pour la Lorraine, qu'il en voulait faire la restitution dans la forme du projet B., qu'il l'avoit projetté à cette fin pour l'Empereur, l'Empire et la Lorraine, mais que le C. d'A. ne vouloit pas qu'on sceut que cette proposition venoit de luy, C. d'A., et que pour cela il avoit recherché le C. d'Oxenst., qu'il la débitât

[1] Dit M. S. is aldus waarschijnlijk den Raadpensionnaris vertrouwelijk toegezonden.

comme un project que luy même avoit, pour avancer l'accommodement des parties, que si elle venoit d'être publiée avant l'accord de toutes les choses, il l'auroit désavouée.

La Suède ne trouvoit pas cette offre si qualifiée, que l'on s'en put accommoder et contenter, mais que néantmoins on en pouvoit voir comment la France s'approchoit toujours plus, de sorte que si l'Empereur vouloit authoriser quelqu'un et envoyer à Stokholm, qu'elle ne doutoit pas du bon succes de l'affaire.

HEINSIUS AAN WILLEM III.

den Hage 25 Juny 1694.

Gisteren hebbe ick door een expresse, by den Hr. Göritz tot Weenen afgesonden, ontfangen een missive ende de bylaegen, die ick van myn pligt geacht hebbe aen U. M. in originali aftesenden; ick hadde volgens U. Ms goetvinden aen den Hr. Göritz gecommuniceert 't gene in 't congres soude werden geproponeert; daarby kan ick mercken, dat de Hr. Quiros Bourgomainero van syn sentimenten heeft onderrigt ende dat hetgeen waarvan Lelienroth de Ministers heeft trachten te imbueren, aen deselve mede is overgeschreven; ick kan niet sien of sy hebben de sake gans niet wel begrepen, waarom de bygaande antwoort hebbe geconcipieert, die ick goetgevonden hebbe, alvorens aen den Hr. Göritz aftesenden, aen U. M. te communiceren om desselfs sentiment daerop te konnen hebben, sullende alsdan daar by ende afdoen 't gene U. M. sal dienstig achten, met versoeck daerop U. Ms antwoort te mogen hebben, sullende tot dien einde den courier soolang hier houden. Het sentiment van den Hr. Lelienroth, om de mediatie aenstonts te accepteren, was, volgens 't schryven van den Hr. v. Heeckeren, aldaar al aengekomen, maer ick kan niet mercken dat vooralsnoch daaraen soo veel gehecht wiert, schynende de intentie van L. daarheen te gaan om de geallieerden aenstonts te engageren en van tyt tot tyt een pas verder te doen. Het schynt oock dat hy Göritz van Hanover soo verre heeft weten te persuaderen, dat die op die wyse aen syn meester heeft geschreven, die, om Sweden te meer te complaceren, oock aenstonts daarin heeft gegeven, dewyl Hunneken my gisteren gesegt heeft, dat een brief van den Churfurst hadde, meldende, dat nademael L. aen Göritz gesegt hadde, dat men de mediatie van Sweden aenstonts behoorde aentenemen, dat hy goetvont, dat hy 't selve voor syn sentiment in 't congres soude declareren. Ingevalle men met Sweden verder soude willen gaan, soude ick meinen, dat beter was, men sulx in de secrete negotiatie aldaer declareerde ende trachte daarmede ten minste iets te obtineren, als hetselve absoluut te geven sonder vrugt; ook soude men desnoods Oxenstern daarvan den dank konnen doen hebben ende alsoo L. syn oogmerck ontsetten.

Wat aenlangt de declaratie die hiernevens gaet, die is deselve die Quiros voor desen voorgeslagen heeft, maar soo een declaratie soude die van Amsterdam niet hebben behaagt, dewyl de negotiatie meer reculeert als vordert ende in cas

hier die in deliberatie gebragt hadde, soude het oorsaak gegeven hebben, dat die stadt verder soude hebben kunnen gaen ende haer eigen sentimenten willen pousseren, daar ter contrarie nu sulx belet is ende sy daarmede wel te vreede syn ende nochtans niets is gehazardeert.

HEINSIUS AAN VON GOERTZ.

La Haye 28 Juin 1694.

J'aij eu l'honneur de recevoir celle qu'il vous a plu m'escrire, le 16en de ce mois, et je me suis bien rejouij d'ij voir, qu'il a esté fort agréable à Sa Majté Impériale, que le Roij de la grande Bretagne estoit du mesme sentiment avecq elle pour l'essentiel du negoce auprès de la Suède, mais je voye ausi que pour les formalités elle avoit fait quelques réflections sur la proposition que Sa Majesté de la grande Bretagne et les Estats généraux avoient dessein de faire faire dans le congrès des ministres estrangers ici; vous auréz sans doute déjà entendu, après le départ de la vostre, que la dite proposition a esté faite, et ainsi il ne sera pas nécessaire que je m'eslargisse sur ce subjet, mais seulement que je vous fasse voir sur quel fondement on l'a fait, lorsque je ne doute point, que vous ne soijéz tout à fait de mon sentiment, qu'il n'en pourra résulter aucun inconvenient, dont on pouroit avoir eu l'appréhension.

Et pour cet effet je vous prie de considérer qu'il est sur, puisque la France avoit fait esclatter ses conditions par toute l'Europe, et que la Suède s'estoit asséz déclaré qu'elle ne les trouvoit pas suffisantes, mais que la France ne devoit pas mettre un moindre pied ou fondement de la négotiation future, que les traittés de paix de Westphalie et de Nimègue, que tout le monde commençoit à murmurer, pourquoy l'on n'y respondit en aucune façon, ou qu'on n'ij fit la moindre réflexion, et que la France et tous les mal intentionnés ij trouvoient de la matière pour rendre odieux les alliés et spécialement Sa dite Majesté de la grande Bretagne et leurs hautes Puissances, et qu'ainsi il a esté nécessaire tant pour prévenir les suites fascheuses qu'un plus long silence pouroit avoir causées, que pour ne négliger point les bonnes intentions de Sa Majesté de Suède, qu'on commençat à délibérer sur cette matière, ce qu'on a cru ne pouvoir mieux faire qu'en proposant un fondement sur lequel on pouroit entrer en négotiation, qui seroit tel qu'il ne pouroit préjuditier à personne, mais qui au contraire serviroit à tant plus unir les alliés et prévenir les inconveniens qu'on avoit veu dans d'autres négotiations, dans lesquelles on estoit entré sans arrester ou règler aucun pied ou fondement préallable sur lequel on commenceroit à traiter, et enfin pour pouvoir par là obtenir une paix générale ferme et de durée.

L'on a cru pouvoir obtenir cela par la proposition qu'on a faite au congrès pour les raisons suivantes:

1°. parce qu'en mettant pour fondement de la négotiation future les traittés de Westphalie et de Nimègue, avecq toutes les restitutions, l'on suit le sen-

timent du Roij de Suède, qui est neutre, et par là l'on se justifie auprès de tout le monde et l'on commence la négotiation par les derniers traittés dans les quels l'infraction a esté faite.

2°. Puisque selon la dite prôposition on a bien reglé le pied et le fondement sur lequel la négotiation commenceroit, mais on n'a pas osté, au contraire on a reservé aux alliés la faculté d'éstendre tellement leurs demandes et prétentions comme il leur plairoit.

3°. Et aussi, puis qu'on a réservé spécialement à ceux qui ne sont pas compris dans les traités de Westphalie et de Nimmègue, d'adjouter à la déclaration, que l'on donneroit au Roij de Suède, ce qu'ils trouveroient nécessaire.

4°. Qu'on n'a pas même prétendu de dresser la dite déclaration pour le Roij de Suède, si non de concert aveeq les alliés, et comme l'on le trouveroit à propos, sans s'arrester précisement à la formalité proposée.

5°. Puisque pour la médiation, comme ausi pour la négotiation, le lieu du congrès et ce qui en dépend, en cas que la France voulut accepter le dit fondement par une déclaration autentique, on s'est rapporté en tout cela à ce qui seroit trouvé bon par les alliés.

6°. Et finalement, puisque le Roij de la grande Bretagne et les Estats Géneraus n'ont fait que proposer leur sentiment sur les avis qu'ils avoient recues de Suède, et laissé la liberté aux alliés en général et en particulier de s'expliquer tellement, qu'ils pouroient trouver à propos pour la cause commune.

Je ne doute point que par les dites raisons et explications ne soient osté toute sorte de difficultés, qui se trouvent dans vos lettres et l'escrit cy joint:

1°. Puisque par là on ne déroge en rien à la négotiation secrette, qu'on pouroit avoir en veue en Suède, au contraire elle se poura faire au même temps que les ministres des alliés pourront procurer les sentiments et les avis de leurs maistres, et qu'on seroit à dresser la dite déclaration; et en cas que la négotiation secrette commence à réussir, on poura, non obstant les délibérations dans le congrès, prendre telles mesures, qu'on trouvera bon, puis qu'on en sera toujours le maistre, et si elle ne réussit pas alors on reserve encore une autre forme de négotiation, et on ne laisse pas de se justifier envers le monde, qu'on fait tout ce que l'on peut pour obtenir une paix bonne, générale et de durée.

2°. Il paroit par les dits articles, qu'on a nulle intention de faire quelque chose au nom des alliés sans avoir leur sentiment et comme à leur insceu, mais au contraire de faire tout de concert avec eux, ce qui paroit ausi par là que les ministres des alliés ont pris la dite proposition ad referendum.

3°. Qu'il est constant que par cecy l'on n'a pu donner aucune occasion pour se séparer ny aussy à des brigues francoises, puisque l'intention est de se tenir bien uni; au contraire le dit fondement doit estre capable de prévenir tout mal, puisque l'on commenceroit là ou on a fini autre fois.

4°. Parceque les alliés ne laisseront pas, non obstant la dite proposition, d'entrer dans un engagement estroit pour la conservation de la paix à venir et les traittés qui en seront faits.

5°. Que l'allégation de la paix de Nimègue ne pourra pas faire aucun tort à qui que ce soit, tant qu'il sera libre à chacun de faire outre cela telles propositions et demandes, qu'il luy plaira, que même ceux qui ne sont pas compris dans le dit traitté pouroient concourir à dresser la dite déclaration pour la Suède selon leurs interests, et qu'ainsi les dits traittés serviroient bien de fondement sur lequel on commenceroit la négotiation, mais pas pour des bornes, où on la finiroit.

6°. Consequemment il s'en suit aussi, qu'on ne sera pas empesché de se servir de la présente constitution et misère de la France pour augmenter les demandes.

7°. Il paroit ainsi par là, qu'il n'y peut pas avoir aucun lieu a des jalousies, ny aussi a des suites facheuses comme à Nimègue, puis qu'ayant arresté ce préliminaire, il n'ij a rien à craindre à l'esguard du principal.

8°. La difficulté qu'on fait à l'esguard de la Suède peut estre ostée par là, que Sa Majesté a commencé ce bon oeuvre par sa propre générosité, et qu'on doit espérer qu'elle ne manquera pas d'ij continuer et d'ij réussir, l'on a mis pour fondement de n'entrer pas en négotiation, si non sur le dit pied, et comme il n'ij peut pas estre une médiation là où l'on ne peut pas entrer en négotiation, l'on n'a pas pu accepter simplement la dite médiation, si non qu'en cas qu'on fut en estat de pouvoir négotier, outre qu'en dressant la dite déclaration du commun concert des alliés, on pourra trouver des expressions, qui ne pourront aucunement deplaire à la Suède, mais montrer evidemment la confiance qu'on a en elle, soit en ce cas ici, soit à l'avenir, et néanmoins servir à l'intention des alliés à l'esguard de la France: j'adjouteraij à cecij que pour laisser tant plus toute sorte de liberté aux déliberations des alliés, et pour ne montrer aucun attachement à ses sentimens, l'on a trouvé bon de ne donner pas en escrit ce qu'on avoit proposé, et c'est aussi la raison pour quoy je vous prie de ne donner pas de copie de celle cij. Je suis, etc.

VON GOERTZ AAN WILLEM III.

Vienne $\frac{24}{14}$ Juillet 1694.

Votre Majesté ne manquera pas d'etre instruite par mes rélations à Mijlord Portland et á Monsr. le pensionaire Heijnsius quelle desavantageuse interprétation on avoit donné icij à la proposition faite au congrès de la Haije, le huitième du mois passé, ce qui m'avoit obligé d'en donner avis á Monsr le Pensionaire par un courier exprès; celuij cij étant revenu, Sa Majesté Impériale a ordonné une conférence, dont furent Messrs les Comtes Kinsky, Windischgraets, (ces deux ministres aijant ce negoce entre leurs mains *á l'exclusion de tous les autres*). Des ministres étrangers il ij fut admis seulement Monsr le marquis de Bourgamaneiro et moy. Dans cette conférence je communiquay de bouche la réponse déclaratoire de Monsr le pensionaire, que Monsr de Bourgamaneiro tomba de rechef sur la paix de Nimegue, disant que Sa Majesté Catholique

s'étant engagée dans la guerre (nonobstant les grandes offertes de la France pour la neutralité) et souffrant encore constamment les malheurs de Catalogne, dans la seule vue de travailler à la réparation des pertes de la dite paix de Nimègue, on feroit bien de n'en parler désormais en aucune manière.

Les Ministres Impériaux cy dessus nommés communiquèrent ce qui estoit venu dernièrement de Suède par la cij jointe. Après avoir raisoné la dessus je demandaij par ordre de V. M. savoir précisement le sentiment de Sa Majesté Imple de quelle manière qu'elle croijoit qu'il faloit dorénavant procéder dans ce négoce pour conserver l'harmonie si nécessaire aux Alliez.

Monsr le Comte Kinskij se déclara que selon l'opinion de S. M. I. *on se pourroit servir de la médiation de Suède sans congrès*, attendu que toute espèce de congrès réussiroit au desavantage du publicq, et que la France ne manqueroit pas de s'ij servir de séductions, comme elle avoit fait aux traitéz de Nimègue. *Qu'il faudroit seulement recevoir les propositions de la France par l'entremise de Suède et répondre aprez moijenant la même Couronne, continuant cette façon de se faire entendre réciproquement, jusque à ce que les conditions fussent rendues acceptables* aux aliez et à la France même, et que, comme les propositions de la France seront ou particulières, à l'égard seulement de quelques uns des aliez, ou bien universelles, ils seroient obligez de protester, que ni de fait, ni de parole ni même d'aparence, ils ne se separeroient d'ensemble, à moins si une telle proposition particulière ne se fit universelle, en y comprenant les interets de tous les Alliez; qu'au contraire, si la France vint à s'expliquer universellement sur ce qu'elle veut faire pour tous les Alliez ensemble et pour chacun d'entre eux, qu'alors on y doit répondre de bon escient. Qu'en ce cas sudit S. M. I. ne croyoit pas nécessaire d'envoyer, tant que la Suède travailleroit à ajuster les conditions de paix, des ministres plénipotentiaires soit à la Haye où à Stockholme, *mais que le meilleur moyen d'éviter toute jalousie seroit, si chacun des Aliez voulut faire instruire S. M. I. sur le materiel de ses prétentions*, pour ce qu'ils auroient à proposer au commencement, et à quoy finalement se relâcher, afin que, comme la proposition de la France doit être un instrument universel, une telle réponse, comme de tous les Aliez, s'y accordat mieux, d'autant plus que cette voye secrète feroit perdre à la France une fois pour tout l'espérance de pouvoir séparer les Aliez, soit de fait, ou de parole, ou mesme de la seule apparence; et d'autant que la France a difficulté jusques à présent de se déclarer la première pour la personne sacrée de Votre Majesté, que V. M. seroit suppliée de s'expliquer, si Elle aimeroit mieux, que les Aliez n'y donnassent aucune réponse, jusques à ce que la France fit une proposition pour Elle ou que, pour faciliter le négoce, V. M. voudroit permetre, que dans la réponse des Alliez on proposat en vôtre nom ce que vous trouverez être des interets et de la convenience de votre Majté. Et qu'enfin les conditions étant venues à un point acceptable, *le traité pourroit être solemnisé par un congres formel;* qu'au reste, touchant la médiation de Suède, *S. M. I. jugeoit qu'il vaudroit mieux s'en servir facto que de l'accepter par une déclaration publique, étant persuadé que le Roy*

de Suède le veut ainsi luy mésme, parceque selon les lettres qui sont venues de sa part au Comte d'Oxenstiern, [1] il désire un extrème secrèt, et semble être faché de tout ce qui luy paroit divulguer ses essais employez pour la paix. Voilà les sentiments de l'Empereur, et comme S. M. J. souhaite savoir les Votres, j'attends la dessus les ordres de votre Majté.

Monsr l'Ambassadeur d'Espagne témoigna être de l'opinion de S. M. I. et donna même espérance que le Roy son maitre trouveroit agréable cette manière de traiter, cependant nous le prîmes tout ad referendum, luy et moy.

Enfin V. M. m'ayant ordonné de pousser de dépêcher quelque ministre de S. M. I. pour la Haye, instruit des mêmes pleins pouvoirs qu'étoit autrefois le comte de Windischgraetz, je n'ay pas manqué à la même conférence d'y faire mes instances pour cet effet, et le feray encore jusque à mon départ.

Je prie Dieu pour la conservation de la prétieuse personne de vostre Majté, et suis avec la plus exacte fidèlité et avec la plus haute vénération, etc.

GOERTZ AAN WILLEM III.

Vienne $\frac{14}{4}$ Août 1694.

Je croijois partir incontinent apres la dernière rélation, que j'ay eu l'honneur de faire très humblement à Vostre Majesté, le 24me du mois passé. Mais l'avertissement des ministres, qu'il ij avoit quelque chose venue nouvellement de Suède à me communiquer, m'a fait attendre encore la conférence du 7me du courant. On m'y communiqua premièrement sub n°. 1 ce que le Comte d'Oxenstiern vient d'envoyer avec deux projets: dont le premier sub A est déjà assez connu, et le dernier sub B est joint icy.

Les Ministres nous proposèrent, à Mons. l'Ambassadeur d'Espagne et moy, que Sa Majesté Impériale, ayant trouvé nécessaire de faire réponse à ce nouveau projet, leur avoit enjoint de la dresser en forme suivante, et de la communiquer pour en savoir nos sentiments.

Que S. M. I. remercioit le Roy de Suède de ses bons offices et applications pour une oeuvre si salutaire, et qu'elle se réjouissoit de voir la France portée par l'entremise de Sa Majesté Suédoise à déclarer, qu'Elle désiroit une paix universelle et durable; que l'Empereur seconderoit fort sincèrement ce louable dessein et qu'il avoit déjà communiqué ces derniers avis à ses Hauts Aliez; mais qu'il prévoijoit bien, que n'ayant rien à leur communiquer de ce *que la France avoit proposé sur leur sujet*, S. M. I. ne pourroit point encore répondre au materiel de ce dernier projet, *qui ne parloit que de S. M. I. de l'Empire et et de la Lorraine*, aprez que tous les Alliez s'étoient unis dans le dessein de ne se séparer d'ensemble, ni de fait, ni de parole, ni d'aparence; que si la France auroit fait une déclaration authentique *pour tous les Aliez, et pour chacun d'entre eux, S. M. I. et tous les Aliez n'auroient pas manqué d'y répondre*, mais que

---

[1] Neef van den Zweedschen kanselier, toenmaals gezant te Weenen.

l'Empereur ne pouvoit pas entrer luy seul dans la discussion avec la France pour luy, pour l'Empire, et pour la Lorraine, voulant éviter cette et toute autre espèce de séparation, de sorte que par cette et beaucoup d'autres raisons, S. M. I. se trouvoit obligé de rechercher le Roy de Suède, qu'il voulut bien porter la France à faire dans *un même tems pour tous les Aliez une proposition universelle dans un ou plusieurs instruments, à quoy les Aliez répondroient de la même manière*, et que l'on continueroit cette façon de traiter jusques à une conclusion entière de la paix; que S. M. I. n'y pouvoit prévoir aucune difficulté, puisque le Roy de France protestoit de vouloir faire tout de bon une paix universelle et durable, et que le Comte d'Avaux même s'offrit au nom de son Roy de s'accommoder à la voye d'en traiter que les Aliés auroient choisie. Quant à la proposition du Comte d'Oxenstiern pour la dépêche d'un ministre plempotentiaire de l'Empereur à Stockholm, que S. M. I. reconnoissoit avec sa bonté Impériale la prévoyance de ce conseil; *mais que, comme Elle prévoyoit que par la présence de son seul ministre l'affaire ne pouvoit pas etre terminée au gré de tous les interessez, avant que par la médiation du Roy de Suède le materiel des conditions de toutes les parties ne fut réduit à un état réciproquement acceptable*, S. M. I. jugeoit qu'il faloit se tenir jusques là au canal de la seule correspondence des cours de Vienne et de Stockholm, par laquelle les traités de paix se pourroient aussi promtement terminer que par une telle espèce de congrez, la France jugeant bien elle même, que ces sortes de congrès empêcheroient plus qu'ils n'avanceroient la paix et que S. M. I. avoit déjà fait proposer cet expedient, ne doutant pas, qu'ils n'y donnassent leurs mains, mais *quand avec la bénédiction de Dieu Sa Mté Suédoise auroit réduit un jour les conditions à un point acceptable de part et d'autre*, qu'alors on ne refuseroit pas d'en venir à un congrès formel et public, tant pour solenniser ces traitez, que pour faire mieux éclater la gloire et le mérite du Roy de Suède, que luy apporteroit une paix tant désirée de toute la Chrétienté, moyennée heureusement par l'interposition de Sa Majesté.

L'ambassadeur d'Espagne se déclara là dessus, qu'il ne pouvoit pas aprouver positivement cette réponse, mais que la raison elle même sembloit l'approuver pour luy; que cependant le Roy son Maitre luy avoit mandé par ses dernières lettres, qu'il avoit dépêché, le mesme jour qu'il écrivit, un officier par mer pour luy aporter ses ordres les plus amples et les plus précis sur ce sujet et qu'il les attendoit à tout moment.

Pour moy, comme je n'ay pas pu encore avoir la réponse de Vostre Majesté à ma dernière relation, je le pris ad referendum, me contentant de répéter ce que j'avois déclaré auparavant, conformement à mes instructions et de dire généralement *que Vostre Majesté agréoit ce chemin de négotiation*, et je leur promis de les informer plus précisement des sentiments de V. M., aussitôt que j'aurois reçu ses ordres; ayant prié pour cet effet Monsr le Pensionaire Heijnsius de me les *envoyer à Franckfort*, où je les attendray.

Enfin j'ay pris congé de S. M. I., laquelle me fit mille protestations de son estime et de son amitié toute cordiale, comme aussi de sa ferme intention de

travailler conjointement avec Vostre Maj^té^ pour terminer l'affaire du repos de l'Europe. Puis aprés Elle me chargera d'une nouvelle commission pour V. M., dont il est touché quelques mots dans ma recréditive que voilà. Comme cette affaire demande la secrètesse, *S. M. I. a voulu que je n'en parlasse à V. M. que de bouche, et je n'attens que l'honneur de vos ordres pour me rendre auprez de V. M.*

HEINSIUS AAN VON GOERTZ.

La Haye 4 Sept. 1694.

Monsieur.

J'ay eu l'honneur de recevoir sous cachet volant les relations des deux dernières conférences, que vous avez eues avec les ministres de la Cour de Vienne et d'Espagne au subjet de la négotiation de la paix, et après les avoir lues, je n'aij pas manqué de les envoyer au Roy, lequel, les ayant bien examinées, trouve, que le fondement de Sa Majesté Imperiale, à scavoir, que devant toutes choses l'on doit bien prendre guarde que par la négotiation à faire l'on ne tombe pas dans quelque séparation, est tout a fait juste et raisonnable, et qu'on n'en puisse pas avoir de meilleur, et que c'est aussi sur ce fondement là que Sa Majesté et les Estats Généraux ont fait faire la dernière proposition au congrès ici à la Haye.

Sa Maj^té^ a bien remarqué dans les vostres, que l'on y avoit esté satisfait de la résponse, que vous aviez faite de sa part aux difficultés alleguées contre la dite proposition, et même que l'Empereur avoit trouvé bon de faire connoitre par Monsr de Horn à Monsr le Comte d'Oxenstern par avance, que si la France butoit à retenir les villes de Strasburgh et Luxembourg, Sa Majesté Impériale ne voyoit pas comment dans ce dessein l'on pourroit traitter avec la France, et comme le Roy croit que c'est tenir la mesme route qu'il avoit dessein de faire par la dite proposition, et que c'est par cette voye que l'on pourra obtenir une bonne paix génèrale et aussi éviter les inconvéniens ordinaires des négotiations publiques, elle ne doutoit aussi nullement, qu'on n'eut donné ordre à Monsr le Comte de Straatman, ou, comme l'on a escrit il y a longtemps, qu'on eut envoyé ici à la Haye un ministre avecq pouvoir et instruction pour concerter avec les autres ministres des alliez le fondement ou le pied sur lequel on pourroit commencer la négotiation, et commencer unanimement d'en former une déclaration générale des alliés, dans laquelle on pouroit avoir soin des remarques que les ministres d'Espagne, dont vous parlez et d'autres pouroient avoir sur la dite proposition, puisque, nonobstant tout cela, l'on pourroit, par la voye secrète, tascher à persuader le Roy de Suède de vouloir préparer et porter la France à des offres plus avantageuses, au moins jusques au point que la Suède lui mesme a cru nécessaire, et dont Sa Majesté Imp. s'est fait ouvrir par Monsr Horn, à scavoir la réstitution de Straasbourg et Luxembourg, ce qui n'est pas beaucoup éloigné de la dite proposition, si l'on y comprend, comme l'on

croit, les réunions, mais Sa Majesté voit au contraire, qu'on n'y parle nullement du dit concert; qu'on veut, que la France donne son projet de paix entre les mains de la Suède, et celle là par une voye secrete à l'Empereur, et que l'Empereur, l'ayant receu, le remette entre les mains des alliés et que ceux cy donnent là dessus leurs responses à l'Empr et que par son canal elles soient envoyées en Suède, avant qu'on soit sur que la France vueille accorder aucun pied de négotiation; sur quoy l'on doit considérer que dans cette façon d'agir il y auroit une véritable négotiation, qui ne differeroit pas d'une publique, si non dans les formes, et qui conséquemment seroit subjette aux mesmes inconvéniens et à plusieurs autres, que celles que nous apprêhendons tant,

1°. parceque les alliés seroient obligés de respondre aux propositions de la France, où de livrer les leurs, et aunsi à entrer en négotiation avant qu'ils auroient veu des offres suffisantes de la France, et seroient conséquemment aussitost subjets aux brigues de leur ennemy commun;

2°. il seroit impossible de guarder le secret, que l'Empr tient si nécessaire, puisque les réponses des alliés devroient passér par tant de mains, au moins, quand la France les auroit receues, elle en pouroit prendre l'occasion de faire solliciter en toutes les cours des alliés pour les diminuer, où autrement faire accepter les siennes;

3°. parceque cette négotiation seroit subjette à de grandes longueurs, qui seroient capables de la gater tout à fait, puisque la proposition de la France devroit passer à la Suède, et de la Suède à Vienne, et de Vienne dans toutes les cours des alliés et ainsi réciproquement les responses;

4°. il n'y a pas d'apparence, que les alliés, en envoyant leurs responses, envoyassent à l'Empr leurs ultimata, ce qui ne se fait guère, si non qu'on voye quelque fin apparent de l'affaire, tellement que cecy donneroit lieu à d'autres délays;

5°. aussi ne pouroit on pas s'imaginer, que les alliés voulussent confier leurs ultimata à un autre qu'à soy meme, puisqu'on y est ordinairement trop attaché; conséquemment, il n'y a pas lieu d'attendre, que les alliés voulussent instruire Sa Majté Imple sur le plus ou le moins;

6°. outre qu'il n'est pas apparent, que Sa Majté Imple voulut prendre sur lui de relâcher ou de ne relâcher point sur les articles contestés, car cela faisant, il pouroit courir risque de n'être pas avoué, ce qui causeroit des suites bien fâcheuses.

Toutes ces raisons déterminent Sa Majesté à croire que le meilleur moyen pour venir à une bonne paix seroit, qu'on eut un bon fondement pour commencer la négotiation et qu'ainsi, avant d'entrer en affaire, l'on procurat de la France quelque chose de positif dont elle ne pourroit se dédire, et sur quoy les intrigues ne pouroient avoir aucun attachement; de plus, puisqu'il y auroit de la différence entre le pied de la négotiation à faire, il n'y auroit pas tant de difficulté à convenir sur ce point là, parceque personne seroit obligé par là de ne demander pas d'avantage, quand on traitteroit principalement, et comme le Roy de Suède est du mesme sentiment, l'on pouroit manier cette affaire dans

cette cour secrètement, à quoy je dois ajouter, que la France, voyant une telle résolution ferme des alliés, il n'y auroit aucun doute, qu'elle n'y acquiesçat à la fin, comme Monsr le Comte de Starrenbergh a esté d'avis à Stockholm, et après qu'on auroit porté cette affaire jusqu'à là, l'on pouroit continuer à l'avancer secrètement à la dite cour de Suède si loin qu'il seroit possible, et sur le pied que l'Empr l'a projetté, mais pourtant avecq ce changement, qu'à l'esguard du Roy d'Angleterre et des Estats Généraux, tout ce qui seroit communiqué par la Suède, on le fit directement à Monsr de Heeckeren, afin qu'on pût gagner le temps, qu'on devroit autrement employer pour faire rouler ces avis par la Cour de Vienne et ainsi en effet l'on commenceroit en quelque façon se servir de la médiation de Suède facto, et sans un engagement formel jusqu'à ce qu'on seroit en estat de s'en servir publiquement dans un congrès et d'ajuster finalement la négotiation.

Pour les interets de Sa Majesté le Roy de la Grande Britt. je m'estonne, qu'on en ait quelque doute, car comme la négotiation doit estre générale et que selon les traittés faits l'un des alliés ne peut rien faire si non conjointement avecq l'autre, et qu'ainsi l'on ne la peut pas commencer si non que le Roy y soit compris, c'est pourquoy je croye, que la Suède n'a pas commencé cette affaire sans y estre sûr, mais en tout cas il me semble que l'Empr, comme partie intressée, doit prendre soin comme de son propre chef, soit par la Suède, soit autrement, qu'avant toutes choses la France déclare de vouloir traitter généralement avecq tous les alliés et ainsi particulièrement aussi avecq le Roy d'Angleterre, afin qu'en la négotiation mesme on ne rencontre là dessus aucun scrupule.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Mont St. André den 16 Aug. 1694.

. . . . De Con. heeft my bevolen de Missive van den Hr. Bon Goerts by desen terugh te stuyren en daernevens te adviseren, dat daeruyt nu claerlyck blyckt de intentie van 't Keys. Hoff te wesen de gantse negotiatie in Sueden, indien het mogelyck was, privative in handen van den Keyser te brengen en dat S. M. vertrouwt, dat UWE. wel sal oordelen, dat sulx niet behoort te wesen en dat het oock niet wel soude connen geschieden ende seeckerlyck werden een werck van een schrickelycke longeur, vooral oock, omdat het veel tyt sou vereyschen de intentien van al de geallieerden te becomen en dat het oock geen aparentie heeft, dat alle deselve souden connen worden gedisponeert om nevens het opgeven van deselve ten eerste en teffens mede haer ultimatum te verclaeren en aen den Keyser defereren de maght om sonder rugh spraeck of nader resolutie van de pretentien af te staen en eyndelyck met het uyterste van deselve sigh tevrede te houden en te sluyten, en dat, ingevalle de geallieerden maer eens nader souden moeten werden geconsulteert, 't sy dat sy haer ultimatum ten eerste niet hadden gesegt, 't sy dat de Keyser op eenig antwoort of openinge,

die deselve omtrent eenigh point door Sweden moghte hebben gekregen, sulx, om de Geallieerden te meer satisfactie te doen hebben en reden van claegen te benemen, moghte goetvinden, veel maenden daerdoor souden verloren gaen.

Syne Maj. is oock van opinie, dat de vrage, dewelcke aen den Hr. Goertz is gedaen, of de Con. liever soude hebben, dat men niet soude antwoorden aen Vranckr. vóór en aleer deselve oock eenige offres in 't regard van S. Maj. soude hebben voorgedragen, of dat de geallieerden eenige propositie voor desselfs intrest souden mogen doen, wat wonderlyck is ende dat de Keyser wetende, dat sonder of buyten S. Maj. niet behoort nogh can worden getracteert, uyt eygen beweging door de Sweden, indien die het uyt haerselven niet moghten hebben gedaen, aen de Franssen behoort te insinueren, dat sy verclaeren moeten met den Con. v. Gr. Br. oock te willen handelen.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Utrecht den 16 October 1694.

. . . Tot Amsterdam, WelEd.Heer, hebbe ick soowel de Heeren Burgemeesters als oock den Hr. Boreel gelaeten in seer goede sentimenten. HaerEd. stemmen toe, dat de constitutie van saecken, soo wel in Vranckr. als in desen Staet, ende ter zee soowel als te lande, voor ons favorabelder syn als voorhenen en dat men derhalve met goet fondament betere conditien als te vooren can pretendeeren en blyven by de verclaring van alles aen het wyse oordeel van S. Maj. te stellen wat tot een Barrière en tot een equivalent van Luxemburgh, soo wel in cas van demolitie als anders, moet worden geeyscht, ende waren mede van opinie dat Mollo niet en behoort te comen ter plaetse van de entrevue, maer nogh by provisie aen het Hoff daer hy is te verblyven ende hebbe sulx de concert met my aen SynEd. laeten weten by haere missive, welcke te gelyck met de myne des avonts vóór myn vertreck van Amsterdam op de fransse post is gestuyrt. Ick blyve, enz.

MOLLO AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Parijs 14 Oct. 1694.

. . . . Ick hebbe oock voorgaende maendagh 's morgens een seer secrete audientie by den Con. in zyn Cabinet gehad, sonder van ymant geaccompagneert of gesien te worden en ick in 't cabinet door een secrete deur gekomen zynde, vont ick den Con. alleen in 't selve sittende in een rolstoel wegens het podagra met den Heer Dauphin en den Heer Croissy, staende by S. M.

Ick voerde S. M. te gemoet, dat de Con. van Polen, myn Heer en Meester, my hebbende gelast secretelyk myn best te doen, om HHM. uyt syn naem te persuaderen tot een generale vreede, dat ick met d'uyterste blydschap quam S. M.

verseeckeren, dat HHMo., met goetvinden en d'accoord zynde met haer principael en hoogsten geallieerde, niet ernstiger verlangden, als het Christendom te sien in een waere rust door een generale vrede, waarom ick oock gekomen was om een secrete conferentie voor te houden tusschen een gedeput. van S. M. en een van den Staet, te weeten met UExc., om te sien of men sigh konde met malkanderen prealablement verstaen wegens een goede en suffisante barrière en equivalent voor Luxemburgh, waerop de Staet koste voor altoos gerust syn ende de verdere geallieerden een redelyck contentement nemen, en dat sulx vastgestelt synde, haest de generale vreede soude volgen, waerom ick was S. M. biddende syne gedeputt. op het spoedigste te willen doen vertrecken naar Luyck tot het houden der bewuste conferentie en met soodanigh pouvoir en instructie dat hy sal konnen presenteren een raisonabel en toedragent equivalent, waerop S. M. my antwoordde met een ongemeen aengenaem wesen, eerstens aengaende den bekenden principael in corte en generale termen, maer met soodanige expressien, dat ick merckte, dat de reciprokelyke reconciliatie, vrintschap en correspondentie aen dese Maj. seer aengenaem sal syn. Daerna antwoordde S. M. my, dat S. M. seer verlanghende was na de vrintschap en vermeerderinge van de oude, goede correspondentie met den Staet; dat S. M. aen deselve seer gaerne sal toestaen een goede en suffisante barrière, waerop de Staet kan gerust syn, maer dat de Staet oock most dencken, dat S. M. oock hadde noodigh een goede barrière tot verseeckering van syn Coningryck, principaelijck in dese conjoncturen van tyden, als wanneer (door) de ongemeene onkosten van desen swaeren oorlogh syne onderdanen en Ryck merckelyck hadde verswackt en als hy soo groote restitutie deede als hy heeft gedaen of gepresenteert; dat S. M. hadde al te veel gewerckt in syne jonge jaeren om syn Ryck te verseeckeren met goede barrières om het nu soo seer te verswacken in sijn oude jaeren, gelyck syn natuurlyke vyanden begeerden; verder dat hy koste met een goet en vast gemoet verseeckeren den Staet, dat na dese geslotene generale vreede, hy niet als rust soude soecken en die hy nodigh hadde, nu hy begoste soo impotent te worden aen het podagra, my vertonende syne manke voeten, zeggende in 't generaal en in 't particulier, om door een generale vreede te komen tot de oude, goede correspondentie met den Staet, dat S. M. sal soodanige ample pouvoir en instructie aen syne dept. medegeven als het S. M. soude eenigsints mogelyk en doenlyck syn, met die verwagting, dat UExc. hetselve van haer kant oock sullen doen. S. M. vroeg my oock seer minnelyk na de persoon van UExc., met expressiën van een particuliere estime, gelyck oock daerna mondeling aen UExc. sal verhaelen. S. M. seyde my eyndelyck, dat myne presentie seer nodigh soude syn op de plaets van de conferentie, om te konnen tussen beyde gaen, hetwelcke ick niet durvende hazarderen sonder ordre van UExc., soo bidde nochmaels UExc. van te willen my belasten, hoe dat ick my hierin sal hebben te gedragen, oordeelende dat het niet quaet soude syn, dat ick oock quam UExc. mondelingh te informeeren van diverse particulariteyten, die ick niet durf overschryven.

S. M. heeft my oock door Mr. de Croissi laten weeten, dat S. M. hadde geresolveert by Mr. de Callières te voeghen Mr. de Harlay, raetsheer van den Raet van Staete en swager van den Canselier van dit Ryck, om te toonen, dat het S. M. ernst is en d'estime die S. M. heeft voor de persoon van UExc., waermede UExc. rescriptie en order met verlangen te gemoet siende, blijve, enz.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Maestright 31 Oct. 1694.

Ick ben gisteren in den naemiddagh alhyer aengecomen ende hebbe des avonts gesproocken met de bekende heeren. Deselve syn nogh gebleven in generalibus met veele ende hooge protestatien van de sincere intentie van den Con. haer meester, om met alle de Geallieerden aentegaen een vaste ende eerlycke vrede ende hebben wel soo veel te verstaen gegeven, *dat sy van denselve syn geautoriseert om een aequivalent voor Luxemburgh te mogen belooven*, maer daervan gesproocken in soodanige termen, dat ick niet en can gelooven, dat het sal gaen tot drie plaetsen en oock wel geremarqueert, dat onder diegene, dewelcke sy souden mogen accorderen, niet en sal wesen Tournay, vermits sy onder het discoureren die stadt ongemeen hoogh hebben geestimeert en willen doen passeren voor soodanigh, dat deselve aen de Spaensen en aen onsen Staet meer als het gantse Luxemburgse waerdigh soude syn. Wy sullen van avont malcanderen naeder spreecken ende indien ick uyt deselve iets can vernemen, dat my sal duncken sulx te meriteren off te vereyschen, ben ick geresolveert, om te naght te ryden op den Bosch, om aldaer my den avont te embarqueren naar den Hage ende hoope, dat ick 't geluck sal hebben van S. Maj. nogh te mogen sien ende desselfs bevelen te ontfangen. Ick hebbe ondertussen aen HEd. om, of sy misschien soo weynigh moghten presenteren, dat ick sonder aen 't werck een prejudicie te geven, niet en soude connen aennemen daervan rapport aen S. Maj. te doen of aen haer eenigh antwoort te laten hoopen, soo even aen haer laten seggen, dat ick, met den ordinaris uyt Holland desen morgen gearriveert, hebbe becomen brieven dewelcke my obligeren een keer naer den Haghe te doen.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Maestright 14 Nov. 1694.

. . . Terstont naar ons te samen comste raakten wy op de materie en die vrienden repeteerden op het subject van den Con. v. Gr. Br. in substantie 't zelve 't gene sy te voren hadden verclaert en naar dat wy over die materie wat hadden geraisonneert en ick aen haer hadde getraght te doen sien, dat om daaromtrent alle pericul of diffidentie wegh te nemen, bij haer posityf en duydelyck soude behooren te worden belooft ende verseeckert, of dat de Con., haer meester, met

den Con. v. Gr. Br. soude tracteren, gelyck als met alle de andere prinsen, of dat de vreede werdende gemaekt, S. Maj. puur en simpel, sonder eenige restrictie of conditie soude werden erkent; egter dat van haar beyden daeromtrent geen difficulteit soude werden gevonden, omdat men vooraf was geconvenieert dat, indien de vreede niet en kon worden geadjusteert, alles wat mogte syn versproocken soude vervallen en nogh aan d'een nog aan d'ander tot eenige prejuditie strecken. Op haere gereitereerde instantiën, wat becommernisse of nadencken my conde overblyven na de verclaringe, die sy mondeling en de bonne foy hadden gedaen, van dat het gantsche werck van den vrede soude wesen buyten eenigh engagement, indien HHMo. niet ontfangen volkomen contentement aangaande S. Maj., hebbe ick haer eyndelyck te gemoet gevoert, dat het wel in 't minste niet en was te twyfelen, of HHMo. soude noyt connen werden voldaen als door den Con. v. Gr. Britt. te erkennen, gelyck als het behoorde, maer dewyl men nogh was in staet van tegens den anderen te oorlogen, de reden en voorsichtigheyt wilden, dat men ten volle is geassureert omtrent dat point ende sy derhalve mosten ten goede duyden de speculatie, dewelcke over hare aanbiedinge conde vallen; dat volgens deselve dat point van den Con. v. Eng. niet en soude werden geadjusteert als naar dat alle de geallieerden hare conditien souden hebben gemaekt en dat dan deselve haar fait hebbende erlangt, misschien sigh minder souden interesseren of ferme blyven, om S. Maj. van Eng. te doen geven het gerequireerde genoegen.

Die heeren hadden de opregtigheyt van te avoueren, dat daarin al wat was te considereren en beloofden, indien men over alle de andere artt. eens wierde, omtrent dat van S. M. satisfactie te sullen doen hebben.

Daarmede overgaande tot dat van de Reunien, seyden sy te naaste by ook 't geen in de vorige conferentie hadden geoffereert en thoonden na verscheyden raisonnementen, waarom dat in die generale aanbiedinge geen seeckerheyt soude syn, dat sy wel wilden intreden in een discussie over de reunies in 't particulier en als ick my, als van de materie en omstandigheden van yder van deselve niet geinformeert, daervan excuseerde, verseeckerden sy, dat de Con. haer meester was van intentie om door een generale verclaringe af te staen van heel veel reunien, ja van meer als men misschien verwaghte, en dat sy daer om waren gepersuadeert, dat de hooge geallieerden deswege souden syn voldaen en dat sy de andere pointen en particulierlyk dat van Straesburgh en Luxemburgh ingeschickt synde, lightelyck haer verder dienaengaende souden connen openen, maar na het voorstel, dat ick aen haer hadde gedaen, van dat de geheele saecke van de Reunien by het aenvangen van de negotiatie soude worden geconsidereert alsof de Con. van Vranckryck niet en was in possessie ende als gesequestreert, wilden sy gans niet luysteren.

Over het point van Straasburgh verclaerden sy na veele debatten haar positive last te wesen om aan my bekent te maken, dat de Con. noyt soude resolveren om die stadt te restitueren en dat hy sulx oock niet conde doen, omdat syne landen daer, door het inruymen en overgeven van Lotteringen, voor

syne vyanden gans open souden leggen, maer dat men in de negotiatie soude thoonen, dat men door genoeghsaem equivalent den Keyser wilde doen hebben contentement, en als ick onder 't raisonneren hadde laten blyken, dat de Ministers van Sweden aen eenige van de geallieerden deden geloven, dat die Con. was van de opinie dat Straesburgh moste werden gerestitueert, seyden sy hautement, dat de Sweedse Ministers, dewelcke soodanigh spraacken, de geallieerden abuseerden en dat sy wel souden connen doen sien, dat het bij Sweeden anders lagh of dat Sweeden bedriegelyck moste handelen.

Als wy vervolgens quamen tot het point van Luxemburgh, hebbe ick met suspitie geremarqueert, dat sy geretireerder waren als de voorgaande reyse en aen de woorden, alsdoen gebruyckt, tragten te geven een andere sin als in dewelcke ik die hadde gevat, seyden nu geen andere last te hebben als om het adjusteren van een equivalent en Barrière te beginnen, daar het in 't voorleden jaar was gelaten ende dat over sulx op den eysch van drie steden, waartoe ik my hadde gereduceert, hadden geseyt, dat men Tournay daaruyt soude moeten lighten; dat sy oock wel hadden laten blycken, dat sy, om het equivalent te vinden, nogh wel yets souden connen inwilligen, maer dat sulx was geweest op het presuppoost, dat 't selve maar soude wesen boven de twee andere steden, Tournay altyt uytgesondert en aen den Con. v. Vr. verblyvende. Sy avoueerden, dat ick in de vorige entrevue hadde gepersisteert by den eysch van vyf en dat ick eens onder het discoureren daerby hadde gevoegt, dat ymand van de Heeren, die kennisse van de saecke hebben, hadde uytgeschoten: „ingevalle de restitutie van de drie bekende steden mogte werden belooft ende twee verdere gedemolieert", maar dat ick daarby hadde geseyt, dat myn ordre was de vyf te verseeckeren, dogh dat sy dat evenwel hadden aengesien als een indicatie van haer tot soodanige presentatie uyttenoodigen, daerop weder repeterende, dat sy niet conden begrypen op wat gronden men nu den eysch verswaerde, en dat sulx seeckerlyck aen haer Con. seer vreemt soude voorcomen en gedaghten geven, dat het van onse syde niet wel werde gemeynt. In 't regard van 't laeste protesteerde ick van het contrairie en nopens de vergroting van den eysch, seyde ick, dat voorleden jaer onverrigter saeke gescheyden synde, yder was gestelt in syn geheel en dat wy waren gepersuadeert, dat de publique affaires jegenwoordigh voor ons synde in favorabelder staet als in dien tyt, men oock met fondament en reden meer conde pretenderen; dat wy alsdoen het ongeluck hadden gehadt van een bataille te hebben verlooren ende niet te syn geweest in staat van Charleroy, 't welck syl. hadden bemaghtigt, te ontsetten, ende sy alsdoen nogh waeren meester van Huy en aen ons gaven te apprehendeeren, dat indien sy in de volgende campagne weer aen ons moghten syn superieur in forces, gelyck sy de voorgaende waren geweest, sy haer meester souden hebben mogen maeken van Luyck en daerdoor Maestright worden geexponeert aen een belegering en dat men alsdoen ook grootere becommeringe als wel nu hadde gehadt voor de saecken van Duytsland; dat wy nu in 't laetste van de campagne waren geweest stercker als sy; dat men Huy hadde genomen en daerdoor een entreprise op

Luyck vry difficielder was gemaeckt, ja de vreese daervoor genoeghsaem verdwenen . . . . Sy antwoordden dat sy noyt waren geweest in ander sentiment, als dat men van dese syde niet meer soude eyschen als datgene daermede men in 't voorgaende jaer soude syn gecontenteert geweest en dat ingevalle sy daeraen hadden getwijffelt, de conferentie niet soude syn aengenomen.

Sy voeghden oock daerby, dat ingevalle wy waren van opinie, dat onse saeken of die van de geallieerden waren in beteren toestant als in 't vorige jaer, sy hadden deselve gevoelen van de hare en soo sy meynden op seer goede gronden en dat sy aen my niet conden verbergen, dat het aen haer Con. wat vreemt en gevoeligh soude voorcomen, als sy aen denselve souden rapporteeren, dat wy onse pretentien hadden vergroot, omdat wy sustineerden in beter staet te syn als te vooren en S. M. by gevolge in erger; dat het wat hart was, ja eenigsints injurieus, aen een Con. te seggen, onse affaires syn in beter staet als de Uwe en wy hebben in de onse toegenomen en de Uwe syn vermindert. Ick repliceerde daerop met veel sachtigheyt, dat ick wel wiste, dat men voor Coninghen en Princen moste hebben respect en veneratie, dat ick oock hadde een hooghe voor S. M. haer meester, maer dat het my seer surpreneerde met wat reden men voor injurieus konde opnemen, dat men synde om te tracteren met syn vyandt, reflectie maeckt op den toestant van saecken aen d'een en d'andere syde en dat men bygevolge als men werd gepresseert om te institueren een eysch dewelcke men doet, voornamelyck in een voorval als het tegenwoordige, men oock daarop deselve tragte te fonderen.

Dat sy misschien haer souden hebben connen beswaren, indien ick hadde geallegeert den innerlycken toestant van haer Ryck of onderdanen, maer dat ick sulx niet hadde aengeraeckt en dat 't gene ick hadde voorgebragt alles was van het uyterlycke, daarvan alle onpartydigen conden oordeelen ende dat het wereltkundigh was wat desastres wy in de voorgaande campagne hadden gehadt en in wat voegen nu de laeste was geeyndight en dat sy gelycken beliefden te seggen, ook hadden een considerable vloot in de Middell. Zee, maer dat deselve was geweest in de havens als de onse aldaer hadde gepromeneert, en indien de hare aldaer bleef overwinteren, de onse dede van gelycke. Ick voeghde daerby, dat de Con. v. Gr. Br. de difficulteyten, dewelcke hy in de voorl. winter hadde mogen apprehenderen, hadde gesurmonteert en de saken in onsen Staet ook sigh beter schickten en dat wy alle beyden onse militie heel veel hadden vermeerdert, en dat ick nogh moeste herhalen myne verwonderinge dat sy, 't gene ick van 't uyterlycke wesen van saecken tot justificatie van de vergroting van den eysch hadde voorgestelt, wilden opnemen, als of de Con. haer meester daerby was geledeert en die raisonnementen als eenigsints injurieus voor S. M. doen passeren. Sy tragten wel haer manier van spreecken wat te drayen in den besten sin, maer bleven evenwel daerby, dat het was als een verwyt of schyn van injurie sigh van sodanige demonstratie te bedienen.

Voorts verder comende op de saecke self, reitereerden hare verclaringe van niet te connen haer uyten of offres doen als op de drie steden, mits dat Tournay

onder deselve niet sou syn begrepen. Ick antwoordde daerop, dat wy noyt souden connen afstaen van Tournay en indien sy die stad nevens Condé en Yperen quamen te offereren, dat ick omtrent de twee anderen dan soude connen werden gestelt in staet om wat te modereren en dat sy in sulcken gevalle voor een insinuatie, op dewelcke sy haer dan souden connen verclaren, mogten aennemen 't gene ick in de voorgaande conferentie van het demolieren van die twee hadde verhaelt; maer dat sy het ondertusschen evenwel niet moesten aensien, alsof ick in soo verre van den eersten eysch quam aftetreden, want dat ick deswege het alderminste niet soude vermogen nogh willen doen, soolangh sy de drie anderen niet offereerden; en nadat wy nog wel een half uyr over dat punt hadden gehacqueteert, sonder dat ik door indirecte wegen uyt haer hadde connen trecken een formule of explicate aenbiedinge van een seecker getal van steden, gaf ick haer te verstaen, dat dit was de eygen manier van doen, dewelcke St. Arnould hadde gepleegt en dat sy maer alleen voorhadden om my tot verminderinge van de pretentie en nader en nader te brengen, sonder self iets aen te bieden; dat sy wel conden syn verseeckert dat, indien ick my al gequalificeert moghte vinden om omtrent de vyf steeden yets te modereren, dat ick noyt tot het minste soude comen vóór en alleer sy een nette en positive aenbiedinge hadden gedaen en te minste van de drie soo dicmaels genoemde steden. HaerEd. repeteerden daerop al wederom daertoe niet te syn gelast en dat de Con. noyt soude laten doen eenige specifique offres, vooraleer wy soo na souden comen en datter apparentie was van den anderen te sullen connen verstaen, omdat geen occasie wilde geven om deselve, gelyck men tot nogh toe hadde gedaen, publiq te maecken en doen voorkomen als een bewys dat S. M. in syne saecken qua lyck moste staen, en dat, als ick daerop bleef urgeren, sy wel sagen, dat van de conferentie geen succes staat te waghten.

Ende als ick haer door geenderhande redenen nogh verseeckeringe van, in cas van ontstentenisse van een accoort, het geoffereerde te menageren, niet conde bewegen om haer verder te uyten, seyde ick ook, dat onse t'samencomste dan vrugteloos soude moeten afloopen, als sy souden blyven persisteren van niet in te gaan tot de voorg. offres en dat ick vertrouwde, dat sy daervan de schult souden imputeren aen haer ordres, want dat het was ongehoort ymant te willen obligeren syn uyterste te seggen sonder nogh yet, ick laet staen wat toereykende te bieden.

Sy seyden oock o. a. wel te sien, dat men voor alsnogh niet tot een vreede soude comen, omdat de Con. v. Eng. daertoe niet en was genegen en derhalve de conditien wel soo groot soude pretenderen, dat die niet aennemelyck souden syn, dat sy oock uyt 't gene door ons hier en daar was geantwoort, wel conden afnemen, dat het van den Con. alleen sal dependeren over de conditien te oordelen.

Ick hebbe daertegens aen hen verseeckert, dat S. M. absoluyt en de bonne foy tot een vrede was geporteert en dat ick daervoor soude derven instaen, maer dat S. M. deselve niet anders als met goede conditien soude begeren en niet als die van Nimegen; dat men de geallieerden moste menageren en sigh soodanigh

stellen, dat men de vrught van de vrede door het afdanken van truppes en verminderinge van andere lasten conde gevoelen en genieten: dat S. M. ten tyde van de onderhandelinge tot Nimegen alles hadde aengewent om sulx te erlangen of geen aenleyding tot separatie te geven en dat de reden wilde, dat deselve nu, dewyl een gants andere geest in onsen Staet regeerde, diergelycke dese mael moste en conde voorkomen: dat ick oock wel geloofde, dat S. M. credit en authoriteit genoegh hadde in de Regeringe om te beletten, dat men sigh niet liet contenteren met 't gene deselve niet satisfactoir soude oordeelen, en dat de HH. Burgemeesteren van Amsterdam, gelyck sy ongetwijffelt uyt Mollo wel souden hebben gehoort, en ick aen haer hadde laten blycken, het point van 't equivalent en de Barrière volcomentlyck defereerden aen S. M., maer dat sulx ruste op de verseeckeringe, die deselve hadden, van de goede intentie van Syne Majesteit. [1]

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

Maestright 16 Nov. 1694.

.... Nu desen morgen vóór dagh sonden die heeren aen my het ingesloten billet, en by my daerop geantwoort synde, dat ick haer soude verwaghten, syn sy by my gecomen en hebben my, na eenige woorden van excuse over haer importuniteyt, geseght, dat sy den inhout van de ontfangen rescriptie vry anders hadden bevonden als sy hadden connen hoopen en dat sy door deselve werden geautoriseert om te mogen doen eenige nadere offres; dat sy mosten bekennen, dat ick wat reden hadde gehadt van my te beclagen, dat sy altyt maer hadden geantwoort in generale termen, maer dat 't selve was geweest een precise ordre van haer Con., dat sy de handen nu vry hebbende, dat wilden goet maecken met heel resoluyt te handelen en niet te spreecken als negotiateurs, maer als ymand, die niet beooght als maer alleen te sluyten en als vrient aen vrient. Dat haer last dan was, maer oprechtelyck oock de uyterste, om tot een equivalent voor Luxemburgh ende tot vergrooting van de Barrière te mogen belooven: Yperen met alle 't gene daervan dependeert, de Knocke gefortificeert, soo als deselve is, ende daertoe om Yperen te decken ende ook Furnes te demolieren, ende dan daerenboven te restitueren Dinant in den staet daerin 't selve tegenwoordigh is.

Ick hebbe aen die heeren froidement geantwoort, dat ick haer verder dan nu niet meer soude connen reprocheren, dat sy niet yets positifs presenteerden, maer dat ick het evenwel niet con verbergen, dat soodanige sobere aenbiedinge al soo weinigh als geene of niets was te estimeren, om daerop te handelen ende dat ick haer in alle sinceriteyt wilde verseeckeren, dat op deselve geen de minste acht soude werden genomen ende dat om aen dit werck een schyn te geven,

---

[1] Het slot van dezen brief ontbreekt in het Archief.

van haere zyde souden moeten werden geoffereert de drie plaetsen op dewelcke men in 't voorl. jaer was gescheyden en dat in sulcken gevalle ende anders niet, ick yetwat soude connen relacheren omtrent de twee boven deselve drie geeyscht ten aansien van de demolitie van d'een of d'andere van die twee, en dat ick dan oock op de kennisse, dewelcke aen S. M. soude geven van haer offres, misschien soude mogen crygen permissie om in 't regard van de voorz. twee plaatsen wat nader toe te treden, indien de groote saecke daerdoor soude connen werden ingeschickt.

Eyndelyck hebben die heeren, sonder evenwel sigh nader te verclaeren, versoght, dat ick aen den Con. of aen UEd. soude bekent maecken dese nadere offres by haer gedaen en daerop, soo haest mogelyck was, traghten te hebben bescheyt en dat sy ondertussen tot Maestright souden mogen verblyven.

Hoewel ick wel wete, dat men met dese presentatie in geenen deele contentement sal nemen, soo ben ick evenwel t'eenemael verlegen hoe my omtrent dese luyden nu verder te gedraegen en bidde dat UEd. by S. M. believe te wege te brengen, dat ick nogh vóór het eyndigen van dese weecke mag werden geinstrueert, hoe het aen te leggen ende of indien sy sigh niet favorabelder moghten uytlaten, of ick dan niettemin haer soude mogen inwilligen een nader byeencompste, en soo niet, hoeveel verder sy sigh souden moeten elargeren, om die aen haer te mogen toestaen. . . . . .

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 13/23 Nov. 1694.

Soo veel als ick dit nogh heb kunnen vernemen, soo staen de saecken alhier veel beter als ick had verwaght en men doet my hoopen, dat ick een goede en korte sessie van 't Parlement sal hebben; 't welck de goede Godt wil geeven. Men kan sigh nogtans niet geheel op die hoop verlaten, want daer kunnen dagelycks saecken voorvallen, die men niet en can voorsien.

Ick vinde de menschen hier generaellyck seer verandert van sentiment op 't stuck van de vreede, die sy tegenwoordigh niet en begeren, maer deselve aprehenderen, meenende dat onse saecken soo syn verbetert, dat wy die niet en behoorden aen te gaen als op seeckere ende avantageuse conditien, die sy wel kunnen begrypen dat Vranckr. vooralsnogh niet en sal willen toestaen, maer meenen dat, met een jaar of twee met vigeur nogh t'oorlogen, men Vranckr. seeckerlyck sal brengen tot sulcke conditien van vrede, daer men op gerust kan syn voor het toecomende, om soo lightelyck niet weeder in de oorlogh te vervallen, soodat, indien Vr. niet nader komt als de bewuste Heeren haer hebben geuyt in de laeste conferentie tot Maestright, waervan UEd. my heeft geinformeert, door syn brief van den 19en, soo sal van die negotiatie niet vallen. Het is vreemt, dat die heeren soo retenu syn geweest, want seeckerlyck sy hebben last om meer te bieden en ick twyffele oock niet, of de laeste conferentie, die sy tot Luyck sullen hebben gehouden, of sy sullen sigh verder hebben verclaert.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 16/26 Nov. 1694.

Ick en twyffele niet of de Hr. v. Dykvelt sal nu al in den Hage syn gearriveert en dienvolgende dat UEd. sal hebben aen de Ministers van de geallieerden kennisse gegeven van de bewuste negotiatie, want het seeckerlyck niet langer kan werden uitgestelt sonder seer groote jalousie te verwecken, 't welck van seer quade consequentien soude connen syn. Ick sal aen de Ministers hier niets seggen, als naedat ick van UEd. sal hebbe verstaen, op wat manier en forme UEd. die voors. communicatie sal hebben gegeven. Ick hoop dat Mollo al van Parys sal syn vertrocken, want syn particuliere negotiatie aldaer kan niet als quaet doen en syn conduite is sott of malitieus. Ick hoop dat de Heeren van Amsterdam het oock soo sullen begrypen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 20/30 Nov. 1694.

Ick heb uyt de laeste decouvertes die Schultz my heeft gecommuniceert, geremarqueert, dat de Con. v. Vr. aen d'Avaux verbiet om te sluyten sonder verder ordres, als waer het schoon, dat de conditien, die van Weenen quamen, ten naeste by of selfs accordeerden met hetgene hy selfs heeft voorgeslagen. Wat dat beduyt can ick niet begrypen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den $\frac{\text{23 Nov.}}{\text{3 Dec.}}$ 1694.

. . . Ik ben bleyde dat de communicatie, die UEd. heeft gegeven aen de voornaemste Ministers van de Geallieerdens van de negotiatie van den Hr. v. Dykvelt, soo wel by haer is opgenomen; ick sal met verlangen te gemoet sien wat haer Meesters daeromtrent sullen gelasten. Ick beken, dat ik soude gemeent hebben, dat het beter was geweest, datter geen kennis van dese saeck was gegeven aan Lelienroth, maer in Sueden aen den Gr. v. Oxenstern door Heeckeren, alhoewel ick geen groot quaet daarin kan sien, als dat seeckerlyck hy sal traghten daerdoor alle quaet te doen, die in syn vermogen is, want UEd. kent den man. Ick meen, dat het seer goet is, dat men de bewuste fr. heeren van Maestright heeft versoght te vertrecken, alhoewel ik twyfel, of deselve het sullen doen, eer dat sy een antwoort ontfangen; het hadt seeckerlyck, naer myn opinie, beter geweest, dat sy in deselve tyt waeren vertrocken van Maestright als den Hr. v. Dykvelt. Ick vinde my zeer geambarasseert, hoe en wat men sal kunnen antwoorden op de laeste offers, die sy hebben gedaen voor een equivalent voor

Luxemburgh, te weeten Yperen, Furnes en het fortie La Knocke, dat bespottelyk is om dat fortie te noemen, indien UEd. hetselve kende soowel als ick. Dese offres syn soo weynigh voldoende, dat ick niet en sie, dat men daerop kan antwoorden en aen d'andere kant en meen ick gans niet dienstigh, dat men dese negotiatie t'enemael afbreeckt, maer ter contrarie aen de handt behoorde te houden.

Ick kan aen UEd. in confidentie wel seggen myn ultimatum in 't regard van een equivalent voor Luxemburg, te weeten Condé, Tournay, Yperen en Menin, geraseert ofte Maubeuge, Condé, Yperen en Menin, gefortificeert en in die staet als die plaetsen tegenwoordigh syn, met al haere dependentien en altyd gesupponeert, dat Dinant soude werden gerestitueert, gefortificeert als die nu is en Furnes geraseert.

UEd. kan light begrypen hoe nootsaeckelyck het is, dat dit myn ultimatum ten uyterste werd gesecreteert en insonderheyt, dat ick soude kunnen worden bewogen te desisteeren van Tournay, want de saecken van de werelt souden in 't corte soodanigh kunnen veranderen, dat ick my gans niet met sulke equivalent soude contenteeren en daerom is het oock noodigh, dat de Hr. v. Dykv. dit niet en spendeert, als wanneer hy klaer sal kunnen sien, dat de Francen hiertoe sullen willen koomen en dat het gehele werck dan soude kunnen werden gevonden. UEd. sal lightelyck kunnen begrypen, dat ick van dese distantie en met niemant over dese saeck kunnende raisonneren, ick eygentlyck niet en kan prescribeeren de conduite die men verder in dese negotiatie behoorde te gebruycken. Ick meen dat ick in 't reguard van saecken ten principale ick my klaerlyck genoegh heb geexprimeert en verders het maniement van dese negotiatie laet ick t'enemael aen UEd's goede conduite neffens den Hr. v. Dykv. en in dat particulier sal men al seer reflectie moeten maecken om Amsterdam eenigsints contentement te geeven, want UEd. weet, dat dese negotiatie merendeels om harentwil is begonnen, en daerom sal ick oock verlangen te vernemen hoe het rapport van den Hr. v. Dykv. by haer sal werden opgenomen en wat ingressie by haer sal hebben 't geen Mollo op syne wedercomste haer sal insinueren.

Ick moet nog een saeck seggen generalyck op het werck van den vreede, dat, indien deselve wiert gesloten met een generale benoeging van de Geallieerdens, dat ick die al tamelyck goet soude oordelen, al waeren schoon de conditien soo adventageus niet, maer om ymant daertoe te dwingen, behalve Spagne, soude ick gans niet geraden agten. Ick hoop dat de Keyser niet sal desisteeren van Straesburgh, ten minsten gedemolieert. Ick versoeck dat UEd. desen aen den Hr. v. Dykv. wil communiceren, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{27 Nov.}}{\text{7 Dec.}}$ 1694.

. . . . Het geeft my geen wonder dat de Fransen debiteeren, dat ick de vreede niet en soeck, seeckerlyck niet op haer manier, maar wel op redelycke conditien,

't geen ick meen dat Dykvelt, indien deselve de Franse heeren weder siet, seeckerlyck genoegh kan aanwysen, 't geen ick oock meen, dat niet ondienstigh sal syn om haer daervan te traghten te persuaderen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 7/17 December 1694.

. . Ick sal met verlangen te gemoet sien wat resolutie UEd. sal nemen weegens het voortsetten van de negotiatie van den Hr. v. D. als deselve tot Amsterdam sal syn geweest en gehoort, 't geen Molo aldaer sal hebben gerapporteert, wanneer men seeckerlyck beter syne mesures sal kunnen nemen, alhoewel ick moet bekennen, het al seer delicaat sal syn om geen ombragie aan de Geallieerdens te geven; evenwel sal het moeten geschieden op de beste manier die men sal kunnen uytvinden ofte bedencken. Het is light te begrypen, dat de Keyser en 't Ryck liever Luxemburgh gerestitueerd hadden als een equivalent daarvoor, maar ick moet bekennen, dat myn opinie is, dat het voor onse securiteyt beter is een goed equivalent als Luxemburgh selfs; het geheele werk van de vreede schynt nogh te rouleeren op de restitutie van Straesburgh en Luxemburgh, ofte een goed equivalent daervoor, dat wel te vinden soude syn als het Vranckr. ernst was, maer om een equivalent voor Straesburgh uyt te vinden sie ik niet wel mogelyck. Men mag gelooven wat men wil, maer seeckerlyck, daer syn er weynigen die meer reden hebben om naer een goede vreede te wenschen als ick en als deselve maer tamelyck was, ick soude deselve preforeren vóór de continuatie van den oorlogh.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 18/28 December 1694.

. . Ick en ben niet verwondert, dat UEd. difficulteyt vindt om de bewuste negotiatie voorttesetten sonder ombrage te geven aan de Geallieerden, want het al seer difficiel is, maer ick twyfele nu of het niet heel sal syn afgebroocken door het vertreck van die Heeren van Namen naar Paris. Men zal moeten afwaghten wat antwoort Molo op syn brief sal ontfangen, alhoewel ick daer weynigh verwaghting van heb, want ick meen door alle ciscumstantien te kunnen sien, dat Vranckr. die negotiatie niet sal continueeren en alles daartoe aenstellen, 't welck my van herte leed is, want ick UEd. moet bekennen de vrede seer te wenschen om verscheyde redenen, maer daerin is niets te doen als de vyant niet en wil, als met het uyterste vigeur den oorlogh te continueren om tot een redelycken vrede te geraecken.

Ick ben seer bleyde, dat de Heeren van Amsterdam soo wel in dese saeck schynen te syn ende cordaetheyt willen toonen. Ick meen niet dat het nogh

nodigh is van dese negotiatie in de vergadering van de Staten van Hollandt ofte leeden van dien kennisse te geven, insonderheyt nu dat ick meen, dat deselve soo goet is als afgebroocken, 't geen men beter sal kunnen oordeelen als Molo antwoort sal hebben bekomen.

HEINSIUS AAN LORD GALLOWAY.

La Haye 6 Dec. 1694.

Mylord.

Je croy, au moins j'espère, que vous estes présentement arrivé à Vienne, ainsi je prens la liberté de vous escrire, comme nous sommes convenu.

Vous avez sans doute entendu, mesme en chemin, que deux Messieurs François ont eu une entrevue avec Mr. de Dykvelt; j'ay cru estre de mon devoir de vous expliquer cette affaire, afin qu'estant instruit là dessus vous puissies diluer les meschantes impressions, que j'entends qu'on en veut donner parmy les alliés.

Vous scavez par les instructions que le Roy vous a données, que S. M. et les Et. Gén. ont fait ci-devant une proposition au congrès de la Haye de ne vouloir pas entrer dans aucune négotiation avant que la France mit pour base et fondement de la négotiation à faire les traittés de Westphalie et de Nimègue, y compris la restitution de toutes les réunions et spécialement Strasburgh et Luxemburgh. Le Roy ayant entendu, que la France avoit quelque penchant pour le dit fondement et qu'on pourroit s'éclaircir là dessus, a bien voulu que Mr. de Dykvelt parlât sur ce sujet à ces deux Messieurs à Liège ou à Maestright, comme il a fait. Aussitôt qu'il a eu l'occasion de les voir, il les a sondé, si la France vouloit traitér avecq tous les alliés et faire une paix générale, à quoy ils ont répondu qu'ouy; sur l'article du dit fondement il ont dit la même chose, horsmis qu'au reguard de Strasburg et Luxemburg ils ont offert de vouloir donner des équivalens; pour les réunions ils en rendroient beaucoup mais pas toutes, pour les équivalens ils ne se sont pas expliqués sur Strasburgh mais telle quellement sur Luxemburgh, à scavoir Yperen, de Knocke et Veurne, voulant donner Dinant à l'evesque de Liège; pour la Savoye ils rendroient ce qu'ils ont pris; ils vouloient contenter l'Angleterre aussitôt qu'on seroit d'accord du reste, parcequ'ils ne pouvoient pas s'expliquer là dessus par avance.

Le Roy estant parti d'ici avant qu'il a pu avoir cette ouverture, il ordonna à Mr. de Dykvelt premièrement, qu'il devroit faire scavoir à ces Messieurs avant toute chose, qu'il ne feroit jamais rien que généralement avecq tous les alliés et que secondement il seroit aussi obligé de communiquer tout avecq les alliés, donnant aussitôt ordre à Mr. de D. ou à moy, en cas qu'il ne vint pas à La Haye, de faire la dite communication, ainsi même avant que le Roy, estant outre mer, en put avoir part.

Mr. de D. estant revenu ici, pria tout à l'heure Mr. de Caunitz, pour consulter ensemble avecq moi sur cette affaire, il luy donna part de tout et l'on trouva

bon, qu'on en donneroit connoissance en secret aux ministres des alliés et aussi que Mr. de D. enverroit son sécretaire à Maestright pour prier ces Messieurs de vouloir se retirer dans leur pais, et qu'on ne manqueroit pas de donner part au Roy de la conférence. On a communiqué ce qui dessus aux Ministres et on a prié ces deux Messieurs de se retirer, comme l'on croit qu'ils ont déjà fait dès hier et on a fait un ample rapport au Roy.

Il seroit bon, Mylord, que vous fassiez paroitre aux Ministres, qui auront la confidence de cette affaire, combien le Roy a agi généreusement dans cecy, l'ayant mesme fait communiquer aux alliés avant qu'il l'a pu scavoir luy-mesme; il sera aussi bon de les animer à faire la mesme communication à l'esguard de ce qui est passé à Steckborn par Mr. Zeyler, puisque cela cause beaucoup de bruit et donnera de la jalousie si longtemps que l'on n'est informé du fait, soit qu'il en est quelque chose ou non.

Vous voyez bien, que les propositions, que ces deux Messieurs ont faites, ne donnent pas beaucoup d'apparence à une paix générale, bonne et de durée que nous devons espérer, mais, quel qu'il en puisse estre, il sera nécessaire que les alliés ne se laissent pas prèocuper de rien, mais au contraire qu'on s'unisse de plus en plus et qu'on évite toute sorte de séparation, qu'on fasse partout des efforts extraordinaires et qu'on concerte bien ensemble, agissant comme si l'on n'était qu'un corps; en ce faisant il n'y a rien de plus sur qu'en fort peu de temps nous porterons l'ennemy à la raison.

Vous pouvez bien être sûr que le Roy et l'Estat feront tout ce qu'ils pourront; pour Sa Maj. Impériale nous n'en doutons nullement; vous ferez pourtant bien d'avoir l'oeil sur tout et de presser journellement ce qui sera à faire.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 4 Dec. 1694.

Vous aurez sceus que deux Messieurs, estant Français, ont parlé à Mr. de Dykvelt; l'on a trouvé bon d'en donner part aux alliés en vertu des traités, qui portent qu'on doit tout communiquer l'un à l'autre. Après les alliés je n'ay pas voulu manquer d'en parler aussi à Mr. Lelienroth en confidence, qui en escrira apparremment à sa cour. Vous en pourriez aussi parler à Mr. le C. d'Oxenstern, mais il serait fort malséant qu'on en parla à Mr. le C. d'Avaux.

L'affaire est telle qu'après que l'on a entendu la proposition, faite au congrès touchant le pied ou fondement de la négotiation à faire, l'on s'est aperçu par la seconde et troisième article que la France ne paroissoit pas tant esloignée de mettre un fondement de la négotiation à faire. L'occasion s'en est présentée par cette entrevue, Mr. de Dyckvelt les ayant sondé sur quelques points; ils ont répondus comme il suit:

1°. Que l'intention seroit de faire une paix générale avecq tous les Alliés.

2°. Mesme avecq le Roy d'Angleterre, surquoy ils vouloient trouver des expédiens.

3°. Qu'ils mettroient pour fondement la paix de Westphalie et de Nimègue.
4°. Pour Strasburgh et Luxemburgh ils donneroient des équivalens.
5°. Ils rendroient beaucoup de réunions, mais pas toutes.

En discourant l'on s'est aperçu, qu'ils voudroient traitter les affaires du Roy au dernier lieu, ce qui ne se peut nullement, puisqu'alors on imputeroit toute la difficulté de la paix au Roy et quand les autres auroient obtenu leur satisfaction, on chicaneroit sur celle du Roy, ce qui peut aussi vous servir d'avertissement.

Pour Strasbourg l'on a dit que l'on contenteroit l'Empereur sans s'élargir pourtant sur les particularités; sur Luxembourg ils ont témoigné, si l'on éstoit en éstat de faire quelque chose, de vouloir spécifier les places et l'on a aperçu qu'ils rendroient Dinant, ce qui n'est pas pourtant ou ne peut pas être l'équivalent, pourquoy ils donneroient Yperen.

Vous voyez, qu'on n'a rien fait, qui ne pourroit etre dit aux Alliés, au contraire, en le communiquant, l'on a satisfait aux traités, l'on n'a pas préjudicié à la médiation, car si l'on avoit pu scavoir qu'ils vouloient accorder le fondement requis, l'on auroit pu entrer en négotiation et se servir de la médiation et aussy cette voye auroit esté la plus courte.

Vous voyez bien, qu'ils sont encore loin du fondement et mesme, si l'on en vouloit des équivalens, ce que je ne crois pas.

L'on leur a dit de n'en parler qu'aux alliés et aussi l'on le dit à la Suéde en confidence, dont ils ne doivent rien faire paroitre, mesme pour la médiation à l'esguard de la France. Je suis, etc.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 10 Januari 1695.

Hiernevens sende UWEG. een copie, geschreven aen D'Avaux. UEd. sult daerin sien, dat Vranckr. seer studieuselyck aen Sweden kennis geeft, op haer manier, van d'origine van de negotiatie door Molo ende daerin niets versuymen; dat selfs begeren, dat hy 't selve in geschrifte sal geven, 't geen men nu vervolgens wel haest door de weerelt sal sien rouleren. S. M. had wel geerne gesien dat die sake niet was afgebroocken, soo als uyt de voorsz. kopie en al haer verder schryven oock schynt dat geschiet is.

ORDRE DU ROY (DE FRANCE) AU C. D'AVAUX, DU 24 DECEMBRE 1694.

Je ne doute pas, que les bruits, que les Alliés ont répandu d'une conférence à Maestright entre nos Envoyés et Dykvelt, Dép. des Et. Gén., n'ayent été portés jusques à la Cour où vous êtes et qu'ils ne donnent lieu à Oxenstern et aux Suédois de vous demander quel peut en être le fondement et comme je ne veux pas laisser au Roy de Suède aucun sujet de douter de la confidence, que

je continue de prendre en ses bonnes intentions et en celles de ce ministre, vous leur devez dire que le Sieur Mollo, Resident du Roy de Pologne à Amsterdam, estoit venu cet ésté auprés de moy de la part des Et. Gén. et du consentement du Pr. d'Or., pour m'assurer de la bonne disposition à entrer dans une conférence secrète, qui put donner un bon achéminement à la paix générale et m'ayant proposé pour cet effet telle ville des Pays-Bas Espagnols que je jugerois estre la plus commode pour cette négotiation, je luy fis connoistre les raisons que j'avois, de ne pouvoir accepter aucune ville de la dépendance d'Espagne, mais comme j'avois toujours le même désir, que j'ay assez fait paroitre dès le commencement, de la tranquilité publique, je ne réfuserois pas d'envoyer dans cette ville des Et. Gén., qu'on voudroit nommer, des personnes suffisamment autorisées pour convenir de ce qui pouvoit donner la paix à toute l'Europe. Cette réponse ayant contenté les Et. Gén. et même le Pr. d'Or., ils envoyèrent au dit Sieur Mollo deux passeports avec le nom en blanc avec une lettre portant assurance que les dits envoyés n'auroient rien à craindre de la part des Alliés, nonobstant le défaut des passeports et que les dits Et. Gén. s'en rendoient guarants.

Sur ce fondement je fis partir les Sieurs de Harlay et de Callières, qui s'étant rendus à Mastright, eurent plusieurs conférences avec Dykvelt et elles n'ont été rompues que sur ce que les Et. Gén., ayant demandé un équivalent pour Luxembourg, n'ont pas voulu se contenter de l'insinuation, qui leur a été faite, qu'on pourroit encore obtenir de moy pour le bien de la paix là ville d'Ypres avec sa chatellenie, en estat où elle est, du fort de la Knocke et après rasement Furnes et de la restitution de Dinant à Liège, outre toutes les autres conditions en faveur de l'Espagne, que j'ay ci-devant offert et dont vous avez donné communication par écrit à la cour où vous êtes, et quoyque j'aye encore de nouvelles confirmations et depuis peu des avis certains, qui m'ont esté réiterés plusieurs fois, de la résolution, qui a été prise par l'Empereur et par le Pr. d'Or., de ne pas confier leurs dernières intentions pour la paix à la cour de Suède, je souhaite toujours, ainsi que vous l'avez témoigné, qu'on soit redevable à la médiation de ce Prince du rétablissement de la tranquillité publique et il ne tiendra pas à moi qu'il n'en ait toute la gloire, lorsque mes ennemis feront des propositions raisonnables.

EXTRAIT DES DÉCOUVERTES.

1695. 26 Janvier. D'AVAUX AU ROI DE FRANCE.

Le Roy de Suède est chagrin de la lettre de Palmquist,[1] portant que l'on voulut confisquer les vaisseaux, navigant contre les avocatoires et a fait que 10 vaisseaux à (?) et 12 à Danzig n'en sont pas partis.

Hamilton[2] a offert deux alliances, une des pactes de famille, la seconde, que la Suède, Bavière, Palatin, feroient une ligue avecq Mayence, Trèves et Cologne

[1] Zweedsch resident in Frankrijk.
[2] Deensch gezant in Zweden.

et qu'on devroit régler les nombres de troupes durant la paix, mais que le Roy de Suède n'y avoit pas voulu escouter.

Que le R. de S. a fait un pactum familiae avecq Palatin pour aller de concert dans l'Empire, via juris.

Que le R. de S. ne donnant pas de troupes à la Hollande, ni aussi le contingent à l'Empereur et n'envoyant pas un homme de recrues, non obstant les traités, ne croyoit pas devoir estre si mal traité de la France.

6 février. LE ROY DE FRANCE AU CTE D'AVAUX.

1°. Que le Roy croit, si l'Empereur donne des propositions, que cela sera plustost pour esloigner que pour avancer la paix.

2°. Qu'à l'esguard du Roy d'Anglet., il doit dire, que, s'il n'y a que l'interest du Pr. d'Orange qui empèche la cour de Vienne de convenir de toutes les autres conditions d'une paix raisonnable, si elle le juge à propos de proposer seulement ce qu'elle désire estre fait pour l'accommodement des différens d'Angleterre comme un point fondamental du traitté, elle pourra le faire, avec protestation mesme, que si elle ne l'obtient, le consentement, qu'elle avoit donné à toutes les autres conditions, sera censé nul et comme non avenu.

3°. Il doit bien faire son mieux de persuader le Roy de Suède, que la raison est de son costé.

1 février. BONREPOS [1] AU ROY DE FRANCE.

Que Saxe ne voulait pas entrer dans les propositions de Brandenbourg et Hanovre.

Que Schöning avoit dit qu'il s'opposeroit hautement à tout ce qui viendrait de Brandenbourg.

Que par la constitution de Saxe et la mort de la Reine d'Anglet., Jessen [2] estoit un peu déchu de son espérance pour les alliés; mais qu'il n'est pas entièrement rebuté, parcequ'il croit que le Roy d'Anglet., n'ayant pas d'enfants, affermira le règne pour le Pr. George.

Le Roy de Suède presse pour assurer la liberté du commerce, de donner des escortes.

Denemarcq offre de prendre des mesures avecq luy, veut armer 8 vaisseaux pour tirer raison des Anglois et Hollandois.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den $\frac{\text{21 Jan.}}{\text{1 Febr.}}$ 1695.

Het irreparabel verlies daer de goede Godt my mede heeft gelieven te straffen, heeft my buyten staet gestelt om aen UEd. te kunnen schryven en tot nogh

[1] Fransch gezant in Denemarken.

[2] Eerste minister in Denemarken.

toe weynigh affaires te kunnen doen en het is niet sonder veel moeyte dat ick nu kan scryven. Ick heb door den Gr. van Portland soo veel doenelyck UEd. doen antwoorden op syne brieven. Ick heb huyden die van den 28en Jan. ontfangen, teffens het project tractaet met Denemarken aentegaen. Ick approbere tenemael UEds. consideratien, die aen Lente voor mij oock tot antwoort sullen kunnen dienen, UEds. versoeckende die te geven. Mij dunckt evenwel uyt de projecten te kunnen sien, alsof het Denemarken ernst was te tracteeren, 't geen sigh haest sal openbaeren.

De proceduren te Weenen koomen my ook vreemd voor en de wegh, die daer ingeslagen wert, is niet om tot een prompte vreede te geraecken, die ick UEd. moet bekennen meer te wenschen als oyt, en daerom soude ick gaerne sien dat de negotiatie van Molo wiert voortgeset, sooveel doenelyck, alhoewel ick wel vrees dat Franckryck in dit myn groot ongeluck difficielder sal syn als te vooren, 't geen wel dient gemenageert, maer ick moet UEd. in confidentie seggen, dat ick my nu niet meer bequaem en vint om den oorlogh te voeren. Ick sal evenwel traghten, sooveel als in mij is, om myn devoir te doen, hoopende dat de groote Godt my daer sterckte toe sal geven.

Ick moet voor het overige refereren aen 't scryven van den Gr. v. Portlandt en blyve onveranderlyck, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Richmond $\frac{\text{25 Jan.}}{\text{4 Febr.}}$ 1695.

Ick heb my voor eenige dagen hier geretireerd om de lught te sceppen, maer deselve is soo fel cout, dat ick daer weynigh beneficie van heb; morgen gae ick weer naer Kensington, daer ick meen dat de steenen my tegen het hooft vliegen. Ick sende UEd. hierneevens open den brief, dien ick aen Ml. Galloway scryf; ick versoeck dat UEd. daervan copie wil neemen, deselve cacheteeren en aen hem adresseeren. UEd. sal daerin myne gedaghten op dat geheele werck sien, sooveel ick nu capabel ben om te dencken. Ick kan niet naerlaten UEd. nogmaels te recommandeeren het werck van den vreede zooveel doenelyck voort te setten sonder al te veel empressement te toonen; het sal seeckerlyck door de wegen van Molo moeten geschieden; het waer te wenschen, dat de Fransen kosten werden gepersuadeert om ymant secretelyck tot Brussel te senden om met den Hr. van Dykvelt te negotieren, 't geen in secretesse en sonder eclat soude kunnen geschieden. Ick blyve, enz.

HEINSIUS AAN C. VAN HEEMSKERCK.

's Hage 8 Febr. 1695.

. . . De Hr. van Heeckeren adviseert my met syne laaste, dat de Gr. van Oxenstern over het fondement van Westph. ende Nimweegse tractaten, Straes-

burg, Luxemburg en alle de reunien daarin begrepen, met den Gr. v. Sterrenberg en oock met hem, Hr. v. Heeckeren, hadde gesproken, en dat men evident sag, als sy maar ordre hadden om aldaar 't selve te insinueren, men haar soude antwoorden. My dunckt het een seer favorabele conjuncture is voor de geall., dat Sweden selfs genegen is tot soodanigen fondement van negotiatie ende dat het nu de regte tyt soude syn om Vr. daardoor in 't nauw te brengen ende aen syne eygene geoppresseerde ingesetenen te doen sien, dat hy de vreede op geen goede conditien begeert, ende waarlyck, als men denkt dat men sulx doen kan sonder dat men iets hazardeert, dewyl men in de principale negotiatie al sal mogen eyssen wat men begeert, soo weet ick niet met wat fondement wy sulx konnen laten.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

Hage 11 febr. 1695.

. . . . Ingevalle men niet en comt tot het vaststellen van de voet by S. M. en den Staat voorgeslagen, sal men de haat van het esloigneren van de vreede op sig halen, daar men andersints aen alle de werelt en speciaal aen de onderdanen van Vr., die men soo doet blintdoecken, soude laten sien, dat het aen Vr. manqueerde. Myne laeste schryvens sal UWEG. daertoe nog meer aenleydinge geven ende na alle apparentie sal de gr. van Sterrenberg daerover mede uit Sweden geschreven hebben. De Hr. Lelienroth seyde my nog eergisteren, dat geen bedencken hadde, of ingevalle men fort en ferme op 't fondement stont, Vr. soude Straesburg en Luxemburg laten gleyen, maer ik hope dat men daertoe gedagten hebbende en een ofte ander willende veranderen, sulx niet anders als met goetvinden van S. M. en den Staat sal geschieden en dat men ons niet weer sal willen vervangen.

VAN HEEMSKERCK AAN HEINSIUS.

Weenen den 9 febr. 1695.

Gisteren is ten huyse van den amb. van Spagne een nader conferentie gehouden over de bewuste praeliminaire poincten ende het contra vredensproject nae Sweden geschreven ende hebben Myl. Lexington ende ik alle devoiren gedaen om 't selve te redresseren ende soowel de Keys. als Spaensche Ministers te induceren dat deselve eyndelyck noch quamen te amplecteren den voorslagh tot het beraemen van den voet van negotiatie, wegens den Con. van Engel. ende den Staet in 't Haegsche congres gedaen; doch te vergeefs.

Men houd sigh hier aen de Alliantien ende men seyt, dat het onnodigh is Vranckryck te persuaderen tot het doen van propositien, die men vooraf weet, dat niet sullen noch kunnen aengenomen werden. Wy hebben daertegen inge-

bracht al dat op den voet van onse instructien en UWEG. nader ingekomen brieven geallegeert heeft kunnen werden, doch sonder succes, als UWEG. uyt een seer pertinent relaes, dat wy besigh syn daervan optestellen, om met de toecomende post over te stueren, sal gelieven te sien.

't Komt in 't gros hierop aen, dat men hier bevreest is, dat als de saek eens in die termen geraekte, dat Vranckr. aenbood alles op de voet van de Munsterse ende Nym. tractaeten te herstellen, men 't selve aennemen ende Spagne vervolgens mede daertoe obligeren soude, gelyck UWEG. klaer in de saek sal sien, als 't beloofde relaes overgekomen sal syn.

Ondertusschen moet ik UWEG. in sooverre desselfs inquietudes wegnemen, dat men my versekert heeft, dat het contra-project niet sal overgegeven werden tot dat men sal hebben gesien wat Vr. op de twee preliminaire pointen sal antwoorden ende dat soodanig antwoord by den Con. v. Eng. sal wesen geagreert, ende heb ik by de conclusie verder doen stellen, dat een yeder van de geallieerden het recht off de vryheyt heeft om selve syne pretensien op te stellen ende syne consideratien op die van syne mede-geallieerden te seggen, sodat die saek eygentlyck in dat spoor is dat over 't groote werck nader sal werden gedilibereert. Dit is 't geen ik UEWG. voor alsnu seggen kan.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 9 Mars 1695.

Monsieur de Lilienroth avoit quelque connaissance, que vous présenteriez votre mémoire. A ce qu'il dit, Mr. le C. d'Oxenstern lui escrit plus régulièrement et plus exactement qu'il n'a fait; il paroit encore estre du sentiment, que la proposition du fondement est la meilleure et il m'a dit, ne sachant pourtant pas s'il en est bien informé, qu'il y a un avis d'Espagne, que par le dernier ordinaire Mr. le Marq. de Bourgomainero et Mr. Quiros devoient recevoir des ordres de se pouvoir accommoder avecq le fondement. Si cela est ainsi, on en entendra bien quelque chose à Vienne, mais il pourroit, que cela fut conditionnellement, en cas qu'ils ne puissent pas obtenir le but; alors ils ne le feroient pas que lorsqu'ils en seroient pressés.

Je ne puis pas encore voir d'où peut venir cette fierté de Mr. le C. d'Avaux et les siens, dont vous faites mention dans votre dernière, puisque je ne vois, ny par les avis de France, ny par les anecdotes, qu'ils en ont aucune raison, sinon qu'à la cour où vous estes, ils eussent trouvé quelque plus d'acceuil. [1]

Je n'ay pas manqué de le mander au Roy, afin qu'il y puisse prendre les réflexions nécessaires.

Pour Munster nous avons conclu le traitté; il est entré dans la grande alliance,

---

[1] In een brief aan denzelfden van 13 Juni 1695 zegt H.:
„Les Français, quand ils crient le plus, c'est toujours une marque qu'ils sont le plus en peine."

donnera, outre son contingent de 3000 hommes au Rhin, encore 4000 hommes. Quelques provinces l'ont déjà ratifié.

HEINSIUS AAN V. HEECKEREN.

Hage 22 Maart 1695.

. . . . Sur cecy je puis vous dire aussi pour votre éclaircissement, que le Roy veut bien la paix, comme je vous ay bien dit et mandé ci-devant et dont vous estes assez instruit, mais il est vray, qu'il n'est pas nécessaire qu'on en fasse du bruit et je vous puis asseurer, selon qu'il m'a escrit encore depuis peu, si en Suède on en pourroit trouver le moyen pour la bien faire, qu'il n'y seroit pas contraire, mais qu'il le voudroit bien et qu'ainsi il sera bon que vous soyez toujours sur vos escoutes, mais cela ne me plairoit pas, si c'étoit vray ce que j'ay dit là dessus, que Oxenstiern regarderoit plus les interests de l'Empereur que celuy du Roy ou le nostre. Je crains que d'Avaux tasche de vous supplanter, á quoy vous vous devez garder, car vous ne devez pas perdre l'amitié d'O., de plus que je m'aperçois qu'il confie asteur plus à d'Avaux qu'à vous.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

's Hage 18 febr. 1695.

De Lt Gen. Swartz is hier geweest, presenterende intetreden in de groote alliantie en daerenboven aen den Rijn boven syn contingent van omtrent 3000 man te leveren 4000 man met d'artillerie daertoe nodig; wegens het 9e Electoraat wil beloven het regt der Princen niet anders te vervolgen als by wettige wegen en middelen naar de constitutie van 't ryck en geensints met de wapenen, en pretendeert daarvoor $\frac{m}{30}$ Rs. ter maent, maer wert geoordeelt dat wel op $\frac{m}{20}$ Rs. soude komen.

De Bisschop assureert dagelyks den Gr. van Caunits van syn goede intentie en die meent, dat als syn troupes overgeeft, en men meester is van 't gelt, hy daerna niet veel quaets soude konnen doen en andere syn oock sterck van opinie dat daarmede de tiersparty was gebroocken.

Wat nu aenlangt d'intentie ofte de permoverende oorsaak van den Bisschop, soude ick meenen, dat die wel meest deflueerde uit het toedoen van syn capittel, die niet willen subject syn de hazarden van de ongemacken, die hy wel soude konnen onderhevig wesen; anders weet ick de heele genie en inborst van dat hof seer wel.

UWEG. weet, dat Swartz is van de religie en daarom hier te aengenamer, maar kan dien onaangesien wel een Fransman syn ofte Frans pensionaris syn, waaromtrent men sigh op 't naeste moet informeren.

Ick ben seer wel geinformeert van de devoiren die Vranckr. laat doen, om dese alliantie te stuiten en wat asseurantie de Bisschop daertegens doet, maer wie dat wil abuseren, dewyl die prelaten gewoon syn haer mes aen twee syden dikmaels te laten snyden, wete ick niet, maer ik weete wel, dat tot Saxen een groot werck gebrouwen wort tot een tiersparty en soo Munster daerin treedt, sal hy seeckerlyck met ons niet handelen maer alleen traineren, dat wy aenstonts sullen sien en andersints is bedenckelyk of wy hem by provisie niet behoorden afteescheuren.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den $\frac{29 \text{ Jan.}}{8 \text{ febr.}}$ 1695.

Ick aghte niemendal het contra-project tot Weenen geformeert en gelove niet dat het in Sueden sal kunnen werden overgelevert, omdat Vranckr. seeckerlyk niet in de preliminarien sal contenteeren, 't geen klaer genoegh te sien is uyt de decouvertes; altoos het is naer myn opinie seecker, dat op die manier van negotieren de vreede niet en sal werden gemaeckt ende daerom meen ick nogmaels, dat men door den wegh van Mollo het naerder moet soecken te brengen en indien de Fransen niet en kunnen werden bewogen tot een naerder conferentie te Brussel met den Hr. v. Dykvelt, soo sal men Mollo wat naerder moeten instrueren om te scryven, hoe wy van beide seyden ons ultimatum souden kunnen weeten en vervolgens sien ofte men tot een besluyt soude kunnen koomen. UEd. sal best weeten t'overleggen, hoe het op de voorsightigste manier sal kunnen geschieden.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 12/22 febr. 1695.

. . . Uyt de laeste scheynt of het scryven van Callières aan Mollo fierder was als voor desen, maer evenwel nogh aenleyding geeft tot een negotiatie. Ick soude niet veel swaerigheyt maecken om te verklaren, dat wy in een secrete conferentie ons ultimatum souden seggen, mits dat sy het oock uyten en dat meen ick, dat Mollo soude kunnen scryven, want aen hem ons ultimatum te confieren soude bedenckelyck syn. Ick beken, dat ick al veel speculatie heb, of men de negotiatie met Daguerre niet facielder en tot onse meerder advantage en insonderheyt in secretesse soude kunnen voorstellen. 't Is seecker, dat die man met veel meer voorsigtigheyt als Mollo heeft gehandelt en mogelyck oock met meer sinceriteyt; daerom, soo meen ick, dat UEd. aen den Hr. v. Dykvelt behoorde te scryven en om te traghten dien man in Brabant te doen koomen, want de tyt begint seer te presseeren, als men yets vóór de campagne soude doen.

Ick beken dat ick voor de successen seer becommert ben, insonderheyt in Catalognien, dat ick niet en sie hoe het mogelyck is nu te solveren in 't abandonnement daer de Spaensen in syn.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 15/25 febr. 1695.

't Geen Callières aen Mollo scryft, schynt wel redelyck, maer soo veel de conditien van vreede voor den Keyser en 't Ryck concerneeren, kunnen wy ons niet posityf verklaeren, maer in 't reguard voor de Spaensen en soude ick geen swaerigheyt maecken, om 't selve in een conferentie te doen en 't selve vooraf beloven. Ende voor een equivalent voor Luxemburgh soude ick my tegenwoordigh voor een ultimatum contenteren met Condè, Yperen, Menin en Maubeuge, en soude de laeste plaets daer nogh aen sacrifieren, presupponerende altyt dat Dinant mede soude werden gerestitueert en Furnes gedemolieert.

Hoe meer ick de wereltse saecken tegenwoordigh insie, hoe meer ick voor ons een vreede nootsaeckelyck oordeel. Door den wegh van Sueden en sie ick niet hoe het mogelyck is in tyts daertoe te geraecken.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{4 Maart}}{\text{22 febr.}}$ 1695.

Ick en soude geen swaerigheyt maecken om te doen verklaeren, dat de Hr. v. Dykvelt van my gelast was, om myn ultimatum te verklaeren, 't geen soude wesen 't welck ick UEd. in myn voorgaende heb gescreven en die brief kan hem oock voor instructie dienen; 't geen my meest embarasseert in 't werck van de vreede is de restitutie van Straesburgh, want ik en sie niet dat de Fransen voor alsnogh daertoe te brengen sullen syn en ick geloof niet, dat de Keyser daervoor aen d'andere syde eenigh equivalent sal willen admitteren. Koste het daertoe werden gebracht, dat sy beyden gecontenteert waeren, dat die stadt wierde gedemolieert en gerestitueert aen den Bischop, soo meen ick, dat ick kans soude sien om haest tot een eynde van 't werck te geraecken, daernaer ick dagelyks meer wensch en de nootsaeckelyckheyt van sie.

Ick meen niet, dat het mogelyck is door een publique negotiatie vóór de campagne eenighsins de saecken van de vreede t'avanceeren. Daerom approbere ick tenemael het middel dat UEd. voorslaet van te doen insinueren aen de Fransen, dat de Hr. v. Dykv. van my is geautoriseert om myn ultimatum te seggen. Ick soude alleen meenen, dat dese insinuatie mogelyck beter door d'Aguerre als door den wegh van Mollo soude kunnen geschieden.

Het geeft my geen wonder, dat UEd. geembarasseert is hoe te doen om een

eysch op te stellen, naerdien het te Weenen soo wert gepresseert en niet en kan werden geweygert, maer hoe het te doen sonder deliberatie in den Staet aantestellen en weet ick niet, en die deliberatie soude seeckerlyck al seer dangereus kunnen syn, soodat UEd. die saeck wel dient 't overleggen. Het is seecker, dat men aen 't Hoff te Weenen de saeck der negotiatie aen sigh aldaer wil trecken en vooral met vehementie tegen den Hagh is, 't welck ick klaer heb gesien uyt een brief van Gr. Kinsky aen Gr. Auersberg alhier gescreven. UEd. weet, dat wy het in den Hagh oock niet begeeren, maer te Weenen soude ick het oock niet dienstigh achten, maer als men eens formeel tot een negotiatie van vreede sal koomen, soo moet het nootsaeckelyck op een derde plaets syn.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 1 Maart 1695.

Ick ben met UwEG. van opinie, dat van den man van Hulst niets is te wagten, te meer dewyl als vóór desen geschreven hebbe, altyt meer aan Mollo sullen hangen, die tot Amsterdam woont, daer influentie heeft. S. M. hadde anders meer genegentheyt voor de negotiatie met Hulst, dewyl men daerin meerder voorsigtigheyt en secretesse heeft gesien.

Mollo is nu hier, UwEG. sal syne brieven hebben gesien; ick kan qualyck sien, dat men met twee ploegen kan arbeyden, want de Fransen moeten het beyden weeten en leeren onse swacheyt. Ick soude de negotiatie van Hulst mede praefereren, maer hoe komen wy van den anderen? Ick merk een froideur in die van Amsterdam; of onse man daer veel goet in doet, weete ick niet, maer wel dat ydere brief van Callières niet kan nalaten impressie te geven.

S. M. heeft my geschreven, dat tevreede is, soo sy in conferentie willen komen, dat hy syn ultimatum omtrent het equivalent sal doen seggen, mits dat sy van gelycken doen, en dat ick dat door Mollo soude doen seggen, 't gene ick nu sal doen, maer ick sie, dat die man andere visées heeft als soodanige conferentie, soodat bekommert ben voor een goet succes, dewyl het niet door syn handen soude gaen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 1/11 Maert 1695.

Naerdat ick uyt de brieven van Mollo gescreven kan oordeelen, geloof ick niet, dat de Fransen tot een naeder conferentie sullen syn te bewegen, waervan UEd. nu aparent al sal syn geeclaircisseert, maer ingevalle sy daertoe niet souden syn te bewegen, weet ick niet, ofte men niet sal syn geobligeert het ultimatum aen Mollo te doen seggen, als de Fransen van 't gelyken willen doen, als deselve scheynen te beloven; ick sie daerin sooveel te minder swaerigheyt, dat men het

op soo een manier soude kunnen seggen, dat men hem soude kunnen desavoneeren als het nodigh was, want hy is wel gewent wat t'advanceeren daer hy geen last toe en heeft, en een man van syn soort is het van die consequentie niet om gedesadvoueert te werden als ymant van meerder caracter.

Hetgeen my meest embarasseert in dit geheele werck is Straesburg, want daerin en kunnen wy niet treeden, maer het aen den Keyser laten. Uyt alle de decouvertes sie ick, dat kosten wy de negotiatie tot Stokholm voortsetten, het d'aparenste is om tot favorabelder conditien te geraken, maer de distantie van de plaets maeckt het onmogelyck om een kort eynde van die negotiatie te hebben, 't geen ick soo nodigh oordeele. UEd. dient evenwel Heeckeren t'instrueren, om van syn kant sooveel faciliteyt toe te brengen als mogelyck, en de confidentie met Oxenstern te cultiveren. De Jacobiten alhier debiteeren en schynen in grote verwaghting te syn van de invasie alhier, ofte in Irland en alhoewel men daerop geen groote staet en kan maecken, soo dient men wel op syn hoede te syn, des te meer, omdat men tyding heeft, dat in Camarett-Bay wel by de twee hondert coopvaardy-schepen souden leggen, dewelcke souden kunnen dienen tot transport van trouppes.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 19/29 Maert 1695.

Ick voorsie seeckerlyck, dat het een necessiteyt sal syn, dat tot Weenen de Hr. Heemskerck een eysch doet voor den Staet in 't reguard van de conditie van vreede, die dan naer Suede soude werden gesonden, alsmede van mynentwege, waer ick niet veel sie by te doen na 't gene alrede in myn reguard is geschiet. Het was seecker best geweest, had men kunnen vaststellen een seeckere voet van negotiatie als een praeliminair, maer daer en sie ick tegenwoordigh geen aperentie toe, nae de pas tot Weenen is geschiet, en men sal nootsaeckelyck tot een contra-project moeten koomen, 't geen ick merck door den Gr. v. Auersberg, dat van 't Hoff van Weenen van nieuws sal werden geinsisteert, maer om een eynde van de negotiatie tot Stockholm te sien, is my onbegrypelyck. Middelerwyl sal het seer goet syn, dat de secrete negotiatie syn voortganck magh hebben, maer ick moet bekennen, dat my gans niet aen staet te sien uyt UEd[s] laeste, dat seeckerlyck d'intentie van Vr. is den Hr. v. Dykvelt buyten die negotiatie te houden, dat een seecker teycken is van geen opreghte intentie om tot een conclusie te koomen, maer alleen tweespalt en confusie in de republicq traghten te veroorsaecken. Ende indien sy daerop blyven staen, gelyck ick vrees, weet ick niet, wie men tot die negotiatie soude kunnen gebruicken, want wat pretext de Hr. v. D. soude kunnen nemen om naar Aecken te gaen, soude het seer suspect syn en seeckerlyck die negotiatie niet secreet soude kunnen blyven. Indien daer geen ander expedient te vinden soude syn, soo geef ick UEd. in bedencken, ofte de Hr. v. D. op syn naem naer Aecken soude kunnen

senden den Hr. Hulst, die van tevooren van de negotiatie met Auguerre heeft geweten, dan bleef die negotiatie op den naem van den Hr. v. D. continueren, 't geen absolut nootsaeckelyck is en Hulst, synde een Amsterdammer, soude van die stadt niet kunnen werden gesuspecteert en ick meen, dat men sigh al tamelyck wel op hem kan vertrouwen.

Ick sla dit expedient voor, omdat ik geen beter en kan bedencken, maer referere my tenemael hierin aen UEd• oordeel en het soude oock dienstigh syn, dat UEd. de sentimenten van den Hr. v. D. hierover hoorde. Als die negotiatie in 't gebiet van den Staet soude moeten geschieden, soo is Utreght indisputabel de beste plaets en ick weet niet, ofte het aldaer niet met meerder secretesse soude geschieden als tot Brussels ofte eenigh andere plaets in Brabandt, seecker veel beter als tot Aeken.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 1 April 1695.

Gisteren is de Hr. Boreel hier gekomen en heeft my gesegt, dat Burgemren in vertrouwentheyt met my wilden doen spreecken; dat sy uyt het raport van Mollo meynden begrepen te hebben, dat S. M. en myne intentie was voortaen die saken privative door UwEG. te doen maniëren en daervan de communicatie te ontnemen aen de HH. Burgemen, dat als S. M. het soo verstont, sy sulx geerne wilden acquiesceren, maer dat sy goetgevonden hadden haer by my daerover te esclaircisseren.

Ick beken seer geerne, dat daerover seer gesurpreneert was, en dat 't selve myne vreese seer deede vermeerderen, dat wy noch eenig ongeval met dien man sullen hebben; de geheele saack komt, na myn oordeel, uyt syn suspitieus en jalours humeur, vreesende van die commercie te sullen werden gepriveert, welke syn vreese en vervolgens syn heele illusie hy schynt te hebben opgevat, omdat ick van sentiment ben geweest, dat UwEG. immediate met Callières ofte wel door ymant anders soude corresponderen over de plaets en over de tyt. Wie weet off hy op dat fondament geen oorsaeke heeft gegeven van 't scryven in den laesten brief, die 't heele werck verset. Men sal nogh op deselve trant als vóór desen, om met UwEG. tot Brussel te confereren, een brief schryven en afwaghten wat daerop sal volgen. De groote finesses van dien man sullen onse potage bederven. Den Hr. Boreel hebbe ick seer wel gevonden, alleen syn wat veel voor dien man geporteert.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{26 Maart}}{\text{5 April}}$ 1695.

Het en staet my gants niet aen, dat de Fransen scheynen te persisteren van niemandt tot Brussel te willen senden, want dat leght seeckerlyck op geen goet

fondament. Het is onmogelyck om een ander Heer uyt de regering in dese negotiatie te gebruycken als de Hr. v. Dykvelt en om ymant uyt te vinden om naer Vr. te senden en kan ick my niemant bedencken, behalve dat daer veel redenen syn.

Ick soude nogh al meynen het beste te syn, indien dat de Fransen persisteren om nymandt in Brabandt te senden, dat die negotiatie met secretesse soude werden gehandelt tot Utreght, maer men heeft redenen om nu te twijfelen of de Fransen selfs sulcke grote secretesse begeren, waer ons evenwel het meeste aen gelegen is, gelyck UEd. seer wel remarqueert.

Het valse rapport dat Mollo te Amsterdam heeft gedaen, alsof wy begeerden dat Amsterdam geen verder kennisse van de negotiatie soude hebben, is onverdraegelyck en hy dient met voeten te worden geschopt. Ick kan niet sien hoe men sulcken vuylick meer kan gebruycken in sulcke importante saeck. Ick pretendeer met hem verder niets te doen te hebben. UEd. gelieft van mynentwege aen de HH. van Amsterdam te verseeckeren, dat ick alles geerne met hen wil communiceeren ende dat ick noyt geen andere gedaghte heb gehadt, hoopende dat sy geen geloof sullen geeven aen sulcken leugenaer als Mollo is. UEd. sult voortaen voor getuygen met hem moeten spreecken, ten eynde hy UEd's woorden niet magh verdraeyen en valsche rapporten doen.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 5 April 1695.

't Is waer, dat het een geluck is, dat de Hr. Boreel my occasie heeft gegeven om hem te desabuseren, wegens d'impressie door Mollo aen de HH. Burgemen gegeven, maer ick ben noch niet verseeckert, dat die impressie in d'andere Heeren tenemael sal wesen weggenomen door syn rapport, veel min, off niet andere diergelyke tot laste van den Koningh ofte ons sal hebben veroccasioneert, maer het alderslimste is, dat ick my niet volkomen gerust kan stellen omtrent syne correspondentie. Men moet evenwel roeyen met de riemen die men heeft.

Ick sprack een woort en passant aen den Hr. Boreel van Daguerre, off die niet soude konnen werden gebruyckt tot eenige communicatie aldaer, maer Mollo heeft dien soo swart uytgemaeckt, dat daer niet aen te dencken is.

Ick soude niet vreemt achten, dat UwEG. eens occasie hebbende den Hr. Hudde ofte ymant anders te spreecken, 't geen UwEG. verstaen heeft, in confidentie te communiceren; oock moet ik UwEG. in bedencken geven, off niet dienstigh soude wesen, als UwEG. hier sult syn om te spreecken over die negotiatie, dat de Hr. Boreel daer by was, om openhartigh te gaen in een sake daer de Kon. en sy ééne intentie hebben ende niets meer nodigh is als de diffidentie hinc inde wegtenemen; alleen hebbe ick daerop die remarque, dat sy ligtelyck souden meenen, dat men haer het ultimatum soude moeten bekent maecken, en oock, als het op één stadt aenquam, dat sy van sentiment souden wesen, dat men daerop niet behoorde te sien, doch men soude hierin eenighe retenue konnen gebruycken.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 7 April 1695.

Als ick de occasie sal hebben van den Hr. Hudde of ymand van de andere Heeren te ontmoeten, sal aen deselve in secretesse communiceren 't gene op het subject van Mollo soo nu ende dan uyt Vranckr. is geschreven en door den Bisschop van Plosko aen my in vertrouwentheyd verhaelt.

Ick sie oock, WelEdHeer, weynigh of geen swarigheyd, om by rencontre te gelyck nevens UwE. met den Hr. Boreel, ruym ende openhartigh over 't werck van de onderhandelinge te discoureren, want ick waghte niet dat deselve soude pretenderen te mogen weten het ultimatum, omdat Syn Ed., soo wel als de Heer Hudde en de andere Burgemen van voorleden jaer, altyt hebben geprotesteert aen het oordeel ende goetvinden van den Con. alleen te willen laten en het getal ende de specificatie van de plaetsen van het equivalent, sonder daervan te willen hebben communicatie ende ingevalle de regering van dit jaer deswege al moghte wesen van een andere verstant of inclinatie, soo soude staen te overleggen of men aen den Hr. Boreel niet soude connen aengeven voor het ultimatum die plaetsen, dewelcke S. Maj. heeft geresolveert, dat men daarvoor sal eyschen en houden in petto diegene daervan deselve genegen is om, als het er op aenquam, oock nog aftestaen, ende die souden dan in alle gevalle aen haer Ed. connen als worden gesacrifieert, indien sy sustineerden, dat men op een plaetse min of meer de saecke niet en behoorde achter te laeten.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{24 April}}{\text{4 May}}$ 1695.

Ick hoop, dat UEd. nu alles sal hebben geadjusteert met den Hr. v. Dykv. tot de bewuste byeencomste tot Utrecht. Ick vrees seer, dat de vyf persoonen te gelyck koomende uyt Vr., groot eclat sal maecken, daerom waer het beter dat sy separaet moghten koomen. Ick meen, nu ick nog absent ben, dat HHMo. de paspoorten souden gevoegelykst geven, maer uit vrees datter eenige swarigheyt moghte syn, sende ick UEd. een met open naemen..

RÉLATION D'UNE CONFÉRENCE TENUE À VIENNE À L'HOTEL D'ESPAGNE, LE 5ME D'AVRIL 1695.

Le Comte Kinski en a fait l'ouverture, produisant la réponse du Comte d'Avaux aux points préliminaires, qui ont été envoyés au Roy de Suède, desquels et de la réponse on trouvera cy-joint les copies.

Le dit Comte Kinski, auquel se conforma le Comte de Windisgratz, dit en substance, que là dessus il n'y avoit que trois partys à prendre.

Ou, que le Roy de la grande Bretagne s'en déclare satisfait et qu'on entame ensuite la négotiation de paix sur le pied du contre-projet, qui est desjà envoijé

à Stockholm, *y adjoustant ce que Sa Majesté Britannique et Messieurs les Etats trouveront bon d'y faire insérer de leur part.*

Ou bien d'insister de nouveau, que le Roij de France s'explique positivement à l'égard des interets de sa dite Majesté.

Ou enfin, que les Alliés disent ce qu'ils prétendent que le Roij très Chréstien fasse pour la satisfaction du Roy.

Que c'estoit une matière, qui touchoit proprement Sa Majté Britannique, *dont on devoit attendre la décision*, laquelle on suivroit et applaudiroit avecq plaisir, veu que sans elle, en vertu des alliances réciproques, l'on ne pouvoit ni devoit commencer aucune négotiation.

L'Ambassadeur d'Espagne s'y conforma *et trouva beaucoup à rédire*, *que le Comte d'Avaux s'étoit servy de la qualité du Prince d'Orange.*

Qu'on ne connoissoit pas de Prince d'Orange, en chef parmy les Alliés, mais bien le Roy d'Angleterre, qu'il falloit que la France avant toute chose le reconnut pour tel, si elle prétend, qu'on fasse la moindre réflection sur ses propositions, et qu'il serait expédient de donner des ordres aux Ministres en Suède de ne pas recevoir de semblables écrits, au contraire, qu'ils eussent à les rejetter avec indignation, le tout néantmoins, si c'est la volonté de Sa Majté.

Mylord Lexington et le Sr Heemskerck dirent à leur tour que, puisque la voye, dont on s'étoit servy pour avoir un commencement de négotiation, n'avoit eu aucun succès, il étoit à propos de faire revivre la proposition, qui a été faite au congrès de la Haye de la part de Sa Majté Britannique et de LL. HH. PP., à scavoir, qu'on arrêta pour un point préliminaire, que le Roy de France devoit offrir de remettre le tout au pied des traittés de Munster et de Nimègue la réstitution de Strasbourg, de Luxembourg et les réunions y comprises, que, cecy étant précédé, on entreroit de fait dans une négotiation de paix, en y répondant pour tous les Alliés, comme l'on trouveroit juste et raisonnable. Qu'il arriveroit l'un ou l'autre, que la France y consentiroit, et alors on seroit d'autant plus approché à la paix, que l'on se propose, ou bien, que la France n'y consentit pas, lorsqu'on rejetteroit sur elle la faute, que la prétendue négotiation n'a pas de suite, et de l'aveu de la Suède même, on pourra la mettre dans le tort, et demander tant plus efficacement le secours, auquel cette couronne s'est obligée par les alliances qu'elle a avec l'Empereur et Messrs les Etats; qu'il valoit mieux rompre là dessus, que sur un point tout odieux, comme celuy, sur lequel il sembloit qu'on alloit rompre la négotiation à présent, mais tout cecy et ce qu'ils ont dit de plus, presque à s'échauffer, n'a pas trouvé d'ingression, les ministres de l'Empereur et d'Espagne n'en voulant entendre parler, disant, *que le seul nom de la paix de Nimègue est injurieux*, la traittant de source de touts les malheurs, qui sont suivis après. Et quoy qu'on dise que ce n'est pas cette paix qu'on a en veue, que par cette avance la France ne fera que tesmoigner sa foiblesse, et qu'il sera libre aux Alliez de former leurs prétensions, comme ils trouveront à propos, on le rejette et l'on ne cache pas d'insinuer, qu'il n'est que trop évident, que, l'affaire estant

là une fois, *la paix seroit autant que faite sur ce pied;* qu'à moins d'avoir cette intention, l'on ne presseroit pas tant sur ce qui ne sert de rien, en tant que l'Espagne n'ij consentira jamais et est en droit de le faire par ses alliances, aux quelles l'on espère qu'on ne voudra faire aucune violence, car si cela estoit, on ne pourroit pas blamer qu'en tel cas elle songa aussy à ses interests.

On prit donc la conclusion suivante, *qu'on enverroit á Sa Majté Britannique et à Messrs les Etats un projet de réplique à la réponse, cij devant mentionnée du Comte d'Avaux, lequel estant approuvé seroit remis, par le même canal, au Comte d'Oxenstiern, grand chancellier de Sa Majesté Suédoise.*

On a demandé si, à l'occasion de la réponse, donnée par la France aux deux points préliminaires des Alliés, l'on devroit demander à la Suède le secours stipulé dans l'alliance faite entre l'Empereur, le Roij de Suède et Messrs les Etats Généraux, et on a trouvé bon de le demander à cette occasion, en le remettant néantmoins à Sa Majté Impériale et Messrs les Etats.

Mylord Lexington et le Sr de Heemskerck, ne pouvant avaler ce qui s'étoit dit touchant l'intention, que le Roy et les Estats, leurs maitres, auroient de forcer les Alliés à une paix, quand la France auroit satisfaite à ce qu'on a proposé de leur part au congrès de la Haije, protestèrent, qu'il n'y avoit rien de cela; que leurs instructions et ce qu'on leur mandoit encore tous les jours, contenoient le contraire, et disoient expressément, qu'on ne prétendoit pas de lier les mains aux Alliés d'adjuster leurs prétensions au droit, qu'ils avoient acquis par leurs traittés.

Que si néantmoins on en vouloit douter, qu'on s'en pouvoit éclaircir auprès du Roij et de Messrs les Estats, avant que de la mettre en exécution; deplus qu'il étoit constant, que le susdit pied ne suffiroit pas pour parvenir à une paix, d'autant, que l'on n'y parloit pas du Duc de Savoye, et qu'on ne pouvoit supposer qu'on voudroit abandonner Son Altesse Royale.

Que si les mots *de traitter sur le pied du traitté de Nimègue* leur chocquoit si fort, qu'on l'éviteroit dans l'extension ce qui se fist de la manière suivante, pour un essay.

„Diverses propositions ont esté faites par la France en ordre d'une paix, „aux quelles les Alliés ne trouvent pas à propos de répondre, à moins que la „France s'engage préalablement de remettre toute chose sur le pied du traitté „de Munster et comme elles estoient immédiatement après l'exécution de la paix „de Nimègue, ce qu'estant précédé, les Alliés promettent au Roy de Suède „d'y répondre de leur costé, comme ils le trouveront raisonnable et juste, et „entreront ainsy de fait dans une négotiation de paix." Mais l'on ne gagna rien par là toutesfois.

L'Ambassadeur d'Espagne répliqua par ces paroles. „L'Espagne sera raisonnable, encore une fois, l'Espagne sera raisonnable, c'est assez dit, pour que la paix des Pyrenées ne vous embarasse, vous avez toute la raison du monde de vous en contenter, mais on veut traitter les choses dans la forme et sauver au moins l'honneur."

Enfin, après plusieurs discours et reparties inutiles sur cette matière, les Ministres de l'Empereur, avec consentement de l'Ambassadeur d'Espagne, proposèrent pour un tempérament ce qui suit et le dictèrent de mot à mot aux Envoijés du Roij d'Angleterre et de Messrs les Etats.

„Puisque l'on dit que la paix des Pyrenées est hors de toute apparence et que par sa nomination les peuples se pourroient desespérer et comme pour former et envoyer en Suède le contre projet des Alliés, il y a assez du temps, surtout si l'on agrée à la susdite réponse à donner par la Suède à la France, l'on pourroit suggérer au Roy d'Angleterre et à Messrs les Etats Généraux de projetter incessament un état moijen entre la paix des Pyrenées et de Nimègue, auquel on s'obligeroit de maintenir l'Espagne contre la France.

L'on pourroit proposer ce projet par des couriers exprès à leur Majté Impériale et Catholique."

Ensuite de quoy, le secrèt de cette affaire aijant été beaucoup recommandé, la conférence se finit avecq advertissement, qu'il n'en falloit encore rien écrire, jusqu'à ce que le rapport en estant fait à l'Empereur, Sa Majesté l'aye approuvée, comme elle a faite depuis sans ij rien changer. [1]

Lexington. C. v. Heemskerck.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 12 Avril 1695.

. . . . Pour la capitation je m'estonne qu'on en fait tant de cas dans le païs où vous estes, puisque cela embarasse tant la France; mesme toutes les lettres en parlent, et pour vous faire voir la gravité de cette affaire et de la constitution de France, je vous envoie seulement les lettres, que j'ay receu par le dernier ordinaire où vous verrez:

1°. Leur échec en Catalogne, où ils ont perdu partie de leurs meilleures troupes.

2°. Les plaintes des bourgeois de l'infraction de leurs privilèges.

3°. La peine que la capitation donne et qu'elle ne produit rien.

4°. Que les intendans mesme des provinces s'écrient sur la misère.

5°. La grande crainte dans laquelle on est pour les costes.

6°. Qu'on leur a pris 22 vaisseaux, allant de Brest à St. Malo.

7°. Que dans la Méditerrannée on prend tous leurs vaisseaux et conséquemment tout commeree doit cesser par là.

8°. Qu'on parle hardiment contre le Ministère.

9°. Qu'on a de l'ombrage contre Monseigneur. [2]

10°. Que le siège de Casal est fixé.

[1] „The C. d'Avaux's answer was rightly excepted against, as having remitted the acknowledgment of his Maj. which is made a preliminary, to be considered towards the conclusion of the treaty, and then to be adjusted when all the other conditions of peace shall be, as it were, agreed on; which His Maj. cannot by any means admit.

(Duke of Shrewsbury to Lord Lexington April 19. 1695. *Lexington Papers* p. 79.)

[2] Broeder des Konings.

Vous voyez par là assez, Monsieur, ce qui en est et vous pouvez compter là dessus.

Adjoutez y, qu'ils n'auront point de flotte en mer, qui leur seroit tant nécessaire, s'ils avoient la moindre pensée pour l'Angleterre.

Les Ministres de France ont ordre de proner partout sur trois choses:

1°. d'accuser les alliés, et principalement le Roy d'Angl., de ne vouloir pas la paix et d'en jetter sur eux la faute, afin que cela puisse causer quelque principe de séparation, au moins faire animer les neutres et particulièrement la Suède contre les alliés.

2°. de décrier les affaires en Angleterre, afin de tirer les neutres de ce costé là et de leur en donner une idée de faiblesse.

3°. d'agrandir les apparences des succès de leurs armées et principalement de la capitation, tendant à mesme fin et principalement pour couvrir, tant qu'ils peuvent, leur misère et d'empescher la révolte. [1]

Vous voyez, Monsieur, que tout est orgueil, et cette crierie, dont vous parlez, ne sert qu'à faire bonne mine à mauvais jeu et que cela ne doit vous embarasser. . . .

BOREEL AAN HEINSIUS.

Amsterdam 26 Juny 1695.

Achtervolgens 't gene jongst heb geschreven, ben in 't stille gisteren omtrent Abcoude geweest, op de plaets van den Hr. Mollo, alwaer een uyr nae my van Utrecht aenquamen Mr. De La Roche, [2] vergeselt synde van den Hr. Mollo. Nadat de anderen hadden gegroet en over en weder eenige beleeftheden waren gepleeght, seyde ick, dat de Hr. Mollo uyt syn naem te meermalen hadde betuyght, dat hy seer wenschte met de HH. Burgemen of wel iemant van deselve, te mogen spreecken, dogh dat hem conde verseeckeren sulx niet practicabel te syn, doordien die Heeren niet gewoon waren met uytheemse Ministers conversatien te houden off confereren, veelmin dan met de soodanige als SEd., van een Prins in openbaren oorlog met den Staet; dat de gen. Hr. Mollo 't sedert verscheyden maelen dese instantien hadde vernieuwt, aen my in 't bysonder, met byvoeginge het gewisselyk strecken soude tot voortsetting van 't groote werck, waerom hier was gecomen; dat dit laeste soodanige indruck veroorsaackt hadde, dat by my

[1] Er (Ludwig XIV) stellte der Nation vor, in welchen Gefahr sie sein wurde, wenn Kaiser und Reich nach beendigtem Türkenkriege sich zu einem Angriff auf Frankreich entschlöszen. Und der Antheil, den er dadurch wenigstens bei den höheren Klassen erweckte, war so grosz, dasz er es wagen konnte, eine neue direkte Auflage zu fordern, die Capitation, ein Einkommensteuer in sehr ausgedehntem Maszstabe (L. von Ranke. Franz. Geschichte vol. 4, s. 69).

[2] Onder dezen naam kwam De Callières in Holland; later noemde hij zich Du Pont en daarna ook Gurski.

resolutie was genomen om hem daer ter plaetse te comen sien secreetelyck en sonder omslagh, in dat vertrouwen van syn bescheydenheyt sulx naer behooren soude werden gemesnageert. Hy my daerop als met eede hebbende geassureerd, dat ten uyterste dit soude werden gesecreteert, versocht te mogen weten wat het was dat te communiceren hadde. Waerop S. E. seer circumstantelyck begon verhael te doen van 't gepasseerde in de secrete onderhandelinge tot Brussel en Mons, tusschen den Hr. v. Dykvelt en den Abt Morel, door interventie van seeckeren D'Aguerre; vervolgens continueerde te verhalen wat was voorgevallen in de gehouden conferentie tot Maestricht, 't voorgaende jaer, tusschen den Hr. v. D., Mr. d'Harlay en hem en eyndelings datgene 't welck voorgecomen was onlangs in de byeenkomsten tot Utrecht gehouden.

't Voornaemste waerom hy empressement getoont heeft, om imant van de HH. v. Amsterdam te mogen spreecken is, nae 't my toeschynt, om te vernemen, of 't aengepresenteerde equivalent voor Luxemburgh niet voldoende is; ten anderen, off de Hr. v. Dykvelt, insisterende op vier plaetsen en daerop onversettelyck blyvende staen, syn ultimatum heeft gespendeert, en eyndelyck, off het gepasseerde in de conferentie allenthalven bekent was. Op het eerste hebbe ick S. E. geantwoort, waerachtig te syn, dat nimant van ons in de minste twyfeling is geweest, off de saeck was gevonden ten reguarde van 't equivalent, wanneer verstonden, dat de Con. v. Gr. Britannien was affgegaen van de stadt Doornick en deswegen sigh liet gevallen een equivalent, want als reflecteerden aen de eene syde hoe considerable plaets Luxemburgh is, soo wegens syn situatie, fortificatie als andersins en aen de andere syde de vier plaetsen die gevordert werden, benevens 't equivalent voor Tournay, en conden geensins twyffelen off het soude den Con. v. Vr. voorkomen seer gevalligh en by Z. M. met groot genoegen worden aengenomen, daerom aen S. Ed. niet wilde ontveynsen, dat seer verset stont, en d'andere Heeren met my, wanneer in ervaring quamen, dat maer wierde gepresenteert Yperen en chatellenie, Menin, mitsgaders 't demanteleren van Furnes en dat tot equivalent van Luxemburgh.

Ten andere kon met waerheyt verklaren, dat de Hr. van Dykvelt niet alleen syn ultimatum, maer meer nogh hadde gespendeert door genegentheyt om soo heylsaem werck voor te setten en door inschikking alles by te brengen wat daertoe conde dienen; want dat ick S. Ed. in confidentie verklaerde, dat het aengeven van 't equivalent voor Doornick uyt bovenverhaelde insichten by welgen. Heer te prematuer was nagegeven, dewyl sulx eerst moeste geschieden naedat by zyn Heer en Meester waren gepresenteert Yperen, Menin, Condé en Maubeuge, met haere ap- en dependentien.

Eyndelyck, dat de Hr. v. Dykvelt 't gepasseerde in de respective conferentien by rapport hadde overgebracht en in substantie aen U. Ed. hadde verhaelt met eenige weynige verandering omtrent sommige voorvallen. Hierop repliceerde Mr. de la Roche, dat het aen onse syde seer qualyck wierde gevat, even als off de Con. v. Vr. voor Luxemburg presenteerde tot equivalent Yperen en chatellenie, renderende jaerlyks ses hondert duysent croonen, Menin en La Vergé, loopende

digt onder de stadt Ryssel, synde eene deftig gefortificeerde plaets, want daerenboven gaff syn Coninck Namur en Mons, oock Charleroy met de nieuwe en vermeerderde fortificatien, dewelcke soodanigh syn, dat die van Mons alleen verre meer als drie millioenen guldens hebben gecost en Namur genoegsaem inprenabel was gemaeckt, daer 't notoir is, dat maer gehouden was die plaetsen te geven in voldoening van de Nimweegse tractaten in den toestant als doen waren, wanneer verovert syn geworden, 't welck voorwaer, seyde S. Ed., voor wat groots was te reeckenen, comende by d'aengepresenteerde plaetsen.

Verder seyde met opmerking te hebben aengehoort 't gene gesecht was aengaende 't ultimatum, gespendeert door den Hr. v. D., dat hy 't moeste gelooven, maer met waerheyt conde seggen, dat syn Meester noch syne Ministers niet hadden verwacht, dat men tot soodanige hooge pretentien sou syn gecomen, veel min daerop syn gebleven voor het equivalent, soodat dit hem bedroefde, dat sigh in syn hope bedroogen vont, om dat goede werck te sullen helpen brengen tot perfectie, waerom de commissie, om herwaerts te comen, hadde aengenomen.

Hy seyde geschreven te hebben en ordre verwachtende was; verhoopte, de Hr. v. D. naeder en favorabelder last krygen soude; versocht my oock te willen coopereren en communiceren syn raisonnementen. Ick excuseerde sulx beleefdelyck en seyde het niet te konnen doen, want dat daer op eygen risico was gekoomen en my wel wachten soude te doen blycken, dat hem gesproocken had.

Hy heeft verscheyden maelen gesecht, dat Condé niet konden afstaen, omdat Doornick door de sluysen seer kan werden benadeelt en soude konnen werden gevexeert met imposten en tollen.

Indien my ware gepermitteert myn gevoelen te uytten: vertrouwe, dat Maubeuge nogh volgen sal, maer voor Condé ben becommert; evenwel 't syn maer gissingen.

Ick ben gescheyden met te seggen: *naer myn begrip*, datter sonder de vier plaetsen niet van werden sal; dat het selfs van d'interest van Vranckryk is dit equivalent soodanigh te maecken, dat ydereen sien kan de sorge die de Con. v. Engeland draegt voor 't intrest van de Geallieerden, waerdoor Z. M. te meerder sal werden geaccrediteert, om dat van d'andere Geallieerden door industrie en persuasie te helpen inschicken, om alsoo tot een generale vreede te geraecken.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

1 July 1695.

De Con. is t'eenemael voldaen van 't gene de Hr. Boreel soude hebben geseyt aen La Roche, ende heeft in 't rapport dat UEd. daervan geeft, alleen geremarqueert, daer SynEd. heeft gesproocken van de vyer plaetsen op dewelcke van dese syde is gestaen, heeft gebruickt het woort „*naer syn begrip*”, bedencken

hebbende, dat een stercker expressie hadde connen worden gebruickt, vertrout evenwel dat, indien La Roche is gepersuadeert, dat de verclaeringe van die van Amsterdam ernst is, een goet effect daervan is te waghten. Ick sal by provisie en tot dat yets naders voorvalt, my onthouden by den Con. ende sal UEd. daerom versoecken om door den Hr. Boreel of Mollo te willen besorgen, dat, wanneer La Roche rescriptie of nader ordre sal hebben becomen, met hem afspraeck worde gemaeckt, op wat tyt ende plaetse wy malcanderen wederom sullen sien en ick sal niet manqueren my daernaer te voegen ende meyne, dat SynEd. geen swarigheyd behoort te hebben om te Leuven, Mechelen of Antwerpen my tegemoet te comen, al was het maer, omdat 't selve met minder ombrage soude connen geschieden, als dat ick nae Hollant ofte Utrecht soude moeten keeren.

Ick weet, WelEd. Heer, geen ander esclaircissement te geven aengaende de verclaeringe, dewelcke ick soude hebben gedaen, van dat men met drie steden sigh soude connen vergenoegen, als dat 't selve is geschiet in de conferentie met den Abbé Morel en dat deselve is gehouden des winters, naerdat wy in de voorgaende campagne het ongeluck ter zee hadden gehadt, te lande geslaegen waeren geweest ende Charleroy hadden verloren en de Franssen tot het eyndigen van deselve boven ons superieur synde geweest in forces, te vreesen was, dat sy de volgende campagne deselve avantage souden hebben, en dat Luyck, 't welck geexponeert was, connen attacqueren en als men in de laeste herfst heeft geeyscht vyf plaetsen, dat doen de saecken gans waeren verandert; dat de vloot van Engeland en onsen Staet was in de Middellandsche Zee, dat wy Huy hadden genomen en daerdoor Luyck gedeckt, dat wy in 't laeste van de campagne meester in 't velt waeren geweest ende de Franssen hadden doen wandelen en in staet waeren om met datselve voordeel desen te beginnen en dat syn oock de redenen waerom nogh wort gepersisteert by de vyer. Dat syn oock de consideratien en motieven op dewelcke ick de vermeerdering van onse pretentie aen La Roche hebbe gejustificeert en ick hebbe aen denselve oock geseyt, dat het wel waer was, dat ick doemaels de permissie hadde, om een van de drie plaetsen te mogen veranderen, maer dat het niet soude syn geweest Tournay.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

In 't quartier van den Coninck vóór Namen
den 10 July 1695, 's avons laet.

Syne Maj. heeft my van dage believen te laten lesen de Missive, dewelcke UEd. den 8en deses aen denselve hebt geschreven ende heeft nu op den avond, nae dat alles in 't lang ende breet hadde overwogen, goetgevonden, dat ick uyt S. Maj. naem aen UEd. soude adviseren, dat niet en can sien, dat myn reyse naer Holland jegenwoordigh van eenige de minste vrught soude connen syn, maer dat ter contrarie deselve niet anders als nadeel en prejuditie soude connen toebrengen; dat dewyle La Roche aen Mollo heeft geseyt ende de laeste aen

UEd. overgebraght, dat hy positive ordres van den Con., syn Meester, heeft ontfangen, om sonder uytstel naer syn Hoff te keeren, ten ware de conditien, by hem voorgestelt, simpelyck ende sonder reserve werden aengenomen, ick aen La Roche nu met geen fatsoen of schyn soude connen gaen vraegen, of ende wat rescriptie of antwoort hy, op 't gene laest tusschen ons was gepasseert, moghte hebben ontfangen, ende dat men nogh te minder sigh soude connen imagineren, dat hy door raisonnementen of anders soude connen werden gedisponeert om tot ons verclaerde ultimatum te condescenderen, of van syne ordres af te treden ende aen de andere syde soo blyft S. Maj. by syn vorige sentiment en resolutie, van dat geen vrede met eenige gerustheyd en verseeckeringe can werden aengegaen, of de Franssen moeten overgeven ende inruymen de bewuste vier steeden, ende of ick schoon derhalve daeromtrent niets soude connen naegeven, soo moet men evenwel vaststellen, dat indien ick La Roche weder come vinden of aensoeke, naedat hy de voorgeroerde ordre van syn Con. door Mollo heeft laeten bekent maecken, hy ende de Ministers van syn Con. dat sullen opvatten ende houden voor een bewys, dat men hyer gesint is om, indien niet syn geoffereerde te accepteren, immers van onsen gedanen eysch nogh meer te relacheren, ende daerom is de Con. absoluyt van opinie, dat ick niet en magh gaen nae Holland en heeft gewilt, dat ick sulx aen UEd. in antwoort van de syne soude adverteren, met die byvoeginge, dat S. M. wel can toestaen, oock goetvinden, dat de heeren van Amsterdam of wel de Hr. Boreel, als dewelcke de Hr. La Roche nu kent ende heeft gesproocken, hem nogh eens ontmoette ende aen denselve ronduyt segge, dat men van het laest opgegeven ultimatum niet en can afwycken, ende dewyl S. Maj. uyt een van UEd. voorgaende missives heeft gesien, dat La Roche aen den Hr. Boreel soude hebben betuygt, dat, om seeckere redenen by hem geallegeert, de Con. syn Meester noyt Condé soude connen restitueren, oordeelt deselve, dat de Hr. Boreel aen La Roche oock behoort te seggen en te verclaeren, dat Condé is eene conditio sine qua non, ende gelyck als SynE. vóór desen heeft gedenuncieert, dat als men op Tournay soude blyven staen, dat van de negotiatie niets soude vallen, men nu van gelycken van dese syde verseeckert, dat sonder Condé te cederen, niets te doen soude wesen.

Ick moet UE., in bedencken geven, of hyer nu oock niet eenige reflectie can werden gemaeckt op 't gene de Con. v. Sweden aen den Gr. van D'Avaux heeft laten aenseggen, raekende het stellen van de Nymeegse en Westphaelse vrede sonder restrictie tot een fundement tot de onderhandelinge, mitsgaders op de aparentie die er is, dat Sweden daerop blyvende insisteren, Vranckryck dat soude connen aennemen ende dat synde, soude Luxemburgh moeten worden gerestitueert of voor die plaetse volcomen contentement gedaen aen Spagne of de Geallieerden, ende hoeseer de Franssen daerdoor souden worden van erger conditie en haer vinden verlegen, is wel gebleecken, als ick aen La Roche tegemoet hebbe gevoert of tegengeworpen het raisonnement of argument dat de Hr. Boreel hadde gesuppediteert, off Luxemburgh, of de vyer plaetsen tot een equivalent. Ick blyve, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger voor Namen den 12 Juli 1695.

De brief, die Burgemn van Amsterdam aen my hebben gescreven, die ick desen morgen heb ontfangen, heeft my soodanigh gechagrineert, dat ick UEd. niet genoegh en kan seggen, alhoewel haer conduite my altoos seer suspect is geweest, maer soo klaer te spreecken is surprenant. Den Hr. v. Dykvelt vertreckt morgen met den dagh en sal UEd. van alles informeeren, alsmede de brieven hier nevensgaende, waeraen ick my referere, enz. [1]

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger voor het casteel van Namen
den 15 Aug. 1695.

Ick heb huyden ontfangen UEd. brief van den 13 deser, neffens dien van Burg. Boreel en heb aen deselve geantwoort volgens de nevensgaende copie, hebbende gemeent best te syn, om soo kort te schryven en my voornamentlyck op syn eygen antwoort te refereren, niet meenende, dat men nu moet relacheren en gelovende seeckerlyck dat de Fransen naeder sullen koomen.

Het soude nu wat vreemt syn om in een secreete onderhandelinge te koomen, juist na het vernieuwen van de groote Alliantie, want andersints tot de vreede heb ick alsoo groote genegentheyt als oyt.

UEd. kan den Hr. Boreel verseeckeren, dat ick seer tevrede ben van syn conduite en dat het seer nootsaekelyck is, dat dese saeck wert gesecreteert. Ick heb daervan kennis gegeven aen den Hr. v. Dykvelt, als dat oock wel redelyck was. Ick blyve, enz.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

Hage 5 July 1695.

UwEG. sal weten, dat S. Keys. Maj. door den Gr. v. Auersbergh aen den Con. v. Eng. hadde doen voorstellen, of S. M. niet soude konnen goetvinden een plan van een barrière te formeren tusschen de Pyren. en Nimweegse traktaten, om daarby te konnen blyven en te sien, of men die Spagne dan soude konnen doen

---

[1] Het gold hier wederom een uitvoerig vertoog van Amsterdam ten behoeve van den vrede, afgezonden op het oogenblik, dat de Fransche agent De La Roche nabij Amsterdam met Burgemeester Boreel over den vrede onderhandelde. Dit vertoog heeft waarschijnlijk tot het afzenden van v. Dijkvelt genoopt, in strijd met hetgeen twee dagen vroeger was besloten. (Zie den vorigen brief.)

agreeren. S. M. die sake uitgestelt hebbende tot dat hier te lande soude wesen gekomen, heeft alsdoen gewilt, dat de Hr. v. Dykvelt ende ick alvorens een conferentie souden entameren met de HH. Gr. v. Caunits ende Auersbergh en nu oock met den Hr. Quiros, om, derselver sentimenten ingenomen hebbende, S. M. daarvan rapport te doen, ten einde deselve daerdoor te bequamer soude werden gemaakt syne sentimenten te uiten, ende dat 't selve met te meer concert van den Keyser ende Spagne mogte geschieden. Die conferentie tot twee distincte reysen gehouden synde, hebbe ick bevonden, dat d'een en d'ander veel difficulteyt hadden om sigh daarop te uyten, maer in plaets van sulx te doen, is men gekomen in een detail van discoursen van de jegenwoordige constitutie van tyt ende van de negotiatie van vreede tot Stockholm, al 't welck de difficulteit eer vermeerdeert als vermindert heeft.

Eerstelyck quam omtrent de negotiatie in Sweden in consideratie, dat die geen voortgang kan nemen of het preliminair moet eerst werden afgedaen ende men sag niet, dat daarin veel wiert geavanceert.

2'. Wiert gespeculeert op het contra-project ende dat daaromtrent in consideratie quam, of hetselve soude moeten werden genomen voor een fondement van negotiatie ofte een eysch om te treden in de negotiatie selfs, ingevalle een fondement van negotiatie hooger synde, als Sweden was geobligeert te quaranderen, men die croon niet te hulp konde hebben, noch oock daarvan geen effect tegemoet sien. . . . . Enfin, op al die discoursen is men genoegsaem onverrigter sake gescheiden, maer twee dagen daerna verstont ick, dat d'heer Quiros uit die conferentie van een geheel ander begrip was geworden, als wel vóór desen was geweest, te weten, dat men behoorde te procederen op 't fondement van negotiatie by den Kon. v. Eng. ende den Staat voorgeslagen. Ick bekenne, dat my sulx surpreneerde en sprak hem daarom selfs. Hy avoueerde my sulx en gaf van 't selve goede redenen, maar voegde daerby, dat oordeelde best te wesen, dat die voorslag van dat fondement wiert gepousseert door Sweden, omdat de geallieerden ofte Spagne dan daardoor niet souden werden gepraejudicieert, 't geen ick niet vreemt oordeelde, maar vreese die sake nu in Sweden in dien staat niet te syn als wel vóór desen, alhoewel d'antwoort aen den Hr. Gr. v. Starrenberg en Heeckeren gegeven, daartoe veel apparentie geeft. Quiros was in dese sake nu soo gefortificeert, dat daarover in kragtige termen wilde schryven aen den Hr. Bourgomainero, waarvan UwEG. 't effect haast sult sien. Ingevalle dese Heeren dese saecke in 't begin wel opgevat hadden, wy souden ongetwyfelt daervan al een goet effect gesien hebben.

Deze conferentie hebben wy gesecreteert, 't geen dan by anderen weder occasie van jalousie heeft gegeven en een gerugt doen lopen, even of daer een secrete negotiatie op het tapyt was.

Ick versoecke dese saecke mede in secretesse aen Myl. Lexington te communiceren en myn excuse te doen dat hem niet schryve.

Op een andere tyt sal ick liever in 't Frans schryven om de communicatie facylder te maaken. Ick blyve, enz.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 3 Aug. 1695.

My selve errinnert hebbende, dat UwEG. op my hadde begeert, dat ick denselve d'eerste postdagh na UwEG. vertreck, myne gedagten, die ick in die conferentie met de HH. Caunits ende Quiros op 't subject van de negotiatie van vreede hadde geuyt, met een briefje soude communiceeren, om aan S. M. o. a. voorgehouden te konnen werden in de deliberatie, die deselve met UwEG. soude houden over d'antwoort die S. Maj. door den Gr. v. Caunitz aan den Keyser op 't selve subject soude geven en dat ick daerby soude voegen 't geen my daeromtrent nogh verder moghte voorkomen, hebbe dan myne gedaghten op dat versoek nader laten gaen en vooraf geconsidereert, dat onse secrete negotiatie nu 't eenmael cesseerde ende vervolgens ook die reden, waarom men tot nogh toe niet hadde geantwoord; dat die antwoort nu vervolgens soude konnen werden gedaan, ten ware S. Maj. oordeelde dat het belegh van Namen 't selve nogh eenige dagen ofte weecken soude behooren te reculeren.

Door het cesseren van de voorsz. secrete nogotiatie meene ik ook, dat S. M. wat sal wesen gedebarasseert van de bekommernisse, die de keyser maackt omtrent een equivalent voor Straesburgh en Luxemburgh, ook wegens 't raseren van Straesburgh, als niet noodigh wesende daaraan nu te tillen, gelyck mede de keyser sal konnen werden toegestaen, dat men van nu af aan niet behoorde te treden in publyke negotiatie, voordat men nader lumières van d'intentie van Vrankryk heeft.

Ik soude dan alsnog vermeynen, dat S. M. door den Hr. Gr. van Auersbergh aan S. Keys. M. behoorde te laten antwoorden, dat S. M. rypelyck overwoogen hebbende al 't gene de H. Gr. v. Auersbergh uyt den naem van den keyser voorgedragen hadde rakende een toekomende onderhandelinge van vreede, en sigh daerbenevens naderhant hebbende geinformeert wat voortgangh de tegenwoordige secrete nogotiatie in Sweeden hadde, eerstelyck reflexie hadde gemaakt op de difficulteiten, die de voorsz. secrete negotiatie, selfs in den aanvang en omtrent preliminaria hadde ontmoet en hoe weynigh apparentie daar was, dat die negotiatie op die wyse binnen een sortabelen tyt tot contentement van alle de geallieerden soude connen werden afgehandelt, en ten anderen, dat de kon. v. Sweeden aangenomen hebbende de guarantie van de Westphaalse en Nimweegse vreedenstractaten en bij d'antwoort op de memorien van de Hr. Gr. v. Sterrenborgh en Baron v. Heeckeren gedaan daartoe nogh veel genegentheyt hebbende getoont, daeruyt wel occasie scheen geboren te syn om een facylder methode van negotiatie bij de handt te nemen.

Dat S. M. ten dien eynde oordeelde best te syn, dat S. keys. Maj. de saeken in Sweden onder de handt en in secretesse daarhenen tragte te dirigeren, dat de kon. v. Sweden, voortgaande op de voet als nu al bereyts heeft begonnen, den kon. v. Vranckryk mogte persuaderen tot het accorderen van een fondement van

negotiatie op de voet van de Westph. en Nimw. vreede, soo ende in voegen als 't selve wegens S. Maj. en den Staet in 't congres van den Hage is voorgestelt en naderhandt door S. M. minister tot Weenen geconfirmeert, behoudens yder en een ygelyck in een publique onderhandelinge soodanige verdere eyssen en pretentiën te formeeren als deselve sullen te rade werden ende ingevalle men konde bemercken, dat de kon. v. Sweeden meerder mogte inclineeren dat sulx door de geallieerden aan hem soude werden versoght, dat men sulx oock soude behooren te doen.

Dat S. M. verder van gevoelen was, dat het voorsz fondement van negotiatie niet hooger soude behooren te werden genomen als de Westfaalsche en Nimweegse vredenstractaten en sulx niet verder als de kon. v. Sw. gehouden is te guaranderen. En dat het fondement van negotiatie vastgestelt synde ende kon. van Sweden door het aennemen van dien door Frankryk gerust gestelt wegens de voorsz. guarantie tot volkomen satisfactie van de geallieerden, S. M. soude vermeynen, dat de kon. v. Sw. van dien tyt af soude kunnen en behooren te worden aengesien als mediateur ende dat de geallieerden uyt de constitutie en gelegentheyt van tyt en saecken bevindende, dat de saken ten principale aldaar tot verdere maturiteyt souden konnen werden gebragt sonder te incurreren de voorsz. difficulteiten en verlies van tyt, men alsdan met gemeen consent deselve daer soo veel soude konnen voortsetten als men ten dienste van de gemene sake soude bevinden te behooren en ingevalle van neen, dat men aldaer soude concerteren over een plaats van handelinge en 't geen verder tot het prepareren van de voorsz. negotiatie en wegneminge van alle difficulteiten soude konnen dienen ende dat op die wyse verders de negotiatie in een bestemde plaatse, onder de mediatie van den kon. v. Sw., soude konnen werden voortgeset.

Dat eyntlyck S. M. aan synen minister in den Hage ordre heeft gegeven tot het helpen renouvelleren van de groote alliantie in de jaren 1689 gesloten.

Ick meyne, dat men hier mondelingh soude connen byvoegen, dat S. M. meynde daermede op alle de poincten by den Gr. v. Auersbergh voorgedragen, te hebben geantwoort, ofte de gemoveerde swarigheden weggenomen.

Want vooreerst soude daarmede vervallen de swarigheyt, by den Keyser geallegeert, dat men tot geen formeel congres behoorde te komen, tensy men de meeste conditien met Vr. hadde geadjusteert, want of wel men niet alle de conditien soude hebben afgedaen, 't gene men voor een onmogelyckheyt aensiet, soo soude men echter de fondamenteelste hebben vastgestelt en de rest konnen dootverwen.

De swarigheyt by den Keyser over een equivalent voor Straesburgh en Luxemburgh gemoveert, soude komen te cesseeren, dewyl men in het eyssen van een fondement van negotiatie stipt by de Westfaelse en Nimw. vreede soude moeten blyven, om Sweeden te houden by haar obligatie.

Het labyrinth, waarin men sigh bevint omtrent de Pyreneese tractaten, ofte een project te maken tussen die ende Nimw., soude meede ophouden en ook geen pericul wesen, dat 't gene men daarontrent mogte goetvinden, soude elimi-

neren ende sal ons de tyt en natuur van saken altyt occasie genoegh geven de gemene intresten daaromtrent, soo veel nodigh sal wesen, waartenemen.

Hiermede soude ook komen te vervallen 't gene S. Keys. Maj. soekt te weten, hoe men sigh sal gedragen ontrent de praeliminaria, alsmede off men het contra-project sal veranderen ofte niet en al 't geen daaraan dependeert; alleen soude men het point van de pouvoirs, waarontrent d'erkentenis van S. M. soude te pas komen, sooals in gelycke gevalle gewoonlyck is, vóór 't aangaan van 't congres moeten reguleren.

'tGeen van Pignerol wert versoght soude vervallen, dewyl men niet meer kan versoeken als waartoe Sweeden geobligeert is guarant te syn.

Ende eyntlyck soude volgens 't sentiment van den Keyser de saken soo veel en langh in Sweden gehandelt, als men daerin utiliteyt sagh en de mediatie van Sweden oock effective alsdan plaats hebben.

Uyt dese methode, sie ik tegemoet, dese navolgende effecten:

1°. Dat Sweeden d'obligatie, waartoe gehouden is, meer en meer sal werden voor oogen gestelt en welligt daartoe te meer doen inclineren.

2°. Dat alle de werelt en specialyck d'onderdanen van alle de geallieerden sullen wesen overtuygt van de genegentheyt die men heeft tot de vreede ende van de redelyckheyt van de conduite van deselve geallieerden.

3°. Dat Vranckryck sal werden overtuygt en al de werelt en speciaal syne eygen onderdanen sullen sien, of dat de vreede niet begeert, of dat om al te weynig verschil de negotiatie verhindert.

4°. Dat de Franse brigues ofte intrigues niet verder sullen kunnen gaen als buyten de Westfaalse en Nimw. vredens.

Ick moet hier nogh particulierlyck byvoegen, dat de negotiatie op die wyse gedirigeert werdende, de Keyser ende Spagnen vooreerst te meer omtrent haar begeerte op Straasburgh en Luxemburgh sullen werden gestyft; dat Vr. derhalve aldaer te minder heul sal vinden en indien hy tot dat fundament niet genegen is, gelyk apparent, dat hy altyts S. M. wel weer sal aensoecken, en dat op die wyse de negotiatie t'allen tyde weer sal moeten vallen in S. M. handen en deselve daarvan ook altyts meester sal syn, daar ter contrarie, ingevalle men sonder fondament aanstonts in Sweden ten principaele voortprocedeerde, als de Keyser geerne soude sien, S. Maj. gansch geen meester van die negotiatie wesen soude, maar die alle vervallen in de maght van den Keyser en Sweden, 't gene voor S. M. van 't uyterste gevolgh soude konnen syn.

Ick versoecke, dat UwEG. dese sake met S. M. verder gelieve te overwegen, enz.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 2 Juillet 1695.

J'ay esté fort surpris de voir dans des lettres des Comtes de Caunits et

d'Auerspergh au C. de Starhembergh, comme ils avoient esté recherchés de la part du Roy d'Angl. pour s'informer icy, s'il ne seroit pas possible de gagner Vrede et Guldenstolpe par quelque gratification et mesme, qu'on voulut bien donner au premier une pension annuelle de cinq à six mille escus et que vous, Monsieur, ne me distes rien de cecy; mes lettres, que je me suis donné l'honneur de vous escrire de temps en temps, et particulièrement depuis mon retour de Hollande (prouvent) en quelle bonne disposition et bons sentiments que j'avois trouvé ses deux Messieurs, estant très mal satisfaits de la France et de d'Avaux et que c'etait alors le temps, qu'il falloit faire quelque chose pour eux pour les gagner, parceque je croignois, si on attendoit plus longtemps, d'Avaux s'accommoderoit avec eux. . . . . mais si longtemps que Bielke est icy il ne faut pas y penser, mais après il faut parler clair et dire ce qu'on veut donner et ce qu'on veut avoir pour cela et il sera nécessaire qu'on donne quelque chose sur la main pro arra, et le reste quand la promesse sera accomplie et aura eu son effet. . . . Palmquist escrit dans ses dernières lettres, que les Ministres de France sont si fiers et bouffis de vanité et de gloire que cela est incroiable et qu'ils tiennent ce mesme langage, que je vous ay mandé dans mes deux précedentes que d'Avaux a tenu icy sur le sujet des deux paix de Westph. et de Nymegue; que le Roy son maistre verroit plustost son royaume en feu et flammes et tout bouleversé que d'y consentir, ce qui me semble estre assez oster le masque pour nous faire cognoistre que la France ne veut pas la paix, nonobstant tous les cris qu'elle en fait partout.

Palmquist mande encore, que Croissy, qui est bien de tous les Ministres le plus modeste et le plus sage, luy avoit dit, qu'il n'oseroit pas en parler au Roy, craignant sa colère et son emportement, de sorte, Monsieur, que je suis tousjours du mesme sentiment, que ce n'est que pourvu que nous n'ayons pas quelque bon succès ou victoire gagnée, soit par terre soit par mer, nous n'avons point de paix à espérer. Dieu veuille bénir les armes et les desseins de S. Maj. et nous conserver sa personne pour nous la procurer telle que nous puissions le reste de nos jours passer en tranquillité dans nostre chère patrie sans estre exposés continuellement à des craintes de perdre la liberté et nostre sainte réligion protestante par un Roy tyran, qui voudroit bien engloutir l'un et l'autre.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 16 Juillet 1695.

. . . . Bielke me soustenoit, il y a dix ou douze jours, que les Alliés avoient grand tort de réfuser de vouloir entrer en negotiation avec la France sur les conditions offertes par cette couronne, parceque, me disoit-il, elles estoient raisonnables et tout ce que la France pouvoit offrir du premier abord, et comme il ne m'estoit pas fort difficile de répliquer la dessus en lui faisant cognoistre, que nous estions assez clairvoiants pour découvrir l'intention et le but de la

France dans une telle négotiation, je le serrois de si près, qu'il m'avoua, que nous n'avions pas si grand tort, mais il tourna la batterie d'un autre costé, disant, qu'il trembloit, quand il pensoit que tout le bonheur et le malheur des Alliés et il pouvoit bien dire de l'Europe, dependoit d'une seule teste, le Roy de la Gr Br., qui estoit un prince qui s'exposoit tant dans les moindres occasions, qu'il estoit à craindre qu'un malheureux plomb ne disposa à la fin de sa destinée et de celle de tous les Alliés, et ainsi nous serions tous perdus, si nous ne faisions pas la paix. Je luy répondis, que cela estoit véritablement ainsi comme il disoit, que nos ennemis aussi bien que nous connaissaient cette vérité et l'importance de la conservation de ce grand Roy et que c'étoit pour cela que nos ennemis avoient fait souvent entreprendre sur sa vie par le poison et des gens gagnés pour le tuer, mais que les prières de deux ou trois millions des bons amis, l'avoient garanti jusques asteur de tous ces dangers, qui étoient aussi son bouclier dans les batailles et les combats, et que j'estois assuré que le bon Dieu nous conserveroit si longtemps ce grand Roy, qu'il aura mis la France dans les justes bornes pour assurer la liberté et la réligion protestante à tous les princes de l'Europe, sur quoy je luy confiois le discours, que le Roy nous tenoit quand il entra la première fois dans nostre assemblée (1691?), qui, comme vous vous souviendrez, Monsieur, concluoit à peu près de la mesme manière, S. M. y adjoutant seulement, quand Elle auroit réussi dans ces deux choses, Elle seroit preste d'aller rendre compte à Dieu de ses actions et remettre son âme entre les mains de Son Créateur, de qui Elle l'avoit reçue.

N'ayant pas beaucoup à vous escrire, je suis bien aise de vous faire ce détail.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye le 13 Aoust 1695.

Hier j'eus l'honneur de recevoir la vostre du 30 Juillet et en mesme temps un ordre du Roy pour vous escrire, qu'il avoit trouvé bon qu'on promit quelque récompense en Suède, payable, lorsqu'ils auront persuadé la France de donner une déclaration positive de vouloir poser pour un fondement de négotiation les traittés de Westphalie et de Nimègue et que par cet ordinaire le Roy en feroit escrire à son Ministre ou sécretaire à Stockholm et lui feroit scavoir le quantum, voulant bien, que vous concertiez là dessus avecq lui, pour pouvoir aussi promettre le contingent ou le tiers pour le compte de l'Estat dans cette somme.

Vous voyez par là, que le Roy persiste encore de demander le fondement et je vous dois dire en confidence, qu'il l'a déclaré à Mr. le C. d'Auersberg et fait escrire à Vienne. Ainsi je ne doute nullement, que l'on n'en écrive bientost aux ministres à Stockholm, mais vous devez conter que les ordres pour Vienne ne sont partis que par le dernier ordinaire.

De la médiation on n'en a plus parlé, mais vous scavez, que notre proposition du fondement porte, que le fondement estant accepté, nous agirons par la médiation de la Suède.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

Hage 16 Aug. 1695.

Ick vertrouwe dat S. M. syn sentiment op 't stuck van de negotiatie van vreede aen den Gr. v. Auersberg gecommuniceert hebbende, deselve grave met de laeste post daarover sal hebben geschreven aan syn Hof, en dat S. M. aen Myl. Lexington ordres sal hebben gegeven, om 't selve te appuyeren, die dan met UwEG. de concert sal gaen, om gesamentlyck devoiren te adhiberen.

Ick moet UwEG. tot dien eynde *in de uiterste secretesse* seggen, ten einde myne correspondentie niet vrugteloos gemaakt worde, dat ick word berigt:

1°. Dat Vrede, Bielke en Guldenstolpe sig souden hebben gerangeert aen de zyde van den Gr. d'Avaux; UwEG. kan wel denken op wat wyse.

2. Dat souden voorhebben quasi voortestellen, dat men daar soude gehouden syn te tracteren op de voet van de Westph. en Nimweegse tractaten, mits dat men daarin soude maken de veranderingen, daarover men soude convenieren.

3°. Werde ick nog van een andere kant berigt, dat d'Avaux soude voorhebben ofte ligt al gedaen hebben met eenige principalen, die men dan wel mede kan gissen, om den Kon. v. Sw. te doen teeckenen een geschrift, dat de gedane propositien soude smaeckelyck maeken aen de Geallieerden en sig engageren, indien deselve den vreede dien conform niet souden aennemen, dat Sw. alsdan den oorlogh jegens dien sal declareren, ende dat tot dien einde al een geschrift over en weer in Vr. en Sw., buiten kennisse van den Kon. v. Sw , soude wesen gesonden.

4°. Dat Vrankryk aen D'Avaux wel strict soude hebben gelast niets in geschrifte te geven aen de geallieerden.

Uit hetgene voors. kan men afmeten:

1°. Dat de Gr. v. Oxenstern genoegsaem d'eenigste is, die de sake van den Keyser en geallieerden aen dat Hof nog ophout, die ick vertrouwe, dat in gelycke secretesse als voren, hiervan kennisse sal hebben.

2°. Dat men wel voorsigtig moet wesen, aen wie men aen dat hof iets comt te fieren.

3°. Dat men wel distingeert tusschen een fondement van negotiatie, waerby men reserveert meerder te kunnen eyschen en tusschen een fondement van tractaet.

4°. Dat men op dat fondement van negotiatie requireert een net en klaer declaratoir, dewyl anders de Fransen als hiervoren (n°. 2), onder pretext van verandering te willen maken, 't heele fondement sullen illusoir maken en *Straesburgh en Luxemburgh*, *daer het dog om te doen is*, daerin niet willen begrypen en traghten ons soo insensiblement te brengen tot een negotiatie.

5°. Dat men sigh oock wel wachten moet te treden in de principale negotiatie voordat het voorsz. fondement is vastgestelt; want men daardoor hare bose intentie, om de propositie van Vranckryck door Sw. uittewercken, als hiervoren (sub n°. 3) is voorgestelt, soude seconderen.

6°. Dat nodigh is te insteren op schriftelyk antwoort, om de quade intentie, die men (als n°. 4) daarmede voorheeft, tegen te gaen.

De tyt is my ontschoten en blyve, enz.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

Hage den 26 Aug. 1695.

Ick ben seer gesurpreneert over de extravagante gerugten, die UWEG. mij schrijft bij desselfs Missive van den 19 dezes, dat tot Weenen loopen; UWEG. sal beter als ick konnen penetreren uit wat source ende op wat fondement die uitgestroyt werden. Ick hoope, dat men door d'antwoort, die de Hr. Gr. v. Auersberg wegens den kon. aen S. Keys. Maj. sal geven en het sluiten van het renouvellement van de groote Alliantie, eyntlyck genesen sal werden. Ick kan my niet genoeg verwonderen, dat men daar den vreede als gesloten hout, daar my dunckt, dat de oorlog nooit heviger als nu is gevoert ende nog dagelijks gevoert wert, soo men reflecteert op de belegering van Namen, het bombardement van Brussel, en wie weet wat nog vóór 't eyndigen van de campagne sal volgen.

Ick moet bekennen, dat ick niet weet uit wat hoeck de vreede sal ofte moet komen, 't eenigste daar men schynt te negotieeren is in Sweden, maar dat sal soo schielyck niet gelucken; 't is belachelyck, dat Mr. v. Dykvelt coetsen en peerden soude hebbe gekogt; hy is immers in 't leger geweest en, na ick geloof, syn equipage soo afgeslooft, dat naauwlycks te voorschyn sou komen, sonder dat myns wetens eenige andere heeft ofte daaraen denckt.

Dat ick propositien soude hebben gedaen tot het houden van een publicq congres ende 't nomineren van een plaats, is soo verre daervan daen, dat hetgeen schyn van waerheit heeft, ende die myn sentimenten weten, konnen daarvan heel anders getuygen en als ick al van dat gevoelen was, dat alsvoren veel geesloigneerd is, hoe soude ick daertoe een propositie doen, daer de Kon. en de Staet haer hebben gedeclareert alvorens een fondement van negotiatie te moeten werden vastgestelt ende daar S. M. nu nog niet minder van dit gevoelen is en de Staat 't sedert geen andere resolutie heeft genomen.

UWEG. sult mijn gevoelen konnen sien uit de antwoort van S. M., dewyl deselve daarvan niet discrepeert.

Uit alle dese saacken blykt nog verder, hoe verkeerdelyck men insinueert omtrent den Gr. v. Caunits, even of dese vreede nu all met syne kennisse was gesloten. Ick bidde dat men wille informeren uit wat source dese ongefondeerde jalousien tegens dien heer voorcomen, want ick moet bekennen, dat ick dien man soo

gezeleert voor 't gemeen, soo droit van sentiment ende soo weinig geinterresseert vinde als ick weinig menschen kenne, want dat men hem soude willen verdagt houden, even of hij iets meer ofte minder soude doen om 't eer ofte later aen de negotiatie te participeren, moet ick bekennen, dat ick hem minder capabel acht als iemant anders, vooral soo hy de minste gedagten hadde, datter iets quaets voor 't gemeen daerin soude konnen resideren.

Wat aenlangt Strasburg en Luxemburg, daaromtrent sal men door de voorsz. antwoort mede volkomen gerust gestelt konnen worden, want het fondament sonder reserve voor de negotiatie vastgestelt synde, valt daar geen equivalent, tenzy men naderhandt in de negotiatie daarmede voordeel konde doen en men sulx alsoo goet vont, 't geen niet wel apparent is.

Het sal nodig wesen, dat UWEG. my weer eens een volkomen idée van 't Hof aldaar geeft, sonder te mesnageren de respective inclinatien, visées, soubçons ombrages ende jalousies, opdat ick eenige voorvallen gewaar wordende, daarop soodanige reflexie moge maecken als de natuur van de saacke verreyst ende dat men 't quaet, 't geen daaruit voor 't gemeen en desen staat kan ontstaan, moge praevenieren en afweren, want de saecken gaen waarlyck te verre. Ick blyve enz.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

Hage 27 Aug. 1695.

.... Mr. de Dyckvelt m'a donc écrit que le Roy estoit du sentiment, qu'à la cour de Suède on devroit travailler à deux choses alternativement, à scavoir pour disposer le Roy de Suède qu'il voulut persuader le Roy de Fr. à accepter le fondement de la négotiation sur les traités de Westph. et de Nimegue sans aucune altération et ainsi avecq la restitution de Strasbourg et de Luxemb. et la réserve aux alliés de pouvoir demander dans le congrès général ce qu'ils trouveront bon, comme nous l'avons proposé cy devant, ou en cas que la France ne voulut pas accepter le dit fondement et en donner une déclaration, qu'en tel cas le Roy de Suède donnat effectivement le secours stipulé par le traité.

Le Roy estoit en outre du sentiment et Mr. Dykvelt me mande de sa part, que je vous devois aussi escrire, que vous pourriez bien promettre à deux ou trois personnes chacun vingt mille escus, ou bien en tout soixante mille escus, tant pour le Roy que l'Estat, à distribuer selon que vous le concertiriez avecq le sécretaire du Roy, qui en aura aussi des ordres, à scavoir à payer, lorsque une de ces deux propositions auroient effectivement esté accomplies par leur crédit et direction, ou que le Roy de Fr. auroit accepté le dit fondement sans réserve, ou que le Roy de S. auroit donné le dit secours. Pour le secours, je dois y adjouter, que puisque l'on sait, que le secours par mer est fort chargeant au Roy de S. et ne nous sert pas tant, que là dedans vous pourrez faire tel changement, soit en augmentant les troupes par terre, ou autrement, comme

vous avez proposé cy-devant, selon que vous le trouverez le plus acceptable.

Je vais adjouter à cecy une chose assez particulière, qui servira beaucoup, en vous priant de n'en parler à âme vivante, mais seulement de vous en servir pour votre information, puisque elle pourroit vous estre beaucoup utile dans la conduite et direction de cette affaire et que par là vous scaurez si vous devez presser ou attendre que les autres viennent.

Deux jours passés m'est venu voir Mr. de Lilienroot, après qu'il m'avoit escrit, qu'il m'avoit à parler d'affaires d'importance. Il m'a dit en substance:

1°. Que le Roy son maistre estoit tout à fait porté pour les alliés et spécialement pour le Roy d'Angl. et cet Estat; qu'il estoit de son interest d'estre uni avecq eux et qu'il devoit avoir pour amy une puissanse maritime pour qu'en tout cas les affaires allassent et que conséquemment jamais il n'abandondonneroit l'estat.

2°. Qu'il estoit d'avis, à scavoir le Roy, que les alliés devoient avoir le fondement et mesme davantage, si cela se pouvoit; qu'il travaillerait pour cela effectivement et avecq vigueur.

3°. Qu'il ne pouvoit pas laisser de dire, que la négotiation de Denemarcq avecq l'Estat, qui étoit sur le tapis, tenoit grandement au coeur à son Roy et qu'il scavoit bien, que ny le Roy d'Angl., ny l'Estat ne vouloient rien faire contre ses intrests, mais que pourtant il croioit fortement, que le dessein du Denemarcq estoit, après avoir fait cecy, de tascher d'avancer plus outre et chercher des engagemens plus estroits et qu'on avoit vu par le passé que cela avoit donné des jalousies de part et d'autre.

4°. Que pour toutes ces raisons il me repétoit les méditations du Roy, afin qu'on y put prendre guarde et en faire son profit.

Hier il me fit scavoir par un billet que si le traitté avecq le Denemarq n'estoit pas fait ou signé, qu'il avoit à me proposer des conditions plus favorables, me priant de lui vouloir donner une heure. Estant venu, il me dit:

1°. Qu'il avoit songé mûrement à l'affaire, dont nous avions parlé, en repétant encore les mêmes assurances et l'interest que le Roy prenoit que la negotiation de Denemarcq n'eut son effet.

2°. Que la campagne estoit presque passée et ainsi on n'avoit rien à espérer en peu de temps et que l'on pourroit différer la dite négotiation.

3°. Que la négotiation de Denem. couteroit beaucoup d'argent à l'Estat et il n'en auroit pas beaucoup.

4°. Ainsi il proposoit qu'on fit une convention entre la Suède, le Roy et l'Estat, que la S. presseroit la France pour le fondement et en cas que la Fr. ne l'acceptoit pas, que le Roy donneroit effectivement le secours stipulé pour y porter avecq vigueur le R. de Fr.

Il ne fit pas cette proposition purement de la part du Roy, quoyqu'il en put avoir responce et différer par ce moyen la dite négotiation.

J'ay pris le tout ad referendum au Roy.

Vous voyez bien que dans tout cecy il y a des reflexions à faire.

1°. S'ils prennent tant à coeur cette affaire, ils ne se lieront pas sitost les mains, en traitant avecq la France et ainsi ces Messieurs ne réussiront pas.

Aussi Mr. Lilienroot m'a assuré, que rien ne pourra faire changer le Roy, mais il se pourrait pourtant, qu'ayant de l'appréhension, ils voulussent préparer la chose de l'autre costé, ce que je ne puis croire, puisqu'ils trouveront la France toujours preste.

2°. Si nous voyons qu'ils avancent d'eux mêmes, nous y devons agir avecq prudence et retenue, car le plus que nous nous exposons, le moins nous obtiendrons et ils se contenteront d'avoir fait cesser la négotiation de Denemarcq.

3°. Que cette affaire est venue justement à temps, puisque vous pouvez asteur estre aux escoutes.

4°. Que le Roy ne scait encore rien de tout cecy et ainsi que vous devez prendre ses ordres antérieures, et je ne laisseray pas de vous faire scavoir son sentiment sur tout.

J'ay oublié de dire ci-devant, que le C. d'Oxenstern n'estoit pas compris dans la dite distribution, ainsi qu'on pourroit prendre des mésures ultérieures pour la paix mesme et traitter alors aussi là dessus sous une bonne récompense.

Pour finir, il me semble que vous devez estre un peu circumspect:

1°. Il est asteur nécessaire, que vous tachiez de découvrir auprès d'Oxenstern l'intérieur de l'affaire, sans vous ouvrir en rien.

2°. Voyant qu'eux ils avancent, il me semble, que toutes avances à ces autres Messieurs, qui traittent avec la France, seroient asteur dangereuses, puisqu'ils découvriroient tout à la France et tâcheroient de détourner leur maitre; car il se pourroit bien que de cecy ils ne sçussent rien.

3°. Et finalement, puisque je suis pressé, il me semble que vous ne ferez pas mal de temporiser un peu avecq ce que je vous ay escrit ci-devant, jusques à ce que j'ay reçu réponce du Roy, si non, que vous trouviez l'affaire autrement constituée, ce que je ne crois pas. Il sera aussi nécessaire d'avertir le sécretaire de ne se découvrir pas, sans qu'il sâche pourtant ce que je vous escris. Je suis, etc.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye, ce 6 Sept. 1695.

Voilà, nonobstant toutes les rodomontades des François, le chateau de Namur pris! Le bon Dieu en soit loué, et afin que vous puissiez voir avecq quelle assurance on en parla à Paris, je vous envoye ici une lettre, qui n'est escrite que deux ou trois jours auparavant. On y débitoit, qu'on avoit travaillé trois ans aux fortifications du chasteau et qu'on l'avoit rendu absolument imprénable et qu'il ne fallut que le siège pour en faire voir l'épreuve. Néanmoins on voit asteur, qu'on peut prendre ce que les Français croient imprénable, là où ils ont

eu dedans la place 15000 hommes et devant plus de 100 bataillons et 200 escadrons et audessus de tout cela un maréchal de France pour la défense.

Hier au soir je reçus la vostre du 24 Aout et aujourd'huy j'ay appris par A. que 685 (D'Avaux) n'a encore rien offert à 504 (Bielke), à cause qu'il croit qu'il pourra bien partir et il tarde aussi avec les autres. Cette nouvelle de Namur changera bien leurs mésures, car il est impossible qu'asteur ils se laisseront obliger, comme il a l'intention de le faire. Ainsi je crois que toute cette brigue tombera asteur.

Mais la secrète négotiation de l'Empereur trouvera sans doute plus d'ingression, si l'Empereur veut consentir au fondement, dont nous n'avons pas encore réponse.

Les vaisseaux Suédois en Angleterre sont relaschés. Je suis, etc.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DYKVELT.

Hage 31 Aug. 1695.

De Hr. Lelienroth heeft my gisteren geseght schryvens van Palmquist te hebben, waerby hy hem verseeckert, dat Callières is vertrocken na de frontieren ofte na 't leeger van de Fransen, om aldaer d'een ofte andere uytval aftewagten en dan sigh te bedienen van d'offres van vreede. Hy soude gevanteert hebben, dat in de tyt van de consternatie van Dixmuyden en Deynse, hy bequaem soude geweest syn, aenstonts de vreede te maken. Ick geve hiervan mede kennisse aen S. M., om daerontrent soodanige reflexie te maken op 't gene overgesonden hebbe, als nodigh sal achten, maer ick sal hier alleen byvoegen tot UEd. narightinge, dat hy my verder seyde, dat Callières seer presumtueus was en sigh seer veel van syne negotiatie inbeelde ende dat heel qualyck en sonder respect van UwEG. gesproken hadde, 't gene hem, Lilienroth, selfs seer choqueerde.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

Hage 2 Oct. 1695.

Nadat ick laest d'eere hebbe gehadt aen UwEd. overtesenden het resultaat van de hier gehouden conferentie en opgevolgde resolutie van S. M., om op den voorslagh, aen 't Keys. Hof gedaen, te antwoorden, rakende de negotiatie van de vrede in Sweden, hebbe ick myne gedaghten laten gaen op het oogwit, hetgene het Keys. Hof segt te hebben om die negotiatie voorttesetten, te weten, eerstelyck de secretesse en 2°. het eviteren van de intrigues, die een publicq congres soude subject syn.

Ick heb oock geoordeelt, dat het een en 't ander redelyck was, maer dat 't

selve niet te vinden soude wesen in die Sweetse negotiatie, de secretesse niet, omdat het te verre af is ende te veel detours subject soude syn, oock niet het eviteren van een publicq congres en d'intrigues die 't selve soude subject syn, dewyl onmogelyck de saken in Sweden sooverre souden konnen werden geperfectionneert om redenen vóór desen geallegeert.

Ick hebbe dan overlegt, of niet een middel sou konnen werden uytgevonden, waerdoor men 't voorsz. oogwit soude konnen bereycken en d'inconvenienten uit de voorsz. negotiatien gevreest eviteren ende geoordeelt dat op de volgende wyse sulx soude konnen geschieden.

Eerstelyck, dat men soude trachten te mesnageren een secrete byeencomste van drie persoonen, een gecommitteert by den Keyser, een by den Kon. v. Engelant en een by den Kon. van Vrankryk.

2°. Dat de gecommitteerde van den Keyser soude wesen geinstrueert op 't regt en de pretensien van denselve, het Ryck, Spagne, Savoye, Lotheringen, enz.

De gecommitteerde van den Kon. v. Eng. wegens sig selven en desen Staet.

3°. Dat de gecommitteerden, behoorlyk geinstrueert, souden byeen komen tot Brussel, ofte soodanige andere plaetse in de Sp. Nederlanden als met Vrankryk soude konnen werden geconcerteert.

4°. Dat die personen de saken souden ajusteren sooverre tot dat die in staet waren in een publicq congres te worden gebragt ende daertoe ook de preliminairen praepareren.

Ick hebbe dit concept S. M. voorgelegt, die 't selve geexamineert hebbende, oordeelde dat die weg de kortste en de secreetste soude syn en aen de minste inconvenienten onderhevig.

1°. Omdat de negotiatie maer soude worden gedaen door drie personen, vervolgens buyten alle embarras, sonder interventie van vreemden, die ordinarie haer eigen intresten in 't bemiddelen van andere mesleren.

2°. dat evenwel alle de geallieerden hier by provisie souden werden gerepresenteert, want gelyk nu het geresolveerde op naam van den keyser, Spagne, Savoyen, Lotharingen in Sweden gaat, soude dit mede op die wyse kunnen geschieden ende de keyser, als sulx noodig achte, met Spagne enz. konnen achterraet houden in alle secretesse en Engelant met den Staat, ende de voorsz. twee gekommitteerden telckens konnen werden geinstrueert.

3°. Omdat de plaatse van alle kanten niet seer geeloigneert soude wesen ende men aldaer sigh meest bedeckt soude konnen houden; die van den keyser quam soude een commissie aen den Ceurf. v. Beyeren konnen hebben, gelyk oock de gecommitteerde van S. M. ende die van Vr. soude daer, onbekent, als een reysiger, sigh konnen gedragen.

S. M. heeft gewilt, dat ick UWEG. daarvan in secretesse kennisse soude geven en in bedencken stellen of sulx aen den Keyser soude konnen werden smakelyck gemaekt, maer hy oordeelt, dat sulx al met adresse sal dienen te werden voortgebragt, want dewyl men aen dat Hof wat ombrageus is en wat gestelt op de Sweetse negotiatien en oock op de directie, soo is bedenkelyck,

ingevalle het direct van S. M. quam, of dat niet een verkeerde impressie soude geven ende de sake veragteren; daarom soude hy meinen, dewyl men nu wat tegens den andere is geopposeert omtrent de Sweetse negotiatie, alsmede het bewuste fondement, dat wel best soude wesen, dat UWEG. als uyt sig selve ende by wegen van expedient sulx voorsloeg of door een derde vertrouwde hant liet voorkomen, om alsoo alle schyn van geinterresseertheyt te eviteren ende ingevalle dan 't selve niet wert geaccepteert, soude het geen gevolg omtrent S. M. hebben, ten ware UWEG. een andere methode beter achte, als maer S. M. niet wiert gecompromitteert. Ingevalle men daaromtrent eens konde werden, soude men moeten tragten occasie te krygen om Vr. (te bewegen) een gecommitteerde, onbekent synde, te senden, zooals men in de byeenkomst van Maestright gesien heeft. Oock is apparent dat Vr. meer magt ende last aen dien geoommitt. soude geven als aan D'Avaux in Sweden kan doen, en indien men daertoe genegen soude syn, sou het oock nodig syn, dat het spoedig geschiedde, ten einde in den winter en sulx vóór de campagne de sake konde worden afgedaen, dat immers in Sweden niet gedaen soude konnen werden.

In dat geval soude de keyser immers meer directie hebben als in Sweden, dewyl daar door een ander moet handelen en hier door syn eygen Minister ende soude hier soowel Spagne etc. representeren en voor haar handelen als daer ende tot Weenen daarover met den anderen konnen concerteren wegens die geallieerden, soo als Engelant en de Staat van haer kant souden konnen doen, maer dese sake soude dienen heel secreet gehouden te worden, 't gene in het intrest van Vr. soowel als in 't onse soude wesen, als daarvoor niet geerne by de Noorder croonen soude bekent staan. Mitsdien soude men wel dienen gerust te wesen, dat de Keysersen daarvan geen opening souden geven aan Sweden, terwijl die daerover ombrage souden hebben, alhoewel niet met reden.

Ingevalle men genegen is tot vreede, kan ick niet sien of die methode is de beste, ende dewyl wy nu 't geluck hebben gehad van een goede campagne, soude apparent dese winter tot die negotiatie de bequaemste syn, want wagt men langer, daar konnen toevallen komen, die alles terug stellen. De quaede successen in Hungarien sullen alreede onse victorie wat temperen en diergelyke kan meer gebeuren.

Ick vreese dat men daer wel eenige difficulteyt mogte vinden op de plaats, maar UWEG. kan wel begrypen, dat dit een secrete byeencomste synde, men soodanige plaets moet soecken als de bequaemste is en dat men niet kan gaen in 't Ryck als of te verre of te seer geexponeert aen de découverte. Tot Brussel heeft men een pretext om te moeten wesen; 't is overal digt by en geeft geen consequentie tot de plaets die men tot het congres sal nemen, maer dat moet oock met Vr. geconcerteert werden.... Het sal ligt oock op de persoon aenkomen; daer dient oock op gedagt, want soo de Gr. van Kinsky een vertrout persoon kan vinden, sal het sooveel syn of hy de negotiatie self dirigeerde.

Soo UWEG. meint dat S. M. approbatie ofte authorisatie nodig was, soude UWEG. konnen seggen, dat dit concept ook herwaerts overgeschreven hadde

en daaop bescheyt wagte, 't geen na een korten tyt soude konnen uyten; daermede soude oock prevenieren, dat het niet plots souden konnen afbreecken en dat men van hier 't selve approberende daerop altyt nog op soude konnen insisteren enz.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 29 Oct. 1695.

La vostre du 15 de ce mois me vient d'estre rendue et voye avecq plaisir la bonne disposition, qui se trouve dans la cour où vous estes pour les alliés. Je conviens avecq vous, qu'il vaut mieux que nous insistions sur le secours, afin que la France puisse par là estre obligée à offrir préalablement les traittés de Westph. et de Nimegue, sauf aux Alliés de faire leurs demandes ultérieures, que de demander cela directement, de plus qu'on voit la présente disposition de la Suède, mais avant cela il fallut parler un peu plus clair, et c'est de quoy nous avons dejà esté d'accord dans la conférence, tenue icy à la Haye, mais je m'estonne que lorsque vous parlez de ce cas, vous dites que vous estes de l'avis des Impériaux, puisque je ne voye pas par leur résultat, qu'ils ont changé d'avis, mais au contraire ils persistent entièrement dans leur premier sentiment de vouloir continuer la secrète négotiation sur le pied dont nous avons parlé cy-devant, et comme le Roy a persisté dans le sien, il leur a fait dire et mesme je l'ay couché en escrit, à scavoir en secret, que le Roy est persuadé que dans cette matière on n'a employé que trop de temps à des disputes et des débats de part et d'autre, qui à la fin pourroient estre trop nuisibles à tous les Alliés et qu'il croit tout à fait nécessaire qu'en cas que S. Maj. Imp. ne peut consentir au dit fondement, qu'on cessat de parler et d'escrire tant de la dite négotiation secrette en Suède que du dit fondement, et qu'on se prépare partout bien pour une forte et vigoureuse guerre et que chacun des Alliés fit tous les efforts possibles et propositions, les uns aux autres, afin que par l'aide de Dieu et le succès des armes, trouvant çy après l'occasion plus favorable, on s'en put servir pour entrer en négotiation et pouvoir plus promptement conclure une bonne et solide paix.

Voilà, Monsieur, ce qu'on a fait; on attendra leur réponse là dessus.

Mr. de Lilienroot est aussi de votre advis, qu'il faut pousser fortément le secours et mesme m'a permis, que je vous en procurasse un ordre de l'Estat, mais il dit qu'on doit songer à un accommodement de la rencontre dans le canal. Le Roy luy a parlé là-dessus fort honnêtement, comme il aura sans doute escrit en sa cour, mais vous scavez et nous le scavons tous par expérience, comment les Anglais sont forts sur ce point-là. Il insiste aussi sur la réstitution des vaisseaux. Voilà une nation, pareille à l'Anglaise, à qui nous avons à faire dans cette matière, à scavoir les Zélandois; ils sont tous deux Insulani. Je voye que Mr. de Lilienroot se servira de cette occasion.

Mr. le C. d'Oxenstern [1] est parti d'ici, nous avons eu une conférence, scavoir M. de Dijkvelt et moy, avecq luy et l'avons instruit des sentiments du Roy. Il paroit véritablement fort zêlé. Vous ferez bien de conférer et de concerter avecq lui.

Ce que vous mandez, qu'à Vienne on a cru qu'on voulut faire un autre congrès est une pure chimère et je ne croy pas que personne du monde l'ait jamais songé, mais c'est un effet de cette grande jalousie à Vienne et de l'envie de la direction des affaires. On a asseuré d'icy, que jamais on ne songeroit de négotier la paix icy au congrès de La Haye. Aussitôt qu'ils ont entendu cela, ils ont cru que ce fut un équivoque et que pour éluder nostre assurance, qu'on formeroit un autre congrès. Voilà des pensées en l'air!

Vous pouvez croire combien telles idées pourroient nuire à la cause commune.

A l'esguard de ce que vous mandez du secours, je suis de votre opinion, que la Süède ne le donnera pas ou ne le pourra pas donner principalement par mer, si non qu'ils soient assistés par subsides. Vous scavez que le moins nous accommoderoit le mieux et je ne doute nullement pour le faire couter le moins, que le Roy ne voulut bien qu'ils marchassent au Rhin. Mr. de Görtz m'a dit qu'à Vienne on a de l'espérance que leurs 3000 hommes seront envoyés au Rhin et pour les vaisseaux promis on pourroit les changer en troupes. Il me semble qu'il seroit très bon, que vous en parliez en secrêt à Mr. le C. d'Oxenstern et sondiez ce qu'ils voudroient avoir et que mesme vous concertissiez et fissiez un projet. Je ne doute nullement que le Roy n'y donnât là dedans et mesme je dois vous dire que c'est un des articles qu'on a donné in mandatis à Mr. le C. d'Oxenstern en allant d'ici. Je vous feray avoir une copie des articles, que je luy ai donnés, mais je vous prie de ne les faire voir à personne, car cela pourroit le choquer. Je suis, etc.

MOLLO AAN DE CALLIÈRES.

Amsterdam ce 16 Oct. 1695.

En conformité de ce que je me suis donné l'honneur de vous mander par ma dernière je suis venu icy pour scavoir la disposition des Estats à l'égard de la paix après la prise de Namur et ayant eu l'honneur de parler avec Mr. le Bourguemaitre Boreel, il m'a dit avec sa droiture ordinaire, qu'il a eu l'honneur de parler au Roy d'Angleterre, mais que comme de vostre costé on a toujours voulu compter dans l'équivalent de Luxemburg l'augmentation considérable des fortifications de Namur, que S. M. très Chr. a fait faire et que les Alliés non seulement ont emporté cette place et fortifications par la force de leurs armes, mais qu'encore il faut rebâtir les dites fortifications à leurs dépens, qu'on espère de ce

[1] Zoon van den Zweedschen kanselier.

costé icy de la grande générosité et équité de S. M. trés Chr., qu'elle voudra bien adjouter aux quatre places qu'on vous a demandé à Utrecht pour l'ultimatum, des offres proportionnées à l'importance de Namur et de l'augmentation de ses fortifications et que si S. M. voudra résoudre de continuer la négotiation sur ce pied d'adjouter à la demande qu'on vous a fait des quatre places, qu'en tel cas Mr. Boreel sera en estat de pouvoir non seulement continuer la correspondance par moy, mais encore de correspondre luy même avec vous sous mon enveloppe ou autrement, si vostre grand principal le souhaite, pour marque qu'on a toujours marché et qu'on veut encore marcher de bonne foi et avec désir de finir promptement et avec succès cette négotiation, sur quoy j'attendray vostre réponse au plus tost qu'il vous sera possible.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Amsterdam den 2 Nov. 1695.

.... Ick soude onder verbetering meenen, het schryven van Mr. Callières gelegentheyt aen de hant geeft de saecke belangende het preliminair tot den uytslagh van 't groote werck seer te bekorten, wanneer hem Hr. de Callières in deser voegen soude mogen werden geantwoort, dat de toestant der sake waervan de Hr. Mollo in syn brieven van 16 en 19 Oct. cirsumstantieel geschreven heeft, niet vereyst eene langwylige correspondentie door brieven te houden, maer eene spoedige resolutie op den voorslagh daerinne gedaen en wanneer van syne syde men sigh favorablyck daerop verklaert soude hebben, dat men dan van de kant van den Con. v. Gr. Br. in staet soude wesen om te uytten wat boven de vier plaetsen nog soude moeten werden bygedaen tot equivalent.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Amsterdam 7 Nov. 1695.

By lecture van den brief van Callières hiernevens sal blycken, dat de schr. ernstigh requireert te mogen weten wat het zij en waerin bestaet 't gene men begeert in den jegenwoordigen toestand van saecken voor equivalent van Luxemburg, met byvoeginge, dat dan daerop positive sal werden geantwoort, off sulx by Vrankryck aennemelyck zy, dan niet, en waerdoor een spoedige affkomst dezer hervatte secrete onderhandelinge tot beyder narichting gewisselyk te verwachten soude staen. Dese maniere van doen, indien mijn geheugen niet faelt, is conform het sentiment van Z. M., te weten, om zoo spoedigh mogelyck dese negotiatie ten eynde te brengen; van gelycken schynt dese voorslagh in te sluyten d'antwoordt op het schryven van tweede deser, eerst morgen over acht dagen te verwachten, omdat Mr. de C. secht in desen brief, dat sy geen andere offres

sullen doen nae de gedaene, nae myn begrip te weten, van Yperen met desselfs chastellenie, Menin met syn vergé en Condé of Maubeuge, ter keuze van den Con. v. Vr., voor en alcer specifiquement en nettement van dese syde men sigh sal hebben geuyt, wat men daerenboven begeert voor 't equivalent, soodat nu de tyt seer soude connen werden bekort, bij sooverre UWEG. soude connen goetvinden te doen spenderen het ultimatum van Z. M.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Amsterdam den 28 Nov. 1695.

Uyt UEd. Missive verneem ik, welke de sentimenten syn van UWEG. en van den Hr. v. Dykvelt omtrent het point, waarover ick mij den 21[en] dezer de eer gaf aen UEd. te schryven, daerop uytcomende, dat ick aen Mr. Callières soude doen weten, dat men tot equivalent van Luxemburgh boven de vier steden vóór dese tot Utrecht gevordert, nu noch eyste wegens den Con. v. Gr. Brit. de stadt Tournay en desselfs dependentien, ten opsichte van de verovering van Namur 't sedert den voorigen eersten eysch voorgevallen, sonder gewach te maecken van 't woort ultimatum.

Vergeef my, dat omsightigh en scrupuleus ben in een saeck als dese en daerom belieft ten goede te duyden dat voordrage myne bedenckingen.

Dewyle Mr. Callières heeft toegesecht op den eysch, dewelcke van dese kant sal werden gedaen wegens syn Hoff te sullen terstont antwoorden ouy ou non, d. i. off de eysch by haer is aennemelyck off niet, en dat Z. M. niet heeft geuit sonder Tournay bij de vier bewuste plaetsen voor Luxemburgh geen equivalent aannemelyck is, off dat, Doornick mede by Vranckryck werdende naegegeven, dit absoluyt Z. M.'s ultimatum is of niet?

Soo deflueren dese bedenckingen: het even onseecker voorkomt, Z. M. niet hebbende verklaert zyn ultimatum, sooals UwEG. bericht, off soude believen contentement te nemen met iets anders als Tournay, wanneer Vr. daertoe niet soude connen comen, off met de vier plaetsen sonder Tournay, off Tournay met de vier plaetsen werdende by Vr. naegegeven voor equivalent, daermede genoegen soude nemen.

Dienvolgens met permissie geve in bedenckinge, off het niet hazardeus is in dusdanige onseeckerheyt te vorderen Tournay by de vier plaetsen, waerdoor de Franschen affslaende desen eysch, te gelyck vruchtloos sal affloopen dese negotiatie, sonder dat wete off sulx is conform de intentie van Z. M.

BOREEL AAN DE CALLIÈRES.

Amsterdam 19 Dec. 1695.

Lorsqu'il plut au Roy, depuis vostre retour, vous permettre d'offrir une troi-

sième place au choix de S. M. des deux nommées et que Mr. Mollo fust autorisé de m'en donner communication à condition, si je serois bien sur que cela seroit accepté et que la paix s'en suivroit indubitablement, que j'en pourrais faire part là où je jugerois nécessaire, mais estant bien informé que non, j'ai prié Mr. Mollo de vous en advertir incessamment, ce qu'il a fait comme il m'asseure. Bientôt après Namur ayant esté repris et estant sondé par le dit Mr. Mollo, après que j'eusse vu le Roy de la Gr. Bret., je luy ay fait escrire le contenu en ses lettres du 16 et 19 Oct. Sur ce fondement on a réassumé la correspondance, à scavoir, qu'on attendoit de la bonté et générosité de S. M. très Chr. qu'elle voudroit bien, outre les quatre places demandées par Mr. Dykvelt, adjouter des offres proportionnées à l'importance de Namur et l'augmentation des nouvelles fortifications et que si S. M. voudroit résoudre de faire continuer sur se pied la négotiation d'adjouter à la demande qu'on vous a fait des quatre places, qu'en tel cas on seroit en estat de recommencer la negociation. Depuis de votre costé on a voulu, qu'on s'expliqueroit du costé icy, sur le fondement qu'il estoit juste que celuy qui prétendoit, devoit s'expliquer ce qu'il demandoit; cela, Monsieur s'est fait le 7 de ce mois. De tout ce qui dessus il est évident, qu'il n'y a plus question dès à present des quatre places tout mentionnées, avec les quelles on a declaré dans les susd. lettres qu'on ne prenoit point contentement, mais de ce que S. M. tr. Chr. adjouteroit à icelles; et c'est le fondement sur quoy roule la présente négotiation, suivant le sentiment commun icy. Je suis etc.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

? Nov. 1695.

Un bon ami m'a communiqué ce qui suit d'une lettre qu'il avoit reçu de Paris. C'estoit un ministre publicq, avec qui Mr. de Charlay avoit à peu près tenu un pareil discours.

„Le Roy est persuadé que le Pr. d'Or. ne veuille pas la paix, puisqu'il souhaitte tantost Tournay, tantot Condé, tantot Lille et parceque ce qu'il souhaitte aujourd'huy, il ne veut pas demain. On pénètre bien dans sa conduite et qu'il a sçu faire le renard avant la prise de Namur, estant depuis devenu insupportable, jusques à ne garder plus de mésure envers qui que ce soit.

On tient aussi que l'Empereur ne désire pas la paix non plus, dans la vue de s'assujettir l'Italie; que de même la pluspart des Princes de l'Empire trouvent leur compte à la guerre, principalement l'Electeur de Brandenbourg et la maison de Lunebourg, qui font grande figure aux dépens d'autrui. Aussi que la cour ne trouve pas pouvoir montrer avec raison du penchant à la paix dans un temps où elle ne se pourra faire qu'à la ruine de la France, laquelle en se soumettant à la lettre des paix de Westph. et de Nimègue, seroit absolu-

ment perdue, étant ouverte et à la discrétion des ennemis du côté de la Champagne.

LORD LEXINGTON EN V. HEEMSKERCK AAN HEINSIUS.

Vienne ce 30 Nov. 1695.

Nous eumes hier un long entretien avec le C. Kinsky touchant un congrès secrèt entre un ministre de l'Empereur, un du Roy et un émissaire de France, où celuy de S. M. Imp. auroit soin des interests de tous les Alliés, à la réserve de l'Angleterre et les Etats des Prov. Un. Nous pouvons bien dire qu'il le goutoit assez, comme il fait à l'égard de tout ce qui esloigne un congrès public et ne coupe pas le fil de la négotiation de paix, mais il croyoit que la proposition que nous venions d'en faire, rencontreroit plusieurs difficultés dans l'exécution, particulièrement, que l'on n'en pourroit garder le secrèt et ainsi que les alliés et surtout le Duc de Savoye en prendroit de l'ombrage et s'en pourroit servir même de prétexte pour s'accommoder séparement avec la France; qu'il ne montroit que trop de chagrin déjà, à quoy si l'on ajoutait, que le Marq. de Crénan a dit que la paix n'est pas éloignée s'il ne tient qu'à la démolition de Pignerol et qu'on n'a fait aucun mouvement après la prise de Casal pour faciliter le siège de cette ville à l'ouverture de la prochaine campagne, il croyoit, qu'il était à apprehender qu'il ne se fit quelque pas irrégulier de ce costé.

Nous répondimes, que cette négotiation secrète ne faisoit aucun tort aux Alliés, en considération que l'Empereur avoit déjà agi pour tous ceux qui y pouvoient trouver à redire, lorsque cy-devant l'on a formé le contre-project qui a été envoyé en Suède.

La séconde difficulté estoit, qu'il n'y avoit point de secrèt à espérer, veu que d'un costé nos ennemis en sont les maitres et que de l'autre il faudra se servir de sujets de distinction et de première classe. Nous répliquames, que nos ennemys auroient bien garde de le publier, de peur d'offenser la Suède et qu'il n'estoit point du tout nécessaire, qu'on se servit en cette occasion d'une personne de marque; qu'il valoit mieux que ce fut quelqu'un qui ne donnat pas en veu et se rendit sur le lieu tout seul. Nous nous aperçumes icy qu'il y a de grandes jalousies entre le C. de Kinsky et celui de Caunits pour la conduite de cette négotiation.

La troisième difficulté estoit comment et à qui on proposeroit cette affaire en Espagne pour avoir le consentement de S. Maj. Cath. Nous proposames l'ambassadeur de l'Empereur qui est à Madrid, mais on ne le trouva pas propre pour cela, et le C. avoua qu'il ne connaissait pas d'autre à qui fier une affaire de cette nature, ce qui nous fit enfin demeurer d'accord, qu'il le falloit laisser à l'Empereur, qui se résolveroit peut etre d'en écrire de sa propre main au Roy d'Espagne.

Le résultat estoit, que le C., pour fortifier sa mémoire, feroit un brouillon par

escrit de l'essentiel de nostre discours, pour donner part à l'Empereur, sans qu'il passa à d'autres, et qu'il nous donneroit dimanche avant diner sa réponse.

GRAAF KINSKY AAN LORD LEXINGTON EN V. HEEMSKERCK.

Vienne 5 Dec. 1695.

A l'ouverture de vos pensées sur les moyens par lesquels on pourroit poursuivre à traiter de la paix, sans se ressentir ny de la lenteur de la négotiation secrète par la Suède, ny de la peine à y garder à la longue le secrèt, qui y doit etre, comme aussi pour éviter les dangers et les embarras d'un congrès prèmaturé et pour pénetrer à fond les intentions de la France, scavoir, si elle veut véritablement ou non faire la paix et jusqu'où elle se laisseroit aller en traitant des conditions pour les Alliés, que vous avez faites ce 29 Novembre passé, S. M. Imp., après avoir lu le rapport, m'a ordonné de vous dire: que, se traitant icy d'une affaire à laquelle sans le sceu et le consentement de tous les Alliés elle n'y sauroit dire ny ouy ny non, elle veut bien, pour en scavoir leurs sentiments, en faire la communication au Roy d'Esp. et après en avoir eu response de S. Maj. Cath., selon ce que vous y avez trouvé à propos, en rendre encore participants Mess. les Ducs de Savoye et de Lorraine, de sorte que vous pourrez en mesme tems en informer Sa Maj. Brit. et MM. les Et. Gen., pour en sçavoir pareillement leurs sentiments et nous en faire sçavoir leur aveu.

Cependant, comme l'Empereur, bien loin de s'opposer à quelque moyen de terminer cette guerre contre la France par une paix sure et durable, Sa Maj. Insp. non seulement se servira promptement de tous ceux, qui d'un accord universel à tous les alliés, en seront approuvés, mais tachera de plus de les avancer, c'est à cette considération que, prévoyant comme tant pour disposer S. Maj. le Roy Cath. et MM. les Ducs de Savoye et de Loraine à l'acceptation du moyen proposé, il sera indispensable que l'Empereur, le Roy d'Angl. et MM. les Et. Gen. conviennent préalablement entre eux ce qu'il faudra proposer et maintenir pour le Roy d'Espagne et les Ducs susdits, étant à craindre que sans tel concert pas un des Alliés ne voudra ny se départir du pied, stipulé par son alliance, ny confier ses interets à autre qu'à soy mesme. Ainsi S. Maj. Imp. souhaite que le Roy d'Angl. et MM. les Et. Gen. veuillent là dessus communiquer à l'Empereur leurs pensées, offrant de leur communiquer en mesme tems les siennes, pour en faire un concert préalable et disposer par leurs offices conjoints lesdits alliés à l'accepter.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 15/25 Nov. 1695.

UEd. heeft seer wel gedaen om de scrupuleusheyt van den Hr. Heemskerck

te benoemen. Want het is seeckerlyck seer nodigh, dat men ten eersten weet wat men tot Weenen in de secrete negotiatie sal willen doen, niet twyfelende of de Hr. Boreel sal haest antwoort ontfangen. Ick moet evenwel bekennen, dat in deese saeck als ook andere, de doot van den Marq. de Bourgomainero [1] seer ontydigh is en qualyck sal kunnen werden gereparcert in dese conjuncture van tyt.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 19/19 Nov. 1695.

.... Ick ben seer bekommert over het different, die ick met Zweeden heb weegens het ceremonieel te zee, want ick geen satisfactie kan geeven voor het gepasseerde en geen expedient en weet te vinden, om het voor het toekoomende te adjusteren, als om soo veel doenelyck alle rencontres t'eviteeren, want te accordeeren aen Sweeden een egaliteyt van ceremonieel in d'Oostzee van hetgeen ick alhier pretendeer, is onmogelyck en soude alhier niet aen den man willen. Andersins vinde ick de luyden alhier seer geneegen, om dit different uyt den wegh te hebben en gans niet met Zweeden daerover te brouilleren, kost er een expedient gevonden worden, om die egaliteit te eviteeren, soo meen ick datter hier nogh kans soude syn om dat werck voor het toekomende te konnen accommodeeren. [2]

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{29 Nov.}}{\text{9 Dec.}}$ 1695.

.... Men sal nu moeten afwaghten wat antwoort de Hr. Boreel sal ontfangen en vervolgens syne mesures neemen. Ick beken aen UEd., dat ick nogh seer wenste naer een redelycke vreede, want ick bekommert ben, dat wy aenstaende campagne met weynigh advantage sullen kunnen doen, indien de vyant hare trouppen soo aenmerckelyck vermeerdert als d'advisen medebrengen ende ick en sie niet hoe wy het van onse kant sullen kunnen doen, soodat naer alle apparentie de vyant ons weder superieur aenstaende campagne sal syn.

---

[1] Spaansch gezant te Weenen. Zie over hem meer 1e deel bl. 85.

[2] Men vergelijke wat Heinsius den 30 Oct 1695 schreef aan van Heeckeren. Zie hierboven bl. 165.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 10/20 Dec. 1695.

Ick ben bleyde te vernemen, dat de Gr. v. Kinsky tot Weenen de propositie van Myl. Lexington en Mr. Heemskerck tot een voet van een secrete negociatie soo wel heeft opgenomen. Ick meen dat 't selve dient te worden gepousseert, ten eynde aldaer een finale resolutie die conform wert genomen en dat UEd. het uyt mijnen naem aan Myl. L. wilt schryven ende van het gehele werck met niemant te willen corresponderen als met UEd. en van 's gelyke aen den Hr. Heemskerck. Ick heb door den secr. v. staet aen Myl. L. doen schryven volgens UEd's sentiment, dat niet verder soude insisteeren wegens het preliminair declaratoir van de Nimw. en Westph. vreedens, naerdien de keyser daertegens soo avers scheynt te syn en ick niet en sie dat het nu van eenigh nut soude syn, insonderheyt indien de secreete negotiatie syn voortganck soude hebben, 't welck ick seer wensche. De Hr. Heemskerck behoort dien conform oock te werden geinstrueert.

Ick verlange seer te vernemen het antwoort dat de Hr. Boreel sal hebben ontfangen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 17/27 Decembre 1695.

. . . . Ick approbeere het provisioneel antwoort door den Hr. Boreel aan Calières gegeven [1], maer ick sie wel dat sonder men tegenwoordigh van Tournay afsiet, dat van die negotiatie niet en sal vallen, en ben ten eenemael van UEd's sentiment, dat als men Vrankr. soude kunnen brengen om de vier bewuste steeden tot een equivalent t'offreeren, dat men dan het werck seer apparent in syn handen sou hebben ende tot een vyfde plaets soude men kunnen eysschen Furnes gefortificeert, indien de Hr. v. Dykvelt het niet ongefortificeert heeft geyscht, waeromtrent UEd. sigh by hem dient t'informeeren, ofte Philippeville, dat seer wel tot de Barrière soude dienen, ende ick meen dat men op dien voet een eysch soude behooren te doen, om daerdoor te traghten Vr. te engageeren de vier eerste plaetsen t'offreeren. Hoe dese saeck nu het beste te manieren laet ick aen UEd's voorsightige directie, die daerover oock de sentimenten van den Hr. v. Dykvelt soude kunnen innemen. Ick meen, dat de tyt van 't jaer soo seer synde geavanceert, dat dese saek haest requireert, want indien men vóór de campagne niet heel nae eens is, sal van de negotiatie niet kunnen vallen als na de campagne 't welck ick seer geerne sag geprevenieert, indien mogelyck,

---

[1] Men zie dit antwoord, hierboven pag. 168.

en daerom sal het oock nootsaekelyck syn, dat tot Weenen wert gepresseert om finalyck te resolveeren tot de secreete negotiatie, 't welck nu schynt daer ingressie te vinden, maer Gr. Kinsky is sulk een irresoluut man, dat men hem des te meer moet presseeren tot een finale resolutie.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

1 Januari 1696.

. . . . Ick bekenne dat ick tenemael met S. Maj. daerin van één gevoelen ben, dat voor ons dienstigh soude wesen, dat de vier steden by de Franssen werden geoffereert, want daerdoor souden wy bequaem wesen, oft om hier oft in Piedmont, als in myn vorige geschreven hebbe, noch iets te bedingen, ja selfs daerdoor de geheele saeke in een goet spoor te brengen. De quaestie is hoe daertoe te geraken? seggen wy, dat wy met de vier steeden tevreden sullen syn, soo sullen wy daertoe niet geraken als na haer chicaneusen aert daervan noch sullende willen aftrecken; doen wij een nieuwen eysch van Furnes of Philippeville, sy sullen kunnen dencken, dat wy aen het verminderen syn en noch wel meer sullen afslaen, maer ick sie geen derde middel en daerom dunckt my 't laetste 't veyligste. Ick weete niet anders off onder all d'eyssen en voorslagen is Furnes gedemolieert begrepen als vóór den oorlogh aen dese syde geweest synde, soodat volgens die stelling men Philippeville soude moeten eyssen, waerop UwEG. consideratien versoecke ten spoedigste, terwyl de Hr. Boreel dese weeck hier op de vergadering sal komen, als wanneer met hem finael soude connen afspreecken, dewyl ook mercke dat S. M. dese sake all soo veel als vóór desen presseert.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 3 Jan. 1696.

. . . . Ick hebbe my verheught te sien, dat S. M. aengaende het bevorderen van het bewuste werck sigh verclaert conform UwE. sentiment. Ick ben oock met U van dat gevoelen, dat men niet absoluetelyck moet relacheren van de pretentie van Tournay, maer dat men aen Callières moet laeten schryven, dat indien, of dewyl sy soo vast blijven staen ende die plaetse noyt souden willen cederen, dat men contentement soude connen nemen, byaldien sy boven de vier bekende steden, geeyscht voor het equivalent van Luxemburgh, voor Namen, 'twelck nu door de wapenen in onse handen is gecomen ende waarvoor gepretendeert wert Tournay, wilden geven Philippeville of diergelyke andere plaetse van onse convenientie. Ick segge Philppeville, omdat ick tot Maestright aen beyde de heeren en daerna aen den eene van haer hebbe gesustineert, dat

Furnes geraseert soude moeten worden gerestitueert ende dat het volgens het tractaet van Nimwegen aen de Spaenssen in dien staet was verbleven ende dat deselve by desen oorlogh te hebben bemaghtigt ende gefortificeert, daerinne geen veranderinge soude maecken.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 10 Januari 1696.

. . . . De Hr. Boreel is hier gekomen, en hebben wy geresolveert te antwoorden, dat soo boven de vier steden niet willen gaen, niets te doen sal wesen, geoordeelt hebbende sulx het beste middel te wesen haer te brengen tot de vier steden en noch altyt een deur open te hebben om niet te vergeefs iets te noemen en om ons niet te exponeren tot het noemen van een stad, als sy dogh daer niet aen willen souden, niet denckende dat daerom sullen afbreecken, en als 't al deden, dat 't selve een teecken soude wesen, dat evenwel niet na ons sin iets souden willen doen.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 27 Januari 1696.

De Hr. Boreel heeft my toegesonden een brief van Callières, die nu sent aan S. M., waervan de inhoud is:

1°. Dat d'antwoort van den Hr. Boreel haer werpt in deselve difficulteiten.

2°. Dat het tractaet van Nimwegen is het fundament van dese negotiatie.

3°. Dat hoeseer de Kon. Luxemburgh nodigh heeft, hy 'tselve echter aen Spagne sal geven volgens de keuze, die hem tot Utrecht en Rotterdam is gegeven.

4°. Soo men evenwel liever een equivalent heeft, de Kon. die liberteit liet om sulx te eyssen, mits men hem de keuze geeft, of Luxemb. of 't equivalent te geven.

5°. Dat de pretentie van de fortificatien van Namen niet weert syn soo groote saecke daeraen te accrocheren.

Ick beken dat dese brief my heeft gesurpreneert, want daermede heeft men van onse syde ons fondament van negotiatie.

S. M. schijnt seer genegen tot een afkomste volgens syn laeste brieven, en dat vóór de ouverture van de campagne.

Ick sal UwEG. de geheele brief senden, maer dit is de substantie, waeromtrent nu sal te overdencken staen wat men sal behooren te antwoorden ofte te doen om geen tyt te verliesen en is 't doenlyck 't effect van de sake te krygen

vooral vóór de campagne, want die begonnen synde is 't weer gedaen voor een jaer. [1]

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 29 Januari 1696.

.... S. M. inclinatie hebbende tot de vreede, sooals my met syne laeste noch heeft betuyght, sal de sake all beginnen te vallen in een spoor van negotiatie, waeromtrent de methode al seer bedenckelyck sal syn, want van de geprojecteerde secrete negotiatie met een minister van den Keyser sie ick ten reguarde van het ombrageus humeur van de Gr. Kinsky weynigh apparentie en evenwel sal men tot een byeencomst moeten komen, en dit werck moet afgedaen worden vóór de campagne, off daer sal alweer niet van vallen.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DIJKVELT.

Hage 3 febr. 1696.

.... Omtrent 'tgene UwEG., soo in d'eerste als in de tweede Missive schryft op 't subject van den brief van Callières, ben ick met deselve in één sentiment, maer alleen bekommert, hoe men de sake sal dirigeren, dat men daeruit treckt 'tgene men desireert, en sulx nochtans niet te veel doe blycken, dewyl anders seeckerlyck sullen reculeren, en ben ick van gevoelen, dat op diergelyke gronden in den oorlog al langer gecontinueert hebben als anders souden hebben gedaen.

Ingevalle de Gr. Kinsky soo ombrageus niet was geweest en soo begeerigh niet om glorie door 't maken van de vreede te acquireren, souden wy nu schone occasie hebben om een goet eynde van 't werck te maken, maer door die wegh sal nu na alle apparentie niet te doen syn, dewyl selfs daerop niet hebben geantwoort, maer alleen gesegt, dat daerover na Spagnen moeten schryven ende sonder deselve niet doen konnen, dat in allen gevalle meynen, dat men eerst met den anderen moet een project maken en malcanderen beloven dat te garanderen, dat UwEG. weet dat altyts gewilt hebben en tenemael onmogelyck is.

Ick sie geen beter middel als dat men weer een secrete byeencomste menageerde en daar met den anderen over de forme van de onderhandelinge concerteerde, alhoewel ick weet dat daeromtrent al weer speculatien sullen vallen, maer hoe krygen wy die ende al wat verder loopt sal tyt verslyten ende ontdekkinge subject syn.

De commotie tot Amsterdam sal mede geen goet doen; UWEG. sal het detail

[1] De eigenhandige brief van de Callières, waarvan de inhoud door H. werdt medegedeeld, is in het Archief aanwezig.

van dien door anderen verstaen. Ick sal alleen hier byvoegen, dat ick huyden een brief van de HH. Burgem. van Amsterdam hebbe ontfangen, waerby my adviseren, dat door behulp van de burgerye en het executeren van vyf personen met de coorde de saken sooverre syn geavanceert, dat verhoopen, dat die tumulte niet sal werden hervat en senden vervolgens weer terugh het regement guardes te peert van S. M., dat de HH. Gecom. Raden haer op derselver requisitie hadden toegesonden en noch niet tot haer stad toe geavanceert was.

Wat aenlangt 't gene de broeder van Berensdorf segt, soude wel konnen waer syn, dat (de Franschen) nieuwe conditien sullen presenteren, alhoewel, na myn oordeel, daerop geen staet te maken is, dewyl Croissy aen Palmquist syn hart niet sal uytboesemen, maer ick beelde my in, dat in allen gevalle deselve sullen syn die nu onder de hant presenteren, om ons daerop in publicque negotiatie intewickelen, 't geen wy dan niet souden konnen ontgaen, als al te plausibel sullende wesen voor alle regenten en ingesetenen, dewyl nu soo lange gepróneert hebben op Luxemburgh en den Nymweegse vreede in ons reguard, en onse mensen souden niet willen, dat wy het om Straesburgh souden laten; als de Fransen nu sulx mochten willen doen, want meer moeten wy ons niet verbeelden, soo komt het my soo voor, dat het voor ons ongelyck beter is de conditien selfs te maken ende een byeenkomst te mesnageren, als dat wy daertoe de haute lutte als geobligeert souden werden.

VAN WEEDE V. DIJKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 5 febr. 1696.

Ick kan oock niet sien, datter eenige aparentie is, dat wy door onse officien den Keyser sullen connen persuaderen om mede in de secrete onderhandelinge te comen ende indien men, in hoope van het daertoe te dirigeren, nogh nieuwe tentamina soude doen, loopt men seer groote peryckel van dat de Fransen dat traineren sullen opnemen voor de ongenegentheyd tot het werck, of voor een dessein dat men heeft om, in insicht van meerder avantage, tyt te winnen en daerdoor soude alles wel connen comen te vervallen, en de vrienden van Amsterdam, uyt de diffidentie, die sy altyt hebben, gedaghten opvatten, dat het aen den Con. misschien geen ernst is ende daerom soude ick met UEd. syn van 'tselve sentiment, dat het seeckerste, indien niet 't eenighste middel, soude wesen *om alleer tot een publicque congres de onderhandeling voort te setten, een entrevue te bemiddelen*, ende om daertoe de Franssen te soecken te induceren.

Believe UwE. eens te overleggen, of niet best soude wesen aen haer maer te laten weten, dat op de gronden en overgifte in den laesten brief van Callières vervat (t. w. òf een equivalent ten genoegen, òf Luxemburgh, ende de acte wegens Namen gereserveert tot de principale handelinge), niet ongenegen souden syn tot een congres, maer dat men van opinie is, wel nodigh soude syn, alvorens, in een particuliere entrevue, met haer te overwegen en te concerteren,

hoe men de hooge Geallieerden die saeke soude voorbrengen, off hoe deselve daertoe disponeren, maer ick meyne oock, dat van dese syde geen pas can werden gedaen voor ende aleer UEd. sal wesen geinformeert van 't sentiment van S. M.

De consideratien, dewelcke UEd. heeft op de advisen van Bernstorff, bevallen my tenemael ende ick stelle vast, dat dat Hoff omtrent het werck van den vreede eenighlyck speculeert op haer particuliere intressen en uyt verscheyden remarques, die ick soo hier en daer hebbe gemaeckt op 't een of 't ander discours van dien Minister, ben ick altemet in twyffel, of men aen dat Hoff tot nogh toe wel seer geporteert is voor de vreede, gelyck ick meyne uyt den eersten Minister Danckelmann en uyt den Hr. Diest, door een 't samenvoeginge van woorden, die d'een en d'ander haer hebben laeten ontvallen, genoegsaem verseeckert te syn, dat Brandenburgh wel mag lyden, dat de oorlogh nogh wat duyrt en sy hebben oock geen ongelyck, als sy maer alleen reflecteren op 't profyt of de schade, die sy van de continuatie hebben te waghten.

HEINSIUS AAN VAN WEEDE V. DYKVELT.

Hage 14 febr. 1696.

... Het schynt my evenwel toe, dat wy niet wel sonder een particuliere entrevue sullen konnen teregt raken, soo om 't gene noch resteert te adjusteren, als om selfs de methode van de byeenkomste op 't alder spoedigste te beramen, want al schoon de Fransen presenteerden beyde de vreedes, soo men de negotiatie de groote wegh door Sweden laet gaen, raken wy selfs dese volgende campagne daer niet af, soo ten reguarde van de praeliminaria als van de particuliere intresten, die Sweden sal hebben te demesleren, behalve dat wy vooraf 't werck van 't vatgelt en andere saken wel sullen dienen vast te stellen, ende ick supponere, dat Vranckryck selfs syn intrest sal stellen in een spoedige afkomste, en dat men daerom in een particuliere entrevue alles soude konnen verkorten en een seer precise methode tot de publyke byeenkomst beramen.

Soo Vranckryk niet komt tot de presentatie van de twee vreedens, sal daer nogh meer te adjusteren vallen.

Gisteren heeft de Gr. van Rochefort my laten leesen een briefje van Mr. Guiscar, geschreven uyt Dinant, den 5en deser, houdende in substantie, dat hy weer daer aengekomen was, en dat in cas men by ons noch was in een dispositie, om op redelycke conditien te handelen, men haer oock soodanigh soude vinden en dat soo hy sulx goetvont, sy tussen malkanderen mesures souden konnen nemen, om secretelyck te konnen handelen; hy sal daerop antwoorden, dat hy niet verstaen heeft, dat men hier van sentiment is verandert en dat daerom, soo hy die conditien, die hy raisonnabel noemt, hem wil oversenden, daervan rapport sal doen en hem ten eersten antwoort sal laten toekomen, dat hy daertoe-

nu d'occasie favorabel sal hebben, dewyl hy gereet staet na Engelant te gaen met d'eerste goede wint.

Ick supponere, dat hy de conditien niet sal willen oversenden, maer eer trachten te mesnageren een entrevue, als wanneer de questie is, off men die niet soude konnen capteren om het heele werck te doen, waeromtrent geen ander obstakel vinde, als die dat d'Amsterdam daerby sal moeten syn, 't geen met Guiscar niet wesen kan. [1]

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 15 febr. 1696.

. . . . Ingevalle de Fransen souden werden gedisponeert, om in 't regard van Straesburgh te doen deselve verclaring, die sy nu aengaende Luxemburgh doen, soude, myns bedunckens, de methode hoe te komen tot een congres, seer light te vinden syn, maer anders sal het een gans becommerlycke overlegging wesen, hoe die saeke te dirigeren; want als de Fransen al souden goetvinden de Geallieerden te laten bekent maeken, dat sy tot een generale negotiatie syn genegen, door wie sal 't selve aen haer worden voorgestelt?

Door Sweden, soo is de saeke voor de geheele campagne verachtert; ende door ons selfs, soo kan UEd. wel begrypen wat jalousie en achterdoght sulx soude veroorsaeken by de hooge geallieerden en voornamentlyck by het huys van Oostenryk, want die souden terstont daeruyt besluyten, dat wy het met den Con. van Vr. eens waren ende de conditiën van vrede alrede onder malcanderen vast hadden gestelt, ende soodanige preoccupatie of inbeelding soude de grootste prejuditie van de wereld connen veroorsaecken.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 16 febr. 1696.

. . . . De heer Chf. van Beyeren heeft my gisteren verhaelt, dat een heer, die extraordinaris goede intelligentie heeft aen 't Hoff van den Con. Jacob en oock van Vrankryck, aen den Gr. v. Arco, generael van Syn Chf. trouppen heeft verhaelt en dat deselve by syne brieven voorgisteren gearriveert, aen S. D. hadde overgebraght, dat het seecker soude syn, dat Con. Jacob een descente in Engeland van dese voortyt sal tenteren ende een van de domestiques van den Con. v. Vranckryck, hier gecomen om den Hr. Chf. te brengen een gevest van een degen, dewelcke hy op ordre van den Chf. tot Paris heeft laten maecken en met robynen en diamanten besetten, aen hem onder indifferente saeken hadde

[1] Van deze onderhandelingen is mij verder niets gebleken. Is deze Guiscar de Fransche Generaal de Guiscard, die onder Boufflers het bevel te Namen voerde? Ook de naam van Rochefort, waarschijnlijk een Fransche refugié, komt verder in de correspondentie van Heinsius niet meer voor.

verhaelt, dat Con. Jacob nu weer heel wel stont by den Con. v. Vr. ende veel met denselve ter jacht ging, ook wel meer als vóór desen tot Versailles den Con. v. Vr. quam sien, ende altemet een half uyr, een uyr en meer, met malcanderen in 't cabinet bleven praeten.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{31 \text{ Jan.}}{10 \text{ febr.}}$ 1696.

Ick beken dat ick seer gesurpreneert geweest te sien uyt den brief van Callières, dat eyndelyck Frankryck daertoe is gekoomen, om Luxemburgh self, ofte een equivalent daervoor te cedeeren; was het mogelyck om UEd. daerontrent mondeling te onderhouden, het soude seeckerlyck veel bekwamer syn. Ick ben van sentiment, dat men sonder hesitatie aenstons tot een secreete negotiatie moet koomen, en hetselve met Callières overleggen, hoe het bequamelyck sal konnen geschieden met de meeste secretesse, sonder sig t'enemael te declareren, ofte men den voorslagh accepteert ofte niet; evenwel daertoe hoop geevende, om de conferentie niet te doen uytstellen, meenende dat de tyt van 't jaar soo verre verloopen is, dat men alle longeurs soo veel doenlyck moet soecken t'eviteeren en het is seer facheus, dat ick UEd. brief niet eerder heb ontfangen en vervolgens niet eerder heb kunnen beantwoorden, want om UEd. niets van myne sentimenten te cacheeren, ick ben genegen om dese coop toetestaen.

De groote swarigheyt sal nu syn in 't regard van Straesburg en Pignerol, als oock Lotheringen en men sal Vranckryk's intentie daeromtrent niet kunnen weeten eer men in onderhandeling komt. Het sal nu oock soo veel te nodiger syn om tot Weenen te presseren van te willen koomen in een secreete negotiatie, waeromtrent ick seer bekommert ben, siende de lenteurs en irresoluytheyt van den Gr. Kinsky en evenwel het sal door dien wegh moeten gaan. Ick heb UEd. ronduyt myne sentimenten geseyt en sal aen UEd. goede en voorsightige conduite bevoolen laeten, om dit groote werck soo spoedigh als doenlyck tot een gewenst eynde te brengen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 4/14 febr. 1696.

.... UEd. sal wel doen weegens de form en de manier van deese negotiatie met den Hr. v. Dykvelt te concerteeren. Ick beken, dat ick van syn opinie ben, dat Vranckr. het tegenwoordigh meent, waerin ick geconfirmeert wert door de decouvertes, maer men sal evenwel met alle voorsigtigheyt moeten procedeeren, want seeckerlyck de Fransen syn nooit te trouwen, weetende altyt uytvlughten te vinden als het met haer interest overeenkomt.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 11/21 febr. 1696.

. . . . Ick moet UEd. nogmaals seggen, dat ick seer verlang naar een prompte conclusie, maer ben t'enemael van UEd. sentiment, dat men met alle voorsigtigheyt moet procedeeren, dat wy niet mogen worden misleyt ofte bedrogen. Ick ben oock van UEds. gevoelen, dat men die saeck niet te hardt te Weenen moet dryven, om niet te veel suspitie te veroorsaeken, alhoewel ick seeckerlyck voorsie, dat men ten laeste klaer sal moeten spreecken, als de voorsz. negotiatie wat verder sal syn geavanceert.

Ick en geloof niet, dat de Fransen in 't eerste een voorslagh van een stilstant van waapenen sullen doen, en in cas dat sy het deeden en ben ick nogh niet gedetermineert by my selve ofte het voordeeligh ofte nadeligh voor ons soude syn, want daer valt veel voor en tegen te seggen, hebben sy voor een desseyn, om in een van myne rycken eenighe descente te tenteren, als d'advisen van alle kanten nogh schynen te seggen, en geloof ick niet dat sy een stilstant sullen proponeeren, en wy, synde vooralsnogh in geen staet in eenigh quartier om offensif t'ageeren, soude mogelyck sulke stilstandt voor een korte tyt soo prejudiciabel niet syn als in vorige conjunctures.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 28 Janvier 1696.

Je vous ay dit par ma précendente du 25, ce que le premier Ministre et moy avions concerté et dans ce moment que la poste part, il me fait appeller, pour me dire que le Roy avoit résolu avec l'unanime consentement de son Sénat, de nous donner le secours, en cas que les affaires du Holsteyn ne se brouillassent point, de la manière selon le papier si joint, que le C. d'Oxenstern m'a donné, de sorte que la question en est decidée.

Les trouppes, en cas qu'elles marchent, nous couteront de l'argent; je ne puis pas dire ce que cela sera, mais j'espargnerai, autant qu'il me sera possible, la bourse du Roy et de l'Estat.

Nous serons obligés, Mr. Robinson et moy, de tenir nostre parole aux ministres, à qui nous en avons desja promis quelque chose et aussi à quelques uns pour nous aider à faire passer le reste, tant la question quomodo, que la ratification du traitté, c. à d., quand nous aurons effectivement et réellement le secours ou la déclaration de la France sur la paix de Westph. et de Nimegue sans exception, comme nos ordres portent. Nous avons promis à 494, 788, 235, 343 (Oxenstern quarante mille essus) et à Madame 101, 235, 1091, 94, 15, 2023 (cinq mille ducaten), à peu près autant qu'à tous les autres ensemble et de quoy je vous ay fait ouverture cy-devant. Si cecy succède, c'est décidement un très important

coup, parceque nous obtenons nostre but à l'esgard de la France et en mesme temps nous conservons le repos dans le Nord. C'est incroyable, Monsieur, qu'aucun de tous les partisans de France n'ait pas ouvert la bouche pour contredire cecy et ont tous opiné pour cela, ces mêmes gens, qui dix jours auparavant criaient comme des enragés contre nous. Le C. d'Oxenstern a bien pris son temps et doit estre présentement si bien dans l'esprit du Roy que personne osera dorénavant ouvrir la bouche en faveur de la France. Nous verrons ce qui arrivera.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 22 février 1696.

. . . . Erenstolp est venu me dire, que 699 (les François) avoient fait 484 (Le Roy) de nouveau, si „irrigh um dem Kopf", que 496 (Oxenstern) ne scavoit presque pas où il estoit avec luy; le C. d'Oxenstern m'a fait dire par son sécretaire, qu'il espéroit, que demain nous pourrions avoir une conférence, de laquelle je ne me promet pas beaucoup, de sorte que toute cette bonne espérance, dont je m'estois flatté, est presque échoué.

Dieu veuille, que ce soit au rebours, et que je me puisse tromper pour notre avantage et que cela se fait contre mon opinion. Je vous assure, que je perd patience icy avec des gens si terribles, qui veulent qu'on sera continuellement leur dupe pour nous couper la bourse; vous ne croiriez point, quelles grandes attaques que nous avons eu là dessus par ceux de la famille 498 (Oxenstern); mais je leur dis tout net, que je ne pouvois pas avancer un liard au moins d'une des alternatives, qui estoient effectivement le secours ou l'effect de nostre Alliance, le rétablissement de la paix de Westph. et celle de Nimègue, sans exception ou réserve. Voilà, Monsieur, encore une nouvelle machine, qu'on me communique dans cet instant, que d'Avaux fait jouer, c'est une proposition qu'il a fait au C. d'Oxenstern, pour offrir la médiation de la France sur les différents entre le Denemarcq et le Holsteyn et croyiez vous bien, qu'on la donna au ministre du Duc, qui me l'a communiqué, pour l'envoyer à son maistre et scavoir ses sentiments là dessus. . . . . Je lui demandois, s'il croyoit que le Duc s'en contenteroit et voudroit renoncer à la garantie d'Altona, pour réconnoitre la médiation de la France, qui luy avoit déclaré la guerre depuis six mois comme Duc de Sleeswyck et contre qui il estoit en guerre depuis huit ans comme Duc de Holsteyn?

Ma foi, Monsieur, la Suède mériteroit bien, par sa méchante conduite, qu'on la planta là et qu'on prit des mésures avec le Denemarcq, non contre elle, mais seulement pour la négliger, dont Brandenbourg, Brunswyk, Lunenbourg, Munster, Saxen et Hessen-Cassel seroient pas faschés, pour, la paix générale avec la France faite, prendre peut-estre leur temps de chasser la Suède hors d'Allemagne et la dépouiller de ses vieilles provinces de Livonie, Bremen et Poméranie et

l'obliger de se retirer dans leurs rochers, bois et montagnes. Cecy pourroit arriver plutost, que nous le croyons.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ? Mars 1696.

Quand je regarde bien les A(necdotes) j'ay lieu de croire, qu'on ne fera rien avecq vous et si l'on fait quelque chose, que nos ennemis seront plus surs du peu d'effet que cela fera que nous même, car ils le sauront par avance, quand nous nous flatterons encore des bonnes suites et nous ne le saurons que par les effets, quand il sera trop tard et que cela nous aura couté de l'argent.

Mr. nostre amy, me parlant dans la dernière conversation des déclarations de Mr. d'Avaux, me dit que le Roy, son maitre, voulut bien que là dessus on dit son sentiment. Je lui dis, Monsieur, je crois que les Ministres de l'Empereur et de l'Estat ont bien répondu.

Eh bien, dit-il, voulez vous, que je donne cela pour reponse? je dis que non, parceque je n'en parlois qu'en mon particulier, et puisque je commençais à songer ce que d'Avaux dit, je lui dis, Monsieur, je ne puis pas vous celer qu'à Paris on est si fort entesté que le Roy ne donnera pas le secours et on croit si bien estre sûr des sentiments du Roy, qu'on n'apprehende rien de ce costé là et qu'en peu de temps le Roy de Suède ne les pressera plus sur le fondement, mais qu'il commencera à presser les Alliés.

Il l'entendit assez bien et dit avec de grosses protestations, à son ordinaire, qu'il estoit sûr que tot ou tard on auroit le secours. Il sera necessaire que vous soyez bien sur vos guardes, car puisque l'on voit, que de temps en temps on vous flatte d'espérances vaines et que Mr. d'Avaux en ait tout le secret et qu'on trouve ce qu'il dit véritable par les evenements, il est juste, qu'on veille, mais il me semble qu'il seroit bon de les payer aussi de bonnes paroles, sans qu'ils puissent pénetrer votre véritable sentiment.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye le 10 Mars 1696.

Vous aurez scu de temps en temps les préparations qui se faisoient à Duynkerke et qu'enfin le dessein a esté eclaté, que c'estoit pour faire une descente en Angleterre.

Présentément il s'est découvert, par l'aide de Dieu, une conspiration horrible sur la personne sacrée du Roy: quarante huit personnes à cheval et dix à douze à pied, avoient medité ce dessein et l'auroient exécuté, si cela n'eust esté prévenu le soir, avant que cela se devoit exécuter: on le devoit faire, lorsque le Roy iroit à la chasse, dont Myl. Portland l'a retenu cette fois avecq toute

la peine du monde. Aussitost que cet assassinat eut esté exécuté, on auroit donné le signal à Douvres, pour faire exécuter aussi dans cette confusion la descente.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 28 Mars 1696.

Quand je vous mandois, il y a huit jours, le pressentiment que j'avois, que les préparatifs, qu'on faisoit en France pour faire une descente en Angleterre, n'auroient point du succès, je ne sçavois rien de cette abominable et diabolique conspiration contre la vie du Roy, qui me fait frémir encore, quand je songe, combien elle a été apparente et preste à etre exécuté, comme vous me faites l'honneur de me mander par vos deux lettres. Dieu soit éternellement loué, pour avoir sauvé le Roy et avec luy la liberté de toute l'Europe, pour n'estre pas tombé dans les chaines et pouvoir despotique de la France, comme aussi nostre sainte réligion protestante. Nous ne pouvons pas attribuer ce bonheur à aucune sagesse humaine, mais seulement à la Divine Providence, qui veille toujours et couvre de ses ailes S. M. dans tous les dangers, où il a esté jusques asteur exposé.

Voilà, Monsieur, un bon commencement, si la nouvelle est véritable, que nous avons eu par le dernier courrier, que les seize vaisseaux, qui ne pouvoient pas se sauver dans le port de Dunquerque, seroient pris ou bruslés par l'Admiral Russell. Si cela est, c'est une juste punition de Dieu, pour chatier un Roy très Chrétien, d'avoir trempé dans une si détestable conspiration [1] et je suis assuré, que l'un malheur suivra l'autre, jusques à ce qu'il succombe sous la juste punition pour tous les maux qu'il a fait à tout le genre humain. Véritablement, on pourroit trouver peut-estre des politiques, qui pourroient donner quelque couleur à ce que le Roy Jacques n'espargnoit ni le fer ni le poison pour remonter sur un throne, qu'il croit luy appartenir par la raison qu'il y a esté une fois assis, quoyqu'il l'a abandonné et si lâchement quitté, comme tout le monde le scait, je dis, Monsieur, on trouveroit peut-estre encore de gens dans le monde, qui eussent quelque indulgence pour une telle entreprise, mais qu'un Roy de France y entre pour faire massacrer et tuer un autre Roy, son égal, comme il l'a fait asteur deux fois, que tout le monde scait, comme l'assassinat de Grandval et celuy cy, combien d'autres peut-estre, qui ne sont pas connus, cela est si exécrable, que ce tyran et tous ceux qui ont eu part et trempé là dedans, porteront certainement un jour la peine de leurs funestes conseils. [1]

D'avaux fait l'ignorant de tout, dit n'avoir pas eu des nouvelles de France et que celles que nous débitons, sont forgées en Hollande et Angleterre. Voilà

---

[1] Heeft Lodewijk XIV kennis gedragen van deze conspiratie, toen hij de tocht naar Engeland ondersteunde? Men zie hierover o. a *Grimblot's Letters of* William III, vol. I, pag. 409, in margine en *Mazure*, *Histoire de la Révol. de* 1688, vol. 4 Appendix, note sixième. Geheele onwetendheid kan niet worden volgehouden. In het 2e deel van *Het Archief v. Heinsius* vindt men (bl. 117—123) verschillende brieven over deze zaak.

encore une grande impertinence, digne de luy et de son métier ordinaire. Pour le reste, tout ce qu'il est d'honnetes gens n'en parle qu'avec horreur de cette abominable entreprise et particulièrement le Roy de Suède. Il y en a d'autres qui, quoyqu'ils condamnent la conspiration, ne laissent pas de justifier le Roy de Fr. d'y n'avoir aucune part, mais le Roy d. Suède est bien persuadé du contraire parce que le sécrétaire Suédois escrit, dont j'envoye copie icy. [1]

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye 24 Mars 1696.

Je viens de recevoir celle que vous m'avez fait l'honneur de m'escrire le 10 Mars, par la quelle je voye, que vos conférences ou negociations ont esté rompues. Je suis assuré qu'on y gagne plus qu'on y perd, car par là ils sçauront au moins, qu'on ne se flatte point de vaines espérances, ce qu'ils ont cru cependant cy-devant.

Nous apprenons andessus par là, que nous pouvons adjouter au moins autant de foye et plus à ce qui nous vient de Paris, touchant les affaires de Suède que ce qui vient de la Suède mesme, car Mr. d'Avaux sçait plus l'intérieur de l'affaire que quelques sénateurs mesme. Il y a si longtemps, que nos avis de Paris disent, que nous n'obtiendrons rien, qu'on ne faisait que nous amuser et qu'on communiquait premièrement tout à Mr. d'Avaux, avant que faire rien avec nous; voilà donc toutes ces prédictions accomplies.

Je plains le C. d'Oxenstern, qu'on dit presque seul soutenir les véritables interests du Roy de Suède, d'estre obligé de voir à son regret, qu'il n'y a presque plus de moyen de servir son maitre avec effet, mais le Roy mesme en porte tout le malheur malgré luy, car l'on dit, que c'est le Prince le plus généreux du monde et qui hait plus les injustices et mauvaises intrigues des François qu'aucun autre; pourtant il ne peut y avoir personne raisonnable qui puisse dire, que la paix de Westph. et spécialement la restitution de Strasbourg et des réunions, ne soit le seul et unique fondement sur quoy le Roy de S. peut et doit fonder tous ses interests estrangers. Cependant vous voyez qu'à la Cour de S. on ose traitter faiblement cette matière.

Je suis pourtant d'avis que vous ne devez pas faire paroitre tant vostre chagrin, que par là ils ne craignent pas seulement que nous pourrions prendre d'autres mesures, mais que mesme ils les pourroient prendre avant nous et ainsi nous nuire; mettons nous plustot dans l'estat de nous pouvoir procurer du bien sans qu'eux le pourront empescher et taschons mesme à chercher nos interests dans les mauvaises dispositions de cette cour.

---

[1] Deze schreef namelijk:

„Entre les conspirateurs on en trouve quelques uns, qui ont commission du Roy de France, d'aller à la petite guerre et tâcher d'enlever le Prince d'Orange dans ses quartiers d'hiver.

Je ne doute nullement, qne le Roy de S., qui a le coeur si droit et qui a reconnu le R. d'Angl., détestera et concevra de l'horreur contre ceux qui ont voulu attenter si lachement contre la personne du Roy de la Gr. Br. et esclairé comme il est, qu'il scaura bien développer l'intérieur et l'origine de cette maudite entreprise.

Mes dernières nouvelles de Paris portent, que le Denemarcq sollicite fort à la cour de Fr. d'estre assisté pour pouvoir rompre avecq Holstein, la Fr. le veut bien accorder, pourvu que le Danemarq soit content avecq de l'argent, puisqu'ils ne scauroient luy donner ny troupes ny vaisseaux.

Bonrepos, qui doit partir par la première occasion, sera instruit là dessus; cependant on taschera de gagner Munster et Saxe et l'on suppose qu'alors il ne pourra manquer que la guèrre s'allume entre la Suède et le Danemarq. Cependant, et avant qu'on soit sûr de ces princes, on conseille le D. de s'abstenir des voyes de fait et de trainer le dernier accommodement, afin que les troupes de Holstein et Lunenbourg ne pussent pas marcher vers la campagne; ce dernier point est asteur le plus essentiel pour nous, car cela leur sera le plus facile et les autres seront entrainés là dedans insensiblement.

C'est pour tout cela, que je croye, que nous devons encore mesnager la Suède, quoyque nous n'en soyons pas trop bien traittés, puisque je n'impute pas cela au Roy, et qu'il ne pourra pas faillir que tôt ou tard le Roy entrera dans ses véritables interests, car si le Danemarcq fait un tel traité, l'événement fera paroitre l'affaire si claire que personne ne pourra ny n'osera la nier devant le Roy. Je suis etc.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 24 Avril 1696.

. . . . Les avis de France portent, que le Roy de Fr. trouve bon que Mr. d'Avaux travaille pour faire déclarer aux alliés, qu'ils seront contents de la paix de Westph. et de Nimègue, et que le Roy mesme n'y est point opposé, mais prennez guarde à l'ordinaire; ils voudront mesme qu'on le fasse sans réserve ou changement. Pourquoi? parcequ'alors le Duc de Lorraine ne poura aussi rien avoir davantage qu'il n'a eu par cette paix, ce que l'Empereur ne voulant pas, on proposera qu'on rétablira la Lorraine, comme ils ont offert cy-devant, pourvu qu'en eschange on laisse Strasbourg et Luxemburg au Roy; voilà la belle finesse pour entrainer le Roy de S. contre ses interests de Strasbourg!

DE CALLIÈRES AAN HEINSIUS.

A Paris 2 Mars 1696.

J'ay reçu en même temps les lettres que vous m'avez fait l'honneur de m'escrire du 20 et 25 du passé de La Haye et d'Amsterdam, et pour marque

qu'on traitte de bonne foy avec vous et qu'on désire sincèrement de ce costé cy de restablir promptement une bonne paix générale, j'ay ordre de vous dire que le Roy m'a fait l'honneur de me nommer pour me rendre sur la frontière, sur l'instance que vous en faites par vos lettres et me charge de ses ordres et pouvoir. Que pour ne pas perdre le temps précieux qui nous reste, S. M. juge, qu'au lieu de faire des allées et venues de Mons à Bruxelles pour regler l'équivalent de Luxembourg et un lieu de conférence entre ses ministres et ceux des Alliés, il est nécessaire, que vous répondiez précisement à la dernière proposition, qui est, que S. M. désirant de rétablir le traité de Nimègue à l'esguard des Pays-Bas, elle consent de rendre Luxemburgh au Roy d'Espagne et que si vous préferez un équivalent à cette place, vous pouvez le proposer à Sa Maj., tel que vous jugerez à propos, bien entendu, qu'elle aura le choix de cette alternative, lequel luy appartient de plein droit dès qu'elle veut bien rendre la place, qui donne lieu à former cet équivalent.

Il est donc nécessaire, Monsieur, que vous conveniez avant toute chose de ce fondement de nostre négotiation et que vous me le mandiez précisement. A l'éguard de la conférence, que vous proposez entre un ou plusieurs ministres de S. M. et quelques uns des principaux des Alliés, pour convenir avec eux de toutes les conditions de la paix générale, le sentiment de S. M. est, qu'il faut convenir avant toute chose de ce qui regarde Luxemburg ou son équivalent, après quoy nous travaillerons à regler les autres conditions de la paix générale, sur lesquelles il parait, qu'au lieu de faire intervenir les ministres des principaux des Alliés, qui sont à la Haye dans une conférence, qui ne pourroit plus demeurer secrète, vous, Mr. Boreel, Mr. de Dikvelt ou autres commissaires de MM. les Etats Généraux, s'étant fait instruire des Alliés et les communiquant aux Ministres du Roy, nous conviendrions plus facilement et plus promptement entre nous d'un plan de la paix générale, sur lequel les Ministres de M. M. les Etats travailleront à la faire accepter par leurs Alliés à des conditions raisonnables, offertes de bonne foy de la part de S. M. aux dits ministres de M. M. les Etats pour ne pas perdre le temps en des contestations inutiles, S. M. étant convaincu comme vous, que la paix génerale ne se peut faire de longtemps dans une conférence génerale ou publique et qu'il faut faire en sorte que tous les principaux articles de la paix soient reglés secrètement entre Elle et M. M. les Etats, tant pour eux que pour leurs Alliés, avant que d'indiquer un lieu de conférence publique pour la signer.

Il paroit dont nécessaire, que les ministres de M. M. les Estats fassent en cela l'office de médiateurs entre S. M. et leurs Alliés et cela pour porter chacun d'eux à donner la main à la paix aux conditions que les dits ministres de M. M. les Etats trouveront justes et raisonnables.

J'attendray donc votre réponse avec les passeports sous les noms et l'adresse qui vous sera marqué par Mollo et si vostre réponse s'accorde avecq ce projet, je continuerai le voyage pour vous aller trouver en la ville d'Hollande que vous me marquerez.

DE CALLIÈRES AAN HEINSIUS.

Paris le 9 Avril 1696.

J'ay reçu, mon cher Monsieur, vostre lettre du 2 et celle de Mr. Boreel de la mesme date. Je ne puis partir d'icy tant qu'on ne s'explique pas de vostre côté d'une autre manière. On veut changer l'ancien plan de nostre négotiation, en me remettant à une conférence avec les Ministres de la Maison d'Autriche, pour régler tous les points, dont j'ay dû jusqu'icy convenir avec Mr. de Dykvelt. C'est le véritable moyen de ne faire point la paix; car les Espagnols aiment trop la guerre, tant qu'ils pourront la faire aux dépens d'autruy, pour donner les mains à la paix. Et il n'y a qu'une déclaration nette et précise de la part de leur principaux alliés qu'ils veulent finir, qui les puisse obliger à y consentir aux conditions raisonnables dont nous conviendrons, Mr. Dykvelt et moy.

A quoy peut servir une conférence entre nous, si l'on veut tout remettre à une autre avec les Alliés et qu'avons nous à traiter ensemble, s'il n'y a que cela à me proposer? Il faudroit, qu'il fut autorisé comme je le suis, pour régler les principales difficultés de la paix et que la conférence, qui se fit ensuite avec les alliés, ne se fit que pour y donner la dernière main, pour observer les bienséances entre M. M. les Etats et eux, afin qu'il ne paroisse pas, qu'ils ayent rien reglé sans leur participation, mais si dans le fond ils permettent aux Alliés à discuter toutes les conditions avecq moy et si Mr. Dykvelt n'est pas autorisé pour convenir avec moy, comme il m'a paru qu'il estoit dans nos autres conférences, il n'y a pas lieu d'esperer la paix et le tout aigriroit encore davantage les esprits. C'est le sens de ma lettre ci-jointe à Mr. Boreel et dont j'attendray la réponse avant que de rien déterminer sur mon départ.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 6/16 Maart 1696.

. . . Ick beken dat het beter was, dat men niet vooraf een equivalent voor Luxemburg soude eyschen, maer daervan sal Callières waerschynelyck niet kunnen afgaen, en voor het equivalent selfs en kan ick niet sien, dat men meerder kan eyschen als de bewuste vier steeden van Condé, Maubeuge, Yperen en Menin en Furne, mits dat Dinant oock wert gerestitueert, ofte men soude daerby moeten doen Philippeville.

Ick wil hoopen, dat door het mislucken van het groot dessin van een invasie alhier, de Fransen facielder sullen syn, om meerder te cederen als vóór desen souden hebben gedaen. Ick ben tenemael van UEd. sentiment, dat op dat werck hebben gebouwt ende die negotiatie daernaer willen reguleeren, 't welk men nu, hoop ick, haest sal kunnen sien, als men tot een conferentie sal koomen, in dewelcke men sigh van dit voorval tot onse avantage wel sal kunnen bedienen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 10/20 April 1696.

. . . Ick hoop dat de Hr. v. Dykvelt nu al sal syn vertrocken, om een aenvanck te maecken van de secrete negotiatie, daernaer ick seer verlang en indien wy eens kunnen worden, sal daer geen ander middel syn, als het werck met de Geallieerdens wat resolut te handelen, maer indien het ongeluck soude gebeuren *dat middelerwyl de Con. v. Spagnen quam te sterven*, soude ons gans werck in groote confusie geraecken en wy heel andere mesures souden moeten nemen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 14/24 April 1696.

Ick en begryp niet wel de difficulteiten van Callières; ick hoope dat hy sal hebben aengenomen de laeste propositie van een entrevue met den Hr. Boreel tot Sas van Gent te houden; hoe hy naderhandt met den Hr. v. Dykvelt sal confereren en weet ick niet wel, maer synde soo ver in 't lant gekoomen als het Sas van Gent, en meen ick niet datter veel swaerigheyt soude syn, om hem wederom tot Utrecht te laeten koomen. Ick beken noghmaels dat ick geerne daervan een spoedige afkomste sagh.

Ick ben mede van het sentiment dat het tegenwoordigh beter is, dat Heeckeren geen verdere instantie doet om het secours, dat togh niet te obtineeren is in Suede, en is het doenelyck Guldenstolp te gewinnen, en dient men geen gelt te spaeren, mits dat men syn precautie gebruyckt om niet bedrogen te werden.

P.S. Naerdat ick desen geschreven hadt, ontfange ick UEd. brief van den 20 deser, waerop ick anders niet te seggen weet, als dat ick met verlangen sal vermeenen, hoe de Hr. Boreel met Callières sal syn gevaeren, seer approbeerende dat, niettegenstaende den laesten brief, hy syn reys naer Sas van Gent sal voortsetten. Dat het grau tot Amsterdam nogh niet tenemael is nedergeset, bekommert my al vry; daer is geen andere remedie als dat de magistraet met vigeur ageert, waertoe UEd. seer wel sal doen van uyt myne naem haer aentemoedigen en assistentie te offereeren in cas van noot; hadt het in 't eerste geschiet, soo soude het canaille nu wel gerust syn.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

Brussel 7 Mey 1696.

Als ick voorl. donderdag 's avonts van Brussel was afgevaren, arriveerde ick des anderen daeghs op den middagh voor Lillo, alwaer de Hr. Boreel des morgens was aengecomen. Ick dede aenstonts, met intentie om SynWE. alleen te

spreecken, door myn kneght vraegen, of het hem beliefde, dat ick my soude laeten roeyen aen syn jacht, of wel dat SEd. beliefde te gaen aen land om aldaer met elkaer te spreecken en tot antwoort hebbende ontfangen, dat SWE. wel aen myn jacht soude komen, maer vermits in syn naghtrock was, my aen syn boort soude verwaghten, ben ick derwaerts gevaren ende aldaer gecomen synde, beliefde SWE. my te geleyden in 't paveljoen by den Hr. Du Pont [1], 't geen my eerst een weynigh surpreneerde, maer denckende, dat deselve niet langh by ons sou blyven, of dat de Hr. Boreel met my sou gaen in een ander vertreck, discoureerden wy inmiddels van veele indifferente saecken ende naedat dit al vry langh hadde geduyrt, seyde ick, indien ymand ons beluysterde, hy soude niet gelooven dat wy van importante affaires hadden te verhandelen; dat wy nu deden als de doctoren te Parys, die, te samen geroepen by een die doodlyck kranck was, malcanderen onderhielden over hare huysen en peerden ende daerop raeckten wy in onse materie ende spraecken, sonder evenwel eenige ordre te volgen, genoeghsaem van alle de pointen, dewelcke ick vóór desen eens hebbe opgestelt ende op UWE. advis aen den Hr. Boreel overhandight.

De Hr. du Pont verclaerde sigh op 't meerendeel van deselve en soo my doghte wat drooger, corter en meer decisif als voorhenen, 't welck occasie gaf, dat ick op eenige van syne raisonnementen wat stercker uytliet, ende de Hr. Boreel seyde niet veel, ongetwijffelt, omdat die en diergelycke redeneringen te vooren al met dien heer hadde gehadt, want gelyck het gans niet vreemt is, ja niet anders heeft connen wesen, of sy moesten in de twee dagen die sy te samen waren geweest met malcanderen van dat werck hebben gesproocken, soo con ick oock wel mercken, dat het was geschiet.

. . . . Hier moet ick alleen aenvoeren dat op de artt. van den Con. v. Gr. Br. te erkennen, sustineerde, niet te connen geschieden als by het finaal teekenen van den generalen vrede ende dat op die actie ymant van wegen denselve present synde het tractaet mede soude konnen onderteekenen. Hy traghte 't selve te justificeeren daermede, dat de Con. v. Vr. in de situatie in dewelcke hy was, soo langh tot de vrede sou syn gemaeckt en gesloten den Prins v. Oranje niet en conde erkennen, ende dat tusschen Vr. ende Engelant niets viel te restitueren en oversulx niets te verhandelen. Ick avoueerde wel, dat de Con. syn meester reden hadde om sigh niet op eens, onsecker en ontydigh, deswege te verclaeren ende dat ick oock voor myn particulier sentiment wel wilde bekennen, dat ick my aen 't erkennen of niet erkennen door den Con. v. Vr. in 't minste niet gelegen soude laeten syn, want dat Engeland was een vry Ryck, in alle deelen independent van Vr. ende dat haer coningen nooit of iets van Vr. releveerden of schuldigh waren, maer dat ick evenwel niet en conde begrypen, hoe men sigh imagineerde, dat door een vrede soude werden geeyndight een oorlogh daerinne de Con. v. Gr. Br. soo veel deel hadde en soo considerabele figuur maeckte sonder dat op de onderhandelinge mede souden verschynen Ministers van

[1] Aangenomen naam voor Callières.

Engeland, enz.; dat, om aldaar te connen en te werden erkent, vereyscht werden paspoorten, volmaghten enz. Dat ick oock meynde, dat in de Indien eenighe plaetsen, schoon van geen groote importantie, de een van de anderen hadden genoomen.

De Hr. du Pont beliefde op alle die difficulteiten niets te antwoorden en scheen daermede oock wat geembarasseert, wellight omdat geen andere ordre hadde omtrent dat point.

Oock moet ick hier by doen, dat de Hr. du Pont heeft getoont syn eenige oogmerck, aparent ook syn last, te wesen, de gantse saeke met geautoriseerden van den Con. v. Engelant en van onsen Staet af te handelen en te adjusteren, jae selfs by forme van conventie (onder de restrictie evenwel van niets te willen doen tegens de Tractaeten met de hooge geallieerdens aengegaen, ende sigh maer te verbinden tot allerhande craghtige offitien om deselve tot het aennemen van de besproocken conditien te brengen), te samen te teeckenen.

Ick hebbe voor myn opinie dat voorstel absoluyt verworpen en geseyt, niet te connen gelooven, dat daerinne oyt by den Con. v. Engelant of HEd.Mo. soude werden bewillight, want dat men noyt soo veel prise ende soo groote reden van claghten ende beswaer aen de geallieerden soude willen geven ende dat Syn Ed. selfs, om de aenstotelyckheden, dewelcke resideerden in diergelycke conduite, vóór desen hadde geseyt geautoriseert te wesen om met Ministers van den Keyser ende van Spagne te comen in negotiatie. Syn Ed. voeghde daarop, dat het nu anders by den Con. syn meester werd verstaen ende dat die oordeelde dat die Prinsen mede te admitteren in de onderhandeling en discussie van saeken, dat dat soude wesen une mer à boire, ende een werck van veele jaeren; dat men daerom alles tusschen ons moste afdoen ende een conventie daervan maecken en dat wy op ons mosten neemen om de geallieerden tot het accepteeren van die conditien binnen seeckere tyt te persuaderen, immers om alle mogelycke devoiren te dien eynde aen te wenden, ende dat soolangh men de artt. waerover wy met de andere eens moghten werden, niet hadde op het pampier gebraght ende onderschreven, dat men niets hadde verright of gerust conde wesen, omdat van het verhandelde niets soude blycken en de een daerna soude connen sustineren dat het sus was geseyt en de andere dat het anders was.

De Hr. Boreel antwoordde, dat hy niet wilde seggen van een conventie te teeckenen, maer wel, dat 't gene men te samen soude mogen doen, soude behooren te werden beschreven om te voorcomen de misverstanden van wat ingewillight moghte wesen of niet, want dat hy syne memorie daeromtrent niet soude durven betrouwen.

Ick repeteerde, dat niet moghte werden gedaght om onder ons een specie van conventie, onder wat restrictie het oock moghte wesen, ofte eenigh ander pampier te teeckenen; dat oock de reputatie van den Con. van Gr. Br. ende van onsen Staet sulx niet en conde lyden, dat het by onpartydige princen en staten nogh eerlycke luyden soude connen werden gejustificeert ende dat, myns erachtens, buyten dergelycke onderteekening wel middelen uyt te vinden souden syn,

waerdoor de verschillen over 'tgene soude mogen wesen overgegeven of aengenomen, souden werden geprevenieert of afgesneden, maer dat het daerop nogh niet aenquam. Dat wy onse conferentie behoorden te beginnen met te overleggen, hoe wy de saeken te samen souden intreden, of men soude meynen, dat deselve soo verre alrede was geprepareert, dat men die in weynigh uyren soude connen brengen in staet van aen d'eene ende aen d'andere syde rapport te connen doen van een ontwerp of project van alle de preliminaire conditien, of dat daertoe dagen souden werden vereyscht ende dat men nae de bevattinge, dewelcke men daervan moghte hebben, conde resolveren, of wy daer souden blyven liggen om sooverre de besognes te bevorderen, of wel te samen te verreysen naer d'eene of d'andere plaetse en sulx te doen chemin faisant, ende of men dan d'heer du Pont yvers soude connen uytsetten, om sigh incognito, terwyl van onse syde rapport soude werden gedaen in 's Hage, soo de Con., die haest werde verwaght, aldaer soude wesen gearriveert, te begeven naer d'een of d'andere plaetse in Braband, Gelderland of tot Amersfoort en aen ons te marqueren op wat dagh SynEd. in d'een en in d'andere van deselve soude wesen, om aldaer door ons te mogen werden geinformeert tegen wat dagh wy malcanderen op de plaetse, nu vast te stellen, weder souden ontmoeten, om tot een afcompste van dat groote werck te procederen, ende dat ick, om met den Hr. Boreel in 't particulier dat en diergelycke te voren te mogen overwegen, de bootschap had laten doen aen SynEd. Ende daerop beliefde Du Pont op een goede maniere te seggen, dat was niet quaet geweest en can nogh geschieden ende retireerde sigh voort uyt het pavillon. Daerna syn de Hr. Boreel en ick eens geweest, dat hoe wy eerder van de anderen scheyden, hoe het beter was en dat men aenstonts de Artt. hiervoren gemelt ende dewelcke de Hr. Boreel met syn hand op halve marge hadde uytgeschreven en op weynig plaetsen een woort of ettelycke, sonder verandering in de sin, tot meerder claerheyd, geextendeert, aen den Hr. Du Pont soude voorlesen ende dewyl S.Ed. hadde verclaert op alles te syn gevath en sigh te sullen verclaeren op yder art., versoecken SynEd. antwoort of resolutie en die vervolgens door den Hr Boreel laten stellen op de bloote syde van dat pampier ende dat sulx verrigt synde, ick met het aenstaende gety weder soude keeren nae Brussel ende de Hr. Boreel verreysen nae Holland, om rapport te doen en naeder instructie te ontfangen en de Hr. Du Pont mede te nemen tot Dort of daerontrent. De Hr. Dupont daerop weder by ons versoght synde, en den voorslagh hebbende gehoort, conformeerde sigh daermede. Myne gedaghten waren geweest, dat men het examen van yder van de artt. soude doen en de antwoorden van den Hr. Du Pont daerop vernemen ende aenteeckenen in myn presentie, maer de Hr. Boreel, dewelcke dat anders hadde begrepen, seyde vervolgens, dat hy dat dan soo soude gaen doen met Du Pont ende het verright hebbende, my comen communiceren in myn jacht. Ick conde niet dencken, dat de Hr. Boreel eenige speculatie van agterdoght conde hebben, om dat alleen in myn absentie te ondervragen ende optestellen ende ick considereerde, dat HaerEd. soo langh buyten my te samen waren geweest ende

nogh souden syn, ende dat ick alrede yder van de artt. van nadruck met Du Pont hadde verhandelt en meynde dat, om geen ongegronde suspitien in 't gemoet van den Hr. B. te verwecken, ick best soude doen van sonder een woort te seggen tegen syn voorslagen, my naer myn jacht te vervoegen en eenige uyren daerna heeft de Hr. Boreel, in plaetse van self te comen rapport geven van 't gepasseerde, my door den capteyn van syn jacht toegesonden het bewuste pampier in een besloten missive.

Ick hebbe hierboven vergeten aan te voeren, dat, als wy met Du Pont waren op dat punt van Lorraine, dat ick toen seyde te hebben gehoort, dat jegenwoordigh de grave van Couvonges aen het Hoff van Inspruck was onder pretext van syne particuliere sacken te adjusteren met Bassompièrre, maer, soo gelooft wert, om in te schicken dat van Lotheringen en dat sulx ons groote werck soude connen faciliteren.[1] Du Pont scheen daerover wat gesurpreneert en antwoorde seer schielyck: „Ick weet daer niet van, ick weet daervan niet en dat is oock niet soo". Het was in myn opinie op soo een wyse, dat het uytstack, dogh ick weete niet of de Hr. Boreel dat mede sal hebben geremarqueert, maer het heeft my veel achterdoght gegeven. Ick kan niet naelaeten hyerby oock met een woort te voegen, dat ick in de conversatie met Du Pont en sedert speculerende op syne maniere van spreecken in dese laeste entrevue, my al inbeelde, dat de drift tot de vreede aen haer syde niet soo groot meer moet wesen als voorhenen, of dat er eenige andere reden onder schuylt, want ick hebbe in dat alles veel verandering meynen te bespeuren. UEd. can den Hr. Boreel daerop oock eens sonderen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Waveren den 15 Juni 1696.

. . . Ick kan wel sien uyt het schryven van Weenen, dat men van daer niets positifs vooreerst heeft te verwaghten wegens de secreete negotiatie.

Wel dat ick meen, dat sy wel tot de secreete negotiatie sullen resolveeren, maer wegens de conditien selfs sal men haer ultimatum niet weeten en ick beken, dat ick meer en meer verlange naer een spoedige afkomste van dat groote werck en naer myn opinie sal het op Straesburgh aenkomen.

---

[1] „Il y avoit alors, retiré à Nançy, un Lorrain, Mr. de Couvonges, fort attaché à la maison de Lorraine. . . Louis XIV lui fit proposer d'aller trouver de sa part à Inspruck la reine-douairière de Pologne et les Princes Lorrains, ses enfants. . Prétextant vis-à-vis de ses compatriotes une affaire de succession, qui l'appellait en Allemagne, il écrit à Mr. le Bégue, ministre de la reine-douairière, afin qu'on lui fit parvenir un passeport. Peu de temps après (Mars 1696), ce fidèle serviteur arrivé à la petite cour d'Inspruck, expliquait lui même à sa maitresse étonnée quelles étaient, à l'égard de la maison de Lorraine, les dispositions nouvelles et fort inattendues de Louis XIV." (*Hist. de la réunion de la Lorraine à la France*, *par le C. d'Haussonville*, vol. 4, pag 12.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Haegh 1 Juny 1696.

Volgens 't geconcerteerde ben desen morgen nae Oegstgeest gereden, alwaer twee ueren na myn arrivement mede van Haerlem is verschenen de Hr. de Callières, met denwelcken op diverse reprises hebbe gediscoureert, ten eynde uyt S. Ed. te trecken off met deselve openinge soude connen doen ten reguarde van Straetsburgh off equivalent, als de Con. syn meester eyndelyck gedaen heeft wegens Luxemburgh. Ick heb daernevens syn Ed. te gemoet gevoert, dat previdecrde nogh de Keyser nogh het Ryck niet te bewegen souden syn van Straesburgh affstant te doen en 't selve te laeten aen Franckryck, oock dat de offitien aentewenden tot inductie nergens nae van die indruck sullen connen wesen, indien men maar soude spreecken van 't equivalent, als seeckerlyck sullen syn, wanneer de saecke soude connen doen voorcomen op een en deselve manière als die van Luxemburg, doch heb uyt hem niet anders connen trecken als:

„Qu'il ne peut entrer en négotiation touchant Straesbourgh, que le Roy croit absolument nécessaire pour la seureté de son Royaume, à cause de la réstitution de la Lorraine, cette réstitution ne pouvant compatir l'un avec l'autre, mais S. M. donnera à l'Empereur un juste equivalent de Straesbourgh, outre lequel elle rendra la Lorraine à des conditions plus advantageuses que celles reglées à Nimègue, moyennant la cession de la ville de Straesbourgh, sans laquelle cession S. M. n'entrera en aucune négotiation pour la Lorraine."

Daerenboven heeft hy ronduyt verclaert, dat hetgene de Hr. van Dykvelt in de laeste conversatie hem hadde voorgehouden, ende ick alsnu mede was doende, niet anders als historiquement kan overschryven sonder eenige ordres te versoecken, doordien by syn instructie expresse last ter contrarie was hebbende; soo men aen syn seggen magh defereren, soo soude niets van den vrede te hopen syn, byaldien de Keyser mordice blyft staen op de restitutie van Straesburgh, wesende een evident teecken, soo hy belieft te seggen, dat de Keyser tot den vrede niet inclineert, nademael hy Straesburgh begeert, 't geen niet in staet is aen den Con. v. Vr. te ontwringen, daer hy kan krygen soodanige plaetsen, veel importanter voor de securiteyt van 't Ryck, en de Rhyn sullende worden de Barrière voor Duytsland tegens Vranckr. en vice versa, daer Franckr. behoudende Fribourgh, Brisacq en de forten en sterckten over den Rhyn mitsgaders Lotheringen, by continuatie van den oorlogh, in staet blyft om in 't selve naedruckelyck progressen te connen doen, immers soo wert het geconsidereert, volgens syn seggen, aen 't Hoff van Versailles.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Amsterdam 15 Juni 1696.

Op den bestemden tyt en plaets in de herberge, daer de Geleerde man voor

't huys staet, over de Bennenbroeker Laen, heb gesien en gesproocken Mr. de Callières. 't Voornaemste van de conversatie van myne syde liep daerop, om op 't evidentste aan syn Ed. te representeren, dat de Keyser, 't Ryck en de Keys. ministers in die gesteltenisse waren, dat met verontwaerdiging hoorden spreecken van een equivalent aentenemen voor Straesburgh, met gedachten wesende ingenomen, dat onmogelyck de te maecken vrede kan werden aengesien te sullen syn duursaem, byaldien Straesburgh soude blyven in handen van den Con. v. Vranckryck, waerom genoodsaekt was tot myn leetwesen te moeten seggen, dat wy geen de minste apparentie saegen, den Keyser of 't Ryck door persuasive redenen te bewegen tot 't aennemen van een equivalent voor Straesburgh, en nu minder als oyt, doordien haer hope wort gegeven dat door den Con. v. Sweden, soo men eenige maenden patienteren wil, niet alleen de Westph. en Nimw. tractaeten sal werden uytgewerckt tot den grontslagh van negotiatie voor het te maecken tractaet maer oock de restitutie van Straesburgh, ten erghsten gedemolieert.

Hy antwoordde, als de saecken soo stonden als ick voordroegh, 't welck hy moest gelooven, omdat ick het syde, dat alsdan geen hope over bleeff van een goet succes der negotiatie, doordien te meermaelen aen den Hr. van Dykvelt ende my hadde betuyght ten reguarde van Straesburgh niet, maer over een equivalent te handelen, en wegens Lotheringen geene conditien voor te brengen, voor en aleer men eens was geworden over een equivalent voor Straesburgh; dat de Con. syn meester niet als door dwangh soude wesen daertoe te brengen om Lotheringen aen een Prins van 't Huys van Oostenryck te restitueren en Straesburgh over te geven; vervolgende seyde, dat de conditien voor dien Hartogh veel favorabelder sullen voorcomen als 't voorn. equivalent sal syn gereguleert dan die van Nimwegen, dogh als was gesecht, conde daervan geen opening doen vóór 't ander ware vastgesteld.

Continuerende, seyde hy op 't gene de Hr. van Dykvelt en ick te meermaelen hadden voorgebracht, alsof aen den Con. v. Sweden ten respecte van Lotheringen en restitutie van Straesburgh favorable declaratoiren waeren gedaen, dat hy daerover aen 't Hoff geschreven hadde, waerop Z. M. hadde geantwoort, sulx niet te wesen geschiet, oock dat de Gr. d'Avaux syn last op verre nae soo uytgestreckt niet was, als die aen hem, Call. was gegeven, dat oock de brieven van gem. Gr. d'Avaux naukeurig waren naegesien, dan dat daerin niets dergelyx wierde gevonden, soodat sulcke uytstroysels artificien waren, als S. Ed. beliefde te seggen. Van gelycke alloy was 't gene door een vertrout minister uyt de Haghe hem was geschreven, dat de Hr. Lilienroot by alle Ministers der geallieerden debiteerde, als maer ferme bleven en tyt gaeven, de Con. v. Sw. favorabelder conditien, mitsgaders de restitutie van Straesburgh seeckerlyck stont uyttewercken, en soo niet, dat (Sweden) de geallieerden, à la teste d'une Armée de trente mille hommes, soude byspringen, voegende hy, de Callières, daerby seer te twijffelen, off daertoe gelast was en off de Con. v. Sw. dese denunciatie avoueren sal.

Na veele discoursen over en weder was 't besluyt, dat op myn instanties

hy soude overschryven 't geen hem hadde voorgedraegen als oock mede de becommeringen waerin seyden te syn, dogh niet conde verseeckeren dat daerop antwoort off last becomen soude.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Haege 27 Juni 1696.

. . . . By dese gelegentheyt sal met permissie UwEG. dienstelyck voordraegen, dat de Hr. Eleman gisteren in 't collegie verhaelt heeft, dat de Prof. Bidloo morgen een oratie soude doen op 't subject van 't assassinat en 't plott in Engelandt voorgevallen, dat dese professor in die te doene oratie soude aenwysen niet alleen, dat de Con. v. Vr. d'autheur van dat detestabele voornemen is geweest, maer dat op een tafel vóór den harangeur allerhande moortinstrumenten ten toon sullen leggen, verciert met gouden lelien, om niet alleen door 't aenhooren van d'oratie maer door het gesicht van dese moortinstrumenten, soodanigh opgeschickt, dien Con. te verbeelden als soodanigh. UwEG. sal beter als ick connen oordeelen, off diergelycke te doen in desen tyt van 't saisoen is. [1]

LORD LEXINGTON EN VAN HEEMSKERCK AAN HEINSIUS.

Weenen ce 5 de May 1696.

. . . . Il y a seixe mois, que nous avons commencé à faire des instances, afin que l'Empereur et l'Espagne donnassent leur consentement que le Roi de Suède pressat le Roi de Fr. de se déclarer sur les traités de Westph. et de Nimègue, pour après entamer la négotiation de paix sous la direction de la Suède, sans que nous en ayons pu venir à bout, ouy, nous jugions à la fin, que la dernière instance que le Roy nous ordonna de faire, feroit plus de mal que de bien et en ayant representés les inconvenients à S. M. elle a eu pour agréable de nous faire scavoir, que nous avions bien fait; après donc que nous avions gardé un peu la silence sur ce subjet, comme s'il ne nous importait pas plus qu'aux autres de tenir cette porte ouverte pour arriver à une paix, quand l'etat de nos affaires le demanderoit, nous avons si bien ostés par là tout soubçon mal fondé, que présentement, au lieu de solliciter l'Empereur et l'Espagne, les ministres de l'un et de l'autre nous sollicitent de vouloir agréer, qu'on le mette au plustot en exécution et à cet effet ils nous ont donné par escrit la substance de ce qu'ils manderont par la poste d'aujourd'huy au Comte de Stahremberg à Stokholm et ils ont souhaités que nous l'envoyassions à M. M. de Robinson et d'Heeckeren pour passer cet office en Suède conjointement avec le dit comte, ce, qu'après

[1] Het is mij niet gebleken of deze oratie werkelijk gehouden is, noch dat H. aan de waarschuwing eenig gevolg heeft gegeven.

les avoir un peu mortifiés par des petites reproches d'une conduite irrégulière, nous avons cru ne devoir refuser, en premier lieu, parcequ'il est évident par là que nos maistres avoient compris l'affaire comme ils devoient, et qu'ils n'ont eu d'autre intention que ce que les avances que nous faisions contenoient au pied de la lettre, en second lieu, parce qu'à nostre avis cet avertissement qu'on donne à la Suède l'empêchera de ne prendre de nouveaux engagements avec la France et enfin, que cecy n'est d'aucun obstacle à toute autre voye secrète dont on pourroit trouver à propos de se servir pour négotier directement avec la France, au contraire, cecy mettra d'autant plus à couvert une telle négotiation.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Corbaix den 24 Juni 1696.

Ick sie uyt het schryven van het Hof van Weenen, dat men geen positif antwoort heeft te verwaghten, en het discours van Kinsky is seer fier. Indien de saeken in Piemont qualyck afloopen, sal men wel een andere tael moeten voeren; alhoewel ick geloof, dat UEd. de communicatie sal hebben ontfangen van de brieven daer van daen, soo sende ick ten overvloede hiernevens de copie. Indien men aldaer tot een separate vrede komt, vrees ick dat men wel sal moeten blindeling aennemen de conditien die Vranckryck aenbiedt. Het werck van Straesburgh bekommert my seer, want ik meen, dat het geheele werck nu daerop draeyt. Voor sooveel de communicatie aengaet van de secrecte negotiatie aen de ministers van de geallieerdens, daer UEd. mentie van maeckt, laet ick hetselve aen UEd. directie.

Het sal nootsaeckelyck met discretie en wat reserve dienen te werden gecommuniceert, alsmede aen de Gedeputeerden van HHMo.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Corbaix den 25 Juni 1696.

Hetgeen Callières in de laeste conferentie aen Boreel heeft geseyt wegens Straesburgh, begint al wat te gelykenen en soude men wel daerdoor hoop krygen, dat men van dat groote werck in 't korte een afkomst soude mogen sien. [1] In 't reguard van Lotheringen is het wel seecker, dat de Keyser sigh geensins sal contenteren met de restitutie, als het by de Nimweegse vrede was voorgeslaen, soodat daeromtrent de Fransen oock al naerder sullen moeten koomen. Ick voorsie wel, om een prompte afkomst van die saecken te hebben, dat men eenigh middel sal moeten uytvinden om ons t' expliceren wat wy redelyck vinden, want van het Hoff van Weenen heeft men noyt iets positifs te wachten. Ick weet

[1] Die „laeste conferentie" moet geweest zijn die, waarvan Boreel in zijn brief van 15 Mei (bl. 195) melding maakt, maar hoe Willem III meenen kon, dat het geschil omtrent Straatsburg „al wat te gelijkenen" begon, is niet regt duidelijk, tenzij men aanneemt, dat ook de Koning liever een equivalent dan Straatsburg zelf door de Franschen overgegeven zag.

seer wel, hoe delicaet het is dat wy ons soo uytlaten, maer ick sie geen uytkomste van saecken. Het sal wel dienen overleyt te werden en UEd. dient daerontrent den Hr. v. Dykvelt van myne sentimenten t'instrueren, als hy hier sal koomen, ten eynde ick daerover met hem mondeling magh raisonneren, 't geen niet by geschrifte kan geschieden.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Corbaix 25 Juni 1696,
's avons laet.

Ick ontfange sooeven, door een expressen courier, de nevensgaende depêches uyt Piemont, en alhoewel de brief van den Hertogh scheynt positive verseeckeringe te geven van syn standvastigheyt, soo ben ick ten uyterste becommert, considererende de brieven van Myl. Gallway. Ick versoeck, dat UEd. die saeck naer syn importantie wil considereren en daerover met den Hr. Dykvelt confereren en my ten spoedighste laeten toekomen UEd. beyde consideratien, wat ick op dese importante depêches sal antwoorden.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

à La Haye ce 16 Juin 1696.

Par vos dernières je vois que l'on commence en Suède à se reveiller; je souhaitterois, que ce fut tout de bon. Mr. de Lilienroot m'assure de la même chose et prétend que c'est l'effet de ses empressements.

J'ai communiqué à Mr. de Dykvelt ce que vous m'écrivez touchant les gratifications, mais le temps ne nous a pas permis d'en parler finalement. Vous scavez, qu'il y a eu de changement depuis dans les affaires, à cause du refus, qu'on nous a fait en Suède, l'inclination, que le Denemarcq montre pour s'unir avecq nous plus étroitement et autres choses: ainsi nous sommes obligés d'en écrire au Roy.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

à La Haye ce 23 Juin 1695.

.... Nostre dit amy [1] m'a dit en secretesse, tellement qu'il me proteste que personne ne le scaurait que le Roy seul, mesme pas son beau-père, me priant de guarder le mesme secrèt; l'affaire consisteroit en cela, qu'il tascheroit de disposer le Roy de Suède à porter effectivement le Roy de France à accorder le fondement de négotiation désiré par les alliés, à scavoir l'offre d'un entier

[1] De gezant Lilienroot.

restablissement des traittés de Westph. et de Nimègue sans aucune réserve ny altération et spécialement la réstitution de Luxemburg, Straesburg, les réunions et la Lorraine.

J'ay dit que je croyois, que vous aviez bien fait de ne prendre pas la réponse de Mr. d'Avaux, sur quoy il me dit, qu'il croyoit qu'on fallut un peu distinguer; que vous vous pouviez bien guarder d'entrer en négotiation, mais que cependant vous pourriez bien tascher à persuader la Suède de vouloir presser la France de se déclarer positivement. Il dit aussi que vous pourriez dire et faire à l'esgard de Mr. d'Avaux tout ce que vous croiriez à propos, mais qu'il donnoit à penser, si à l'esguard du Roy de Suède il ne seroit pas bon qu'on ne le brusque point.

Pour l'affaire mesme, je dois vous dire, avant d'y entrer, que je crois, qu'il sera nécessaire de surseoir un peu à la détermination des gratifications jusques à ce qu'on scaura la fin du but de nostre amy. Quand on a vu icy la réponse de Mr. d'Avaux et la résolution du Roy de Suède, l'on a jugé que la dite résolution du Roy estoit proprement une illatération, tirée de la response de Mr. d'Avaux et qu'ainsi, quand Mr. d'Avaux voudroit dire seulement qu'on n'avoit pas bien compris le sens de sa déclaration, l'illatération, qui en seroit tirée, tomberoit tout à l'heure; c'est pourquoy on croyoit que le Roy de Suède devroit presser Mr. d'Avaux de donner une déclaration positive, spéciale et nette, qui pourroit satisfaire au Roy et aux alliés et non pas se contenter d'une illatération, qu'on ne savoit pas mesme encore que Mr. d'Avaux avouoit.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 26 Juin 1696.

Je me rapporte encore à ce que je vous ay escrit par le dernier ordinaire, si non que par mes avis de Paris, je commence à avoir une autre opinion de Straesburgh, c. à d. qu'ils offriront la paix de Nimègue sans altération, parquoy ils entendent principalement la Lorraine, comme elle a esté reglée par le dit traité et comme ils croyent que l'Empereur n'y consentira jamais, ils ne doutent nullement, s'ils voudront augmenter l'estendue de la Lorraine, pour y trouver l'équivalent de Strasbourg, que l'Empereur n'y consente. Il vous souviendra, qu'il y a déjà quelque temps, que les découvertes en parlaient de la sorte; ainsi Mr. d'Avaux sera aussi instruit là dessus de la mesme façon.

Pour la réserve des prétentions de tous les alliés, il n'y a rien plus clair que cela se doit faire. Aussi Lelienroot n'y fait aucune scrupule.

Ce soir nous nous verrons et après cela je vous pourrois dire d'avantage. Je ne doute nullement qu'il escrit assez fortement et principalement sur la réserve; car tout ce que l'on demande en Suède, doit servir seulement d'un fondement de négotiation et il doit être libre, tant à l'Empereur et les Princes de l'Empire qu'à l'Espagne et tous autres, de demander ce qu'ils trouveront à propos audessus du dit fondement dans la négotiation générale.

HH. BURGEMEESTEREN VAN AMSTERDAM AAN HEINSIUS.

Amsterdam 22 Juni 1696.

Edele Achtbare Heer.

Dewijl uw Ed. Achtbaerheid ons heeft gelieven te communiceren den tegenwoordigen toestand van 't groote werk, zo hebben wij geoordeelt gehad van onze plicht te zijn aen dezelve onze gezamentlijke gedachten daeromtrent schriftelijk bekent te maken, ten einde UwEd. Achtb. dezelve onzentwegen aen syne Majesteit van Groot Brittanje met het schuldigste respect moge communiceren.

Considererende dan voor eerst den staat van onze Geallieerden, namentlijk hoe lankzaam dezelve voor den dag koomen met haare troupen, hoezeer het geld, de zenuw van den oorlog, hen manqueert, zo dat de grootste last van den oorlog op Engeland en dezen Staat aenkomt; door hoeveel verschillende interessen zij worden geleid, ende bijgevolge hoe zeer het is te beduchten, dat er wel eerlange een scheuringe onder haar mochte koomen, en d'een of d'andere zijn paix met den gemeenen vijand maaken.

2°. aenmerckende daerenboven, dat het Rijk van Engeland nog niet en schijnt gebracht te zijn in die ruste, als 't wel waare te wenschen, hebbende dit jaer nog soo droevige voorvallen gesien; zulx wij wel van herten den goeden God moogen bidden, dat hij den Coning voor de listige aenslagen van sijne vijanden, zoo van binnen als buijten, genadiglijk gelieve te bewaren, en nog lange in gesondheid conserveren.

3°. Daernevens inziende:

De slechte constitutie van de finantie van onzen Staat, zo die van de generaliteit, ieder provincie in't particulier, als ook der respective admiraliteiten;

De deterioratie van derzelver ingesetenen vaste en andere goederen, waerdoor de rentenier hoe langer hoe meer in verlegentheid geraekt;

Het declin van de negotie en navigatie, die zeer word gediverteert en met groote passen tot andere natien, als die van Sweden, Denemarcken, Dantzig etc. zo zichtbaarlijk overgaat;

De ongeloofelijke groote schade die de coopman komt te lijden door 't neemen van hunne schepen en 't lang wachten na convoijen, waardoor de waerdije der schepen en goederen bijna in't geheel worden geconsumeert;

De slechte toestand van de manufacturije, voornamentlijk ten aenzien van 't debiet:

De schaarsheid en duurte van 't contant geld, waerdoor geen kleene verlegentheid aen den koopman en manufacturier wordt toegebracht;

't Geen alles dan ook een groote oorsaek is, dat de arbeidsman en kleine gemeente zo beswaarlijk thans aen de kost konnen komen, en de principaale reden bij ons geacht wordt van hun misnoegen, 't geen zij nu en dan al met weinig discretie hebben geuit, ende met recht gevreest kan werden, dat bij continuatie van deeze neeringlooze tijden, nog wel eens nadruckelijker uijtbarsten mochte;

Jae selfs de koopman heeft al meede taal gevoerd gehad die bedenckelijk is;

De swaare belastingen, waervan wij de mogelijkheid bij continuatie seer duchten, dewijl er geen nieuwe middelen meer schijnen geintroduceert, jae zelfs de geconsenteerde beswaarlijk (immers in onze stad) ingevordert zullen kunnen werden, om de deurgaansche verarming der ingesetenen;

Wij laaten in bedencken, waer en hoe het jaerlijx te kort zal konnen werden gevonden.

Maer om dat er zijn, die oordeelen, dat het met de negotie so slecht niet en staat, als hierboven word gezegt, omdat de respective admiraliteiten nog zulcke considerable sommen wegens convoijgelden ontfangen, zo moeten wij daerop antwoorden, dat het zelve daertoe geen genoegsaem bewijs is, omdat de schepen, zo lang moetende wachten na suffisant convoij, zich selfs door de langduurige kost en soldijen opeeten, de goederen bederven, inzonderheid zijnde graanen, gelijk de principaelste handel daerin haest eenigen tijd heeft bestaan, ook meenigmaal daerom te laat, om profijt te doen, ter gedestineerder marktplaetzen koomen, ondertusschen de convoij en lastgelden completelijk moetende gedragen en betaelt werden; zo dat daeruijt dan klaerlijk gesien word, dat in deze tijden de ontfangst op de respective admiraliteiten wel considerabel kan zijn, niettegenstaende dat de koopman en reeder groote schade koomen te lijden, gelijk ook, God betert, door de experientie al te klaerblijkelijk bevestigt en door de daagelijksche banqueroeten al te sensibel voor veelen ondervonden word.

4°. Voorts considererende 't humeur der Roomsche geestlijkheid, insonderheid 't groot pouvoir der Jesuiten op 't gemoed van veel Europesche koningen en Vorsten, het niet buijten bedencken is, dat ze dapper arbeiden, om deezen oorlog in een Religionsche te veranderen; welk dessein hen geluckende, wie zag een einde van alle de elenden en miserien, insonderheid die de gereformeerde kercken daer door zouden konnen opkoomen.

5°. Maer hierbij nog voegende en ons voor oogen stellende het laetste abominabel dessein op 't leven van zijne Majesteit van Groot Brittanjen, wie schrikt en beeft niet als hij gedenkt (ingevalle sij hun oogmerck hadden bereikt) in wat ongelegentheid daerdoor de Geallieerdens en wij zouden zijn gebracht geweest; en of hierdoor de weg niet op 't kortst en zekerst gebaant zoude zijn geworden tot de Fransche Monarchie.

6°. Ende aen de andere kant nu ook considererende de glorie, die er aen een goede vreede thans vast is voor zijne Koninglijke Majesteit van Groot Brittanje, dien genoegzaem alleen de eere daervan zoude moeten toegeschreven werden, nadat hij 's jaers te vooren de glorieeuste victorie, de grootste die er misschien bedagt kan werden, hadde in't gesicht van zo een magtig vijandlijk leger weggedragen; konnende door een goede vreede dan ook te meerder verzekeren de ruste van sijne drij Coningrijken, deezen Staat, de geallieerden, hun respective welvaart, en daerbij het gantsche protestantsche weezen, een glorie soo groot en ongemeen als er misschien geen weerga in de historien te vinden is, en nimmer gevonden zal werden.

Wij hebben dan, Edele Achtbare Heer, ons verplicht gevonden om deze onse consideratien, militerende voor eene goede en generale vreede, beknoptelijk op 't papier te brengen, dewijl mogelijk eenige van dezelve aen zijne Maijesteit zowel niet bekend zijn als aen ons, die in deze stad 't oor aan alle soorten van menschen en klachten, daagelijks, insonderheid over zaaken van negotie en wat daer aen vast is, met d'uitterste attentie leenen moeten; ende dienvolgende, indien wij, in deze conjuncture van tijden, dezelve aen sijne Majesteit quamen te verswijgen, wij daerover in toecomende misschien beschuldigt zouden werden: want wat zou bij continuatie van oorlog, en een quade uytslag van saaken (daer God ons genadelijk voor bewaren wil) ons eerder voorgeworpen kunnen werden, als dit, namentlijk dat, zo men aen sijne Maijesteit tijdelijk van alle het voorgeseide opening hadde gedaen, zijne Majesteit ook te beter zijne mesures daernae zoude hebben konnen nemen. Om dan aen onze plicht niet te manqueren, meenen wij, dat UwEd. Achtb. de voorgemelde consideratien metten alderEerste aen zijne Majesteit, uit onzer aller naeme, op de respectueuste wijze, behoorde te communiceren; selfs daertoe soekende occasie, zo er zich geene tijds genoeg mochte presenteren: 't geene wij UwEd. Achtb. dan ook bij dezen zeer vriendelijk zijn versoekende.

Waermede etc.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Corbaix den 2 Juli 1696.

Het antwoort by Gr. Kinsky opgestelt, is de wonderlykste olypodrigo die ick oyt geleesen heb.

Naar ick het kan begrypen, soo tendeert het voornaementlyck, om niet directelyck voor alsnogh in de secreete negotiatie te consenteeren, maer wel te mogen leyden, dat men met deselve voortgaet, dat is voor sooveel het formeel aengaet, om in Gr. Kinsky's woorden te spreecken en wat het materieel belanckt, soo is het positif in de restitutie van Straesburgh en Lotheringen, op welcke twee saeken het geheele werck sal rouleren.

Om dit nu soo plotselyck aen Callières te communiceren, vrees ick dat mogelyck occasie soude konnen geven om de gehele negotiatie aftebreeken, dat vooral in desen tyt niet en moet geschieden, soodat men met voorsichtigheyt daervan aenweysing sal moeten geeven aen Callières.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Giblours den 14 Juli 1696.

Ick meen dat dit important werck nu daerin bestaet, dat vooreerst moet werden belet by het Huis van Oostenryk, dat deselve niet en consenteeren in

de neutraliteit in Italien, maer daerentegen dat alles wert geprepareert om den oorlogh aldaer te continueeren, niettegenstaende Savoyen apart met Vr. tracteerde, waerover UEd. aen de Ministers tot Weenen dient te schryven. Nu dat Vr. sal meenen verseeckert te syn van den Hart. van Savoyen, sal Callières naer alle aparentie minder willen toegeven, want andersints, indien nu Straesburg souden willen cedeeren en raisonnable voorslagen doen in 't regard van Lotheringen, koste een generale vreede in seer korte tyt werden gesiooten en in sulcken geval soude het separaet tracteeren van Savoyen een groote faciliteyt toebrengen tot het sluyten van een generalen vreede, 't welck haest uit Callières sal kunnen werden vernomen, maer ick vrees seer dat het Vr. soo sal opsetten, datter niet te doen sal vallen.

't Geen ick in dit groot ongeluck het meest vrees is de coppigheyt van Amsterdam, want andersins als Vr. soude sien dat men den oorlogh in Italie soude willen continueeren en daertoe nogh grooter effortes aenwenden, soo soude ick nogh hoopen, dat men Vranckryk tot redelycke conditien van vreede soude kunnen brengen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Giblours den 19 July 1696.

Ick ben t'enemael van UEd. sentiment, dat men in dit fatal toeval alle cordaetheyt behoorde te betoonen. Ick hoop dat de HH. van Amsterdam daertoe oock sullen kunnen werden bewogen, andersints sal onse standvastigheyt van weynigh effect syn. Indien het waer is wat Quiros aen UEd. heeft geseyt, dat de Keysersen, als het daerop aen soude koomen, in de neutraliteit van Italie souden consenteeren, soo en sie ick niet dat het mogelyck is dat wy den oorlogh langer kunnen voeren sonder ons t'exponeeren aen de uyterste ruine en sullen dienvolgende gedwongen syn sulcken vrede aen te gaen als Vr. ons sal willen geeven. Tegenwoordigh dunckt my dat het gehele werck van de vrede op seer weynigh aenkomt, te weeten of Straesburgh sal worden gerestitueert met syn oude fortificatien ofte een simpele muer, als Callières heeft geoffereert; om sigh te engageeren, dat die plaets niet weder soude werden gefortificeert is niet doenlyck.

De grootste difficulteit, die ick nu in 't werck vinde, is in 't reguard van Lotheringen, want indien Vr. resolveert Straesburg te restitueren, soo vrees ick seer dat niet verder sal willen doen voor Lotheringen als geoffereert hadde by het tractaet van Nimwegen, dat beswaerlyck aen te nemen is.

Men sal nu haest moeten sien wat verandering dit ongelukkig toeval van Savoyen in de discoursen van Callières sal veroorsaecken. Ick en twyfele niet, of deselve sullen seer fier werden, willende met een froideur beginnen.

Ick kan qualyck geloven, dat hy sigh soude hebben laten ontvallen, dat Suède aan Vr. soude hebben belooft dat Straesburgh soude houden. Het is seecker, dat de Con. v. Suède daervan geen kennisse sal hebben noghte Oxen-

stern en soo het is geschiet, soo sal het alleen een verseeckering syn van de gecorrumpeerde Ministers in Sweden.

Ick weet niet wat quaet het soude doen van dit secreet te confieren aan Lilienroot en mogelyck sou hy daervan een goet gebruyck kunnen maecken.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

Amsterdam 19 July 1696.

Ick ben dese morgen hyer aengecomen ende hebbe de occasie gehadt van wel twee of drie uyren met den Hr. Hudde alleen ende in 't particulier te spreecken. Deselve is gans becommert over den toestant van de gemeene saecken, vindt ongemeen groote swarigheyt om den oorlogh te continueren en acht het maecken van een vrede seer nootsaeckelyck, maer thoont ondertussen evenwel te wesen susceptibel voor redenen, bekent, dat men de Geallieerden niet en can nogh magh abandonneren, nogh tot het aennemen van al te nadeelige of ruinerende conditien dringen, laet oock nogh in 't minste niet blycken, dat dese stadt gedaghten soude hebben om door directe of indirecte middelen den Con. te obligeren om in dat groote werck anders als S. M. dienstigh oordeelen sal, te handelen, maer seyde alleen te apprehenderen, hoe men weder tot een onderhandelinge soude comen, indien de Hr. Callières resolveerde te vertrecken oft dat dese negotiatie werde afgebroocken. Syn Ed. heeft my versoght om nogh morgen te willen hyer verblyven, alsoo dan den Hr. Boreel soude aenschryven om sich herwaerts te vervoegen tegen morgen op of eerst nae den middagh, of dat anders in den Haghe met dien heer soude convenieren over den tyt op denwelcken hy hyer te vinden soude wesen; en het eerste by my synde geamplecteert, is nogh van den middagh een expresse gesonden aen den Hr. Boreel.

Van den namiddagh heeft de Hr. Witsen my de eer gegeven van een visite van drie uyren en over alles geraisonneert en sigh gevoeght op een maniere als gewoon is, heel veel en hooge claghten over verscheyden sacken, sonderling swaerhoofdicheyd, onder verseeckering evenwel dat altyt sal thoonen goede mine ende cordaetheyd met groote deferentie aen 't goet oordeel van S. Maj. De particulariteyten, die ick van d'een en van d'anderen van die twee heeren hebbe gehoort, sal ick met UEd. permissie reserveren tot myne wedercompste in den Haghe, wanneer ick oock UEd. hoope te sullen connen verhalen, wat de uytslagh of besluyt sal syn geweest.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Giblours den 23 July 1696.

Ick heb desen morgen ontfangen UEd. brief van den 22 deser en uyt die van den Hr. Dykvelt gesien, syn wedervaren tot Amsterdam; het antwoort, die de Burgemeesteren hebben gegeven, en beduyt niets, als alleen dat men klaerlyck siet haer slappigheyt ende de quade conduite van Boreel, 't welck te saemen

oorsaeck soude kunnen syn, dat wy tot geen vreede geraeckten ofte seeckerlyck tot een quade. Ick meen dat men niet langer sal kunnen waghten, om een project van een tractaet van vreede met Callières op te stellen en sien hoe veer men malkanderen kan verstaen; het hadt beter geweest, hadt het kunnen geschieden vóór dit ongeval van Savoyen, want nu sal Vranckryck seeckerlyck minder toegeeven en nogh spreecken, gelyck ick vrees, dat UEd. al te klaer sult sien uyt het antwoort dat Callières sal ontfangen.

Ick sende UEd. hiernevens de depeches, die ick gister avont met een courier uit Piemont heb ontfangen. UEd. sal sien uyt het extract van d'ordres van den Prins Eugène, dat d'informatien van Quiros maer te waer syn geweest ende alhoewel d'ordres van den Keyser niet heel positif syn, soo kan men klaer sien, dat het Ministerie te Weenen niet heel scrupuleus soude syn, om saecken van importantie te resolveren en te executeren sonder onse participatie, soodat wy voor het toecomende soo scrupuleus niet hoeven te syn, maer doen 't geen wy sullen oordeelen van onse interesse te syn. Indien de neutraliteit van Italien by het huys van Oostenryck wert toegestaen, soo sie ick niet hoe wy den oorlogh sullen kunnen continueeren, noghte de vreede maecken en in de grootste verlegentheyt geraecken, daer wy oyt in syn geweest en daerom meen ick, dat alles moet werden gedaen, om soo een groot quaet voortekomen en klaerlyck aen de ministers van het Huys van Oostenryck behoort te werden verklaert, dat soo deselve sulcken pas sonder ons consent willen doen, dat wy niet meer willen verbonden syn aen de engagementen, die wy met haer hebben.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 30 Juillet 1696.

Pour la secrète négotiation, je vous dois dire en confidence, qu'il est vray que Mr. Callières est dans le pays et qu'on a quelquefois parlé avecq luy; aussi est il vray, qu'on n'a rien fait avecq luy, si non le sonder et le presser, afin que son maitre veuille accorder les deux paix de Westph. et de Nimègue pour un fondement de négotiation et qu'ainsi on fait la même chose ce que vous faites en Suède; c'est pour cela que je ne puis pas voir pourquoy en Suède on voudroit détruire la secréte négotiation, tendante à mesme fin comme en Suède et l'on a dit à Mr. de Callières, aussitost que la France se déclare pour le dit fondement, qu'on sera prest d'entrer en négotiation sous la médiation de la Suède. Je croye, si la Suède l'eut poussé, nous l'aurions eu il y a longtemps, mais il paroit qu'elle a un peu trop d'éguard pour la France.

DE CALLIÈRES AAN HEINSIUS.

Harlem le 8 Aoust 1696.

Je puis vous assurer, Monsieur, que vous ne vous trompez pas dans le jugement, que vous faites des sentiments de feu Mr. le Marquis de Croissy à l'esgard

de cet Estat et je dois y joindre le tesmoignage de l'estime particulière qu'il avoit pour vostre mérite et dont il s'expliquoit volontiers dans les occasions, en ayant esté plusieurs fois un des témoins. Il a dit en mourant, que le seul regret qu'il avoit à la vie, c'estoit à la quitter avant que de voir la paix générale rétablie dans toute la Chrestienté, laquelle avoit toujours fait le principal object de ses soins.

Je suis persuadé, que ceux qui luy succèdent sont dans les mêmes sentimens. Vous scavez sans doute, que Mr. le Marq. de Torcy, son fils, qui est un très bon et digne sujet, luy succède dans ses charges de sécrétaire d'estat et de grand thésorier de l'ordre du Roy, et que S. M. luy donne pour conseil Mr. de Pomponne, ministre d'Estat, avecq lequel il donnera conjointement audience à tous les ministres estrangers et il fera et réserve toutes les dépêches, de sorte que le voilà bien éstabli et bien appuyé des conseils d'un ministre sage et expérimenté et qui a une inclination particulière pour cet Estat, où il a eu l'honneur d'être longtemps ambassadeur du Roy.

Comme j'ay quelque chose à vous dire, qui requiert la vive voix, trouvez bon, Monsieur, que je vous supplie à vouloir bien vous rendre demain dans le mesme village d'Oegstgeest, où je me rendray demain jeudi avant trois heures, partant d'icy à midi précis. Je vous le propose, parceque je crois que c'est le lieu qui vous sera le plus commode. Je suis, etc.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Ath 13 Aug. 1696.

De Con. is van avont soo laet in 't quartier terugh gecomen, dat geen tyt hadde om aen UEd. te schryven ende heeft derhalve gewilt, dat ick UEd. in 't corte maer soude verwittigen, dat S. M. oordeelt, dat door de nadere aenbiedinge in 't regard van Straesburgh, by Callières gedaen, de saeke nu was gebraght in staet om te connen treden tot een negotiatie over een generalen vrede, dat ordre heeft gestelt dat Myl. Lexington en de Hr. Heemskerck daervan sullen werden geinformeert, met last om daervan kennisse te geven aen het Hoff van Weenen ende aen 't selve alomme daer het van dienst can wesen, alle devoiren aentewenden, ten eynde de Keyser het soodanigh oock begrype, ende soo haest als eenigsints geschieden can, believe te nomineren diegenen, dewelcke tot de onderhandelingen sal worden geemployeert ende te ordonneren dat deselve sonder uytstel mogen werden bequaem gemaekt, om haer naer de plaetse, tot de 't samencompste te beramen, te connen begeven. Dat de resolutie by S. Keys. Maj. deswegen te nemen aen den Con. v. Sweden oock hoe eer hoe liever magh worden gecommuniceert, met versoeck, dat door syne mediatie dat importante werck ten spoedighsten magh worden geadjusteert ende tot dien fine d'een of d'andere van syne ministers daertoe te gebruycken, haer moghte verweerdigen om op het congres te verschynen, de intentie van onsen Con. daerheen gaende

dat, naedat wy een nader conferentie met den Hr. Callières sullen hebben gehadt en eenige preliminaria gereguleert, oock raekende de stadt van de byeencompste gesproocken, deswegen met de principaelste Hooge Geallieerden sal werden geaccordeert en vervolgens soo haest doenlyck de negotiatie aengevangen. Wat S. M. soo ontrent de plaetse van 't congres als alle andere pointen, de voortsetting van dat werck raekende, sal comen raedsaem te achten, sal ick morgen connen vernemen ende alsdan, nadat ick de finale resolutie van den Con. over alles sal hebben verstaen ende by memorie aengeteekent, tegens den middagh van hyer connen vertrecken. Ick blyve, enz.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye 20 Aoust 1696.

Mons. de Callières à offert Strasbourgh dans l'estat qu'il a esté lorsque la France s'en rendit le maitre à condition que l'on ne le pourroit pas fortifier davantage et que la réligion y demeureroit comme elle y est présentement. L'on espère et je ne doute point, qu'il ne relâche aussi de ces deux conditions, lorsqu'il aura offert la paix de Westph. et de Nim.; il est vray qu'alors la paix de Westph. pourroit souffrir encore quelque interprétation, mais le Roy a cru que cela seroit matière de négotiation et qu'ainsi l'on devrait s'y préparer. Il en a fait escrire de la sorte à Myl. Lexington à Vienne pour en parler à cette cour et la prier de vouloir écrire à la cour de Suède pour se preparer à la médiation et à l'envoy d'un ministre. Nous en avons fait aussi part cette après dinée à M. M. les Comtes de Caunitz et de Straetman, comme aussi à Mr. de Quiros, afin qu'ils écrivissent de la sorte à leurs cours. Vous voyez bien, Monsieur, si l'on agrée cela, que les disputes du fondement cesseront.

Mr. le Comte de Caunitz m'a fait voir le mémoire, que Mr. le Comte de Starrembergh aura ordre de présenter, dans lequel j'ay veu une clause dans laquelle nous ne pourrions jamais consertir, à scavoir, qu'après le fondement obtenu on traitteroit de quelques points principaux en Suède; car nous sommes d'avis qu'on doit concerter tout à l'heure de la place du congrès et que chacun y doit envoyer ses ministres et que c'est là où on traitera les affaires. Je ne crois pas que ce mémoire puisse estre plus de saison.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 6 Sept. 1696.

Ick en twyfele niet of het Keys. Hof sal beswaarlyck resolveeren om tot een handelplaets en tot een generaal congres te koomen ende ick soude oock meenen dat het werck seer veel soude verkorten als men aenstonts in den Hagh begon te handelen en alles adjusteerde, dat er niet aen resteerde als de forme om 't

Tractaet te teyckenen, hetgeen op een generaal congres soude konnen geschieden; men sal dan light eens syn op de plaets, 'twelck dan oock indifferent soude syn, ofte den Hagh selfs ofte een ander en naerdien Lilienroth daertoe inclineert, sal men het dienen te pousseren en aenstons een aenvanck te maecken. Men sal door dat middel ook de Keysersen in de negotiatie insensibelyck engageeren, andersins sal men nog seer veel spels met haer hebben. Weegens het equivalent voor Luxemburgh meen ick, dat men behoorde te nemen die daer Furnes is in begrepen met syn fortificatie als ze is, maer men moet in geenderhande manieren admitteeren datter yets van Luxemburg soude werden gedemolieert, want het belachelyck soude syn een frontierplaets dat tot een barrière dient souden restitueeren en de fortificatie demolieren; jae ick soude het geheele werck op dit poinct afbreecken. Want indien Franckryk daerop blyft staen, soo en meent hy het niet reght. Het staet my gans niet aan de coeligheyt van Callières; ick vrees dat daeronder wat schuylt, ten waere dat de seeckerheyt, die hy nu heeft van 't werck in Piemont, hem nu fierder doet spreecken, ofte minder empressement toonen, 't welck niet is sonder reeden, want ick seer bekommert ben voor het Milanees ende dat de Fransen de Keyserlycken sullen beletten haer quaertieren in Italie te nemen. Men schryft my van daar conti nuelyck om hulp en UEd. weet dat ick in geen staet ben om yets te doen. Het is maer alte seer te vreesen, dat de secoursen, die men desen winter ofte in 't voorjaer sal willen senden, al te laet sullen koomen om het voorsz. quaet te prevenieren, soo dat my dat werck seer bekommert.

VAN WEEDE V. DYKVELT AAN HEINSIUS.

In de schuyt tusschen Amsterdam en Utrecht
7 Sept. 1696.

Soo als ick desen morgen tot Amsterdam was aengecomen, sonde ick aen 't huys van den Hr. Hudde, dewelcke my tyt gestelt hebbende tegens tien uyren, hebbe ick Syn Ed., nadat wy in 't langh en de breet over den jegenwoordigen toestant van sacken hadden gesproocken ende hy daerdoor, soo my daghte, tot myn aenbrengen wat was geprepareert, voorgehouden van wat importantie ende vrught het soude wesen, indien promptelyck souden werden gefurneert de elf of $\frac{m}{1200}$ guld. dewelcke nog resteren aen de laeste twee millioenen, die by de Engelsche bank ten dienste van S. M. hier in 't lant werden genegotieert, ende vervolgens door alle bedenckelycke motiven getraght denselve te persuaderen, om sulx door 't een of ander middel te willen bestellen, maer syn Ed. heeft blyven persisteren, dat sulx voor haer stadt ondoenlyck was om verscheyde redenen. Dat sy sedert vyf of ses maenden besigh waren met tot betaelinge van haer stadsschulden op intrest te lighten een somme van $\frac{m}{900}$

gulden, selfs onder exemptie van den 200en en 100en penning en dat tot nogh toe naulyks maer $\frac{m}{300}$ hadden connen becomen; dat het wel waer was, gelyck ick hem tegemoet voerde, dat zy van dat capitael niet meer als drie percent beloofden ende ongetwyffelt, hooger interest presenterende, meer gelt souden connen crygen, maer dat dan daerna van alle de capitalen tot hare laste loopende mede hoger intereste souden moeten geven ende daerdoor hare finantien ruineren.

Dat de Borgemeesteren oock geen gelt vermoghten te lighten als met voorkennis ende consent van de vroetschap; dat met aen deselve daervan kennisse te geven, de nootsaeckelyckheyt om aen den Con. gelt te doen hebben, bekent ende rughtbaer soude werden, tot nadeel van het publicq ende evenwel naer aparentie niets werden verright, omdat ongetwyffelt verscheyden leden, al waeren het maer de qualyck geintentionneerden, haer daertegen souden opposeren ende haer bedienen van de argumenten hierboven geroert. SynEd. voeghde daerby, dat de Burgemeesters, om te thoonen hoeseer sy wenschen in dit voorval, soowel als in alle anderen, plaisir ende dienst te doen aen S. M., ontrent de $\frac{m}{200}$ gl. wilden avanceren ende dat sy daertoe souden gebruycken ontrent de $\frac{m}{60}$ gl., synde het proffyt van haer loterie, gedestineert ten behoeve van haer armhuysen, alsmede ten naeste by de gelycke somme uyt het provenu van haer Bank van Leening.

Dat de ontfanger van 't quartier van Amsterdam alrede in cassa hadde $\frac{m}{700}$ gl., desselfs contingent in de vyf millioen, dewelcke voor Holland werden genegotieert, ende dat sy moghten lyden dat alle 't selve, alsmede datgene dat op 't eygen respect in andere comptoiren van de provintie moghte syn gebraght, by de HH. Gecom. Raeden aen S. M. voor eenigen tyt soude werden verschoten, ende dat sy overbodigh waren om sulx aen de Heeren, van wege haer stadt in het collegie comparerende, te recommanderen ende, voor sooveel in haer is, daertoe by missive te autoriseren ende dat de HH. Gecomm. Raeden daerop te resoluter souden connen wesen om die leeninge buyten consent van de Staten v. Holland te doen ende dat 't selve soo bedektelyck soude kunnen geschieden, dat daervan geen nadeeligh esclat in de werelt soude syn te vreesen.

Ick hebbe met den Hr. Hudde oock veel gediscoureert raekende de negotiatie over den vrede en hebbe S.Ed. over den toestant van dien gevonden seer verheught en tevreden, ende wil my oock doen gelooven dat cordaet ende standvastigh sal blyven.

P. S. De Hr. Hudde heeft my oock verhaelt, dat sy perykkel hebben geloopen van veel te lyden door het gerught, dat, als ick de voorgaende reyse tot Amsterdam was geweest, men hadde uytgestroyt, van dat ick drie millioenen van daer hadde medegebraght en dat het seer veel moeyte hadde gecost om dat te dempen, dewyl men tot Amsterdam daerby hadde gevoeght dat dit gelt uyt de Bank was gelight.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 19 Sept. 1696.

De langsaemheyt van 't Keysershof is onverdraegelyck. Ick meen, als UEd. communicatie aen de vergadering van Hollandt sal geeven weegens de negotiatie, sal het directelyck dienen te geschieden en de leeden niet te veel hoop geeven van een vreede, om de onseeckerheyt van deselve en d'eenighste middel om daertoe te comen synde om sigh met alle vigeur tot de continuatie van den oorlogh te prepareren.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 26 Sept. 1696.

Ick hebbe gisteren uit UEd. brief en huyde van den Gr. van Auersbergh verstaen het antwoord dat van Weenen is gekoomen weegens het werck van de negotiatie van den vreede, 't welck my gans niet aenstaet ende klaerlyck blyckt, dat men aen het Hoff aldaer niet als dilayen en soeckt.

Ick hebbe op deselve wyse geantwoort aen den Gr. v. Auersbergh, als UEd. gesamentlyck aen de Keys. Ministers in den Hagh heeft gedaen ende myn misnoegen gethoont over dit delayeren ende dat ick voornamentlyck daerdoor in de grootste labirinth van de werelt wierd gestelt ende dat men met de negotiatie moste voortgaan. Het sal dan dienstigh syn, dat UEd. op deselve voet naer Weenen schryft ende dat de HH. Boreel ende Dykvelt het werck met Callières sooverre brengen als mogelyck is.

HEINSIUS AAN VON DANCKELMANN.

La Haye ce 4 Sept. 1696.

Mr. de Callières a enfin relasché des deux conditions ajoutées à Strasbourgh et hier nous en avons fait part au congrès. Il serait asteur à souhaitter, qu'aucun des alliés ne fit aucun scrupule de nommer le lieu où concerter là dessus, les ministres qui y doivent assister, le médiateur et tout ce qui en dépend et qu'on ne perdit pas un moment à avancer l'affaire de la paix et que pourtant durant cette négotiation on ne néglige en rien au sujet de nos armées; que nous fimes le tout dans une bonne harmonie et union et nous préparasmes en même temps à la guarantie et affermissement de la paix future.

Je ne doubte nullement que par cette voye l'on obtiendroit plus de l'ennemy que jamais on ne pourra faire.

DE CALLIÈRES AAN HEINSIUS.

Harlem 15 Sept. 1696.

Je me disposois à aller vous voir aujourd'huy sans la lettre que j'ay reçu de vous ce matin. Je vois par ce qu'elle contient, que l'on ne songe du costé de Vienne qu'à prolonger et éviter d'entrer en matière. Je sçais un moyen assuré de faire finir ces délais, c'est, Monsieur, que nous convenions entre nous d'un lieu pour nous assembler et pour y travailler publiquement à régler nos affaires; alors vous verrez que les courriers de Vienne auront des ailes aux talons comme le Dieu Mercure, au lieu qu'ils volent maintenant comme les tortues. Vous verrez encore, que les pouvoirs de traiter paraitront aussitôt au jour et sortiront des lieux où on les tient enfermés. Je suis, etc.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 15 Sept. 1696.

J'espère, Monsieur, que vous aurez la bonté de m'honorer d'un mot de réponse sur le présent, sur quoy je vous ay représenté la nécessité, rebus sic stantibus, et qu'on voudra hazarder quelque chose pour le C. Wrede et Guldenstolpe pour l'avenir: le premier m'ayant fait faire des avances par Silvercroon, me faisant assurer de la bonne disposition, où il estoit, pour soustenir dans le conseil du Roy que la France devroit restablir la paix de Westph. et de Nimégue sans aucune restriction ou réserve, ni changement, ou, faute de quoy, le Roy de Suède devoit satisfaire à son alliance pour nous donner le secours. Il ne doute point, que le dernier n'y vienne de mesme; ce sont ces deux, gouvernés et conduits par le conseil de Bielke, qui de soy-mesme n'y a jamais paru, depuis que je suis icy, par qui le Comte d'Avaux fait toutes ses affaires, excepté quelques petits maitres, qui sont en faveur; pour les autres, comme le C. Wallerstedt, Falckenberg, Bergjerholm, quoique amis des Français, ils ne sont pourtant pas capables de soustenir le parti, ne faisant que crier avec les autres; ils m'ont fait dire, que je pouvois estre assuré qu'on pressera vigoureusement le C. d'Avaux pour se déclarer et qu'on nous donneroit une résolution spécifique et plus forte que la première et qu'ils espéroient mesme qu'en peu de temps on redresseroit icy toutes les irrégularités qui s'étaient faites par des intrigues dans les affaires de réligion et de commerce, pour rentrer ainsi dans leurs véritables interests et pour prendre des mesures ultérieures . . . parce qu'il est certain, qu'il faut uniquement attribuer aux intrigues, dont nos ennemis se sont servies par leurs présents et corruptions, (ce que nous n'avons pas voulu faire) que nos affaires sont allées si mal icy; la faiblesse et peu de vigueur de nos amis y peuvent aussi avoir contribué, mais avec tout cela les partisans de la France ont bien pu empescher, que le Roy de Suède ne nous donna le secours, qu'il

nous devoit en vertu de nos alliances et le pousser à un point de nous chagriner et chicaner pour la réligion et le commerce, mais ils n'ont jamais pu porter le Roy de Suède et ne le porteront jamais de venir à des extrémités et de prendre parti contre nous.

VAN HEECKEREN AAN HEINSIUS.

Stockholm ce 22 Sept. 1696.

J'ay esté extrêmement surpris d'apprendre par Mr. Rumpf, nostre Résident, qui avoit vu le C. d'Oxenstern mardi passé, lequel dans une conversation particulière, luy ayant tesmoigné et fait un compliment sur ce qu'on entreroit bientôt dans une négotiation générale sous la médiation de la Suède, il avoit reçu cela avec tant de froideur, que Rumpf avoit esté tout à fait surpris, disant entre autres, qu'on verroit asteur si S. M. agréeroit d'accepter cette médiation, ou de ne la pas accepter. Je ne doute pas que le résident ne vous le mande luy mesme.

Je sçais mesme du C. de Starrhembergh, qu'il y avoit plus que trois semaines que le C. d'Oxenstern luy avoit dit, qu'on faisoit à La Haye tout à sa mode et texte et que de cette manière nous n'avions pas besoin de médiateur, puisque nous en faisons la fonction nous mesme et quand je luy communiquais la résolution de l'Estat du 3 de ce mois, comme je luy disais, que cela n'empêcheroit pas, qu'on ne nous donnat une bonne réponse sur mon dernier mémorial, parce qu'on ne pouvoit pas prendre trop de précautions contre la France, je remarquois bien qu'il étoit fort irrité, mais je croyois que c'étoit contre d'Avaux, et je ne croyois nullement que nous y avions quelque part, de sorte que l'eau est extrêmement trouble icy; il faut voir de quelle manière le clarifier, pour regagner sa confiance, laquelle je n'ay pas perdu par ma conduite, mais parce qui c'est passé à La Haye. Il y a pourtant quelque chose en quoy je pourrais bien avoir quelque part; c'est, qu'aussitôt que j'avois reçu la résolution des Estats du 16 Juillet, sur laquelle j'ai présenté mon mémorial, je fis dire au C. d'Oxenstern *et à Madame sa femme*, que je les priois de ne vouloir pas perdre un moment pour presser d'Avaux de se déclarer suffisament, en quel cas je les assurais des gratifications que je leur avois promis et je leur fis dire que j'estois persuadé, si on ne se pressoit pas icy, que Callières les préviendroit et qu'en tel cas j'appréhendois qu'on pourroit dire chez nous, que nous n'avions pas cette déclaration par le moyen de la Suède, mais par nos propres soins et qu'ainsi on ne seroit pas obligé aux dites gratifications, que je n'avois promis que casu quo.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 27 Sept. 1696.

Ick mag wel lyden, dat UEd. myn naem gebruickt om de HH. Boreel en v. Dykvelt pouvoirs te doen hebben. Het equivalent voor Luxemburg soude ick

meenen dat men behoorde te nemen aldus: de vier bewuste steeden en Philippeville, ofte liever Furnes gefortificeert met het ambaght. Ick weet wel dat het vóór desen aen de Fransen is geweest. Wegens de fortificatien van Luxemburgh weet UEd. myn sentiment; het sal my seer lief syn, dat het getal van de Ministers wert afgesneden, maer ick sal my niet kunnen dispenseeren om nogh een ofte twee by Mr. Villiers te voegen. Men sal in Engelandt oock sterck insisteren, om een tractaet van commercie te sluyten neffens de vreede. Weegens het behouden ofte restitueren 't geen in de West Indien is genoomen, kan ick UEd. niets positifs seggen, vóór ick de sentimenten uyt Engelandt sal hebben vernomen. Ick meene oock niet dat dit point seer presseert om gedetermineert te werden.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo 1 Oct. 1696.

. . . Het is my leet te sien, dat Calllères soo sterck blyft insisteeren weegens de fortificatien van Luxemburg, hetgeen my een seer quade opinie geeft van 't geheele werck, alsof het in Vrankryck niet reght wert gemeent, want het onbegrypelyck is, dat men soude willen dencken van een frontier plaets in een manier gedemolieert te hebben. Door de nieuwe fortificatien syn daer verscheyden van de oude geremoveert en andere onbruyckbaer geworden, soodat het ridicul soude syn, om het op die manier aentenemen en ick ben tenemael van uw sentiment, dat men in geen negotiatie behoorde te treeden voor en aleer dit point is gereguleert.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 20/30 Oct. 1696.

Ick vinde dat het werck van de negotiatie al saghjes begint te avanceeren. Ick ben tenemael van sentiment, dat men niet en moet postponeeren het different weegens de fortificatien van Luxemburgh, maer naerdien aen Callières het equivalent van de vier steeden geoffereert is door den Hr. v. Dyckvelt en hy daerover heeft geschreven, soo sal men moeten afwaghten wat antwoort hy daerop ontfangen sal.

UEd. weet dat ick al lang van sentiment ben geweest, dat dit groote werck syn meeste obstakel sal vinden in de restitutie van Lotheringen.

Ick beken gaerne dat, indien Vrankryck persisteert van het op geen andere voet te willen restitueren als volgens het tractaet van Nimwegen, soo sie ick geen aparentie dat de Keyser daer oyt toe sal consenteren en om hem daerinne te dwingen vinde ick groote swaerigheyt; aen d'andere kant ben ick oock wel gepersuadeert neffens UEd., dat de Staet beswaerlyck sal kunnen werden gebraght

om daerom den oorlogh te continueren, soodat in cas daer geen expedient ofte temperament kan worden gevonden, voorsie ick d'uyterste confusie, want ick niet light en sal resolveeren in een saeck van die natuer soo directelyck tegens de gemaeckte tractaten te doen. Weegens de plaets van het congres, schynen de Francen te reculeeren als de Keysersen naeder koomen. Ick ben tenemael van UEd. sentiment, dat indien het doenelyck is, dat alles in den Haghe wert geadjusteert op dien voet als men de negotiatie nu begonnen is, ende dat men op 't generael congres alleen soude koomen, om de formaliteyt van te teeckenen, en voor sooveel de plaets aengaet, indien het in de Seven Provintien moet syn, soo meen ick, dat de stadt van Arnhem al van de bequaemste is, indien men tot Nimwegen niet weder wil gaen, maer voor Maestricht ben ick oock wel genegen. Het is seeckerlyck niet wel te verdragen, dat Vranckryck ons daerin soo de wet voorschryven soude.

Ick meen dat men middelerwyl alles moet doen dat mogelyck is, om sigh ten oorloge te prepareren en dat men de geallieerden tot meerder assistentie soude moeten presseren.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye 30 Oct. 1696.

Je viens de recevoir dans le moment que je vous écris la vostre du 17 de ce mois avecq la réponse, donnée à Mr. le C. de Stahrenbergh, dont je ne m'étonne pas qu'elle soit si générale, car quelle apparence y a-t-il, que la Suède ayant esté toujours si retenue, lorsque la négotiation de la paix estoit encore éloignée, voulut changer présentément, la voyant en estat de commencer par leur médiation. Les Anecdotes montrent clairement, que c'est le mesme esprit, qui y a regné durant toute la guerre; la principale chose qu'il y a asteur à faire, sera pour avoir de bons médiateurs, s'il y en a; vous savez bien, que nous ne les connoissons pas, ny le Roy mesme, et que c'est la raison qu'on ne peut pas particulariser. Vous estes sur le lieu et en pouvez estre instruit le mieux de tous.

Je crois que nostre amy en sera toujours le directeur, qui est toujours bien jusques icy, mais beaucoup impatient et ombrageux. [1]

Les Français nous font des chicanes sur la ville de Luxemburgh, laquelle ils ne veulent rendre que dans l'estat où elle estoit lorsqu'ils s'en sont rendus les maitres; nous autres nous ne sçaurions entrer en négotiation, avant qu'on promette pour fondement la réstitution dans l'estat qu'elle est présentément, ce qui rend impatient nostre amy, croiant que ce point mesme devroit estre porté à la médiation, mais comme c'est un article du fondement, nous sommes d'un avis contraire, car nous croyons d'estre plus en nostre entier, que lorsque nous serons entrés dans la négotiation et la médiation.

---

[1] De bedoelde persoon is de gezant von Liliecroot.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye 10 Nov. 1696.

Comme les affaires de la négotiation paroissoient avancer d'abord, ainsi elles s'arrestent présentément, Monsieur Callières persistant toujours de ne vouloir céder la ville de Luxemburg, que comme elle a esté lorsque les François s'en sont rendus les maitres. Au reste, on est à peu près d'accord sur l'extention du fondement, les François faisant des chicanes partout, l'ont fait à cet esguard principalement pour les réunions.

Je ne puis pas croire, que c'est encore tout de bon, que les François veulent la paix; au moins ils pensent par leurs délais tirer de l'avantage.

Mr. Lilienroth est un peu impatient de ce que sur l'affaire de Luxemburgh, c. à d. les fortifications, on laisse toute la négotiation sans poursuite, et moy je suis d'un sentiment tout contraire. Nous avons eu des raisonnements un peu forts là dessus, mesme il croit que bien facilement il nous pourroit faire avoir par la médiation ce que nous ne pouvons pas obtenir auparavant, mais j'appréhend, que si nous entrons une fois dans la médiation sans avoir fait nos affaires auparavant, que nous trouvions nos maitres. „Fistula dulce canit, etc." Je suis, etc.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye 17 Nov. 1696.

Mr. de Callières ne veut rendre Strasbourg in statu quo et les Alliés ne veulent désister de leur demande. J'appréhend que les Français ont en teste de nous amuser jusqu'à la campagne et de tascher alors de faire quelque effort extraordinaire avecq leurs troupes d'augmentation d'Italie. Vous pouvez bien voir, que si longtemps que la France ne donne pas Luxemburgh comme elle est, on ne peut pas entrer en négotiation, mais si cela se fit, dès le lendemain on accepteroit la médiation dans les formes.

La dispute que Mr. d'Avaux fait sur ce qu'il prétend avoir eu autant d'ordres que Mr. de Callières, ne sert de rien, puisqu'il est toujours constant que jamais il s'est expliqué si loin et en détail: 1°. touchant Strasbourg et Luxembourg; 2°. les villes de Mons et Charleroy, dans l'estat qu'elles sont présentement; 3°. Dinant, comme il a esté lorsqu'il a esté pris; 4°. la spécification des réunions; 5°. la réconnaissance du Roy d'Angleterre et plusieurs autres choses, mais je crois, que vous feriez mieux pour le publicq de ne pas entrer dans cette discussion, car nous avons trouvé que cette dispute a rendu Mr. de Callières plus retenu, car il ne souhaite pas d'exciter de la jalousie de ces sortes de choses, comme il a raison, mesme l'on voit par les découvertes, que le Roy

tasche de contenter Mr. D'Avaux, en luy insinuant, que c'est la mesme chose qu'il fait par luy et par Mr. Callières.

Quant à la gazette, que vous m'envoyez, il faut que je vous conte une plaisante histoire sur ce sujet.

J'avois vu que tout ce qui se faisoit dans le congrès se trouva dans les gazettes de Bruxelles; je fis faire des extraits de toutes depuis quelque temps et je les portais au congrès, disant, Messieurs, puisque vous ne tenez point de protocolles, je vous prie que je vous en puisse servir et que vous me vouliez corriger là où je pourrois avoir failli; je les mis sur la table; on les examina et les trouva assez exacts, et principalement qu'il y avoit un article qui porta, que Mr. de Caunitz avoit reçu un courrier, mais qu'il n'en avoit pas encore fait rapport au congrès, de sorte que l'affaire n'estoit pas encore publique, supposant ainsi que tout ce qui se fait au congrès est public. L'on a fait là dessus une exhortation et on maniera à l'avenir les affaires un peu plus secrètement. Ayant un peu de loisir, il faut que je plaisante aussi un peu à mon tour. Je suis pourtant très sérieusement, etc.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye 11 Dec. 1696.

Je m'estonne que Mr. le C. de Starrhemberg attend les ordres pour l'acceptation de la paix, puisqu'on n'est pas encore d'accord des préliminaires, au moins ici au congrès on n'a encore rien fait au sujet de la médiation.

Mr. Callières avoit reculé à l'esguard de la reconnaissance du Roy d'Angleterre lors de la paix, et comme on persistoit ici, il en a escrit en cour et reçu des ordres d'offrir, comme il a fait, de le promettre à Mr. Boreel et Dykvelt, et qu'ils s'accorderont comment on le mettra en escrit, ou le dira aux médiateurs, et quand ils seront d'accord et que les autres préliminaires sont aussi ajustées, qu'ils iront chez le médiateur et le luy diront en présence de Mr. de Callières.

Les Anecdotes portent, que le Roy de France a envoyé deux lettres de change pour le payement de deux gratifications de douze mille escus chacune, qui doivent estre données à la fin de ce mois. Vous sçaurez mieux que moy à qui cela peutestre.

Vous aurez sans doute reçu tous les esclaircissements, que vous souhaittez, de Mr. Robinson, touchant les gratifications. J'ay escrit depuis peu au Roy, touchant les gratifications qu'on pourroit donner pour avoir de bons ministres médiateurs, comme aussi à eux-mesmes, à quoy Myl. Portland me répond, que le Roy est tousjours prest de donner, quand on pourra estre sûr d'en avoir ce que l'on bute, mais de donner de l'argent et que la France en donneroit davantage et qu'ainsi on perdroit son argent et qu'on se moqueroit encore de nous, c'est ce qu'il ne croit pas raisonnable.

BOREEL AAN DEN GRAAF VAN PORTLAND.

Haegh 14 Dec. 1696.

Gelyck U.Exc. naedruckelyck memoreert, is 't oock inderdaet, dat in de bewuste preliminaire negotiatie verscheyden difficulteyten ontmoeten en wel voornamentlyck 't sedert de gemaeckte neutraliteyt in Italien en 't aftrecken van den Hartogh van Savoyen uyt de gemeene alliantie. 't Schynt Vranckryck, om goet te maecken, 't geen aen die kant heeft moeten sacrifieeren, nu met chicaneren op sommige van de Geallieerdens en revanche wederom sullen soecken te profiteren, immers sy maecken soodanige mines; hoe verre met ernst 't sullen pousseren, sal 't vervolgh doen sien.

't Gene UExc. belieft te seggen by my aengenomen was vóór desselfs vertreck ten reguarde Mr. de Callières te behandelen, daerop sal eerlyck antwoorden, dat dit artikel overlaeten sal aen de getuygenis van den Hr. Raetpensionaris, sonder daerop my verder in te laeten. S.WEG. schynt niet avers voor myn goet comportement en gedragh te willen intervenieren. Soo een, Mylord, can wel ruym opwegen een half dozyn irreprochable getuygen, voornamentlyck in de saeck in questie, die door syn handen en directie passeert. Wat veranderinge voorgecomen is omtrent 't erkennen van Z. M. v. Gr. Bret., sal UE. door de brieven van voorl. dinghsdagh bereyts hebben verstaen; met die van desen dagh sal denselve worden geschreven 't gene is gepasseert ten reguarde van de restitutie van Luxemburgh, in den staet als tegenwoordigh is, daerdoor dan toeschynt de preliminaire negotiatie gematureert te syn. [1]

DE CALLIÈRES AAN MOLLO.

? ce 22 Dec. 1696.

J'arrive de La Haye aussi peu avancé et moins que le premier jour, puisque j'ay reçu pour toute réponse aux facilités, que j'ay données pour achever de régler tous les préliminaires, suivant ce dont je suis convenu avec Mr. Boreel et Mr. de Dyckvelt, que les ministres de l'Empereur ne s'en contentent pas, et demandent de moy de nouvelles promesses et déclarations, que je ne leur ferai pas assurément et sur ce que Mr. de Dyckvelt les a pressé de finir, ils luy ont respondu, qu'ils ne le pourroient sans de nouveaux ordres de l'Empereur et qu'ils luy despecheroient un courrier là dessus.

Sur quoy j'ay répondu à ces Messieurs, que si l'on ne se contente pas de la part des ministres de l'Empereur des points, que j'ay réglé avec les députés de MM. les Estats Gén. et qu'on ne nomme pas un lieu incessament pour traitter, la réponse à mes premières lettres sera un ordre de m'en retourner, n'ayant plus de matière à négotier, ny à attendre inutilement les réponses de la Cour de

[1] Vergel. den brief van Willem III aan Heinsius bl. 219, initio.

Vienne, qui est suffisamment instruite des dernières intentions du Roy; et j'ay demandé au nom de S. M. une réponse décisive là dessus entre icy et jeudi prochain, sur quoy ces deux Messieurs m'ont promis d'en faire part à Mr. le Cons. Pens. Heinsius et de résoudre avec luy quelles mésures ils ont à prendre sur le refus des Impériaux d'entrer en négotiation, après que j'ay accordé tous les préliminaires qui m'avaient esté proposès au nom des Estats Généraux, que je ne vous répète point, parceque je suppose que vous les saurez, et il n'y a point de paix à espérer, si MM. les Estats Gen. consentent aux nouvelles demandes des Impériaux et à attendre le retour de leur courrier sur des matières si longtemps débattues, réglées et épuisées entre nous et dont Mr. Boreel et Mr. Dykvelt se sont déclarés contents et de n'avoir plus rien à désirer de S. M. à l'égard des dits préliminaires.

Comme les nouvelles demandes des ministres de l'Empereur nous mettent à la veille d'une prochaine rupture de toute négotiation, et que je prévois que l'on ne leur parlera pas icy d'une manière assez ferme pour leur faire changer de langage et les obliger à donner les mains à un lieu d'assemblée pour traitter, je n'ay plus besoin ny des chevaux ny des équipages; ainsi, Monsieur, je vous supplie de faire cesser toute recherche là dessus, car vous pouvez compter sûrement que je partiray dans 13 jours, si l'on ne prend icy d'autres résolutions après toutes les facilités que S. M. a apporté à la considération de MM. les Estats et pour le bien de la paix.

BOREEL AAN HEINSIUS.

Haegh 21 Dec. 1696.

Gisteren heeft de Hr. v. Dykvelt my doen weten, dat de Keys. ministers by hem waeren geweest en wel tevreeden waeren over Luxemburgh en 't overgeven van 't versoeck van de Coninginne wed. voor den Hartogh van Lotheringen, maer over andere pointen moesten die ministers schryven nae Weenen, off dit over de handelplaetse en tyt tot byeenkompste is, off iets anders nieuws, weet niet, sulx sal UwEG. seeckerlyck niet onbewust syn.

Op dezen trant hebben die ministers de kunst gevonden, om door uytstellen en delayen de negotiatie te verveelen en de Fransen te piqueren, om deselve afftebreecken, siende dat sy maer uyt syn, om het tapyt te abuseren en door dese onbegrypelycke conduite ons de vredensnegotiatie affhandigh te maecken; al waere de Staet een van de geringhste, dogh de meest geoverheerde kreyts van 't Ryck, de Keyser sou deselve mogelyck soo niet doen negligeren, als nu doen; sonde dit daer niet wel van daen comen, dat men haer te veel ontsiet, en, daer sy ongelyck in hebben, niet resoluyt genoegh haer dat aenthoont en tegengaet, daertoe te meer reden hebben om ons groot intrest, jae om 't heele welvaeren van den Staet, dat door die tergiversatien wert als gewaeght?

219

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 6/16 Nov. 1696.

. . . . Alhoewel ick volkoomen meen, dat de soutenuen van de Fransen in 't reguard van de fortificatie van Luxemburgh niet alleen onreedelyck maer onverdraegelyck is, soo soude ick evenwel toestaen, om de negotiatie niet optehouden, dat men dat different neffens het equivalent niet als een preliminair, maer tot de negotiatie ten principale soude kunnen uytstellen, mits van tevooren positif aen Calières verklaerende, dat men noyt in 't reguard van de fortificatien van Luxemburg soude toegeeven en alle hoop daeromtrent benemende. Ende als Boreel hem dat, uyt naem van de stadt van Amsterdam, met kraghtige termen soude willen seggen, en twyffele ick niet, ofte sou van effect syn, want seeckerlyck d'opinie, die de Fransen hebben, dat die stadt de vrede wil hebben quovis modo, doet ons al het quaet, en veroorsaeckt dat sy nu soo fier beginnen te spreecken.

. . . . Ick heb verstaen, dat de Ceurv. van Brandenburg tracteert om syn vier bataillons, die in Piedmont hebben gedient, aen de Venetianen te verkoopen, 't welck onverdraegelyck is. UEd. dient daerover den Hr. Smettau te spreecken en den Hr. Danckelmann te schryven, om sulcke scandaleuse saeck in dese conjuncture van tyden te beletten.

Men moet wel weynigh liefde voor syn onderdanen hebben, om deselve voor een stuc gelts te verkoopen, daer men seecker is, dat geen tiende van deselve weeder sullen koomen.

P.S. Naerdat ick desen hadt geschreven ontfangh ick UEd. brief van den 13 deser, waeruyt ick klaerlyck kan sien, dat Vranckryck nu geen sin heeft tot den vreede, ofte ons t'enemael de wet wil stellen. Dese verandering moet, naer myn oordeel, spruyten uyt een van dese twee oorsacken, ofte mogelyck alle beyden, dat sy intentie hebben om dit Ryck t'invadeeren en het succes daer eerst willen van sien, ofte dat sy secrete negotiatie in Italien hebben met de Keyserse, daer sy haer rekening beter by meenen te vinden, gelyck oock Myl. Galloway my met dese post adviseert, en dat de Gr. v. Mansfelt sigh tot dien eynde in Turin heeft laeten opsluyten, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 13/23 Nov. 1696.

. . . . De chicanes en veranderlyckheyt van procedeeren van Calières is onverdraegelyck ende de difficulteyt, die hy nu maeckt van de verklaering te doen aen den mediateur in myn reguardt, die hy van tevoren had ingewilligt, is van die natuur, dat ick geensins sal toestaen van in eenige publicque negotiatie te treeden, voor en aleer hy dat doet, 't geen hem wel duydelyck moet worden geseght, want hy seeckerlyck daermede niet anders kan voor hebben, als my

te bedriegen, 't geen 't selfde is, dat de Jacobiten alhier voor lang hebben gedebiteert en nogh doen, en dat Con. Jacob daervan onlangs nogh verseeckering tot Fontainebleau van den Koningh van Vranckryck heeft gehadt. Ick heb met moeite tot nogh toe moeten beletten, dat het Parlement aen my geen adres heeft gedaen, om my te versoecken, dat ick my in geen negotiatie van vreede soude inlaeten, voor en aleer ick soude syn erkent, soodat UEd. light kan begrypen, dat ick niet en kan nogh wil relacheeren van 't gene alreede by Calières is toegestaen. Dese manieren van procedeeren en het voorbarigh nomineeren van Ambassadeurs in Vranckryck, dat geen ander oogmerck kan hebben, als om de weerelt te persuadeeren van haer empressement tot de negotiatie, doet my meer en meer gelooven, dat het haer niet ernst is en ons alleen soecken te amuseren, soodat het des te nodiger is, om het werck te pousseren tot het een of 't ander, of om de negotiatie voorttesetten ofte aftebreecken.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 17/27 Nov. 1696.

. . . . Ick meen, indien Boreel ofte Amsterdam een cordate tael wilde voeren, dat wy haest dat groote werck tot een goet eynde sullen brengen, andersins syn wy verlooren.

. . . . Het werck van Lotheringen embarasseert my het meest; evenwel meen ick oock, dat in cas Amsterdam cordaetheyt wil toonen, dat men het soude kunnen permonteeren, want seecker, heeft Vranckryck waere intentie om een redelycken vreede aentegaen, hy en sal het daerom niet laeten, maer is syn intentie, gelyck ick vrees, om ons te amuseren ofte absolut de wet voor te schryven, soo is er niet te doen, ende ick meen dat het voor ons best is, om daervan hoe eer hoe beter geeclaircisseert te wesen. Het is evident, dat Vranckryck nu anders niet en soeckt als het werck te traineeren ende evenwel aen de werelt soeckt wys te maecken, alsof hy het werck soude willen voortsetten, met het praecipitant nomineeren van haer ambassadeurs, en wat de Keysersen aengaet, die weeten niet wat sy willen, soodat ick meen, dat men geen swarigheyt moet maecken om haer te vervangen en een plan voor haer te maecken.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{24 Nov.}}{\text{4 Dec.}}$ 1696.

. . . . Hadt men kunnen koomen tot een generael plan van vreede met Callières, het soude seeckerlyck de beste en kortste wegh syn geweest en nogh syn, indien men weegens de preliminairen eens kan werden, want met de Keys. ministers sal niet te doen syn. Sy soecken geen korte afkomste en wie weet

waerheenen sy de saecken soecken te dirigeeren. Ick heb nogh huyden met den Gr. v. Auersbergh daerover gesproocken en hem ronduyt geseyt de geruglten die daer liepen, dat sy door de geestelyken onder de handt negotieerden ende Engelandt ende Hollandt daerbuyten wouden sluyten ende een werck van religie maecken. Hy heeft geprotesteert daervan niets te gelooven, maer soude daerover schryven.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 8/18 Dec. 1696.

Ick heb gisteren eerst UEd. brief van den 11 deser ontfangen en met aengenaemheyt vernomen, dat Callières het preliminair in myn reguardt heeft toegestaen op een manier, die ick oordeel avantageuser te syn, als het in 't eerste was voorgeslagen. Ick weet niet, wat dese schielycke verandering van de Fransen beduyt, maer ick ben bedught, dat het op eenig quaet dessyn is aengeleyt, gelyck UEd. mogelyck nogh wel indagtigh sal syn, dat voorl. voorsomer, even vóór het eclateeren van de conspiratie teegens my en de intentie van dit Ryck t'invadeeren, sy doe oock verclaerden Luxemburg te willen cedeeren. Ick meen evenwel, dat men nu niet een moment tyt moet verliesen om dien voorslagh aentenemen en alle verdere praeliminarien t' adjusteeren ende de negotiatie met alle vigeur doorsetten.

Ick sie wel neffens UEd. de groote difficulteyten die daer syn, om een generaele plan te maecken, maer aen d'andere kant, sien ick niet, hoe het mogelyck is sonder hetselve een afkomste van saecken te hebben, soo spoedigh als het voor ons intrest van noode is. Kan het evenwel niet geschieden, soo ben ick oock van UEd. sentiment, dat men hoe eer hoe beeter tot een generael congres moet koomen. UEd. moet seecker staet maecken, dat de Keys. ministers geen faciliteyt sullen toebrengen, nogh tot het eene, nogh tot het andere, maer alle soorten van difficulteyten en longeurs, soodat men nootsaeckelyck haer wat cavalièrement sal moeten tracteeren, jae selfs vervangen, indien men tot een generaele plan van vreede met Callières kan koomen en ick ben gepersuadeert, indien Callières was verseeckert, dat wy ons souden willen engageeren om sulcken plan aen onse geallieerdens smaeckelyck te maecken, dat hy daertoe soude koomen.

Ick had vergeten te seggen, dat indien men tot een plan soude koomen, dat ick van opinie ben, dat wy aversie voor ons souden toonen tot een equivalent voor Straesburgh, want ick niet en meen, dat het onse interest is, al schoon de Keysersen daertoe souden willen condescendeeren, maer mogelyck als men wist, wat voor equivalent Vranckryck daervoor offreerde, soo soude het eenige faciliteit kunnen geeven in 't werck van Lotheringen, 't welck my altoos voorkomt als het swaerste point van de geheele negotiatie.

Ick moet UEd. noghmaels repeteeren, hoe meer ick de constitutie generalyck

van ons en alle de geallieerdens considereere, hoe meer ick geconfirmeert wert, dat een vrede ons absoluyt nootsaeckelyck is en dat vóór het aengaen van de campagne, is het doenlyck; want ick ben ten uyterste becommert dat door de groote overmaght van Vranckryck, de traegheyt van de marsch van de trouppes van de geallieerdens, de ongereetheyt daer de myne in sullen syn, door gebreck van gelt, wy niet als seer quaede successen hebben te verwaghten en vervolgens gedurende de campagne en na het eyndigen van deselve, slimmer conditien van Vranckryck hebben te verwaghten als tegenwoordigh, soodat ick oock verscheyde mael by my selve reflecteere, ofte het voor ons niet het veyligste soude syn om tot een stilstant van waepenen te koomen, als eens de preliminarien waren geadjusteert en dat men aparentie sagh, dat de saeck ten principale tot een korte conclusie soude kunnen koomen, waeromtrent ick versoeck UEd. sentimenten met den eersten te mogen vernemen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 18/28 Dec. 1696.

Ick vinde de difficulteyten soo groot tot de securiteyt van het Ryck voor d'aenstaende campagne, dat het my onbegrypelyck toeschynt, dat de Keysersen sooveel difficulteyt toebrengen tot de negotiatie van vreede en selfs toonen daertoe geen genegentheyt te hebben. Het moet aparent om die redenen syn, die UEd. meent, weegens de successie van Spagne, dat sy oordeelen voor haer advantageuser te syn, dat gedurende den oorlogh getermineert wert als na de vreede, 't geen mogelyck waer is, maer dat is onse rekening niet, want ick nog al persisteer in myn voorige opinie, dat ons een prompte vreede absoluut nootsaekelyck is.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{22 Dec.}}{\text{1 Jan.}}$ $16\frac{96}{97}$.

Ick kan niet voorby syn, met het aenvanck van het nieuwe jaar, van UEd. toetewenschen alle heyl en voorspoet, met verseeckering, dat ick altyt sal erkennen den yver en goede conduite, die UEd. gebruickt in 't maniëren niet alleen van de publicque saeken, maer myne particuliere interessen met sulcke affectie in alle occasien waerneemt. De goede Godt wil geeven, dat UEd. lange jaeren daerin magh continueren.

Het is klaer en evident, dat de Keys. ministers den voortganck van de negotiatie niet en soecken, jae selfs de vreede tegenwoordigh niet. Daerom sal men nootsaekelyck met meerder ernst tegens haer niet alleen spreecken, maer selfs in haer weerwil met de saecken voortgaen, want yder reys te moeten waghten

naer een antwoort van een courier van Weenen, die een maant tyts moet hebben om een antwoort in den Hagh te brengen, is het onmogelyck tot een eynde te koomen. Ick kan voor alsnogh geen korter wegh tot een spoedige afkomste bedencken, indien het mogelyck was, een generale plan van vrede met Callières te concerteeren en dat de Staet en ick aennamen, om het de geallieerdens smakelyck te maecken. Indien wy ons soover inlieten, soude ick hoopen, dat in 't reguard van Lotheringen de Fransen naerder souden koomen, indien haer intentie opreght is om een spoedigen vreede te sluyten en dat sy dan oock souden verseeckert syn van den vreede, als sy haer ultimatum souden hebben geseyt.

Ick soude oock meenen, dat men door dien wegh eenighsins soude afsnyden particuliere negotiatien tusschen Vranckryck en het huys van Oostenryck, dat seer te apprehendeeren is, als sy sullen sien, dat wy de vreede willen, waervan UEd. my een seer important advis heeft toegesonden, alhoewel ick voor alsnogh daeromtrent nogh niet seer ben bekommert.

Ick ben bleyde, dat UEd. oock is van sentiment voor een stilstant van wapenen, maer dat sal seer delicaet moeten werden gemanieert, want indien de Fransen mercken, dat wy er een begeeren, soo sullen deselve niet toestaen. Ick weet oock niet of het haer interest is. Ick sie maer twee middelen om het op 't tapyt te brengen, ofte door den mediateur, ofte onder de handt door de Heeren van Amsterdam by Mollo.

UEd. synde op de plaets sal best kunnen oordeelen, welck de bequaemste wegh sal syn, maer daer en dient oock geen tyt in verlooren, omdat het saisoen soover advanceert.

Ick mag wel leyden dat de negotiatie wert voortgeset; dat de Fransen tot Delft koomen en dat wy in den Hagh blyven en dat men malcanderen tot Ryswyck spreeckt. Kan men aenstonds oock de stadt van Nimwegen tot het congres noemen, ick sal der van gelycken meede tevreede syn, de korste wegh sal my altoos het liefste syn. Ick blyve, enz.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{29 Dec.}}{\text{8 Jan.}}$ $169\frac{6}{7}$.

Het is my seer leet te sien dat het groot werck van de negotiatie soo langsaem voortgaet.

Het werck van Lotheringen weet UEd., dat ick altyt voor het difficielste point heb aengesien, maer ofte van den Staet en my soude kunnen verwaght werden alleen daerom een oorlogh te continueren en weet ick niet, of redelyck soude syn, alhoewel het niet kan werden ontkent, dat de groote alliantie ons daertoe verbindt. Hetgeen my meest bekommert is, dat als de Keysersen de overmaght van de Fransen den Rhyn sullen sien gepasseert, dat sy dan alles sullen willen toegeeven, gelyck d'experientie leert van 't gepasseerde in Italien

en de Creytzen, haer seecker ruïne voor oogen siende, van 's gelyken sullen doen als de Hert. van Savoyen ende met Vranckryck tot een neutraliteyt treeden. UEd. wil considereeren in wat staet wy dan sullen syn om den oorlogh te continueren, of een vreede te maecken; ende daerom moeten wy ons precautionneren sooveel mogelyck tot onse eygen behoudenis.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 5/15 Jan. 1697.

Het is my seer leet te sien de weynig hoop, die Callières aen den Hr. Boreel heeft gegeven, dat het werck van Lotheringen soude kunnen werden ingeschickt en dienvolgens datter oock weynigh aparentie soude syn tot een stilstant van wapenen, 't geen my ten uyterste bekommert, insonderheyt considererende den jammerlyken staet daerin wy tot nogh toe hier syn by manquement van gelt en credit, tot soover, dat ick nogh den Gr. Frise niet heb kunnen depecheren, hem niet kunnende geeven hetgene hy tot syne reyse van node heeft. Ick hoop evenwel, dat ick hem in korte daghen sal kunnen depecheeren, maer UEd. kan door dit staeltje wel oordeelen, hoe het my tot nogh toe onmogelyck is om tot het gemeen yets te kunnen contribueren ende dat dienvolgende myne instantien by de geallieerden om vroegh in campagne te koomen en extraordinaris efforten te doen, van weynigh effect sal syn, als ick haer niet kan assisteeren, noghte betalen de verschenen subsidien.

DE CALLIÈRES AAN MOLLO.

Delft 1 Jan. 1697.

L'on m'a dit que les ministres de l'Empereur persistent à demander d'autres déclarations sur les prétentions extraordinaires et nouvelles, qu'ils ont mises en avant et dont je ne vous ay encore mandé qu'une partie et on dit qu'ils écriront à l'Empereur pour recevoir ses nouveaux ordres là dessus, sur quoy j'ay recommandé, que, sans attendre ses nouveaux ordres, l'on satisfasse à la parole, qui m'a esté donnée, que dès que les préliminaires seroient arrestés, comme ils le sont, à la satisfaction de cet Estat, on nommeroit le lieu de l'assemblée générale et Mr. Boreel et Mr. de Dikvelt ont promis d'en rendre compte demain et de me donner réponse samedi là dessus; j'y ai adjouté, mon cher Monsieur, que si on ne parle avec plus de fermeté que l'on n'a fait jusques icy aux Impériaux, ils brouilleront toujours la négotiation pour leurs fins particuliers, que je ne puis vous dire et que vous pouvez deviner. Et cependant, si l'on ne convient incessament d'un lieu d'assemblée, je suis sûr qu'on ne me laissera pas davantage dans ce pays-cy.

HEINSIUS AAN VAN HEECKEREN.

La Haye ce 8 Janvier 1697.

Messieurs Boreel et Dykvelt sont tombés d'accord avecq Mr. Callières sur les préliminaires, comme vous verrez par l'escrit cy-joint; seulement faut-il prendre guarde que vous devez prendre le 3me article, touchant la ville de Luxembourg, comme s'il n'y estoit pas mis, à cause qu'on a reservé d'accorder là dessus devant la négotiation.

Mr. Callières offre Luxembourg *in statu quo*, à condition qu'on paye les frais des nouvelles fortifications, et il dit être content, qu'on porte cette affaire de la sorte dans la négotiation sans préjudice ny de l'un ny de l'autre et puisque par là nous aurons Luxembourg, comme nous le souhaitons, *in statu quo*, et qu'il y aura tant de disputes des dédommagemens, il n'y a guère lieu de croire que cela arrêtera le principal.

Nous n'attendons asteur que le retour du courrier de Vienne, qui, à ce que j'espère, apportera des ordres pour pouvoir convenir sur la dite extension, et alors nous accepterons la médiation et je ne doute pas, qu'on le fasse accepter en Suède dans les formes, comme vous avez cru estre le mieux.

VAN HEEMSKERCK AAN HEINSIUS.

Weenen 30 Januari 1697.

De Spaensche ambassadeur doet wat hy kan, om den voorslagh van tot Ryswyk, onder verblyf van de Fransche ministers tot Delft ende die van de geallieerden in den Haghe, over een vrede te handelen, te billicken, ende eergisteren was hy van opinie, dat het er doorhalen soude, maer 't sedert dat met den Gr. Kinsky gesproocken heeft, verflauwt die moet en hoop vry wat, en vraeght my al offer sooveel aen gelegen is, ende soo niet, dat men hierin, als niet sonderling essentieel, den Keyser soude kunnen tegemoet komen. Ick houde het er voor, dat Kinsky niet om te setten sal syn, dat anderen daerom geen harnas sullen aentrecken ende dat de Keyser vervolgens sigh by Kinsky sal voegen, insonderheyt soo het soo is, dat men hier omtrent de materie ten principalen komt toe te geven, gelyck ick genoegsaem in 't seeckere geinformeert ben, ende vervolgens sal men sig niet opposeren tegens de artt. „convenus et accordés entre Mess. Boreel et Dykvelt avec Callières"; alleen begeert men een klaerder extensie van 't eerste art., namentlyck dat men niet segt te sullen negotieren op 't basis ende fundement van de Munstersche ende Nymeegse vredens, maer dat men de twee voorn. vredens als een preliminair point toestaet, ende byaldien er naderhand eenig disput ontstaet, wat eygentlyck door de Munstersche vrede te verstaen sy, dat sulx gereserveert blyft voor 't publicq congres, om met tusschenkominge van den mediateur afgehandelt te werden, ende voor

sooveel 't point van Lotheringen belanght, 't gunt wel het swaerste is, sal men seer naegeven, sigh contenterende met de belofte van restitutie, de manier hoe gereserveert blyvende op 't congres.

Ik moet UEd. wyders in confidentie seggen, dat men hier niet alleen gepersuadeert is dat de Con. van Spagne niet lang staet te leven, maer dat men een schriftelyk advys deswegen van een doctor uyt Madrid heeft, die syn complexie, temperament ende gesteltheyt beschryvende, denselven geen meer als één jaer leven by gissinge toeleght. Dit van het jaer is my so geseght, maer dat het advys voormelt hier is, weet ik, alsmede dat een voornaem medicus alhier, die 't gelesen heeft, tegen my selve heeft geseght, dat de Con. gants quaelyck gestelt is en niet lang leven kan.

Dese saek nu te meer doet hun nader reflexie maken op 't gunt in Italien nopende de neutraliteit is voorgevallen en yder soekt het van syne schouderen te schuyven, leggende de schult op Leganos.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 19/29 Jan. 1697.

Dit traineren van 't Keys. Hof, is niet langher te verdraegen en wat antwoort de courier ook soude medebrengen, ben ick absoluyt van sentiment, dat men met de negotiatie moet voortgaen. Ende UEd. weet, dat ick al lang heb voorsien, dat men ten laeste verobligeert syn soude om de Keysersen te vervangen en nu meen ick niet, dat men langer kan waghten, want ick ronduyt moet verklaren, dat ick my selfs nogh de saecken van Europa pretendeer te laten ruineren om de lancksaemheyt van 't Keyserl. ministerie, synde gepersuadeert, dat indien wy de vreede niet seecker syn vóór het aengaen van de campagne, dat wy in sulcke confusie sullen vervallen, dat Vranckryck ons de wet tenemael sal geeven en dan sullen de Keysersen de eerste syn, om alles aen Vranckryck toetestaen om een vreede te hebben, 't welck sy nu weygeren en dan niet sullen kunnen verkrygen. Ick ben te meer in dese bekommeringe, omdat ick klaer sie uyt 't geene Callières aen Mollo heeft geschreven, datter geen aparentie is om een stilstand van wapenen te bekoomen. Den tyt van 't jaer nu soover synde geadvanceert, kan men niet langer waghten, om ten eersten een plan van de generale vreede met Calliéres soover doenlyck t'adjusteren en dat wy ons dan souden engageeren om die aen de Geallieerdens te doen agreeren, en dan twyfele ick niet, ofte souden wel tot een stilstand van wapenen koomen, als men over de conditien eens soude syn.

Ick heb van dagh den Gr. van Auersbergh seer resoluut aengesproocken wegens het werck van de vreede en hem genoegsaem te kennen gegeven, dat ick niet langer pretendeere te waghten naer de lenteurs van syn Hof, maer tot de negotiatie van vreede soude treeden, ingevolge van 't exempel die sy ons in Italien hadden gegeven in 't reguard van de neutraliteyt. Ick meen, dat men op dien

voet oock al behoorde te beginnen te spreecken met de ministers van den Keyser in den Hagh.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{26 Jan.}}{\text{5 febr.}}$ 1697.

Ick ben blyde te verneemen, dat ten laeste het werck van de preliminairen soover is geadjusteert, dat men met de negotiatie ten principalen sal kunnen voortgaen en alhoewel geen mentie wert gemaeckt van 't geen my concerneert in 't preliminair, soo twyfele ick niet, of daer sal wel sorg voor gedraegen worden, want dat dient niet te worden uytgesteld.

Het is my seer leet, dat Vranckryck soo opiniater scheynt te syn op het werck van Lotheringen en dat men dienvolgende oock heeft moeten abandonneren die gedaghten, om een plan van de generale vrede met Callières te maecken, 't welck seeckerlyck het korste soude syn geweest om een afkomste van saecken gehadt te hebben; nu is het gebraght op de lange baen van een ordinaris train van negotiatie. De goede Godt weet, wanneer daer een eynde van te verwaghten sal syn. Ick ben wel tevreeden, dat men met het werck van Lotheringen begint, maer en kan gans niet toestaen dat, indien Vranckryck daerop geen favorabele verklaring sal doen, gelyck wel seeckerlyck te verwaghten is, dat men dan de negotiatie soude afbreecken of daermede stilstaen. Mogelyck sal de mediateur in het werck van Lotheringen wat faciliteyt kunnen toebrengen, want dat blyft alsnogh het groot obstakel tot den vreede, alhoewel ick vrees, dat Vranckryck daervan niet sal replieren. Indien de mediateur ons oock niet in 't korte een stilstand van wapenen procureert, soo is het onmogelyck den vrede te sluyten vóór de campagne ende die eens begonnen, soo syn alle mesures gebrooken en het werck in d'uyterste onseeckerheyt gebraght. Indien dit aen den mediateur indirect wiert geinsinueert, het soude seer dienstigh syn. Ick meen oock, dat men nu behoorde te traghten Lelienroth tenemael te gewinnen, waertoe ick versoeck UEd. syn best te willen doen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 5/15 febr. 1697.

. . . . Het is onverdraegelyck dat Quiros de mediatie van Suede neffens d'andere Geallieerdens niet heeft willen aennemen, maer passive het heeft aengesien. Ick hoop, dat men nu met alle ernst met de negotiatie sal voortgaen, sonder aentesien ofte de Keysersen op de plaets gereet syn ofte niet, want ick wel voorsie, volgens het schryven van Heemskerck, niet sullen consenteeren in die form als is geconcipieert, tusschen den Hagh en Delft, maer als de Franse

ambassadeurs eens daer sullen syn en de mediateur syn ganck gaet, sal die quaestie van selfs gedecideert syn. Ick heb vroeger geschreven hoe nodigh het is van Lelienroth nu tenemael te gewinnen en siende dat hy vooreerst alleen sal syn, soo is het soveel te noodiger, daerom en dient geen belofte nogh gelt gespaert en hoe nooddruftigh ick oock ben, ick sal het myne oock gaerne daertoe contribueren. UEd. sal dienen verdaght te syn op de beste manier. Dit groot werck rouleert alsnogh, naer myn opinie, op de restitutie van Lotheringen. Wat expedient daerin te vinden sal syn, weet Godt en ik vrees seer, dat de Fransen sullen opiniatreren, dat my niet weynigh en bekommert.

DE CALLIÈRES AAN MOLLO.

Ce 3 février 1697.

Vous pouvez assurer que l'Etat a la paix entre ses mains jusqu'à l'ouverture de la campagne, mais qu'elle ne se peut faire qu'en obligeant l'Empereur à accepter avant ce temps là une des alternatives, que j'ay ordre du Roy de proposer touchant Strasbourg et que si l'Empereur s'attache à préferer Strasbourg à l'équivalent, la paix ne saurait estre sûre ni durable et qu'en ce cas le Roy ne rendra jamais pour quelque considération que ce puisse être la Lorraine à d'autres conditions que celles du traité de Nimègue; que j'ay des ordres réitérés de le déclarer de sa part à Mess. les Etats; ainsi c'est à eux à se déterminer là dessus et que s'ils sont résolus à maintenir l'Empereur dans sa prétention d'avoir la Lorraine à d'autres conditions avec Strasbourg, je n'ay plus que faire icy.

Que si MM. les Etats veulent se déterminer à faire accepter à l'Empereur le fort équivalent, que j'ay pouvoir d'offrir à l'Empereur pour Strasbourg avec de meilleures conditions pour la Lorraine, je suis prêt de les leur déclarer, si on me veut donner parole qu'en cas de refus de la part de l'Empereur, MM. les Etats Généraux luy déclareront, qu'ils ne peuvent plus soutenir ses vaines prétentions. Les engagements des alliés n'engagent point le Roy à faire plus que tout ce qu'il fait en faveur de la paix; s'ils ne s'en contentent pas, Sa Maj. gardera tout ce qu'Elle a et révoquera tout ce qui a été négocié jusqu'icy comme chose non avenue.

Sa Maj. fait de plus grands sacrifices en faveur de la paix que ne sera la cession de Strasbourg, que les alliés ne sont pas en estat de luy oster et qu'Elle offre d'acheter plus cher qu'il ne vaut, dans la seule vue d'oster à l'avenir toute occasion à une nouvelle rupture entre Elle et l'Empire, qui seroit inévitable, si l'Empereur devenait maitre de Strasbourg au milieu de l'Alsace, qui est au Roy et dont l'Empereur cherche par là à luy révolter ses sujets de ce pays là et de porter la guerre en France par le moyen de la Lorraine. Il convient beaucoup mieux au Roy de continuer la guerre présentément, que de se mettre dans ce risque, après s'être dépouillé de tant de belles places et de pays, qu'elle offre de rendre, pour faire une paix durable et non pas une fausse paix.

EXTRAIT DU PROTOCOLE DU MINISTRE DE SA MAJESTÉ DE SUÈDE,

TENU À LA HAYE LE $\frac{31 \text{ JAN.}}{10 \text{ FEV.}}$ 1697.

Aujourd'huy, à onze heures du matin, le Sr. de Callières, ministre de Sa Majesté très Chrétienne, est venu avec le Sieur de Dykvelt chez le soussigné, ministre du médiateur, et après luy avoir montré son plein pouvoir en original et lu celuy des ministres de Sa Majesté Impériale, dont les copies ont été collationnées et réciproquement communiquées, il luy a dicté la déclaration suivante:

Articles præliminaires.

1°. Le Roy consent et accorde, que les traittés de Westphalie et de Nimègue soient la base et le fondement de la négotiation de la paix générale, à faire avec tous les alliés.

2°. De restituer à l'Empire la ville de Strasbourgh, dans l'état qu'elle a été occupée par Sa Majesté.

3°. De rendre au Roy d'Espagne la ville de Luxembourgh en l'état présent.

4°. Les villes de Mons et de Charleroy, dans l'état qu'elles sont présentément.

5°. Les places de Catalogne, qui sont entre les mains du Roy et que Sa Majesté a prises depuis la paix de Nymègue, dans l'état qu'elles ont été prises.

6°. A l'Evèque de Liège, la ville et le chateau de Dinant, en l'état qu'ils ont été pris.

7°. Toutes les réunions, qui ont été faites depuis le traitté de Nymègue.

8°. La Lorraine selon les conditions du dit traitté de Nymègue.

Cela étant fait, le dit ministre de France et le Sieur de Dykvelt se sont transportés chez le Sieur Boreel, qui à cause de son indisposition, ne pouvoit pas être présent comme il étoit convenu; et le ministre de Suède, s'y étant aussi rendu un moment après, les Sieurs Boreel et de Dykvelt luy ont dit, en présence du Sieur de Callières, qu'ils étoient convenus, que moyennant la conclusion et lors de la signature de la paix, le Roy très Chrétien reconnoistra le Prince d'Orange Roy de la Grande Bretagne, sans y faire aucune difficulté, restriction, condition ou réserve.

Ensuite de quoy le Sieur de Callières luy a déclaré, qu'il confirmoit au nom de Sa Majesté très Chétienne, ce que Messieurs Boreel et Dykvelt luy avaient dit. [1]

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 16/26 febr. 1697.

. . . Ick wert hoe langer hoe meer geconfirmeert, dat de mediateur de negotiatie

[1] *L. Ranke*, die de schriftelijke berichten van de Callières aan zijn regeering in de Fransche Staatsarchieven raadpleegde, voegt hierbij nog, dat de C. het huis van Boreel verliet, zoodra de overigen deze mondelinge verklaring op schrift gingen stellen. Aldus luidde zijn lastbrief. Wellicht wilde Lodewijk XIV zich de gelegenheid voorbehouden, om later zijn gezant te kunnen desavoueren! (*Engl. Geschichte*, vol. 6, p. 362.)

van de vreede seer langsaem sal voortsetten, 't geen my ten uyterst becommert en te meer daer het klaer genoegh is te besluyten, uit hetgeene Callières aan Boreel heeft geseyt, dat Vranckryck niet sal inwilligen een stilstand van wapenen, 't geen ick oock moet bekennen haer intrest niet te syn; aen d'andere kant, moet ick oock wel bekennen, hoe meer wy het werck van de vreede pousseeren, hoe minder aparentie daer is, dat Vranckryck daerin sal geven, aen wien het seeckerlyck maer al te veel dependeert en hoe ons impressement grooter sal syn, hoe sy meerder terug sullen gaen en fierder werden. Evenwel onse saecken alhier syn in dien quaeden staet en ongereetheid, alsmede van de meeste geallieerden, dat ick schrick voor de consequentie. En dat is by den vyant maer al te wel bekent.

De saecken hebben my noyt bekommerlyker voorgekomen als tegenwoordigh, weetende niet wat t'adviseeren noghte resolveeren en dit bennen wy meest behouden aen de langsaeme deliberatien en onsekerheyt van 't Hof tot Weenen.

Voor sooveel de Spaensen aengaet, siet UEd. uyt den brief van den Pr. v. Vaudemont, in wat voor een miserabelen staet sy in de Nederlanden syn, en in Spagne selfs is het nogh slimmer.

Hoe Catalonien te salveeren desen soomer, komt my voor onmogelyck te syn en niettegenstaende schynen sy weynigh empressement te hebben tot de vrede.

Het soude seer hart syn, dat wy om dit ongeluckigh huys van Oostenryck ons in een seeckere ruine souden brengen en involveeren.

HEINSIUS AAN VAN HEEMSKERCK.

Hage 12 Maert 1697.

Ick hebbe, WelEdG. Heer, huyden ontfangen desselfs schryven van den 27 februari en daeruyt met seer groote verwondering gesien, dat men tot die tyt nog niet hadde geantwoort op 't voorgestelde van de plaets ende omtrent de materie van de negotiatie was beset met veel defiances. Ick moet bekennen, dat wy seer ongeluckig syn, naedat wy sooveel jaren den oorlogh met soo groot vigeur hebben gecontinueert, dat nu de Keysersen niet alleen geen vrede willen, maer selfs niet treeden in de negotiatie en dat sy, in plaets van ons sulx directelyck te seggen, in welck geval wy met de anderen in overleg van reden souden hebben konnen komen, sulx nu indirectelyck tonen met al de difficulteiten, die sy soo jegens de plaets als jegens de negotiatie selfs continuelyck moveren. Sy hebben ons nu benomen de faculteit om te konnen weten vóór de campagne, of wy genootsaeckt waeren den oorlogh te continueren ofte niet, ende nu sal het ligt gebeuren, dat de vyanden in 't begin van deselve campagne conquesten doen, die ons sullen beletten die afkomste te maken, die wy anders souden kunnen hebben.

Wy hebben ons geobligeert ende verbonden den oorlogh met gemeene macht te voeren en ook malcanderen te presteren 't geene by de tractaten is gestipuleert, maer het is onmogelyck het effect van de tractaten den anderen te doen

hebben sonder negotiatie; nu hebben wy die soo lange gepresenteert, dog vrugteloos ende na alle apparentie souden wy, indien men tot de negotiatie hadde geconsenteert, Lotheringen, waerop men viseert, hebben konnen bekomen, maer wie weet of wy, soo men langer tardeert, daertoe geraken sal.

Alsdan sal men daervan de schult niet willen dragen, maer sal evenwel ligt het effect moeten missen. Men sal van soo een onwilligheyt tot de negotiatie geen exempelen in de historien kunnen vinden, ende het is oock buyten alle natuurlyke reden soodanige beletselen daertoe te brengen. Men soude heel ligt aenleidinge kunnen geven tot de ruine van geheel Europa en tot het onvermydelyk voortsetten van de Monarchie van Vrankryk. Het sal hard syn te verantwoorden, voor die daertoe oorsake geven. Ondertusschen sal het werck ligt worden gestelt buiten remedie.

Syn dan de Kon. v. Engelant en dese Staet geworden van soo weynigh consideratie, dat men genoegsaem geen reflexie op haer maakt ende pretendeert meester te moeten syn ende van de vreede ende van den oorlog? en meent men dat dit lang sal konnen werden verdraegen?

Ik vreese dat men sig sal vergissen ende als het te laet sal syn, dat men die extraordinaire schoone conduite niet alleen sal beklagen, maer dat men malcanderen dan die ook wel sal reprocheren ende de een het sal leggen op den anderen ende yder sig daervan willen verschonen.

Het is een seer onverdraegelyke saecke sooveel mefiances en soupçons tot onsen laste te hebben, als UwEG. schryft. Ick meene eenigsins kennisse van saken te hebben en moet daerom verklaren, dat wy in alle de particuliere negotiatien niet alleen hebben gehandelt ter goeder trouwe, maer meer wercks hebben gemaekt van het intrest van den Keyser en 't Ryck, als van den Kon. en ons selven. Een onwedersprekelyk argument is, dat daer de Gr. Kinsky in een brief vóór desen aen Gr. Auersberg geschreven, heeft o. a. toegestaen, dat men sig soude contenteeren met ten principalen te bedingen Straesburg geraseert, wy nu particulierlyk alleen voor een preliminair hebben bedongen Straesburg, gefortificeert in den staet als het genomen is.

Ik bid dat in dit eene staaltje wilt sien, hoe onbetamelyck men ons behandelt met het oor te geven aen soo ongefondeerde soupçons en wat men van diergelycke conduite te denken heeft, dat men selfs ons tot nadenken laet strecken, dat men niet genoeg voor den Kon. v. Engelant in het preliminair bedongen heeft. Hoe kan het in haer onbesonnen hersenen vallen, dat wy de vreede alreeds souden hebben gemaekt ende de repartitie naderhant doen ende dat men selfs alrede eens soude wesen over een armisticium?

Ik moet daerop seggen, dat daervan niet alleen niet ter werelt is, maer dat selfs tusschen de Fransen ende ons niet de minste jota is gepasseert, dat niet aen de geallieerden is gecommuniceert. Ick geef UwEG. in bedenken, of het niet is een verschrickelyke sake, dat diegene, die wy soo trouwelyk hebben geassisteert ende nog assisteren, sooverre dat wy aen de Holsteynse, Munstersche en Lunenburgse, niet alleen subsidien geven om aen den Ryn te dienen, maer

dat wy selfs aen den Boven-Rhyn, sooverre van ons geesloigneert, onse eigen troupes jegenwoordig laten militeren, soo verkeerde gevoelens van ons hebben, ende of diegene die sulken archwaen hebben, wel waert syn het goet dat men haer doet. Maer sy schynen nu het tenemael op haer tanden genomen te hebben, als UwEG. in 't vervolg sult verstaan.

Heden heb ik een conferentie gehadt met de HH. Straetman, Tirimont, Villers en Dykvelt, in dewelcke de Hr. Gr. van Straetman ons heeft bekent gemaekt ordre te hebben van syn Hof:

1°. Dat de Keyser niet hadde geconsenteert in de mediatie van Sweden als op de declaratie, die de Kon. v. Sweden aldaer hadde gedaen en het protocol van de Staten-Generael en dat daarom sy ordre hadden den mediateur te ver soeken, om van Callières te begeren, dat hy in die twee saeken consenteert en dat de Con. v. Vranckryk dat gestant doe en dat hy wegens den Kon. v. Sweden dat guarandere.

2°. Soo Vranckryk en Sweden die guarantie niet willen praesteren, dat men alsdan, alvorens in negotiatie te treden, daervan kennisse sal moeten geven aen de Diete van Ratisbonne, om daarop te hebben het consentement van 't Ryck, omdat men de declaratie van Sweden en 't voorsz. protocol aldaer hadde geconsenteert.

3°. Dat die saken voorgegaen synde, men sal mogen treden in negotiatie, maer onder die conditie, dat men niet alleen eerst sal beginnen met den eysch van Lotheringen, maer dat men sig sal engageren geen andere saken te beginnen, voor dat die effective sal afgehandelt wesen en dat men niet alleen sal tragten, dat de mediateur dat belove, maer ook de Fransen.

4°. Dat voor sooveel de plaets aengaet, de Keyser niet alleen al gedaen heeft wat hy kan, dewyl de keus van vyf plaetsen heeft gegeven, maer dat meer aen anderen gedefereert heeft als men aen hem doet.

Ick beken, dat ick nauwelyks patientie genoegsaem hebbe gehad, om dit aen te hooren en ik kan niet anders begrypen, of hier kan men nog twee à drie jaren spenderen, om de sake te vereffenen.

Soo iets te seggen is, wy willen geen vrede, ja selfs geen negotiatie, in allen gevalle arbiters van den vreede en oorlog wesen, soo is het dese methode.

Is er ymant van de geallieerden geobligeert iets ter werelt te procureren vóór de negotiatie? Kan het wel in gesonde hersenen van menschen komen, dat wy ons souden obligeren, dat eerst Lotheringen most werden afgedaen, eer iets anders soude moeten worden voorgestelt en dat sy sulx in haer magt hebbende, sy daermede soo lange souden traineren als sy willen? is het niet genoeg, dat wy eerst met Lotheringen beginnen, gelyk wy nu gedaen hebben? maar 't is remarquabel, het is soo lange tyt geleden, dat wy dat hebben toegestaen en tot desen toe heeft men nog niets ter werelt gedaen, soodat men daeruyt kan oordeelen wat daerop soude volgen.

Het heeft immers geen schyn van reden, dat men sigh soude verbinden een anders saken prealabel te laten afhandelen en daerdoor dien meester van het

werck te maeken; oock is daertoe niet het minste regt en als men de sake wel insiet, is het onmogelyk, want, naer myn gissinge, sal Lotheringen het swaerste werck syn, waeromtrent ik wel wil gelooven, dat de Fransen sullen toegeven, maer niet anders dan als sy sullen sien, dat alle andere saken tegelyk syn geadjusteert, dat daermede de vrede sullen kunnen hebben ende anders niet.

Ook staen onse saken daer niet na, om haar soo de wet te stellen, want wy syn het nu eens over het preliminair en sie ick geen apparentie dat daarenboven nog een preliminair sullen toestaen. Dese verkeerde conduite van de Keysersen is capabel om ons allen te ruineren, niettegenstaande alle onse voorgaande efforten. Want vooreerst hebben wy daerdoor soveel tyt verloren en syn belet vóór de campagne te weeten of wy den oorlog sullen moeten continueren of niet. 2°. Hebben wy daerdoor ons blootgestelt aen 't hasard van de voordeelen, die de Fransen door een vroege campagne door de vermeerderinge van hare troepen, vermits die schadelyke neutraliteit in Italie, souden kunnen behalen. 3°. Is het onmogelyck, of wy moeten die conduite contradiceren en sullen ons daerjegens volgens de natuerlycke reden moeten opposeren, waerdoor dan niet als onlusten staen te veroorsaken, waarvan onse vyanden haer meesterlyck sullen kunnen bedienen, soodat dese conduite, als hiervoren, wel de ruine van de geallieerden en den opgang van de Fransen soude konnen veroorsaken en moet ik UwEG. in bedenken geven, of niet alle vrome en cordate regenten en geallieerden hierjegens (niet) in tyts behoorden te vigileren ende of het wel te verantwoorden sal syn, soo men soo lange wagt, dat alles buiten remedie sal wesen, dewyl selfs, hoe meer hiervan ter kennisse van de Fransen komt, hoe meer sy tot haer oogmerck geraken en wy naderen tot aen onse ruine.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 12/22 Maart 1697.

Ick ben niet weynigh gesurpreneert van d'onverdraeglyke conduite van 't Keysers Hof. Hetgeen de Gr. Straetman aen UEd. in de conferentie heeft voorgehouden, is klaer genoegh om te doen sien, dat sy de negotiatie van vrede niet willen voortsetten, maer hinderen, 't geen mogelyck voor ons in 't vervolgh niet quaet sal syn, als wy verobligeert sullen syn om haer te vervangen in 't maecken van de vreede; want het seecker is, dat wy daertoe ten laeste sullen geforceert werden, indien wy dereen willen hebben, als UEd. wel considereert en als ick al vóór lang tot myn groot leetwesen heb voorsien. Ick meen dat dese extravagante conduite van 't Hof van Weenen eerst spruyt uyt het humeur van Gr. Kinsky, maer voornamentlyck daerop reflecteert, op hetgeene Gr. Straetman aen UEd. heeft gesproocken en de Gr. Auersberg aen my hier in deselfde termen, weegens de successie van Spagne. UEd. heeft daerop seer wel geantwoort en ick heb ten naesteby op deselve manier aen Gr. Auersberg gesproocken ende geseyt wat apparentie in de werelt tegenwoordigh soude syn, om Vranckryck te doen renuntieeren aen een successie, daerom sy alleen mogelyck twintigh

jaeren den oorlogh souden willen voeren; dat wy, God beter 't, in geen staet waeren, om Vrankryk wetten voorteschryven. Dit is een seer delicate saeck en daer men niet dient van te spreecken. UEd. weet, wat pretensie de Ch. van Beyeren heeft, waervan ick UEd. naerder sal informeren, als ick het geluck sal hebben van UEd. te sien. Alhoewel ick weynigh hoop schep van 't geen Mollo heeft geseyt van het werck van Lotheringen, in cas men eens coste werden weegens een equivalent voor Luxemburgh, soo meen ick evenwel niet, dat het tenemael moet werden genegligeert ende dat men daerop diende te arbeyden, want tot nogh toe soo dependeert alles op het werck van Lotheringen.

De Franse plenipotentiarissen moeten nu al te Delft syn, maer ick en sie niet hoe men met haer direct sal kunnen negotieren als door den mediateur, want andersins soude het aen de werelt aenstons doen sien, dat wy een separate of een gedwongen vrede aen de Geallieerdens willen procureren, ende de Hr. Lelienroth heeft aen UEd. genoegh getoont syn aversie, dat yets buyten hem soude werden genegotieert, 't geen natuurlyck genoegh is en seeckerlyck d'interest van Sueden. Ende ick wil dat wel gelooven, indien men tydt hadt, dat door dien wegh beter conditien van Vranckryk t'obtineeren souden syn, maer om een prompte vreede 't erlangen isser, naer myn oordeel, geen andere wegh als met de Franse plenipotentiarissen te convenieeren weegens een generael plan van vreede, ende ick ben nogh niet buyten hoop, dat als deselve benomen sal syn alle hoop tot een equivalent voor Straesburgh, sy in het werck van Lotheringen naeder sullen koomen, ende dat de vreede daerom niet sal aghter blyven.

Ick soude gaerne sien, dat alle poincten wierden geadjusteert ende dan soude men bequamer syn, om te kunnen oordeelen, ofte men op het werck van Lotheringen soude afbreecken ofte niet, want om sigh daerop van te voren te verklaeren, kan ick niet dienstigh oordeelen, nogh te gelooven, dat het werck daerdoor soude werden verhaest.

De tyt van 't jaer is nu soo seer geadvanceert, dat de mediateur behoorde te insisteeren op een stilstant van wapenen, indien hy van intentie is om dat te presseeren, 't geen ick oordeel voor ons seer wenschelyck, maer daerom beswaerlyck om te erlangen, maer als het by de partyen door den mediateur wert voorgeslagen, sal het minder suspitie hebben, dat wy het begeeren.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 19/29 Maart 1697.

. . . Ick ontfange van verscheyde kanten advertentie, dat de Spaensen wellight met de Fransen souden convenieren weegens een neutraliteit ofte stilstandt van wapenen in Catalonien en ick apprehendere het des te meer, omdat ick weynighe daghen geleeden een eygenhandige brief van de Coningin van Spagne heb ontfangen, waerby sy my seer presseert, om een spoedige secours te senden naar Catalonien, sonder my yets te specificeeren. Indien ons sulcken ongeval soude gebeuren, soo souden wy seeckerlyck gedwongen syn aenstonts met

Vranckryck een vreede te sluyten op de beste conditie, die wy dan souden kunnen krygen, sonder verder egardt te hebben voor de geallieerdens.

Ick weet niet, hoe men desen slagh kan voorkomen, ofte men moste resolveeren een esquadre in de Middellandsche Zee te senden, die ick evenwel niet en kan sien dat Barcelona soude kunnen salveeren, als deselve by landt wiert geattacqueert.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den $\frac{\text{23 Maart}}{\text{2 April}}$ 1697.

. . . . Ick heb evenwel gemeent het beste te syn, haer (aan de Spanjaarden) sulck een esquadre scheepen te belooven met alle spoet in de Middell. Zee te sullen senden, gelyck ick meen, dat men in Hollandt oock behoorde te doen, om haer alle pretexten wegh te nemen, alhoewel ick tenemael gepersuadeert ben, dat die negotiatie van neutraliteyt soover geadvanceert is, dat deselve syn voortganck sal hebben en dat men van nu af aen syn staet daerop kan maecken ende vervolgens syne mesures neemen. Daerom soude ick meenen, dat men verder niet behoorde te balanceeren om, is het mogelyck, onder de handt met de Franse plenipotentiarissen alles t'adjusteeren, soowel voor ons als voor de geallieerdens, tot een generalen vreede, want dat wy nu geen consideratie altoos meer van noode hebben voor het Huys van Oostenryk, waer deselve de neutraliteyt in Italien hebben geslooten tegens onse sin en 't selve nu in Catalonien en aen d'andere syde, van de Pireneen staen te doen. 't Geen ick nu het meest vrees, is dat de Fransen nu soo fier sullen werden, dat met haer niet te tracteren sal syn, als op ondragelycke conditien. Ick beken, dat het equivalent voor Straesburgh, waerop de Fransen sigh nu hebben geuyt, soo considerabel is, dat ick wel soude vreesen, dat de Keyser, als het daerop aenkomt, mogelyck het soude prefereren aen Straesburg self. Ick heb niet wel begrepen uit UEd. brief, of het fort van Kehl aen het Ryck soude blyven gefortificeert ofte geraseert, waeromtrent ick versoeck geinformeert te syn, niet omdat ick voor een equivalent ben, maer om het te weeten. Ick soude meenen, dat het nu een bequame occasie soude syn, om den mediateur te doen spreecken, om de Fransen tot een generalen stilstandt van waepenen te bewegen, nu dat men weet, dat getracteert wert weegens een neutraliteyt, ofte stilstandt van wapenen in Catalonien, 't geen aanleydinge daertoe kan geven, sonder dat wy paresseeren hetselve sooseer te verlangen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington $\frac{\text{30 Maart}}{\text{9 April}}$ 1697.

Het is onbegrypelyck, dat de mediateur weygert van sigh selven een stilstandt van wapenen voor te slaen, jae selfs onder de handt daertoe synde versoght;

het moet seeckerlyck syn om die oorsaecken, daer UEd. mentie van maeckt, weetende d'intentie van de Fransen en vervolgens deselve niet willende desobligeren.

Ick meen evenwel, dat men Lilienroth daertoe door alle bequame wegen en middelen ten spoedighste moet soecken 't induceren, want indien men tegenwoordigh geen generale stilstandt van wapenen kan bekoomen, sal het onmogelyck syn, om de Spaensen te beletten een particuliere aen te gaen voor Catalonien, 't welck geschiedende en sie ick niet hoe het mogelyck sal syn, om de vreede te bekoomen, al waer het schoon, dat men omtrent het werck van Lotheringen yets soude willen relacheeren, soodat ick meen, dat het geheele werck van de vreede nu tegenwoordigh daerop aenkomt, dat men een spoedige generale stilstandt van wapenen soude kunnen erlangen. Hadden de Spaensen haer over drie of vier maenden verklaert als sy nu doen, men soude beter mesures kunnen nemen hebben en een stilstandt van wapenen ofte vrede soude mogelyck naerby nu al gesloten syn en het Hof tot Weenen soude sooveel tergiversatie niet hebben gebruyckt.

Ende nu geloof ick, dat UEd. haest sult sien, dat de Keysersen oock over hals over cop de vreede sullen willen hebben. De conduite van het ministerie van het Huys van Oostenryck sal ons neffens haer selven ruineren, indien wy nu voor ons self niet toesien.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington 2/12 April 1697.

... Ick moet UEd. in confidentie seggen, dat de menschen alhier, geen uytgesondert, sooseer verlangen naer de vreede, ten minste als de HH. van Amsterdam. Ick hadt noyt kunnen geloven, dat het soo universeel soude syn geworden, 't geen evenwel niet goet en is, maer UEd. kan light oordeelen, hoe het my moet obligeren om daer een te sluyten, als men deselve maer eenighsins op dragelycke conditien kan erlangen ende dat soo spoedigh als doenelyck sal syn.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Kensington den 13/23 April 1697.

Nu de Keysersen persisteeren van met de negotiatie niet te willen voortgaen op sulcke frivole pretexten, soo en moeten wy niet langer hesiteeren, om met deselve voorttegaen ende haer te vervangen, is het doenelyck, alles met de Franse plenipotentiarissen onder de handt te adjusteren op den voet als UEd. selfs mentie maeckt, want anders en isser geen doorkoomen aen en wy moeten den vreede hebben, als ick in alle confidentie met dese post oock aen den Hr. van Dyckvelt heb gescreven, 't welck hy sonder twyfel aen UEd. sal communiceeren.

Ende UEd. sal met denselve best kunnen overleggen, op wat manier men dat groot en important werck sal kunnen menageeren ende dirigeeren, moetende noghmaels repeteeren, dat ick seer gaerne op myn aenkomste in den Hagh soude willen weeten, wat men van de Fransen te verwaghten hadt, om daernae een finale resolutie te kunnen neemen. Vooral dient geprevenieert te worden door alle middelen, dat de Fransen geen declaratie doen, als deselve dreygen, van niet verder te koomen als de preliminairen, ofte een tyt te stellen voor het accepteren van haer geoffereerde conditien, want dat syn hauteurs, die vóór desen syn gebruyckt en nu onverdraegelyck souden syn.

Ick soude gans niet kunnen admitteeren eenige mediatie van den Paus, noghte oock van Venetien, soodat UEd. dat positivelyck aen Gr. Caunitz kan seggen ende hem dat tenemael uyt het hoofd setten.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Breda den 21 May 1697.

Ick vrees dat de operatien van den oorlogh het geheele werck van de negotiatie van vreede sal doen veranderen, want ick niet en sie hoe het mogelyck is in twee daghen een plan van het geheele werck te formeeren; koste dat geschieden, soude ick nogh hoop hebben dat men soude kunnen prevenieeren een seer sanglant gevegt, ofte het verlies van Ath, synde geresolveert te traghten 't selve te secoureeren. Ick geloof oock niet, dat het d'intentie van de Fransen is, om soo spoedigh een afkomst van saecken te maecken als wel voorgeven, want ick gepersuadeert ben, dat op hetgeene de Hr. v. Dykvelt haer heeft voor gehouden, sy meer empressement souden hebben getoont, om een plan spoedigh te formeeren, om het bloetvergieten te prevenieeren, en soo koel niet hebben geseyt, dat het succes van de wapenen haer voortganck most hebben, 't geen my meer en meer persuadeert, dat geresolveert syn te sien den uytslagh van de campagne, ten minste van het begin, soodat ick daerom meen sooveel te nodiger, dat de Hr. v. Dykvelt haer noghmaels presseert tot het aenstonts formeeren van de voornaemste artt. van het generaele plan van vreede ende dan een stilstandt by provisie toetestaen tot het geheel kan werden geadjusteert, want dat kan seeckerlyck in geen maent ofte veertien daghen geschieden. Indien sy op dien voet geen stilstandt willen toestaen, synde verseeckert van de vreede op de manier als sy het self hebben voorgeslagen, want pretendeerende te moeten waghten, om een stilstandt t'accordeeren tot alles is geadjusteert, dat nootsaekelyck nog een lange tyt moet vereyschen, soo is het klaer dat haer intentie is, om het werck slepende te houden ende dan sie ick niet wat advantage wy souden hebben van met de negotiatie voorttegaen, maer tegens haer een resolute tael behoorden te voeren ende de secreete handelinge afbreecken ende de publicque op syn beloop te laeten. De Hr. v. Dykvelt soude de Franse ambassadeurs morgen kunnen spreecken ende ick soude door UEd. daervan nog konnen werden geinformeert overmorgen oghtent vóór myn vertreck van hier.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Hall den 25 May 1697.

Ick remarquere, dat de Fransen haer willen reserveren, om Con. Jacob een pension ofte onderhout te geeven, daer ick wel mede tevreede ben, mits dat hy in Vranckryck niet en blyft, want dat is te nae by Engelandt, maer wel dat hy ergens in Italien gaet woonen.

In 't reguard van het equivalent voor Straesburgh, meen ick, dat men behoorde sooveel te bedingen als men kan krygen, ofte ten minste het reserveeren, om naeder t'adjusteeren, want de Fransen hebben selfs geseyt meer te willen geeven ende het equivalent grooter te maecken als self hebben geoffereert. Daer is my ingevallen, ofte men niet soude kunnen bedingen, indien de Fransen Straesburgh hielden, dat sy dan Mont Royal en Trabagh, gefortificeert als het is, souden restitueren, 't geen groote securiteyt aen 't Ryck van die kant soude geven, vervolgens oock aen den neder-Rhyn, daer wy sooseer syn geinteresseert. Dinant en kunnen sy met geen reeden restitueren anders als het by den Nimweegsche vreede was, want dat tractaet is dogh het fondement van alles en het preliminair en kan daer niet tegens stryden. Ick hoor niet van Bouillon spreecken, daer de Luyksen soo op staen met reeden.

Ick hoop, dat dogh sorgh sal gedragen werden vooral voor d'arme menschen alhier weegens de contributien, daer ick meer medelyde mede heb als voor yets, haer miserie siende ende kennende.

De Spaensen hebben volkomen ordre, om niet alleen in een stilstandt van wapenen te consenteeren, maer selfs de vreede, sooals wy die voor haer sullen kunnen maecken, selfs in weerwil van de Keysersen, maer dat is een groot secreet, soodat wy in haer reguard geen bekommeringe behoeven te hebben.

Dat wy ons by gescrift moeten verbinden, is my scrickelyck tegens de borst, maer ick sie wel, dat het anders niet en kan weesen.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Iseghem den 27 May 1697.

Ick verneme met veel leetwesen, dat de Fransen sooseer aerselen, 't geen seeckerlyck spruyt vooreerst dat sy hebben gesien, dat wy soo voorbarig syn geweest ende dat sy groote verwaghtinge hebben van de successen van haere waepenen. Ick beken, dat ick seer hebbe gewenst om een stilstandt van wapenen, meenende dat deselve ons seer dienstigh was, om verdere onheylen voor te koomen en tot een vreede te geraecken, maer ick sie nu wel by experientie, dat onse voorbaerigheyt de Fransen te fierder hebben gemaekt en terugh doen gaen.

Ick hebbe altyt gemeynt, dat de Franse ambassadeurs positif hadden geseyt,

maght te hebben om haer generaels stil te doen staen, als sy met ons eens souden syn weegens de conditien van vreede, maer daer gaen sy nu mede af en refereeren alles op een onseeckerheyt aen haer Hoff, 't welck klaer doet sien, dat sy het werck niet en meenen.

Ick ben nu tenemael gepersuadeert, dat de Fransen de vreede selfs niet en begeeren te sluyten, als na het eynde van de campagne, om te sien wat advantage sy daerin sullen kunnen erlangen.

Ick soude wel van sentiment syn, om dese secrete negotiatie nu tenemael aftebreecken, maer ick vrees, dat de HH. van Amsterdam geen resolute tael sullen willen spreecken, siende hoever ick my nu heb geengageert, behalve dat onse resolute tael tegenwoordigh weynigh effect op de Fransen soude doen, insonderheyt indien sy de vreede niet willen maecken, gelyck ick geloof, als na den uytslagh van de campagne. . . . . .

Ick soude noyt kunnen toestaen, dat in 't gescrift dat geteyckent soude worden, die inleyding soude syn, *dat* WY *Vranckryck hadden versoght*, maer dat SY *het ons hadden gepresenteert*, ofte ten minste tot een expedient, dat men hadt geconvenieert sonder eenige verdere inleydinge.

Wat de conditien selfs aengaet, in 't reguard van den Staet weet UEd. selfs best haer interest; ende wat my belanckt, soude men duydelyck in 't tractaet moeten setten, dat de Fransen den Con. Jacob niet en souden assisteeren, directelyck nogh indirectelyck ofte mogelyck beter in generale termen, ymant die pretentie op de Croon van Engelandt hadt; dan soude de gepretendeerde Pr. van Wales in begrepen syn.

De reciproque belofte van yders vyant niet t'assisteeren, weet ick niet, dat gewoonlyck in een tractaet van vreede wert gestelt ende 't tegenwoordigh geval tusschen my en Vranckryck is heel different. Weegens het pension voor Koningin Marie, is sulcke saeck niet geweest, maer wel een douarie nae de doot van Con. Jacob, daerin ick wel geen groote swaerigheyt soude maecken, als de saeck daerop aenquam.

Weegens het tractaet van Breda heb ick geen grondige kennisse, maer geloof niet, dat daer swaerigheyt in is. UEd. sal daerover met myn ambassadeurs moeten spreecken, alsmede wegens het tractaet van de neutraliteyt van de colonien, die ick wel weet, dat voor Engelandt seer desavantageus is.

Weegens een tractaet van commercie, dat kan niet gemaeckt werden als nae 't sluyten van de vreede.

Het is onmogelyck toetestaen de restitutie van de goederen en condemnatien van degeen, die in rebellie syn geweest in Engelandt ofte Yrlandt ende daer gecondemneert.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Yseghem 30 May 1697.

Ick sie by continuatie dat de Fransen tegenwoordigh geen vreede en begeeren,

want het klaer is, dat het onmogelyck is gedurende de campagne een vreede te sluyten sonder alvorens een stilstant van wapenen. Want hoe kunnen wij de geallieerden verobligeren tot het aennemen van de geoffreerde conditien sonder daer tyt toe te hebben? ende hebben de Fransen geen volkomen securiteyt dat de vreede geslooten sal werden als wy ons verbinden de Geallieerdens daertoe te obligeeren? soodat sulcke voorgevens niet anders als pretexten syn om de negotiatie te verschuyven, ende ick kan niet begrijpen hoe sy in het raisonneren sulcke saecken staende kunnen houden, sonder rondt uyt te verklaeren van tegenwoordigh niet te willen handelen, ofte sluyten.

Wy hebben tot myn groot leetwesen moeten resolveeren van het secours van Ath niet te tenteeren, soodat sy in korte daghen meester van die plaets sullen syn; of dat haer facielder sal maecken twijfele ick seer. Men sal daerop evenwel met voorsigtigheyt moeten arbeyden, want ick wel gepersuadeert ben, hoe meer men haar presseert, hoe meer sy terugh sullen gaen, maer aen d'andre kant is het oock seecker, dat onse saecken alle dagh sullen verslimmeren en vervolgens erger conditie van vrede hebben te verwaghten. Indien de negotiatie moet afbreecken, soo hadt ick het liefst, dat het op het art. was van Con. Jacob direct nogh indirect t' assisteeren, want sonder dat is het voor my onmogelyck een vrode te sluyten, hetgeen in den staet klaer kan werden gedemonstreert, ende ick ben verseeckert dat Engelandt noyt anders tot een vreede soude consenteeren, want het inderdaet geen vreede voor ons soude syn, maer alleen een separatie van onse Geallieerdens, om soo facielder geinvadeert te werden, soodat, indien het werck daarop breeckt, soo heb ick seeckerlyck alle assistentie tot continuatie van den oorlogh van een Parlement te verwaghten. Ick kan niet geloven, als het de Fransen ernst was een vreede te sluyten, ofte souden dat toegeven ende oock niet van ons vergen saecken, die in haar natuur onmogelijck syn, als geen tyt te willen geeven, om onse Geallieerdens tot aenneming van de geoffereerde conditien t' obligeeren ende hetgeen het wonderlyckste is, soo soecken sy hier in 't landt haer wapenen te pousseeren en conquesten te doen, daer wy en de Spaense gewillig syn om de conditien van vreede aen te nemen en den keyser ende het Ryck laeten sy met vreede ende attaqueeren die niet onwillig syn.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Promelle den 6 Juni 1697.

Ick approbere UEd. gedaghten, dat alle de geinteresseerden een tractaet opstellen en sien hoever men deselve kan brengen. Wat Engelandt aengaet, dat kan haest geschieden, bestaende in seer weynigh articulen. UEd. wil uyt mynen naem met mynen Amb. daerover spreecken, dat deselve ten eerste magh werden opgestelt. Men heeft maar al te veel redenen te geloven, dat de Fransen intentie hebben om my te bedriegen waerop vooral dient gelet te worden.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Promelle den 10 Juni 1697.

Voor sooveel ick tegenwoordigh kan begrypen de staet van de negotiatie van vreede, soo schynen de Geallieerdens nu wel genegen tot het aennemen van de geoffreerde conditien, maer de Fransen soecken de negotiatie uyttestellen maer niet tenemael aftebreecken, gelyck het wel blyckt uyt het antwoort voorl. zaterdag gegeven. Men sal nu soo voort moeten negotieeren, maer Godt weet wanneer daar een eynde van sal werden. De Keysersen moeten wel toesien van aen de Fransen geen occasie te geeven om te reculeeren van 't geen sy geoffereert hebben, want nu beter conditien te verwaghten als de preliminairen is belaghelyck ende daer staen onse saecken, God betert, niet toe. Ick verwaght seer weynigh van de conferentie die UEd. my scryft, dat de Hr. Boreel met den Fransen Amb. hadt afgesproocken; het is naer myn opinie klaer dat sy geen vreede willen als nae het eynde van de campagne ende evenwel de negotiatie tegenwoordigh niet willen afbreecken.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Promelle 13 Juni 1697.

Ick ben van UEd. sentiment dat de Ministers van den Staet onder de handt de saecken tussen my en Vranckryck moeten inschicken, maer voor de forme sal het nodigh syn dat men expedienten uytvinde om door den Mediateur te doen negotieren.

Ick heb met leetwesen verstaen dat Oxenstern de swackheyt heeft gehadt van syn neef, Gabriel Oxenstern, tot eersten mediateur te doen verklaeren, die seeckerlyck ons niet genegen sal syn, wat verseeckering hy oock sou mogen geven.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger tot Promelle den 17en Juni 1697.

Ick meen dat UEd. op de reghte wegh heeft gebraght de negotiatie tusschen de Fransen en my en dat men op dien voet moet voortgaen ende afwaghten wat expedient by haar sal werden voorgeslagen om verseeckert te syn dat nae de vreede sy Con. Jacob nogh direct nogh indirect sullen assisteeren; want sonder dat weet UEd. dat met Engelandt geen vreede is te maecken.

Ick ben volkomen van UEds. sentiment, dat d'expedienten van haer kant moeten koomen, want alle die wy sullen voorslaen, sullen haer niet gevallen. Het is onbegrypelyck, dat de Keysersen nogh in hoop ofte verwaghtinge pretendeeren te syn om meer van de Fransen tegenwoordigh te krygen als de

preliminairen. Indien sy daer verder by persisteeren, soo is het klaer, dat sy de vreede niet en begeeren, waerin de Fransen, vrees ick, tegenwoordigh eens met hen syn.

Ick kan niet sien, dat op die manier, als de negotiatie tegenwoordigh voortgaet, daer een eynde van is te verwaghten in jaar en dagen, en ick kan oock niet sien dat met uytstellen onse saecken sullen verbeteren, maer ter contrarie verslimmeren, behalve dat ick meen, dat het voor ons een necessiteyt is om in 't korte te weeten of de Fransen de vreede nogh willen ofte niet; want indien sy die nu niet en begeeren, gelyck ick presumeer, soo is het seeckerlyck onse interest dat de negotiatie wert afgebroocken hoe eer hoe liever, want daer kan voor ons niet ruineuser syn als de negotiatie te continueeren als er geen aparentie is tot een conclusie te koomen, want de hoop tot een vreede in de menschen gedaghten, soo wel in Hollandt als in Engelandt, doet alles verslappen en heeft het quaeste effect van de werelt. Daerom is het ten alderuyterste nootsaeckelyck, dat men op middelen en expedienten bedaght magh syn om dese negotiatie sonder verder uytstel tot een conclusie te brengen ofte afbreecken ende sonder dat men de Keysersen vervaught is het onmogelyck.

Ick versoeck, dat UEd. hierover met den Hr. v. Dyckvelt wil confereren en my UEd. beyder gedagten wil communiceeren. Ick weet wel dat de Hr. Boreel noyt van opinie sal syn om de negotiatie aftebreecken.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger by Brussel, den 27 Juni 1697.

. . . Op het concept van tractaet tusschen Vranckryck en my heb ick geen remarques en kan op die manier werden overgelevert, mits het art. van Orange daer by komt; maer wat het separaet art. aengaet rakende Con. Jacob meen ick niet dat dienstigh is op die manier over te leveren naer dat de Fransen haer soo positif ende verscheyden maelen hebben verklaert op die voet niet te willen tracteeren. Ende gelyck men dogh geobligeert sal syn om eenigh expedient t'admitteren, indien men de vreede tegenwoordigh wil maecken, soo oordeel ick het best te syn de boogh soo hoogh niet te spannen, omdat men naderhandt al te veel sonde moeten toegeven, dat, naer myn opinie, geen goede methode van negotieeren maeckt. De constitutie van de saecken van de werelt syn soodanigh, dat ick meen dat ten uytersten nodigh is, dat ick ten eerste met UEd. magh spreecken. Daerom moet ick UEd. de moeite vergen van hier te willen koomen soo ras mogelyck.

WILLEM III AAN HEINSIUS. [1]

In 't leger by Brussels den 4en Juli 1697.

Ick ben bleyde te vernemen de protestatie, die de Franse ambassadeurs doen

[1] Deze en de hierna nog volgende brieven van Willem III aan Heinsius zijn, in de Engelsche

van haer sincere intentie tot de vrede ende een kort eynde van de negotiatie te willen maecken; aen het laeste geef ick gans geen geloof, maer het is goet dat men soo claer siet, dat sy het afbreecken van de negotiatie aprehenderen, 't geen het eenighste compel is, die wy overigh hebben, om haer tot een korte conclusie te brengen. Daerom is het nogh te nodiger om de negotiatie te presseeren ende daer is geen middel bequam, als door de secrete negotiatie met de ambassadeurs van den Staet, want door den mediateur, die soeckt seeckerlyck niet als longeurs.

Het komt my onbegrypelyck voor, dat wy op alle d'essentiele pointen met de Fransen eens syn ende dat wy tot geen vreede en kunnen geraecken, ende dat alleen uyt suspitie, dat het ons van beyder seyde niet ernst is; my dunckt, dat men dat in 't korte soude kunnen esclaircisseeren ende tot het eene of andere eynde brengen.

De Hr. Gr. v. Portland heeft UEd. geinformeert van 't geen tusschen den Mr. de Boufflers en hem is gepasseert, daer ick weynigh verwagtingh van heb ende seeckerlyck het antwoort, dat hy sal ontfangen, sal in generale termen syn, soodat het geheele werck in den Hagh moet werden gedaen, als ick altyt van opinie ben geweest.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger by Brussels den 18 Juli 1697.

De Gr. v. Portland heeft UEd. met de laeste post geinformeert van syne conferentie met den Mr. Boufflers ende sende UEd. een expresse, ten eynde van UEds sentiment magh werden geinformeert, hoe men het art., dat Vranckryck Con. Jacob niet soude assisteeren, soude kunnen formeeren sonder hem te noemen, naerdien het schynt dat het geheele werck van de vreede daer meest op aenkomt. Ick weet niet of d'ambassadeurs van desen Staet over dat point niet alrede yets hebben geconcerteert met de Franse ambassadeurs. In sulcken gevalle soude men moeten daerby blyven ende het soude oock het facielste syn, want met haer sal het werck dogh moeten werden ingeschickt. De Gr. v. Portland sal UEd. oock schryven, dat van dese entrevues het noodsaeckelyck is, dat UEd. in mynen naem daervan kennisse geve aen d'ambassadeurs van den Keyser en aen d'andere, soover nodig sal oordeelen.

---

taal overgebragt, reeds geheel afgedrukt in het uitmuntende werk van *P. Grimblot, Letters of William III and Louis XIV* etc. (London 1848) vol. I, pp. 17 et seqq. De schrijver zegt in de voorrede, dat hij van deze brieven een Fransche vertaling in M. S. heeft gebruikt, die in der tijd gemaakt was onder leiding van Sir James Mackintosh. Ook reeds vroeger waren gedeelten dezer brieven gepubliceerd in de *Hardwicke State Papers*, een werk dat in het laatst der 18de eeuw verscheen. De uitgever zegt in de voorrede, dat hij door tusschenkomst van den Griffier der Staten H. Fagel, de copie der brieven van Willem III verkreeg. De laatste moet deze aan het Heinsius-archief hebben ontleend.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger by Brussel den 22 Juli 1697.

Het heeft my niet gesurpreneert, dat de Fransen een termyn hebben gestelt tot acceptatie van haer offres, want, om de waerheyt te seggen, het en soude niet redelyck syn, dat sy altyt souden verbonden syn om die goet te maecken, siende hoe lang de negotiatie heeft geduert ende de weynige inclinatie, die de Keysersen toonen om die te willen aennemen; behalve als men haer superioriteyt considereert, soo kan men het soo onredelyck niet vinden en het komt my niet voor, dat het tegenwoordigh kan worden aengesien te geschieden met deselve hauteur als voor dese. Het is vreemt, dat de mediateur daervan geen opening heeft gedaen aen de geallieerdens, want het is wel seecker, dat de Franse ambassadeurs die denuntiatie sullen hebben gedaen. Hetgeen my gans niet aenstaet is, dat op de vraegh, die de Hr. v. Dykvelt heeft gedaen, dat Barcelona verlooren synde, hoe sy het dan begrepen en het antwoort synde daer niet op te syn gelast, vrees ick seer, dat alles nogh seer onseker is.

Men sal nu moeten de Keysersen en Spaensen presseeren, om de conditie aentenemen binnen den tyt, alhoewel ick beken, dat se wat kort is genomen, maer mogelyck sooveel te beter, om een spoedigh eynde van het werck te hebben.

Ick geloof, men sal daertoe ordres moeten senden aen Myl. Lexington en Heemskerck, om hetselve tot Weenen te presseeren en te denuntieeren dat wy den oorlogh niet langer kunnen voeren.

De Gr. v. Portland sal sigh aen UEd. justificeeren van de valsche rapporten van hem gedaen, ick geloof hy overmorgen wederom entrevue voor de laeste mael met den M. de Boufflers sal hebben, ick kan niet begrypen waerom de Franse Ambassadeurs tot nogh toe niet antwoorden op het project tractaet met Engelandt.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger by Brussel den 25 Juli 1697.

Ick heb gelesen het project tractaet dat de Franse Ambassadeurs hebben overgelevert aen den mediateur. Ick heb deselve remarques die UEd. heeft, en ick soude nogh hoop hebben, dat men van de voornaemste artt. soude kunnen adjusteeren tot contentement van de Keysersen en de Spaensen, en dat de Fransen in redelyckheyt souden toegeven, indien de ambassadeurs van 't Huys v. Oostenryck door haer quade conduite de negotiatie self niet en bederven. Voor de Keysersen vinde ick het niet vreemt, want sy soecken den vrede niet, hoe hoogh noodigh sy die oock hebben en willen daertoe geforceert werden, maer van de Spaensen die deselve soo seer begeeren en in d'uyterste benautheyt syn, is het onbegrypelyck.

. . . Ick hoop dat de Gr. v. Portland morgen ofte overmorgen bescheyt van den M. de Boufflers sal ontfangen. Ick geloof dat de Spaensen sullen kunnen werden bewogen om de geoffereerde conditien binnen den tyt aentenemen. Ick sal de Ceurv. v. Beyeren daer ernstigh oock over doen spreecken, maer de Keysersen magh men vasten staet op maecken dat niet sullen doen, soodat men op middelen sal moeten bedagt syn, hoe met haer te handelen. Ick weet niet, ofte, als men op de conditien eens was, men niet behoorde te traghten tot een stilstand van wapenen te koomen; het soude nogh eenighsins dit arme landt van verder ruine salveeren.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger by Brussel den 29 Juli 1697.

De conduite van de Spaensche Ambassadeurs is onbegrypelyck, considererende d'ordres die sy hebben ende hoe absolut nodigh haer een spoedige vrede is; ick hoop dat ick den Ceurv. van Beyeren sal bewegen om haer positive ordres te senden.

Ick heb gisteren aen den Gr. van Auersperg, die myn sentiment versoght te weeten, ronduyt geseght, dat wy den oorlogh niet langer konden voeren ende dat men de vreede in den geprefigeerden termyn, op de geoffreerde conditien, moeste aennemen. Hy heeft aengenomen om daerover door een expresse courier naer Weenen te scryven en scheen daeromtrent niet seer avers; alleen beklaegde seer weegens de harde conditien in 't reguard van den Hart. van Lotheringen.

Ick hoop dat UEd. niet en sal balanceeren om sigh te laeten employeren in de negotiatie van vreede, 't geen een seer favorabele occasie is door het toeval van de sieckte van den Hr. Boreel, om dat groot werck door UEd. goede conduite tot een spoedigh en goet eynde te brengen, 't welck de goede Godt wil geven.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

In 't leger by Brussel den 1en Aug. 1697.

. . . De Gr. v. Portland staet morgen weder een conferentie te hebben met den Mr. de Boufflers, waervan hy UEd. sondagh avont in den Hagh rapport meent te doen en ick sal hem verders instrueren van myne sentimenten op het geheele werck, naerdien ick oordeel dat het niet dienstigh soude syn dat UEd. sigh tegenwoordigh uyt den Haagh absenteerde; andersins soude ick UEd. hebben versoght by my te koomen tot Breda.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 17en Aug. 1697.

Ick heb gisteren met blytschap ontfangen UEd. brief van den 15en, siende dat de negotiatie van vreede nu soo wel begint voort te gaen. Ick hoop dat

deselve in 't korte tot een goed eynde sal werden gebragh. Ick ben uytermate verheugt, dat de Fransen het point van de aghterstallige contributien in de Spaensche Nederlanden hebben gecedeert, hebbende sulcke medogentheyt met die arme menschen, die door den oorlogh soo veel hebben geleden.

Ick en twyfele niet of de Fransen sullen tot een stilstand van wapenen kunnen werden gebraght, als sy eens sullen syn weegens de conditien met Spagne, den Staet en Engelandt, 't geen ick hoop dat in 't korte sal kunnen geschieden.

Ick weet, dat Quiros met de laeste post uyt Spagne positif secrete ordres heeft ontfangen om quovis modo te sluyten met d'eerste geallieerde, die de vreede soude willen maecken. In 't reguard van de Keysersen sie ick geen ander expedient als dat voor haer de termyn magh werden verlenckt.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 19en Aug. 1697.

Ick heb huyden ontfangen UEd brief van gisteren en sie met leetwesen de chicanes, die de Fransen maecken in 't reguard van het tractaet met Spagne ende dienvolgende dat de negotiatie niet beter en spoediger kan voortgaen, considererende hoe nae wy aen 't eynde van desen maendt bennen; ick kan niet sien, dat de dorpen van de chastelenie van Ath kunnen werden gecedeert en het is onverdraghelyck, dat de questie van de 82 dorpen van reunien niet willen afdoen; weegens een equivalent voor Luxemburg, meen ick, dat absolutelyck aen de Fransen moet worden voorgeslagen, ofte door de Spaense ofte door de ambassadeurs van den Staet, want als het maer vier steeden waeren, ick soude het prefereeren vóór Luxemburgh ende ick geloof, dat het in Spagne ouck soude werden geprefereert. De protest van de Keysersen en soude ick niet veel aghten, maer ick sie met leetwesen, dat haer differentiale punten met de Fransen sooveel ende important syn, dat die niet en kunnen werden gereconcilieert, sonder dat de Keysersen tenemael toegeven.

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 25 Aug. 1697.

Ick kan niet naelaeten om UEd. myne bekommeringe te laeten weeten. Ick vrees dat de Fransen, na de twee groote successen van het veroveren van Barcelona en het eschappeeren van Pontis, van intentie syn, om den tyt, die sy self hebben gestelt om haer offres gestandt te doen, te laeten elabeeren, om dan op haer vrye voeten te syn, om te tracteeren naer haer welgevallen, want het komt my onbegrypelyck voor, dat sy, die den tyt self hebben geprefigeert, nu niet gereet syn op alle pointen te kunnen sluyten, daer de tyt vrydagh

aenstaende expireert, want niet te weeten of Barcelona willen restitueren ofte niet, daer sy wel weeten, dat sonder 't selve geen vreede kan werden geslooten, is een evident teecken dat sy yets voor hebben, ofte den tyt te laeten voorbygaen, ofte door die stadt te willen bedingen van de Spaensen onaennemelycke conditien. Ick beken, dat ick niet weynigh ben bekommert ende sal met impatientie verwaghten, wat de Franse post van aenstaende dingsdagh sal medebrengen, synde dan maer drie daghen overigh om te kunnen tracteeren binnen den gelimiteerden tyt.

P. S. Ick wenste datter een expedient koste gevonden werden, om de Brandenburgers eenigh contentement te geeven, dat sy nominatim in het tractaat van vreede wierden genoemt; andersins weet ick niet, hoe wy het met dien Ceurvorst sullen stellen, die dat werck soo hoogh op neemt, dat ick facheuse suites voorsie.

WILLEM BUIJS AAN HEINSIUS.

Amsterdam 30 Aug. 1697.

Ik heb aanstonds, na myn wederkomste in deeze stad, de eer gehadt van aan de Heeren Burgemeesteren rapport te doen van hetgeen UwEG. my in de twee conferentien op gisteren hadde gelieven te communiceren en specialyk mede, dat zowel Z. M. van Gr. Britannie, als UwEG. oordeelde, dat, geconsidereert de jegenwoordige constitutie van zaaken in Europa, het sluiten van de vreede niet behoorde te werden agtergelaaten, omdat Vrankryk in het bewuste tractaat van commercie niet wilde accordeeren alles hetgeen van deselve is gepretendeert, doch dat men alsnu de vreede behoorde te sluiten en hetselve tractaat van commercie daar beneffens (voor zoveel men het daarinne ten wederzyde eens is) en de pointen van de afschaffinge van de edicten op den haring, alsmede van het tarif te laaten staan tot een nader examen en negotiatie. Doch dat men echter (of men noch iets ten voordeele op die pointen zoude kunnen bedingen) zich by onze laatste gedaane voorslag ferme most houden, zolang de gestelde termyn noch niet zoude zyn geelabeert. En heb ik niet nagelaaten meteenen te melden de redenen, dewelke UwEG. my tot fundament van de voors. gedagten hadde gelieven te allegueren. Op alle hetwelke by de HH. Burgemeesteren zynde gedelibereert, hebben Haar EdGrA. haar met de voorsz. gedagten t'eenemaal geconformeert en zullen dienvolgende van UwEG. wys beleid en voorzigtige conduite afwagten, dat dien conform de zaake van de vreede en commercie op morgen geconcludeert zal werden, blyvende de bewuste twee differentieele pointen van de commercie, 't zy by een separaat articul, 't zij op een andere gevoegelyke manier, gerenvoyeert tot een nader negotiatie, binnen zekeren te stellen tyd te houden.

Ik behoef hier niet by te voegen, dat dit wel het eenparig advis is van de Heeren Burgemeesteren, doch onvervanklyk de vroedschap van deeze stad, als-

mede de verdere leden van Holland, alzo zulks zich zelven wyst en by UwEG. alzoo ook ongetwyfelt opgenomen zal werden. [1]

WILLEM III AAN HEINSIUS.

Loo den 22 Sept. 1697.

Ick heb gisteren avont ontfangen UEd. brief van 's daeghs te voren en desen avont die van gisteren door Mr. Villiers. De goede Godt wil de geslooten vreede zegenen en ons die lang in zyn genade continueren.

Ick beken dat de manier my niet weynigh en bekommert voor het toekomende. Men kan UEd. niet genoegh bedancken voor alle de moeyte daerin genomen. Het is nu seer nootsaeckelyck, dat ick UEd. ten eerste magh spreecken om verscheyde importante saecken; daerom versoeck ick, dat UEd. de moeyte wil neemen van dynsdagh avont uyt den Haegh te gaen, om woensdagh omtrent de middagh hier te kunnen syn. Ick sal een relay besorgen tot Voorthuysen.

P. S. Het komt my onbegrypelyck voor, dat de Keysersen en de ministers van 't Ryck tot geen stilstant van waepenen willen koomen, maer ick hoop, dat die saeck van dagh ofte morgen sal syn ingeschickt.

---

[1] Uit art. 10 van het „tractaet van commercie, navigatie en marine", den 20 Sept. 1697 te Ryswyk gesloten tusschen de Republiek en Frankryk, op denzelfden dag als de generale vrede, blykt, dat het den onderhandelaars nog gelukte de vrye invoering van haring in Frankryk uit Nederland te verkrygen, gelyk Amsterdam had verlangd; omtrent een nieuw handelstarief zegt art. 12 van gezegd tractaat: „Men sal een gemeene nieuwe tarif maecken, volgens wederzyds convenientie, binnen den tydt van drie maenden, en ondertusschen sal by provisie den tarif van het jaer 1667 geexecuteert werden; en ingevalle dat men binnen den voorsz. tyt over den voorsz. nieuwen tarif niet sal kunnen eens werden, soo sal den tarif van het jaer 1664 plaetse hebben voor het toekomende."

INHOUD.

Door MARTINUS NIJHOFF te 's GRAVENHAGE is uitgegeven:

GODSDIENSTIGE EN KERKELIJKE GESCHRIFTEN VAN PHILIPS VAN MARNIX VAN ST. ALDEGONDE, uitgegeven met inleiding en aanteekeningen door J. J. VAN TOORENENBERGEN. 3 dln. . . . *f* 18.50

HISTORY OF THE UNITED NETHERLANDS, from the death of William the Silent to the twelve years truce 1584—1609, by JOHN LOTHROP MOTLEY. 4 dln. . . . . *f* 14.40

THE LIFE AND DEATH OF JOHN OF BARNEVELD, with a view of the primary causes and movements of the thirty years war, by JOHN LOTHROP MOTLEY. 2 dln. . . . . *f* 7.20

GEDENKSTUKKEN VAN JOHAN VAN OLDENBARNEVELT EN ZIJN TIJD, 1577—1609. Met inleiding en aanteekening, uitgegeven door M. L. VAN DEVENTER. 3 dln. . . . . *f* 12.75

JOURNAAL VAN ANTHONIS DUYCK, Advocaat-Fiscaal van den Raad van State, 1591—1602. Met inleiding en aanteekeningen, uitgegeven door L. MULDER. 3 dln. . . . . *f* 21.25

MEMOIRES DE CONSTANTIN HUYGENS, publiés pour la première fois, préc. d'une introduction par TH. JORISSEN . . . . . *f* 3.25

LEVENSSCHETS (en onuitgegeven briefwisseling) VAN MR. PIETER DE GROOT, 1670—71, uitgegeven door J. P. CORNETS DE GROOT *f* 1.80

DIE AMSTERDAMER BÖRSE vor 200 Jahren. Ein Beitrag zur Geschichte der Politik und des Börsenwesens, 1672/73, von Dr. J. GROSSMANN . . . . *f* 1.35

THE HISTORY OF THE ADMINISTRATION OF JOHN DE WITT. Grand Pensionary of Holland, bij J. GEDDES. 1ste deel . . *f* 4.80

WILHELM III VON ORANIEN UND GEORG FRIEDRICH VON WALDECK. Ein Beitrag zur Geschichte des Kampfes um das Europäische Gleichgewicht, von Dr. P. L. MÜLLER. 2 dln . . . . *f* 8.40

CONTRACTEN VAN CORRESPONDENTIE en andere bijdragen tot de geschiedenis van het ambtsbejag in de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Met aanteekeningen en bijvoegselen. Met inleiding door JHR. MR. J. DE WITTE VAN CITTERS . . . . *f* 4.60

BRIEVEN EN GEDENKSCHRIFTEN VAN GIJSBERT KAREL VAN HOGENDORP, uitgegeven door MR. F. BARON VAN HOGENDORP. 3 dln. . . . . *f* 10.—

MR. HENDRIK VAN STRALEN. Aanteekeningen uit zijne nagelaten geschriften, uitgegeven door Jhr. MR. D. VAN AKERLAKEN . *f* 3.—

BRIEVEN VAN A. R. FALCK, 1795—1843, uitgegeven door O. W. HORA SICCAMA. 2de druk. . . . . *f* 3.60